A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

XVI

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

IV

1949—1954

BUDAPEST, 1955

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

XVI

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

IV

1949—1954

BUDAPEST, 1955

Az évkönyv összeállítását szerkesztőbizottság végezte. A szerkesztőbizottság tagjai: Flórián László, Katona Klára, Nagy Tamásné, Román József és Tiszay Andor. — A Jelentés anyagát Katona Klára és Nagy Tamásné, a jubileumi beszámoló anyagát Marót Miklós készítették elő. — Egyes cikkek lektorálásával Kéki Béla és Kőhalmi Béla voltak segítségünkre. — A Jelentés rajzait Vágó Rezső készítette. — A fényképeket a Magyar Fotó és a Könyvtár fotóműhelye (Sajber Ilona) készítette.

Felelős kiadó: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója

55-19248 — Egyetemi Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

ELŐSZÓ

Hat év szünet után újból megjelenik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. Ezt a kötetet a jövőben évenként rendszeresen követni fogják majd beszámolóink az előző évek munkájáról.

Évkönyvünk első része számot ad az 1949—1954-es évek munkájáról. Ezek az évek fontos korszakot jelentenek a magyar nép történetében: ezeknek során fogott hozzá népünk a Magyar Dolgozók Pártjának vezetésével a szocializmus építéséhez. A kulturális forradalomban, melyet végrehajtottunk, nem kis feladatokat kellett megoldania a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak, hiszen könyvtárunk nemcsak társadalomtudományi szakkönyvtár, hanem egyben a kerületi közművelődési könyvtárhálózat központja s így a főváros százezres tömegeinek olvasását irányítja.

Az Évkönyv második része a könyvtár dolgozói által írt cikkek révén betekintést enged abba a tudományos és feltáró munkába, melyet a könyvtár különböző osztályai végeznek. Kettős jellegünknek megfelelően — tudományos szakkönyvtár és közművelődési könyvtárhálózat módszertani irányítója — a problémák között egyaránt vannak tudományos könyvtári, valamint közművelődési könyvtári kérdések. A cikkek közlésével néhány példán át akartuk megmutatni a könyvtárban folyó tudományos munkát, de nem tűztük ki célul, hogy ismertessük a könyvtárban feldolgozott problémák teljességét.

Tudjuk azt, hogy a nagy fejlődés, amely a könyvtárban végbement, elsősorban a gyakorlati problémák megoldását állította feladatként dolgozóink elé. A közölt cikkek témaválasztásukban és kidolgozásukban egyaránt ezt bizonyítják. Az intézetvezetés fontos feladata a közeljövőben, hogy a könyvtár problémáinak tudományos feldolgozását elmélyültebbé, színvonalasabbá tegye.

Évkönyvünk igyekszik tárgyilagosan beszámolni arról, milyen eredményeket értünk el könyvtári munkánk terén, de ugyanakkor rámutat arra, hol voltak hiányosságok s így beszámolóink a tények vizsgálatán át felvázolják az előttünk álló legfontosabb feladatokat is.

E hat év eredményeiről beszámolva, rá kell mutatnunk arra az állandó segítségre, melyet számunkra a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának és Népművelési Osztályának, valamint a Népművelési Minisztérium Könyvtári Főosztályának irányító tevékenysége jelentett.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR JELENTÉSE 1949—1954

Beszámolónk időszaka, a hároméves terv utolsó évének és az első ötéves terv megvalósításának időszaka — döntő változást jelentett egész kulturális életünk és ezen belül a magyar könyvtárügy fejlődésében is. Ennek a hatalmas kulturális átalakulásnak a magyarázata, hogy a magyar nép végre — először történelme során — kezébe vette saját sorsa és benne saját művelődése irányítását. A Magyar Dolgozók Pártjának programja 1948 júniusában kimondta: „Az általános műveltség, a szaktudás, a haladó nemzeti és emberi kultúra kincseit hozzáférhetővé kell tenni a dolgozó nép legszélesebb rétegei számára, megszüntetve a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumát."

E hat év a kibontakozó kulturális forradalom időszaka. E hat év alatt tanúi lehettünk annak, hogy hazánkban olyan új szocialista kultúra van kialakulóban, mely az egész magyar dolgozó nép felemelkedésének nagy ügyét szolgálja. Valóban tanúi lehettünk annak, hogy hazánkban, ahol egész eddigi történelmünk folyamán az irodalom, a tudomány, a művészet kevesek kiváltsága volt csupán, most dolgozó népünk kincsévé lett.

A kulturális fejlődés e hatalmas folyamatából a Szabó Ervin könyvtárhálózat is — a maga helyén, a maga méretei között kivette részét.

	1948-ban	1954-ben
Könyvállomány	569 053	1 314 061*
Beiratkozott olvasók száma	27 663	117 451
Kölcsönzött kötetek száma	1 239 517	3 218 807
Könyvtárak száma (kerületi könyvtárak, tudományos részlegek)	20	45
Könyvtárosok száma	165	297

Fenti adatok az egész Szabó Ervin-hálózatra vonatkoznak: a tudományos részlegekre (Központ, Pedagógiai Könyvtár, Szovjet Gyűjtemény) és a kerületi közművelődési könyvtárakra. Jelentésünk kezdeti időszakában még az egész Szabó Ervin-hálózat egy igazgatási egységet képezett. A tanácsok megalakulása után a közművelődési hálózat fokozatosan az egyes kerületi tanácsok felügyelete alá került. Az önállóvá vált kerületi fiókok módszertani és szakmai irányítását a központban megalakult Módszertani Osztály látja el.

Mit jelentenek ezek a számok? Ezek a számok azt jelentik, hogy megnövekedett könyvtárunk jelentősége, hatósugara, kiszélesedett olvasótáborunk és sokszorosára növekedett az olvasókhoz juttatott könyvek száma.

Ezeknek a számoknak az ad különleges jelentőséget, hogy Budapest területi közművelődési könyvtárhálózatáról beszélünk. Budapesten él az ország lakosságának közel 20%-a, az ipari dolgozók több mint fele. Itt folyik az ipari termelés nagyobb része, itt vannak az ország legöntudatosabb dolgozó tömegei. A főváros kiemelkedő helye az ország életében fokozott jelentőséget biztosít a területén működő könyvtáraknak.

* A fenti számban a könyvek és az egyéb könyvtári egységek is bennfoglaltatnak.

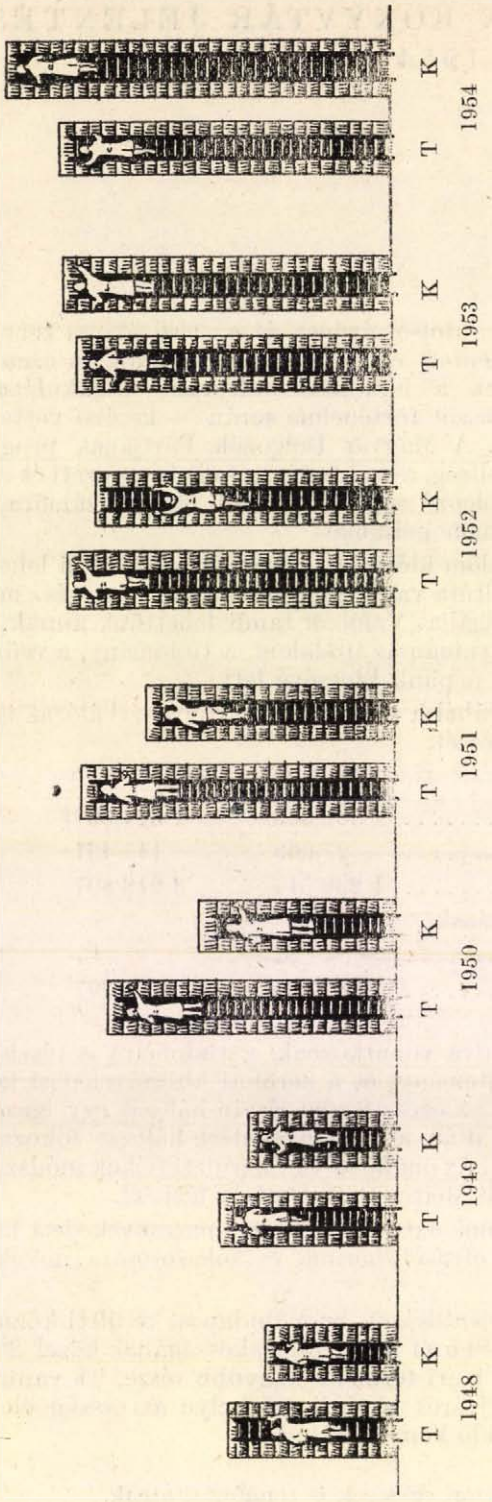

A könyvállomány gyarapodása 1948-tól 1954-ig a tudományos részlegekben (T) és a közművelődési hálózatban (K)

De nemcsak erről van szó. Hanem arról is — és ez legalább annyira fontos — hogy funkciójában is változott, fejlődött könyvtárunk. Nemcsak egyszerűen több olvasónk van, hanem osztály-jellegét tekintve is új, minőségileg más olvasótábora van könyvtárunknak mint régebben. Mindig is olvasóink voltak a fővárosi értelmiség legjobbjai — de most ott van mellettük a munkás és paraszt fiatalok többezres tábora. Nemcsak arról van szó, hogy több könyvet adunk olvasásra mint régen, a döntő az, hogy más könyveket adunk. A marxizmus-leninizmus klasszikusai, az új szocialista szépirodalom és az elmúlt korok örökértékű művei kerülnek olvasóink kezébe. Utoljára — de nem utolsósorban — megnövekedett a forgalmunkat lebonyolító könyvtárosok száma is, akik ma már büszkén vallják, hogy munkájuk révén olvasóink szocialista szellemű nevelőivé váltak.

Ezeknek az eredményeknek az elérése nem ment magától. Meg kellett találnunk és ki kellett alakítanunk a célok eléréséhez szükséges sajátos könyvtári eszközöket. Kerületi fiókok, mozgókönyvtárak, könyvállomások széles hálózata épült ki, hogy elvigye a könyvet az olvasóhoz. Pótoltuk a Horthy-fasizmus mulasztásait és elsősorban a munkáslakta perem-területeken létesítettünk könyvtárakat, azokban a kerületekben, amelyek a múltban kulturális szempontból is teljesen elhanyagolt területek voltak. A könyvtári munka sokoldalúvá, színessé vált, új módszerekkel gazdagodott, új tartalmat kapott. Az írásos, szóbeli és szemléltető propaganda számos eszközét — ankétok, könyvismertető előadások, kiállítások, ajánló bibliográfiák, szöveggyűjtemények, tájékoztató szolgálat, olvasók postája, az olvasóval való egyéni foglalkozás — alkalmaztuk a könyvtár megismertetésére, az olvasás megszerettetésére. Az újonnan alkalmazott módszerek, szerzeményezési politikánk, az újonnan bevezetett modern könyvtártechnikai eljárások, a könyvtárosok széles tapasztalatcseréje, mind azt a célt szolgálták, hogy a budapesti közművelődési könyvtárhálózat meg tudjon felelni a népművelés frontján reá háruló feladatoknak, kivegye részét népünk szocialista neveléséből, politikai és szakmai képzéséből, kulturális színvonalának emeléséből.

Eredményeinkben nagy része volt annak, hogy támaszkodhattunk arra az örökségre, amit Szabó Ervinnek, a könyvtár megalapítójának hagyatéka jelentett. Szabó Ervin a magyar könyvtárügy nagy alakja, mind a könyvtári technika, mind az olvasókkal való foglalkozás területein úttörő munkát végzett. Ő vetette meg az alapját egy olyan nagyvárosi nyilvános könyvtárnak, amely állományának összetételében, olvasópolitikájában sokrétű tudományos igénnyel vetett számot. Szabó Ervin elgondolásait csak ma tudjuk megvalósítani, amikor létrejöttek a dolgozó nép művelődését szolgáló könyvtárügy politikai előfeltételei és amikor rendelkezésünkre állanak azok az értékes tapasztalatok, amelyeket a Szovjetunió könyvtárügye közvetített hozzánk.

Visszatekintve az elmúlt hat év munkájára, joggal megállapíthatjuk, hogy komoly eredményeket értünk el. Az eredmények mellett azonban munkánkat szükségszerűen nem egyszer próbálkozások, kísérletezések jellemezték — nem egyszer követtünk el hibát. Az alábbi jelentés beszámol az 1949—1954-ig terjedő évekről, eredményeinkről, de nem fogja elhallgatni a hiányosságokat sem, és megkísérli, hogy az elmúlt évek tapasztalatai alapján körvonalazza az előttünk álló feladatokat.

A KÖNYVTÁR SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE

A könyvtár osztályai

1949 után a könyvtár számos szervezeti változtatást hajtott végre. Ezek a változtatások azt a célt szolgálták, hogy egyszerűbbé, gyorsabbá váljék az ügymenet és ezzel együtt az olvasók kiszolgálása.

1949-ben a könyvtár szervezetileg még a háború előtti képet mutatta. Négy nagy csoportra oszlott. Ezek : 1. Nyilvános Szolgálat, 2. Feldolgozó Osztályok, 3. Különgyűjtemények Osztálya, 4. Fiókközpont. A nyilvános szolgálathoz tartozott a kölcsönző osztály a raktárral, a tájékoztató szolgálat és a külön osztályként működő olvasóterem és folyóiratterem. Emellett önálló osztályként dolgoztak a könyvfeldolgozást végző rendelő, katalogizáló és osztályozó, valamint a különgyűjtemények (Budapest-, röpirat- és könyvtártudományi gyűjtemény), a Pedagógiai Könyvtár, az iroda, a gondnoki hivatal, a könyvkötészet és az 1950-ben megalakult Szovjet Gyűjtemény. Tizenhat osztálya volt tehát a könyvtárnak. E tizenhat osztály mellett egy függetlenített, az igazgatónak közvetlenül alárendelt könyvtáros látta el a kül- és belföldi rendelés munkáját. A könyvtárnak ilyen kis egységekre való felaprózottsága akadályozta az ügymenet áttekinthetőségét, gátolta az egységes irányítást. Ezt a túl bonyolult szervezetet egyszerűsítette az az intézkedés, mely 1952-ben a Népművelési Minisztérium első felülvizsgálata után következett be. Ekkor alakult ki könyvtárunknak az a szervezeti formája, mely lényeges elemeit tekintve, kisebb változtatásokkal ma is érvényben van.

1. *Nyilvános Szolgálat.* Idetartozik a Központ kölcsönző-, olvasó-, és folyóiratterme, valamint a tájékoztató szolgálat. Feladata általában a közvetlen kapcsolat fenntartása az olvasóval, az olvasók tájékoztatása és irányítása. Az osztály része a Szovjet Gyűjtemény is, valamint a raktár. Munkájához tartozik a raktár gondozása, az évenkénti raktári revízió, a kézikönyvtár fejlesztése és a kurrens folyóiratok nyilvántartása.

Az osztály létszáma 1954 végén: 31 fő.

2. *Feldolgozó Osztály.* Végzi a könyv szerzeményezésével és feldolgozásával kapcsolatos valamennyi munkát a Központ, a Szovjet Gyűjtemény és valamennyi különgyűjtemény számára. Végzi továbbá a szakkatalógusok gondozását, a megrongált anyagnak kötészetre való továbbítását. Idetartozik a könyvtár duplum raktára. Az osztály csoportjai: szerzeményező, címfelvételező és szakozó csoport.

Az osztály létszáma 1954 végén: 19 fő.

3. *Módszertani Osztály.* 1953-ig Fiókközpont néven feladata volt új fiókok létesítése, a fiókok könyvanyagának szerzeményezése, feldolgozása és szétosztása, a fiókhálózat szakmai

és módszertani irányítása, a fiókok dolgozóinak szakmai képzése. Egész Budapest területére szerteágazó munkáját instruktor-gárda segítségével oldotta meg.

A kerületi fiókkönyvtárak önállóvá válása után a Fiókközpont hatáskörébe már csak módszertani vezetésük tartozott. Fiókközpontunk a megváltozott feladatnak megfelelően Módszertani Osztállyá alakult át. Feladata a kerületi könyvtárak módszertani, szakmai irányítása, gondoskodás arról, hogy a jó kezdeményezések, bevált könyvtártechnikai eljárások általánossá váljanak. Az osztályhoz tartozik a három villamos mozgó könyvtár és egy ún. helyettesítő-brigád.

Az osztály létszáma 1954 végén: 18 fő.

4. *Bibliográfiai Osztály.* Lényegében mint a tájékoztató szolgálat kiegészítő része jött létre. Ennek a későbbiek folyamán nagy fejlődést és értékes munkát végző osztálynak a célkitűzése összegyűjteni, jegyzékekbe foglalni az egy-egy tárgykörhöz tartozó irodalom legjavát — ajánló és tudományos bibliográfiák készítése a kerületi közművelődési, illetve a tudományos részlegek számára — és ezzel hozzájárulni ahhoz, hogy magasabb szintre emelhessük az olvasók tájékoztatásával, nevelésével kapcsolatos munkákat.

Az osztály létszáma 1954 végén: 10 fő.

5. *Pedagógiai Könyvtár.* 1949-ben mint önálló, saját költségvetéssel rendelkező fiókot a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár felügyelete alá helyezték az addig önállóan működő Fővárosi Pedagógiai Könyvtárat. 1950 óta mint a Központ egyik osztálya működik.

Nemcsak szűk értelemben vett pedagógiai szakkönyvtár, hanem a pedagógusok általános jellegű könyvtára is. Ennek megfelelően feladatának tekinti, hogy ellássa a főváros nevelőit és mindazokat, akik az ifjúság nevelésével foglalkoznak, ideológiai képzésükhöz, oktató-nevelő munkájukhoz, valamint a szaktárgyak tanításához szükséges irodalommal. A pedagógiai szakirodalom területén a magyar nyelven megjelent művek gyűjtésében teljességre törekszik, segítve ezzel a neveléstudomány elméletével és gyakorlatával foglalkozó kutatás munkáját. Könyvanyagának beszerzéséről és feldolgozásáról önállóan gondoskodik.

A Pedagógiai Könyvtárral együtt hozzánk került a Közgazdasági Gimnázium épületében (VIII. Vas u.) elhelyezett közgazdasági szakkönyvtár is, amely 1931 óta a Pedagógiai Könyvtár fiókjaként szerepelt. 1950-ben átadtuk a Közgazdasági Egyetem szakkönyvtárának.

A könyvtár dolgozóinak létszáma 1954 végén: 8 fő.

6. *Gazdasági Osztály.* A könyvtár 1952. január 1-ével lett önálló gazdasági egységgé. Az osztály vezetőjének irányítása alá tartozik maga a gazdasági csoport, a gondnokság és a könyvkötészet.

Az osztály létszáma 1954 végén : 41 fő.

*

Az átszervezés tehát igen lényeges változást jelentett a könyvtár életében. Az osztályok átszervezésénél és összevonásánál azt a szempontot tartottuk szem előtt, hogy a könyvvel kapcsolatos azonos munkafolyamat egy-egy osztály keretén belül történjék. Ennek értelmében a könyvtár jelenleg a fent felsorolt hat osztályból áll. Az osztályok átszervezése mellett próbálkoztunk, az új feladatoknak megfelelően, önálló munkakörök létesítésével is. Így időlegesen működött üzemszervező, propagandista, statisztikus.

1949—54-ig terjedő évek a szocialista könyvtárügy kialakításának útján a kísérletezés évei voltak. Meg kellett találni azokat a szervezeti formákat, melyek legelőnyösebben szolgálják az egyszemélyi felelős vezetés elvét, a tervfegyelem megszilárdítását, a munka jó ellenőrzésének lehetőségét, a racionális ügyrend megteremtését. Bármennyire segítettek ezen az úton a Szovjetunió könyvtárügyének értékes tapasztalatai, mégis a magunk sajátos útján kellett járni, ki kellett alakítanunk könyvtárunk ügyrendjét, mely rögzíti a fennálló szervezeti formát és az egyes osztályok munkamenetét. Felszabadulás utáni első ügyrendünk 1953-ban készült el.

A könyvtár dolgozói

A könyvtár munkaerőinek létszáma 1954-ben 137 személy.* A vezetés munkáját az intézetvezető és helyettese, valamint a gazdasági vezető, aki egyben a gazdasági osztály vezetője is — látta el.

Tudományos munkakörben — a két igazgatóval együtt — 69 könyvtáros dolgozott: 4 osztályvezető (a Feldolgozó Osztály, Nyilvános Szolgálat, Módszertani Osztály és Pedagógiai Könyvtár élén), 12 önálló tudományos kutató, 22 önálló könyvtáros, 16 könyvtáros és 13 segédkönyvtáros. Emellett a belső könyvtárosi munkában részt vett 10 könyvtári munkaerő, 12 raktárkezelő és 4 adminisztrációs munkaerő. A könyvtár működésével kapcsolatos gondnoki, gazdasági teendőket, valamint a könyvtár ügyvitelét 25 alkalmazott látta el, a házi könyvkötészetben 15 szakmunkás dolgozott.

A könyvtár státusának rendezése 1950 márciusában történt. Ezideig a régi rendszer hagyományaként a könyvtárban kevés rendszeresített könyvtárosi állás volt, aminek következtében a közigazgatás különböző területeiről helyeztek ide tisztviselőket. 1949-ben a könyvtár dolgozóinak majdnem fele ideiglenes alkalmazott volt. Ezeket a visszásságokat orvosolta az említett státusrendezés, amely a könyvtárakat a tudományos intézetekkel egy rangba sorolta és a fenti felsorolásban említett státusokat rendszeresítette.

A dolgozók származás szerinti megoszlása

munkás	43
paraszt	17
értelmiségi	45
alkalmazott	15
egyéb	15
Összesen:	135

A dolgozók életkor szerinti megoszlása

20 éven alul	2
20—30-ig	24
30—40-ig	23
40—50-ig	47
50—60-ig	30
60 felett	9
Összesen:	135

Könyvtárunk gondot fordít arra, hogy az egyetemről kikerülő új értelmiség — a nagy könyvtárosi tapasztalattal rendelkező régiek mellett — fontosságának megfelelő számarányban vegye ki részét közös munkánkból.

Dolgozóink odaadó munkáját népi demokratikus kormányunk is elismeri. Munkatársaink közül elsőnek *Szelestey Gyuláné*, a Módszertani Osztály helyettes vezetője kapta meg a „Szocialista Kultúráért" miniszteri kitüntető jelvényt. A későbbiek során „Szocialista Kultúráért" jelvényt kaptak még: *Szász Károly*, *Tiszay Andor*, *Zoltán József* a Központ dolgozói, *Juhász Mária*, *Szántó Lászlóné* és *Wiener Józsefné* kerületi könyvtárosok.

A könyvtárosok képzése

A dolgozók iskolai végzettség szerinti megoszlása. A tudományos, valamint egyéb könyvtári munkakörökben (segédkönyvtáros, könyvtári munkaerő) dolgozók iskolai végzettség szerinti megoszlása 1954-ben:

egyetem és főiskola	48 fő	60%
középiskolai végzettség, érettségi	26 fő	39,4%
4 középiskola, általános isk.	5 fő	0,6%
Összesen:	79 fő	100%

Míg 1949-ben a könyvtárosi munkakörben dolgozók nem egész 30%-ának volt egyetemi végzettsége, addig ez az arány 1954-ben 60%-ra emelkedett. A könyvtárosokkal szemben támasztott egyre növekvő igények szükségessé teszik, hogy a könyvtárak dolgozói a szorosan

* Két státus betöltetlen maradt az év folyamán.

vett könyvtárosi szakmai tudáson kívül magasabb fokú képzettséggel, széleskörű, általános műveltséggel rendelkezzenek. 1953—54-ben a könyvtár dolgozói közül tizennégyen voltak a Pedagógiai Főiskola könyvtáros szakán esti vagy levelező hallgatók. (Statisztikánkban ezt a 14 könyvtárost is az egyetemet végzettek közé soroltuk.) Dolgozóink közül Gordon Erzsébet, Tyroler Gyula és Zalai Zoltán a főiskolát kitüntetéssel — „Vörös diplomával" végezték.

Szakmai továbbképzés, nyelvtanfolyamok. A könyvtár dolgozóinak szakmai továbbképzésére tanfolyamokat szerveztünk. 1949-ben még csak a könyvtárosok szűk körére korlátozódott ez az oktatási forma. A tájékoztató szolgálat beosztottjai részére indított szemináriumokon a reference-szolgálat ellátásához szükséges kézikönyveket és a legújabban megjelent irodalmat — főleg politikai műveket — ismertettük. 1950—51-ben szakoktatásunk egyéni tanulás formájában folyik. Könyvtártani előadások és tanulmányok anyagát dolgozták fel a résztvevők és a tanultakról szemináriumokon számoltak be. Az előadások tematikájának összeállításában segítséget jelentett az Országos Könyvtári Központ „A Szovjetunió és a népi demokráciák könyvtárügye" című kiadványsorozata. Ezenkívül hetente tartottunk beszámolót, amelyen a bel- és külföldi könyvtártani folyóiratok érdekesebb cikkeit ismertettük. Kár volt, hogy a továbbképzésnek ezt az értékes és tanulságos módját a későbbi években nem alkalmaztuk ilyen szélesen. Az egyéni tanulási forma jónak bizonyult, ki kellett azonban küszöbölnünk az oktatás témaválasztásának ötletszerűségét. Ez 1951-ben meg is történt. A könyvtár tudományos munkatársai 12 könyvtártani témát dolgoztak ki, mint a következő év oktatási programját. Az előadásokon való részvétel mindenki számára kötelező volt. További lépést jelentett, hogy 1952-től kezdve az általános könyvtártani kérdések mellett az egyes osztályok munkájukhoz kapcsolódó speciális témákat is feldolgoztak. Valamennyi előadás, szeminárium vezetését belső erőkkel oldottuk meg.

Biztosítottuk, hogy dolgozóink nyelvtanfolyamokon elsajátítsák, illetőleg továbbfejlesszék a munkájukhoz szükséges nyelvtudást. Természetes, hogy elsősorban az orosz nyelvórák iránt volt nagy érdeklődés, hiszen ennek tanulása a múltban nem igen volt lehetséges. Jelenleg a könyvtár dolgozói közül ötvenhárman beszélnek idegen nyelvet. Ebből:

német	nyelvtudással	rendelkezik	48 fő
francia	,,	,,	29 fő
angol	,,	,,	16 fő
orosz	,,	,,	9 fő
olasz	,,	,,	5 fő
egyéb	,,	,,	6 fő

1952 januárja óta, azokban a munkakörökben, amelyeknek ellátásához idegen nyelv tudása szükséges — a megfelelő vizsga letétele után — nyelvpótlék illeti meg a dolgozót. A nyelvpótlék a fizetés 15, ill. 8%-a.

A fiókhálózat dolgozói oktatásának szervezése és irányítása a Módszertani Osztály munkájához tartozik. Erről ott számolunk be részletesen. A központi dolgozók oktatásának szervezésével az igazgató által megbízott könyvtáros foglalkozik, napi munkájának elvégzése mellett.

Könyvtárosaink továbbképzése nemcsak a könyvtár által szervezett tanfolyamokon történt. Sokan vettek részt az Országos Könyvtári Központ és a Széchényi Könyvtár által rendezett tanfolyamokon. Itt kell megemlítenünk azokat a tapasztalatcsere céljából más könyvtárakban tett látogatásokat, amelyek — szintén mint a szakmai oktatás egyik változata — segítették könyvtári munkánkat.

Mint az elmondottakból látható, szakoktatásunk kialakítása nem ment minden zökkenő nélkül, nem mutat egyenletes fejlődést. Formája, tematikája gyakran változott. Visszatekintve úgy látjuk, hogy az 1951—53-ig terjedő időszakban találtuk meg nagyjából azt a helyes megoldást, ami egyaránt megfelel a könyvtárban dolgozók igényének és azoknak a

követelményeknek, amelyeket a színvonalas könyvtári munka érdekében a szakoktatással szemben támasztunk.

Feladatunknak tartjuk, hogy az elmúlt évek oktatási tapasztalatait felhasználva olyan szakoktatási programot dolgozzunk ki a következő évekre, amely egyrészről ismerteti munkatársainkkal a könyvtártudomány mai állását, a könyvtári munka aktuális problémáit, a külföld nagy könyvtárainak működését, másrészről alkalmazkodva az egyes osztályok igényeihez, speciális témákat is feldolgoz.

SZOCIALISTA MUNKASZERVEZÉS. ÚJ MUNKAMÓDSZEREK A KÖNYVTÁRBAN

A könyvtár irányító szervei

A felszabadulás előtti idők magyar könyvtárügyét az állami vezetés igen alacsony foka, a könyvtárközi együttműködés teljes hiánya jellemezte. A felszabadulás után gyökeresen megváltozott a helyzet. A könyvtárakkal, a könyvtárak fejlesztésével való foglalkozás tervszerűvé lett. Felső hatóságaink feladatuknak tartják, hogy a könyvtár költségvetési és ügyviteli teendőin túlmenően, szakmai segítséget is nyújtsanak az intézet munkájához. Főfelügyeleti hatóságunk a Népművelési Minisztérium Könyvtár Osztálya (1954-től Könyvtári Főosztálya), közvetlen irányító szervünk a Fővárosi Tanács V. B. Népművelési Osztálya. A kerületi könyvtárak a kerületi tanácsokhoz tartoznak. Főfelügyeleti hatóságunk a Fővárosi Tanácson keresztül érvényesíti irányító jogkörét.

A problémáinkkal való fokozott törődést jelzi az a két felülvizsgálat, melyet könyvtárunkban 1951-ben és 1954-ben ejtettek meg a Népművelési Minisztérium vezetésével.

Az 1951-es felülvizsgálat javaslatai alapján könyvtárunk a következőket valósította meg:

1. Elkészült a könyvtár többéves perspektivikus terve.
2. Lényeges változtatásokat hajtottunk végre a könyvtár szervezeti felépítésében. (Lásd 7. old.)
3. Áttértünk a feldolgozásban a futószalag-rendszerre.
4. Bibliográfiai kiadványainkkal elsősorban a tömegkönyvtári igények kielégítése felé fordultunk.

Az 1954-es felülvizsgálat jelentése főleg a könyvtár vezetésével, feladatkörével és szerzeményezési politikájával foglalkozott. Valamennyi javaslat megvalósítása már az 1955-ös év feladatait jelenti.

Könyvtárközi bizottságok

Könyvtárügyünk felszabadulás utáni fejlődésében jelentős állomást jelent a magyar könyvtárosok I. Országos Konferenciája. Könyvtárunknak is nem egy értékes útbaigazítást adott. Munkatársaink résztvettek a konferencia előkészítő bizottságának munkájában, hozzászóltak a konferencia referátumához.

Az I. Könyvtáros Konferencia lépést jelentett a könyvtárközi együttműködés terén is. A felszabadulás előtt a könyvtárakra az egymástól való elszigeteltség volt jellemző. A felszabadulás után mindjobban érvényesült a törekvés az elszigeteltség felszámolására. Könyvtárunk kijelölt dolgozói számos könyvtárközi bizottság munkájában vettek részt. Így könyvtárunk igazgatója tagja az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak és a Könyvalap Bizottságnak, valamint a „Könyv" c. folyóirat szerkesztőbizottságának.

Értékes munkát fejtettek ki munkatársaink az ETO magyarnyelvű változatának megszerkesztése és az új szabványok megalkotása területén. *Dobrovits Aladárné, Kalmár Gyula, Marót Miklós, Szalai György* az ETO munkálataiban, *Baán Kálmán, Egeresi Zoltán, Fancsali Petronella, Kalmár Gyula, Kondorosi Sándor, Nagy Borbála, Scheiber Mária, Szász Károly és Wessetzky Vilmos* a könyvtári szabványok elkészítésében vettek részt.

A könyvtárközi kapcsolatokról szólva beszélnünk kell a könyvtárak között jelentős haszonnal megvalósuló tapasztalatcseréről is. Jelentésünk hat éve alatt sok fővárosi és

vidéki könyvtáros járt nálunk módszereink tanulmányozására. Különösen kölcsönző rendszerünk, decimális szakkatalógusunk, bibliográfiai munkánk keltett érdeklődést. Mi magunk is gyakran látogattuk meg az ország tudományos könyvtárait. A kardex felállításának módszerét az Akadémia Könyvtárában és az Országos Széchényi Könyvtárban sajátítottuk el, a futószalag-rendszert a feldolgozás munkájában a Műszaki Könyvtárban látottak alapján, a beszerzési statisztika újjászervezését az Akadémia Könyvtárának mintájára valósítottuk meg.

Munkatársaink több ízben látogatták meg a vidéki könyvtárakat, főleg tapasztalatátadás céljából. Így jártunk többízben Ózdon, Sztálinvárosban, Várpalotán, Egerben stb. Az ózdi, sztálinvárosi, várpalotai könyvtárakat hosszabb időn keresztül patronáltuk. A jelentés időszaka alatt megélénkült a Központ és a kerületi közművelődési hálózat közötti tapasztalatcsere is.

A könyvtári együttműködés új formáját jelentette a tudományos könyvtárak egymásközötti versenye. 1953-ban két ilyen verseny volt, egyik az Országos Műszaki Könyvtár kezdeményezéseként a Békevilágtanács ülése tiszteletére, a másik a választásokkal kapcsolatban.

A könyvtár vezetése

Az elmúlt években célunk volt a vezetés színvonalának állandó emelése; ennek érdekében igyekeztünk érvényre juttatni az egyszemélyi, felelős vezetés elvét, melynek széleskörű demokratizmussal kell párosulnia. Az eredmények azonban még távolról sem kielégítőek. A vezetés hibáival foglalkozott többek között az 1952-es és 1954-es minisztériumi vizsgálati jelentés is. Hogy a vezetés nem tudott kellőképpen megszilárdulni, abban kétségtelenül része volt a könyvtár vezetésében beálló gyakori változásoknak is.

Az igazgató és helyettese mellett az intézetvezetés munkája az osztályvezetői értekezletekre tartozik. 1949—53-ig az osztályvezetői értekezletek nem tudtak feladatuknak kellőképpen megfelelni. Az értekezletek időpontja rapszódikus volt, munkájuk nem volt kellően előkészítve. Az osztályvezetők feladata volt az értekezleteken elhangzottakat a könyvtár dolgozóival közölni. De pl. olyan fontos részlegekben, mint a Pedagógiai Könyvtár, csak 5 évvel a felszabadulás után, 1950-ben tartották az első munkaértekezletet. Az 1954-es év az értekezletek előkészítettsége, a hozott határozatok ellenőrzése terén jelentős haladást mutat.

A szocialista munkamódszerek kialakításának elengedhetetlen feltétele volt a *tervkészítés*. Könyvtárunk 1951-ben készített először teljes évi tervet. A kezdeti tervezés hiányosságai közé tartozott, hogy az éves tervet mechanikusan, negyedévenként egyenlő arányban bontottuk fel. Ez a felbontás gátjává vált a munkateljesítmények fokozásának. Ezenkívül pedig — mint ahogy erre az 1951-es vizsgálati jelentés rámutat — hiba volt, hogy a tervezésben nem alkalmaztunk teljesítmény-normákat — és elmulasztottuk a tervnek egyénekre való felbontását. E szempontok betartása nem könnyű feladat, de 1953 óta a tervek ezek figyelembevételével készülnek. A tervezés munkájának hiányossága, hogy a tervek végrehajtásának ellenőrzése még nem kielégítő.

Könyvtári munkánk megjavításához nagymértékben hozzájárultak az ún. módszertani vizsgálatok. 1953-ban és 1954-ben munkatársainkból alakult háromtagú bizottságok vizsgálták felül az egyes osztályok munkáját. Észrevételeiket és javaslataikat írásban tették meg. Ezek közül több megvalósult és hozzájárult a munka racionalizálásához, megjavításához.

Munkaverseny, felajánlások

A tervek teljesítése, a tervteljesítés fokozása érdekében, valamint nevezetesebb politikai események, évfordulók megünneplésére munkafelajánlásokat tettek dolgozóink. A munkában, a tervek teljesítésében élenjáró dolgozókat minden negyedév végén jutalmaztuk. 1952-től kezdve 183 dolgozónkat jutalmaztuk vándorzászlóval és pénzjutalommal. Összesen 52 875 Ft-ot osztottunk ki jutalomként. A munkaversenyek és felajánlások szervezésében nagy szerepe volt a könyvtár szakszervezeti csoportjának. A szakszervezet hívta össze negyedévenként a termelési értekezleteket, melyeken az intézetvezető

beszámolt az elvégzett munkáról és kiosztotta a legjobb dolgozók között a vándorzászlókat és pénzjutalmakat. A termelési értekezleteken a felvetett kérdésekhez hozzászóltak a könyvtár dolgozói és számos javaslatot tettek a könyvtári munka megjavítására.

Újítási mozgalom

A munkaverseny és a felajánlási mozgalom mellett jelentésünk időszakában kibontakozott az újítási mozgalom is. Számos technikai, módszertani, ügyviteli javaslat érkezett az évek folyamán könyvtárunk dolgozóitól. Igen sok ezek közül jónak, hasznosnak bizonyult és ma már szervesen illeszkedik bele munkánk egészébe. Újítási mozgalmunkat 1950-től kezdve újítási felelős fogta össze. Negyedévenként újítási feladattervet készítettünk, megjelölve azokat a területeket, ahol a könyvtárosok kollektívájától vártuk a segítséget. Megállapíthatjuk, hogy ez a segítség valóban könyvtári munkánk lendítője volt. Az 1952. évi M. T. rendelet előírja a könyvtárak leltározását. Hogy ezt a hatalmas munkát határidőre, példamutatóan el tudtuk végezni — hisz pl. leltározni kellett az eddig még soha leltári állományba nem vett különgyűjteményeket is — csak annak a számos újítási javaslatnak volt köszönhető, mely ebben az időben munkatársainktól beérkezett. A különgyűjtemények leltározása *Nagy Borbála*, új leltári rendszerünk bevezetése — az egyedi leltározás — *Kondorosi Sándor*, *Nagy Borbála és Szász Károly* javaslata alapján történt. Érdemes itt megjegyezni, hogy Kondorosi Sándor még a felszabadulás előtt benyújtott egy javaslatot az állomány egyedi leltározására. Javaslatát azzal vetették el, hogy nem lehet leltározás miatt a könyvtárat egy évre bezárni. 1953-ban fél év alatt, teljes forgalom mellett bonyolítottuk le az egész műveletet.

A Fiókközpont dolgozóinak javaslatára egyszerűsítették a fiókhálózat könyveinek leltári nyilvántartását.

Számos újítási javaslatot adtak be a könyv útjának rövidítésére, a kiszolgálás gyorsítására. Raktári munkánk, könyvtárunk technikai berendezésének javítására is több életképes javaslatot nyújtottak be.

A KÖNYVTÁRI MUNKA TERÜLETEI

Állománygyarapítás, könyvfeldolgozás

Könyvtárunk gyűjtési körét, szerzeményezési politikáját társadalmi funkciója és a főváros könyvtárhálózatában elfoglalt helye határozza meg. Meghatározó tényezőként szerepel még a könyvtár hagyománya, öröksége is.

A Szabó Ervin Könyvtár városi nyilvános könyvtár. Alapítója és első igazgatója Szabó Ervin, a modern magyar könyvtárügy nagy úttörője, a Városi Nyilvános Könyvtár* hivatását 1914-ben a következőkben jelöli meg: „A városi könyvtár programja szerint, nyilvános könyvtár, mely a fősúlyt a nagyközönség olvasószükségletének kielégítésére fordítja: emellett központjában társadalomtudományi szakkönyvtárat tart fönt, a városi irodalom különleges hangsúlyozásával; mint helyi könyvtár azonkívül a Budapestre vonatkozó irodalom gyűjtőhelye ... nem törekszik teljességre, hanem arra, hogy minden, a könyvtárban ápolt tudomány, lehetőleg csak a legjobb, vagy a mai kutatót érdeklő termékeivel legyen képviselve."** Miben leli magyarázatát, hogy Szabó Ervin, a könyvtárpolitikának olyan tág perspektíváját tudta felvázolni, amely számunkra ma is útmutató? Abban, hogy a forradalmár Szabó Ervin fel tudta ismerni kora törekvéseit, hogy könyvtárpolitikáját a kibontakozó munkásmozgalom szolgálatába állította.

Szerzeményezésünk a Szabó Ervin-i hagyományok alapján folytatódott, bár gyűjtőkörünk elvi szempontjai sokáig tisztázatlanok maradtak.

* A Városi Nyilvános Könyvtár 1904-ben két könyvtár: a Statisztikai Hivatal szakkönyvtára és a Fővárosi Könyvtár egyesítéséből keletkezett. Ez utóbbi közigazgatási szakkönyvtár volt.

** A Budapesti Városi Könyvtár értesítője. 8. évf. 1—6. sz. 1914. Bp. 1914. 33. has.

	1949			1950			1951		
	Gyarapodás	Csökkenés	Összesen	Gyarapodás	Csökkenés	Összesen	Gyarapodás	Csökkenés	Összesen
Raktár	6 438	—	175 777	6 042	—	181 819	8 543	—	190 362
Keleti gyűjtemény	319	—	15 999	14	—	16 013	13	—	16 026
„Budapest" Gyűjtemény	3 327	—	64 159	2 277	—	66 436	2 613	—	69 049
Kézikönyvtár	926	—	5 200	2 298	—	7 498	1 262	—	8 760
Röpirat-gyűjtemény	1 238	—	35 320	1 682	—	37 002	1 159	—	38 161
Szüry-gyűjtemény	207	—	10 119	671	—	10 790	3	—	10 793
Könyvészeti gyűjtemény	284	—	5 919	454	—	6 373	295	—	6 668
Könyvtártani gyűjtemény	174	—	3 482	368	—	3 850	230	—	4 080
Könyvritkaságok	326	—	4 530	2 552	—	7 082	1 696	—	8 778
Térkép-gyűjtemény	11	—	441	86	—	527	37	—	564
Ősnyomtatvány	—	—	49	—	—	49	—	—	49
Ballagi gyűjtemény	—	—	5 238	—	254	4 984	—	—	4 984
Emigrációs gyűjtemény	6	—	1 065	—	1 065	—	—	—	—
Színésztörténeti gyűjtemény	436	—	3 133	47	—	3 180	—	—	3 180
Városházi közig. könyvtár	67	—	2 603	—	2 603	—	—	—	—
Központ összesen	13 759	—	333 034	16 491	3 922	345 603	15 851	—	361 454
Szovjet Gyűjtemény	—	—	—	9 897	—	9 897	3 576	—	13 473
Pedagógiai Könyvtár	—	—	—	67 191	—	67 191	10 416	—	77 607
Könyvállomány összesen	*13 759*	—	*333 034*	*93 579*	*3 922*	*422 691*	*29 843*	—	*452 534*
„Budapest" Gyűjtemény, aprónyomtatvány	—	—	—	79 292[4]	—	79 292	2 987	—	82 279
„Budapest" Gyűjtemény, újságszelvény	—	—	—	40 700[5]	—	40 700	—	—	40 700
Állomány összesen	*13 759*	—	*333 034*	*213 571*	*3 922*	*542 683*	*32 830*	—	*575 513*

[1] Ebből 3993 kötet a leltározásnál talált többlet.

[2] A könyvritkaságok gyűjteménybe beolvasztva.

[3] Raktári állományba beolvasztva.

(Központi Könyvtár, Pedagógiai Könyvtár, Szovjet Gyűjtemény)

1952			1953			1954		
Gyarapodás	Csökkenés	Összesen	Gyarapodás	Csökkenés	Összesen	Gyarapodás	Csökkenés	Összesen
10 428	—	200 790	17 005[1]	—	217 795	13 306	—	231 101
—	—	16 026	5	6 132	9 899	1	—	9 900
208	—	69 257	166	32 245	37 178	383	—	37 561
1 816	—	10 576	1 461	3 136	8 901	436	—	9 337
734	—	38 895	458	2 670	36.683	402	—	37 085
28	—	10 821	40	254	10 607	230	—	10 837
387	—	7 055	497	879	6 673	438	—	7 111
986	—	5 066	246	552	4 760	264	—	5 024
138	—	8 916	187	800	8 303	249	—	8 552
46	—	610	65	4	671	58	—	729
—	—	49	—	49[2]	—	—	—	—
—	—	4 984	—	144	4 840	—	—	4 840
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	3 180	—	3 180[3]	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
14 771	—	376 225	20 130	50 045	346 310	15 767	—	362 077
3 864	—	17 337	5 684	1 718	21 303	4 507	—	25 810
8 781	—	86 388	6 524	3 942	88 970	6 107	—	95 077
27 416	—	*479 950*	*32 338*[1]	*55 705*	*456 583*	*26 381*	—	*482 964*
1 723	—	84 002	1 265	—	85 267	1 419	—	86 686
650	—	41 350	650	—	42 000	717	—	42 717
29 789	—	*605 302*	*34 253*[1]	*55 705*	*583 850*	*28 517*	—	*612 367*

[4] A „Budapest" Gyűjt. aprónyomtatványai. Ezek az egységek eddig az állományban nem szerepeltek.

[5] Újságszelvények. Ezek az egységek eddig az állományban nem szerepeltek.

A GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT, 1949—1954

*(Központi Könyvtár, Szovjet Gyűjtemény)**

Szakbeosztás	1949		1950		1951		1952		1953		1954	
	darab	%	darab	%	darab	%	darab	%	darab	%	darab	%
0 Általános művek	1 757	12,8	2 045	7,8	928	4,8	1 902	10,2	1 578	8,1	1 866	9,1
1 Bölcselet	431	3,1	518	1,9	237	1,2	265	1,4	253	1,3	236	1,2
2 Vallás	127	0,9	195	0,7	86	0,5	50	0,3	96	0,5	116	0,6
3 Társadalomtudomány ...	7 103	51,7	10 946	41,1	10 904	56,1	7 908	42,9	5 978	30,5	4 847	24,2
ebből:												
3 K	—	—	—	—	1 879	9,6	2 681	14,6	1 938	9,8	1 277	6,3
30 Szociológia	2 916	21,2	1 345	5,1	2 817	14,5	1 097	6,0	397	2,1	291	1,5
31 Statisztika	156	1,1	319	1,2	63	0,3	128	0,7	64	0,3	90	0,4
32 Politika	1 277	9,3	4 002	15,1	3 238	17,0	1 423	7,6	750	3,9	949	4,7
33 Szociálpolitika ..	993	7,2	1 823	6,8	605	3,1	479	2,6	504	2,6	358	1,8
34 Jog	532	3,9	917	3,5	358	1,8	360	1,9	570	2,9	439	2,3
35 Közigazgatás ...	156	1,1	274	1,0	398	2,0	236	1,4	297	1,5	251	1,2
36 Társadalmi tevékenység ..	70	0,5	29	0,1	42	0,2	139	0,7	67	0,3	59	0,3
37 Nevelés, oktatás	178	1,4	545	2,0	422	2,2	336	1,8	343	1,8	214	1,1
38 Közgazdaság ...	768	5,6	1 617	6,1	936	4,8	969	5,3	934	4,7	804	4,0
39 Néprajz	57	0,4	75	0,2	146	0,6	60	0,3	114	0,6	115	0,6
4 Nyelvtudomány	215	1,6	669	2,5	254	1,3	188	1,1	452	2,3	412	2,0
5 Természettudomány	488	3,5	1 044	3,9	541	2,8	689	3,7	749	3,9	745	3,7
6 Alkalmazott tudomány ...	432	3,1	950	3,5	642	3,3	809	4,4	1 164	6,0	696	3,4
7 Művészet	712	5,2	926	3,4	962	4,9	1 025	5,6	1 570	8,1	1 339	6,6
8 Irodalom	1 053	7,6	4 211	15,9	1 742	8,9	3 876	20,1	5 882	30,0	7 897	38,8
ebből: Szépirodalom ..	973	7,0	3 987	15,1	1 616	8,3	3 542	18,3	5 249	26,7	7 270	35,7
Irodalomtörténet ...	80	0,6	224	0,8	126	0,6	334	1,8	633	3,3	627	3,1
9 Történelem	726	5,3	2 368	9,0	1 939	10,0	879	4,7	865	4,5	867	4,2
91 Földrajz	246	1,8	1 038	3,9	392	2,0	329	1,8	406	2,2	479	2,4
92 Életrajz	469	3,4	1 702	6,4	800	4,2	715	3,8	511	2,6	774	3,8
Összesen	13 759	100,0	26 388	100,0	19 427	100,0	18 635	100,0	19 504	100,0	20 274	100,0

* A Pedagógiai Könyvtár nem vezet kimutatást állományának szakszerinti megoszlásáról.

Időnek kellett eltelnie, míg a Szabó Ervin-i hagyományokat továbbfejlesztve, ki tudtuk alakítani helyes szerzeményezési politikánkat. Az 1948-as évkönyv még így fogalmazza meg célkitűzéseinket: „Központi Könyvtára társadalomtudományi és várospolitikai szakkönyvtár. Teljességre törekszik a Budapestre vonatkozó irodalom gyűjtésében..." ** Ez a meghatározás a városi nyilvános könyvtár funkcióját szem elől tévesztve, tevékenységét szakkönyvtárévá szűkíti le. Ez a felfogás abból eredt, hogy a fővárosi könyvtári hálózatot egy egységnek fogták fel és úgy tekintették, hogy kettős funkciójából a közművelődési feladatot a fiókhálózat, a szak- és tudományos könyvtári feladatot az ún. tudományos központ látja el. Az elgondolást látszólag indokolttá tette a könyvtár akkori szervezeti felépítése.

Innen indultunk hat évvel ezelőtt.

A fordulat évét követő időszakban egyre világosabban merült fel annak szükségessége, hogy a könyvtár megtalálja megfelelő helyét a kulturális forradalomban. Ettől az időtől kezdve napirenden van és egyre gyakrabban vetődik fel az a kérdés: könyvtárunknak

** A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve, 3. [köt.] 1948. Bp. 1948. p. 9.

A GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT, 1949—1954

*(Központi Könyvtár, Szovjet Gyűjtemény)**

Nyelv	1949		1950		1951		1952		1953		1954	
	darab	%	darab	%	darab	%	darab	%	darab	%	darab	%
Magyar	7 294	53,0	11 578	43,9	8 494	43,7	10 110	54,4	11 447	58,7	10 322	51,0
Orosz	556	4,1	4 182	15,8	3 139	16,2	4 518	24,3	5 015	25,7	4 951	24,4
Német	1 594	11,6	2 307	8,8	2 022	10,4	1 254	6,7	1 326	6,8	2 708	13,3
Francia	1 470	10,7	3 443	13,1	2 789	14,4	1 060	5,7	735	3,7	736	3,6
Angol	1 916	14,0	2 428	9,2	1 091	5,6	957	5,1	631	3,2	911	4,4
Olasz	79	0,6	325	1,2	259	1,3	117	0,6	53	0,3	72	0,3
Lengyel	—	—	—	—	34	0,2	27	0,1	10	0,1	16	0,1
Román	—	—	—	—	64	0,3	85	0,4	57	0,3	44	0,2
Cseh	—	—	—	—	239	1,2	114	0,6	202	1,0	184	1,0
Bulgár	—	—	—	—	40	0,2	78	0,4	4	0,0	97	0,5
Többnyelvű	564	4,0	1 455	5,5	700	3,6	194	1,0	14	0,1	36	0,2
Egyéb	276	2,0	670	2,5	556	2,9	121	0,7	10	0,1	197	1,0
Összesen	13 759	100,0	26 388	100,0	19 427	100,0	18 635	100,0	19 504	100,0	20 274	100,0

* A Pedagógiai Könyvtár nem vezet kimutatást a gyarapodás nyelvek szerinti megoszlásáról.

milyen feladatokat kell vállalnia, hogy kivegye részét szocialista átalakulásunkból. Egyre élesebben lép fel az az igény, hogy könyvtárunk kilépjen tudományos elzárkózottságából és elfoglalja azt a helyet, amelyre múltja és jellege egyenesen és egyedül predesztinálja. A főváros népének sokrétűsége, a lakosok száma, foglalkozási és érdeklődési körük különbözősége egyfelől, Budapest városának az ország gazdasági, politikai és kulturális életében elfoglalt helye másfelől, parancsolóan elő is írják, hogy legyen egy olyan nyilvános városi könyvtára, amely bőséges tudományos és ismeretterjesztő, valamint válogatott szépirodalmi anyagával széleskörű művelődési igényt tud kielégíteni. Az itt megfogalmazott követelés azonban nem jelentkezett eleitől kezdve ilyen tudatosan és ilyen egyértelműen. Fokozatosan és sokszor csak az olvasók sürgetésére reagálva, egyre növekvő igényeik felismerése révén — egyszóval a kultúra általános demokratizálódása során — jutottunk előre.

Az 1949-es év a Szabó Ervin Könyvtár szerzeményezési politikájában a frontáttörés évének mondható. Ekkor kezdtünk először tudatosan foglalkozni az olvasók igényeinek kielégítésével és az olvasók nevelésével.

Ebben a periódusban a könyvtár társadalomtudományi jellegét hangsúlyoztuk ki. A nagy könyvtárak közötti megbeszélés során történt gyűjtőkör elhatárolás intézetünket mint társadalomtudományi könyvtárat kapcsolta be a budapesti könyvtárhálózatba. Ezt indokolttá tette meglevő társadalomtudományi anyagunk gazdagsága. A frontáttörés is ezen a területen történt. Egyfelől folyamatosan továbbfejlesztettük meglevő állományunkat és a tudományos kutatás céljait szem előtt tartva gondoskodtunk arról, hogy a marxizmus—leninizmus klasszikusainak, a tudományos szocializmus képviselőinek munkáit ne csak magyarul, de eredeti nyelven is teljességre törekedve szerezzük be. Másfelől ugyanekkor a széles olvasóréteg felé fordulva egyre nagyobb számmal vásároltuk meg a marxista—leninista világnézetet népszerűsítő, a szocializmus építésének napi kérdéseivel foglalkozó munkákat. A legfontosabb és legkeresettebb könyvek — szakítva a régi gyakorlattal — négy-öt, sőt nem egy esetben tíznél nagyobb példányszámban kerültek a könyvtárba. Ez hasznos volt, mert segítséget nyújtott a párttagság ideológiai oktatásához.

A változást szerzeményezési statisztikánk is tükrözi. 1948-ban a társadalomtudományi művek az összgyarapodás 47%-a, 1949-ben közel 52%-a. Ezen belül a szociológia (a marxista-

leninista műveket az ETO magyar nyelvű kiadásáig a 30-as szociológia szakba soroltuk) 1948-ban 7,5%, 1949-ben 21%.

A frontáttörés második szakasza 1952-ben következett be. Ekkor kezdtük meg a szépirodalmi művek gyűjtését egy később felállítandó praesens gyűjtemény részére, azzal a szigorúan elhatárolt célkitűzéssel, hogy anyaga a tudományos kutatást szolgálja. Az újonnan beszerzett szépirodalmi művek iránt megnyilvánuló hatalmas érdeklődés a praesens-könyvtár gondolatát túlhaladott álláspontta tette, mielőtt megvalósulhatott volna. A tanulni, művelődni vágyó nagyszámú olvasó igényeinek kielégítése volt végül is az a tényező, mely könyvtárunk beszerzéseit a szépirodalmi és a népszerű tudományos irodalom, tehát az általános közművelődési jelleg felé döntően eltolta.

A gyűjtőkör kialakításához hozzájárult a Népművelési Minisztérium könyvtár-osztálya mellett működő Könyvtári Albizottság munkássága, valamint azok a viták is, melyek a könyvtár dolgozói közt folytak, követelve a könyvtár közművelődési irányba való továbbfejlesztését.

A könyvtár a jelentés időszaka alatt hosszú utat tett meg, helyesen ismerte fel közművelődési feladatait — a főváros lakossága közművelődési igényeinek legmagasabb szinten való kielégítését — és ugyanakkor eleget tett tudományos szakkönyvtári célkitűzéseinek is. A fejlődést szépen illusztrálja az utolsó három év beszerzési statisztikája, amely kimutatja, hogy míg 1951-ben az összbeszerzés 66%-a esett a társadalomtudományokra és nem egész 9%-a a szépirodalomra (beleértve az irodalomtudományt is), addig 1954-ben a társadalomtudományok 28%-ot, az irodalom pedig közel 39%-ot tesz ki az évi beszerzési statisztikában. (Az irodalom túlzott emelkedése a régi hiányok pótlásából adódott.)

Gyűjtőkör

A könyvtár gyűjtőkörének általános kereteit, közművelődési célkitűzései, társadalomtudományi jellegéből fakadó tudományos és Budapesttel kapcsolatos táji feladatai határozzák meg. A könyvtár teljességre törekszik a szociológia, az újkori történelem, a pedagógia, a Budapestre vonatkozó irodalom területén. Ezekben a tudományágakban szakkönyvtári funkciót teljesít. Megközelítő teljességre törekszik a társadalomtudományok egyéb ágainak magyar nyelvű irodalmában, szem előtt tartva a rokon-gyűjtőkörű könyvtárak szerzeményezését. Gyűjti ezenkívül valamennyi tudományág általános jellegű és népszerű ismeretterjesztő irodalmát, valamint a szépirodalom köréből a magyar- és világirodalom jelentős műveit. A képzőművészetek és a szépirodalom területén a könyvtár túlmegy az átlagolvasó érdeklődési körén és a szakemberek számára is értékes anyagot nyújt.

Folyóirat beszerzésünk hasonló elvek szerint történik. Beszerezzük a legfontosabb bel- és külföldi társadalomtudományi, városigazgatási, népszerű természettudományos, irodalmi és képzőművészeti folyóiratokat. A könyvtár folyóiratbeszerzése magasszínvonalú kurrens anyagot biztosít az olvasók számára. Könyvtárunknak összesen 888 folyóirat járt 1954-ben. Ebből a Központnak 633, a Pedagógiai Könyvtárnak 152, a Szovjet Gyűjteménynek 103.

A KURRENS FOLYÓIRATOK SZAKSZERINTI MEGOSZLÁSA 1954-BEN

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Összesen
Központ	176	3	6	269	9	32	35	54	27	22	633
Szovjet Gyűjtemény ..	3	1	—	43	4	2	11	15	13	11	103
Pedagógiai Könyvtár .	31	—	—	92	1	6	1	10	7	4	152
Összesen.....	210	4	6	404	14	40	47	79	47	37	888

A KURRENS FOLYÓIRATOK MEGOSZLÁSA MEGJELENÉSI HELY SZERINT

	Központ	Szovjet Gyűjtemény	Pedagógiai Könyvtár	Összesen
Magyarország	212	11	75	298
Szovjetunió	79	90	37	206
Kína	7	2	1	10
Románia	44	—	—	44
Csehszlovákia	13	—	—	13
Bulgária	8	—	—	8
Lengyelország	10	—	—	10
Albánia	1	—	—	—
Német Demokr. Közt.	76	—	29	105
Anglia	32	—	—	32
USA	33	—	2	35
Franciaország	42	—	4	46
Német Szövets. Közt.	10	—	1	11
Ausztria	18	—	1	19
Svájc	11	—	2	13
Belgium	3	—	—	3
Hollandia	3	—	—	3
Olaszország	10	—	—	10
Dánia	2	—	—	2
Svédország	1	—	—	1
Ausztrália	9	—	—	9
India	1	—	—	1
Kanada	1	—	—	1
Izrael	3	—	—	3
Brazília	1	—	—	1
Korea	2	—	—	2
Argentína	1	—	—	1
Összesen	633	103	152	888

Gyűjtemények

A központi könyvtár 362 077 kötetet kitevő állománya nagyjából két részre tagozódik. Van egy egyetemes jellegű gyűjteménye — az állomány nagyobbik része — s vannak speciális gyűjteményei. Az általános gyűjtemény anyagának tekintélyes része — mint az az eddig elmondottakból kitűnik — a tág értelemben vett társadalomtudományokra terjed ki, de ápolja az összes többi tudományágat is.

A könyvtár legtekintélyesebb különgyűjteménye – a *„Budapest" Gyűjtemény* (raktári jelzete „B") — az intézmény származásában leli magyarázatát. Természetes, hogy a főváros könyvtára lehetőleg teljességre törekedve gyűjtötte a Budapestre vonatkozó nyomtatott irodalmat. Szükség van erre közigazgatási, városfejlesztési s történelmi szempontból. Ez a 38 000 kötetre terjedő gyűjtemény, mely külön raktárban van felállítva, gyűjti az ősnyomtatványok korától kezdve máig azokat a nyomdai termékeket, könyveket, röplapokat, plakátokat, falragaszokat, térképeket, fényképeket stb., amelyek Budapestre vonatkoznak.

A jelentés időszaka alatt a gyűjtemény nem kapta meg a könyvtár fejlesztésében az őt megillető, fontosságának megfelelő helyet. Szerepe volt ebben azoknak az elgondolásoknak, amelyeknek értelmében a gyűjtemény kivált volna a Szabó Ervin Könyvtárból, hogy mint önálló könyvtár, vagy a Fővárosi Történeti Múzeum Könyvtára élje tovább a maga életét. 1950-ig Budapest Székesfőváros Házinyomdájának kötelespéldány szolgáltatása a gyűjtés egy igen fontos területén (polgármesteri ügyosztályok, kerületi előljáróságok jelentései, körlevelek, jegyzőkönyvek, plakátok stb.) biztosította a fejlesztés folyamatosságát.

A magyar történelemkutatás szempontjából igen jelentős a könyvtár politikai *Röpiratgyűjteménye*. Két külön gyűjtemény állományának egyesítéséből keletkezett 1950-ben. A magyar röpiratgyűjtemény (raktári jelzete „R") alapja Ballagi Géza jogtanár hagyatéka. Ezeket a XVIII—XIX. századból való magyar vonatkozású politikai röpiratokat „Ball" jelzettel ellátva a gyűjteményen belül ma külön kezeljük. A magyar röpiratgyűjtemény a harmincas években elvesztette eredeti jellegét, a fejlesztés szempontja többé nem tartalmi, hanem formai. Ide dolgozták be a 100 lapon aluli brosúrákat, tartalmukra való tekintet nélkül. Tartalmilag kevésbé hígult fel, jobban megtartotta eredeti arculatát a pamflet-(külföldi röpirat)-gyűjtemény (raktári jelzete: „P"). Ezért helyesnek látszott, hogy ez utóbbi gyűjteményt fejlesszük tovább és ide kerüljön mind a hazai, mind a külföldi vonatkozású politikai röpiratanyag. Az egyesített gyűjtemény állománya közel 42 000 db. Megemlítendő értékes része a gyűjteménynek a raktárban együtt kezelt kb. 700 egységet tartalmazó, 1918—19-ből való magyar plakát- és röpiratanyag. Röpiratgyűjteményünk állományába olvasztottuk be 1950-ben az ún. *Emigrációs gyűjteményt*, a Horthy-korszak hazai illegális, valamint külföldön megjelent emigrációs iratait.

A magyar irodalomtörténeti kutatás felbecsülhetetlenül értékes forrása a *Szüry-gyűjtemény* (raktári jelzete: „Sz"), mely Szüry Dénes kétezer kötetet kitevő bibliofil könyvtárából alakult és a magyar szépirodalom értékes első kiadásait és korai variánsait gyűjti össze. A mai állomány közel 11 000 kötet és tartalmazza a magyar klasszikusok történeti értékű, rendkívül ritka editio princepseit, ezeken kívül klasszikus íróink idegennyelvű fordításait és olyan teljességű népirat (ponyva) gyűjteményt, melynek alig akad párja.

Ezek mellett nagyobb különgyűjteménye még a könyvtárnak a *Keleti gyűjtemény* (raktári jelzete: „A"). Eredetileg gróf Zichy Jenő könyvtárának a magyar őstörténetre vonatkozó igen értékes könyvanyagát foglalta magában, majd kiegészült Vámbéry Árminnak a török népekre és Thallóczy Lajosnak a szomszédos balkáni népekre vonatkozó műveket tartalmazó könyvtárával. Fejlesztését mint különgyűjteményét 1949-ben megszüntettük. Állománya ekkor közel 16 000 kötet volt. 1953-ban a gyűjtési körünktől távoleső nyelvészeti, régészeti és őstörténeti anyagot átadtuk a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának. Az állomány megmaradt 10 000 kötetes részlege általános gyűjteményünk része, egyelőre külön raktári jelzettel ellátva.

A könyvtár dolgozóinak állandó továbbképzéséhez, a módszertani és szakmai irányító munkához szükségesek a könyvtártudományi, könyvtártörténeti és könyvészeti kiadványok. Ezeket tartalmazzák a *Könyvtártani* (raktári jelzete: „02") és a *Bibliográfiai* (raktári jelzete: „01") gyűjtemények. Az előbbi állománya 5024, az utóbbié 7111 kötet.

Incunabulumok, valamint 1500 után megjelent ritka és a könyvnyomtatás szempontjából értékes nyomtatványok megőrzésére létesült *a Könyvritkaságok gyűjteménye* (raktári jelzete: „09"). A könyvtár birtokában levő kéziratok, neves emberek jegyzeteivel ellátott kiadványok, unicumok stb. is ide kerültek. Jelentős anyaga van az incunabulumokra vonatkozó irodalomból. Az utóbbi években kialakult gyakorlat szerint ide helyezzük azokat a szép kiállítású, gazdagon illusztrált — főleg művészettörténeti — könyveket, amelyeket nem kölcsönzünk, csak helyben olvasásra adunk az olvasónak. A gyűjtemény kötetszáma közel 9000 db.

A Színészettörténeti gyűjtemény (raktári jelzete: „Szín") alapanyagát — színháztörténeti, esztétikai művek, szövegkönyvek, forgatókönyvek, súgópéldányok stb. — *Tiszay Andor* ajándékozta a könyvtárnak 1945-ben. A gyűjtemény egy részét 1950-ben átadtuk az O. Sz. K. színháztörténeti osztályának, a többit általános gyűjteményünkbe olvasztottuk.

Kisebb gyűjteményünk a *Térkép-gyűjtemény* (raktári jelzete: „T"), állománya 729 egység.

1954-ig különgyűjteményként kezeltük a kézikönyvtár (raktári jelzete: „K") kb. 10 000 egységet tartalmazó állományát is. A könyvtári ügymenet szempontjából nehézkes eljárást megszüntettük. A kézikönyvtár-gyűjtemény anyagát folyamatosan beolvasztjuk az általános gyűjtemény állományába.

Megemlítjük még, hogy *városházi közigazgatási szakkönyvtárunkat* (raktári jelzete: „Vár") 1950-ben a Közalkalmazottak Szakszervezetének városházi csoportja saját kezelésébe vette és jelenleg is mint a Fővárosi Tanács dolgozóinak szakszervezeti könyvtára működik.

A Szovjet Gyűjtemény (raktári jelzete: „Szov") 1947-ben létesült. Természetes, hogy 1945 után nagy érdeklődés nyilvánult meg a hazánkat felszabadító szovjet hadsereg országának élete, eredményei, kultúrája iránt. A könyvtár vezetősége ezt az érdeklődést elégítette ki, amikor 1947-ben szerény keretek között megnyitotta a Sztálin úti fiók szovjet részlegét. A közművelődési hálózaton belül adott keretek azonban csakhamar szűknek bizonyultak.

1950-ben ünnepélyes keretek között adtuk át a közönségnek a megnövekedett igényeknek megfelelő, közel 10 000 kötetes újonnan megnyitott Szovjet Gyűjteményt, amely modern, szépen berendezett öt helyiségből álló kiskönyvtár formájában a főépület közelében talált otthont.

A Szovjet Gyűjtemény orosznyelvű könyvtár. Célkitűzései lényegében azonosak a központi könyvtáréval. Teljességre törekedve gyűjti a Szovjetunió társadalmi, gazdasági életére, földrajzára vonatkozó irodalmat.

A könyvanyag lényeges része, mintegy egyharmada szépirodalom. Megtalálható itt a nagy orosz klasszikusoktól a legújabb Sztálin-díjas regényig a szovjet irodalom minden kiemelkedő alkotása. Ifjúsági és gyermekirodalom egészíti ki a fentieket. Kötetszáma közel 26 000 darab.

Külön kell beszélnünk a *Pedagógiai Könyvtárról*. 95 000 kötetet kitevő állománya két nagyobb egységre oszlik: törzsgyűjtemény és különgyűjtemények. A törzsgyűjtemény anyagának kb. 25%-a pedagógiai irodalom, beleértve a pedagógia segédtudományait is — tudományos gyűjtemény szintjén áll. Az állomány nagyobbik része — az általános és középfokú iskolák tantárgyainak oktatásához szükséges irodalmat gyűjti — közművelődési szintet képvisel.

Legjelentősebb különgyűjteménye a több mint 10 000 kötetes magyar *Tankönyvgyűjtemény* (raktári jelzete: „T"). Teljességre törekszik a Magyarországon megjelent tankönyvek gyűjtésében és a lehetőséghez képest megszerzi a külföldi magyar nyelvű nemzetiségi iskolák könyveit is. Gyűjtési köre az általános és középfokú iskolák tankönyveire terjed ki. Értékes anyagot tartalmaz a tankönyvírók és a magyar pedagógia történetének kutatói számára.

A magyarországi iskolai értesítők, évkönyvek közel egy évszázadot felölelő gyűjteménye az *Értesítő-gyűjtemény* (raktári jelzete: „E"). Hazai közoktatásügyünk fontos forrásanyagát foglalja magában. Állománya: 10 867 egység.

Hazai vonatkozásban egyedülálló a Pedagógiai Könyvtár *Ifjúsági gyűjteménye* (raktári jelzete: „J"). Magyar és idegen nyelvű anyaga az ifjúsági irodalom kérdéseivel, valamint az ifjúsági irodalom és pedagógia kapcsolataival foglalkozók számára nélkülözhetetlen. A múltban a gyűjtemény kiegészítése nem volt elég következetes, ezért a régi magyar ifjúsági irodalom távolról sem teljes. Kiegészítése állandó feladatunk. Állománya több mint 8000 kötet.

Kisebb gyűjteményünk a *Muzeális gyűjtemény* (raktári jelzete: „M"), lezárt gyűjtemény. Ide helyeztük azokat a ritka könyveket, amelyek ritkaságuknál fogva fokozott védelmet igényelnek. A *Dokumentációs gyűjtemény* (raktári jelzete: „D") a Szovjetunió és a népi demokratikus országok pedagógiai folyóiratainak cikkfordításait tartalmazza.

Különgyűjteményként kezeli a könyvtár a periodikák kötött évfolyamait. A *Folyóiratgyűjtemény* (raktári jelzete: „A") kötetszáma közel 8000 db.

Szerzeményezés

A jelentés időszaka alatt feldolgoztunk 156 008 db könyvet, évi átlagban 26 000 db-t. Ebből 117 977 db a központi könyvtár (beleértve a Szovjet Gyűjtemény gyarapodását is), 38 021 db a Pedagógiai Könyvtár feldolgozása.

Az állomány fejlesztése elsősorban vétel útján történik, továbbá csere, ajándék és a könyvtár ömlesztett anyagának folyamatos feldolgozása útján.

Az állománygyarapodás megoszlása eredet szerint:*

	1949		1950		1951		1952		1953		1954	
		%		%		%		%		%		%
Központ- és Szovjet Gyűjtemény												
Vétel	8 170	59,3	17 124	11,7	13 369	59,7	15 818	75,3	16 005	57,7	13 204	53,4
Ajándék, csere, kötelespéldány ..	4 484	32,5	6 703	4,6	9 045	40,3	4 162	19,8	5 414	19,5	9 206	37,2
Áthelyezés	1 105	8,2	2 561	83,7	—	—	1 028	4,9	6 310	22,8	2 317	9,4
Összesen	13 759		26 388		22 414		21 008		27 729		24 727	
Pedagógiai Könyvtár												
Vétel					4 700	46,5	4 728	53,6	3 628	53,5	3 286	53,6
Ajándék, csere, kötelespéldány ..					5 716	53,5	4 053	46,4	2 896	46,5	2 821	46,4
Összesen					10 416		8 781		6 524		6 107	

* A kimutatás számadataiban az aprónyomtatványok és újságszelvények is bennfoglaltatnak.

A múltban a magyar nyelvű könyvek beszerzése elsősorban a könyvkereskedők által bemutatásra beküldött könyvek kiválogatásával történt. A tervszerű állományfejlesztés szempontjából jelentős, hogy 1953-ban az új megjelenésű magyar nyelvű könyvek vásárlásánál rátértünk a kiadói terv alapján történő rendelésre. Emellett minden magyar nyelven megjelenő könyvet megtekintésre is megkapunk, ún. fizetett kötelespéldány szolgáltatásunk van a könyvkereskedői forgalomba kerülő kiadványokból. A külföldi könyvek beszerzése túlnyomórészt bibliográfiák alapján történik. A könyvtár előfizet az orosz, német, francia, angol, olasz, cseh és román nyelvterületeken megjelenő nemzeti bibliográfiákra. A könyvek kijelölését a bibliográfiákból az egyes osztályok dolgozóiból kijelölt rendelőbizottság végzi, a munka nyelvterületenként való megoszlása mellett.

1952 óta válogatási jogunk van az O. Sz. K. kötelespéldány állományából. Fontos ez számunkra a budapesti vonatkozású hivatalos kiadványok, statisztikai kimutatások, aprónyomtatványok, valamint a Pedagógiai Könyvtár magyar nyelvű tankönyv-gyűjteménye fejlesztésének szempontjából. Miután mindkét gyűjtemény célkitűzése a tudományos kutatás támogatása, és ezért az állomány gyarapításában teljességre kell törekednünk, feltétlenül szükséges, hogy rendszeres kötelespéldány szolgáltatást kapjunk. Többszöri kezdeményezésünk ellenére ez a kérdés mind a mai napig nem nyert megoldást. A régi hiányok kiegészítését nagymértékben elősegíti, hogy 1953-ban az Országos Széchényi Könyvtár megkezdte a nemzeti tulajdonba vett könyvek szétosztását az ország könyvtárai között.

A könyvtár a múltban is jelentős külföldi cserekapcsolatokat folytatott. Ez a kapcsolat 1951 folyamán kiszélesedett, ekkor léptünk csereviszonyba a moszkvai Lenin Könyvtárral, majd később a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Könyvtárával. A Lenin

Könyvtárral olyan megállapodást létesítettünk, amelynek értelmében nemcsak saját kiadványaink, hanem jegyzék alapján a gyűjtőkörünkbe tartozó művek cseréjét is megvalósítottuk. Ugyancsak 1951-ben levelet intéztünk a külföldi kommunista pártokhoz. Közel 1000 könyvet, nyomtatványt kaptunk, köztük igen értékes plakátokat. Megindult a csere-kapcsolatunk a népi demokratikus országokkal is és 1954-ben bekapcsolódtunk az UNESCO duplum-csereakciójába. A jelentés időszaka alatt a következő intézményekkel álltunk csere-kapcsolatban, illetőleg a következő intézményektől kaptunk nagyobb ajándékot:

Anglia:

Communist Party

Ausztria:

Kommunistische Partei Österreichs

Belgium:

Institut Universitaire des Territoires d'Outre-mer. Bruxelles
Bibliothèque Royale de Belgique. Bruxelles

Bulgária:

B"lgarszki Bibliografszki Insztitut Elin Pelin. Szofija

Csehszlovákia:

Knižnica Slovenskej University. Bratislava

Jugoszlávia:

Univerzitetszka Biblioteka „Szvetozar Markovics". Beograd

Kína:

Kínai Népköztársaság Budapesti Nagykövetsége

Korea:

Koreai Demokratikus Köztársaság Budapesti Követsége

Németország:

Kommunistische Partei Deutschlands
Sozialistische Einheitspartei Deutschlands
Zentralinstitut für Bibliothekswesen. Berlin
Universitätsbibliothek. Halle
Universitätsbibliothek. Jena

Olaszország:

Partito Comunista Italiano

Románia:

Academia Republicii Populare Romane. Bucuresti

Svájc:

Universitätsbibliothek. Basel

Szovjetunió:

Gosz. orgyena Lenina Bibliotyeka SzSzSzR im. Lenina. Moszkva
Bibliotyeka Akademii Nauk SzSzSzR. Leningrad
Fundamentalnaja Bibliotyeka Obcsesesztvennih Nauk Akagyemii Nauk SzSzSzR. Moszkva

USA:

University of California Library. Berkeley
University of Illinois Library. Illinois
University of Nebraska. Nebraska
Library of Congress. Washington
Library of the Smithsonian Institution. Washington

Feldolgozás

A gyarapodásnak megfelelően évi átlagban kb. 15 000—16 000 mű (ebből kb. 4000 a Pedagógiai Könyvtáré) kerül címfelvételezésre és osztályozásra.

A rendszeres állománygyarapodásnak megfelelő napi kurrens munka mellett a katalógushálózat és a meglevő állomány gondozása is a feldolgozó munka része. A jelentés időszaka alatt a Feldolgozó Osztály (beleértve a Pedagógiai Könyvtár feldolgozó részlegét is), amely a fenti feladatokat ellátja, az alábbi jelentős munkákat végezte el.

1. *A katalógusok megtisztítása a fasiszta anyagtól.* A békeszerződések szellemében a tájékoztató szolgálat dolgozóinak elvi útmutatása alapján kiemeltük azt a fent jelzett anyagot, amelyet csak a tudományos kutatók, egyetemi tanárok, egyes tanszékek dolgozói számára kívánunk hozzáférhetővé tenni. A kiemelés csak a katalóguscédulákra vonatkozik, a könyvek a raktárban a helyükön maradtak. A Feldolgozó Osztály a technikai munkákat végezte el.

2. *Az orosz nyelvű könyvek cirillbetűs katalógusának elkészítése.* Ezt a munkát 1951-ben kezdtük meg. 1951-ig az orosz nyelvű könyvekről csak latinbetűs címfelvétel készült. Ettől kezdve a beérkező anyagról cirillbetűs címfelvétel készült, majd 1954-ben valamennyi transzliterált cédulát kiemeltük és cirillbetűsekkel pótoltuk.

3. *A katalógusok revíziója.* A jelentés időszaka alatt elvégeztük a Központi Könyvtár külső és belső betűrendes katalógusának revízióját: a betűrend ellenőrzését, a hiányok kiegészítését stb. A Pedagógiai Könyvtár olvasó és szolgálati katalógusának kb. 60 000 céduláját a szabvány szerint betűrendeztük.

4. *A földrajzi katalógus rendezése.* Az eddig szolgálati katalógusként kezelt és csak a tudományos kutatás számára hozzáférhető katalógus egy részét az 1945 után beszerzett anyagot (180 doboz) rendeztük, választólapokkal láttuk el és 1953-ban az olvasók rendelkezésére bocsátottuk. A földrajzi katalógus többi részének rendezése még nem készült el.

5. *A Pedagógiai Könyvtár decimális katalógusának felállítása* az 1951 óta beszerzett könyvekről. 1951-ig a Pedagógiai Könyvtárnak nem volt decimális katalógusa. Az addig beszerzett művek a könyvtár által kidolgozott rendszerben nyertek besorolást.

6. *A szakkatalógus betűrendes mutatójának átdolgozása 1951-ben.* A felszabadulás után könyvtárunkba kerülő új könyvanyag — elsősorban marxista—leninista irodalom — feldolgozása szükségessé tette, hogy szakkatalógusunkat sok száz új fogalommal bővítsük, nemcsak a társadalomtudományok, de a többi ismeretág területén is. Ezeket a fogalmakat iktattuk be a betűrendes mutatóba. A mutatók kiegészítése azóta folyamatosan történik.

7. *2042/13/1952 MT sz. rendelet értelmében 1953-ban a könyvállomány leltári revíziója illetőleg számbavétele.* A könyvek állományba vétele a múltban helynapló és kartoték nyilvántartó alapján történt. Ezek egyben leltári dokumentumként is szolgáltak. A rendelet lehetőséget adott rá, hogy a gyűjtemények meglevő numerus kurrenssel ellátott helynaplóit leltárkönyvül használjuk s ezekbe eszközöljük a leltári megállapítások tényeit. A helynaplóval nem rendelkező gyűjteményekről leltárkönyvet fektettünk fel. A leltározás munkájában részt vett a Feldolgozó Osztály, a Nyilvános Szolgálat és a Pedagógiai Könyvtár.

A számbavétel, amely alapleltárnak tekinthető, megállapította, hogy könyvállományunk 1953. VIII. 31-én 442 259 kötet. Ez a szám eltérést mutat az eddigi nyilvántartott becslésszerű adattól. Az eltérés onnan származik, hogy könyvtári nyilvántartásunk a múltban nem volt megbízható. A leltározást követően hiányjegyzéket állítottunk össze, amelynek alapján kiemeltük a hiányzó könyvek céduláit a katalógusból.

8. *Tankönyvgyűjtemény létesítése a Pedagógiai Könyvtárban 1951-ben.* A felszabadulás előtt beszerzett, ömlesztett állapotban levő tankönyveket — mintegy 5000 kötetet — rendszereztük, leltárba vettük és katalogizáltuk. Ugyanekkor állítottuk fel a gyűjtemény tárgyszavas — a könyveket az iskolai tantárgyak rendjében nyilvántartó — katalógusát is.

9. *A központi könyvtár periódika állományának és a folyamatos művek hiányának megállapítása* nyilvántartólapok és a raktári állomány összevetése alapján. Ez szolgál alapul a hiányzó évfolyam pótlására.

10. *Plakátgyűjtemény rendezése.* 1951-ben rendeztük az előző évek folyamán felgyűlt, közel 75 000 db-ból álló készletünket, s 15 000 plakátot válogattunk ki megőrzésre. A régi (kb. 5000 db) anyaggal együtt rendeztük, decimális beosztással láttuk el és a szakon belül időrendben csoportosítva áttekinthetővé és könnyen hozzáférhetővé tettük az érdeklődők számára.

11. *A Duplum-raktár kb. 50 000 kötetének és a 2. sz. raktár kb. 80 000 kötetnyi ömlesztett anyagának rendezése.* A Duplum raktár állományának címfelvételezését megkezdtük. Az itt felhalmozott anyag csere célokat szolgál.

*

Az elmúlt hat év alatt jelentős eredményeket értünk el a könyvek feldolgozásánál alkalmazott munkamódszerek fejlesztése terén. Az egyes munkafolyamatok racionalizálása, új technikai eljárások, újítások alkalmazása, a munka egyes fázisainak helyes összekapcsolása egyszerűbbé, áttekinthetőbbé, pontosabbá, jobban ellenőrizhetőbbé és gazdaságosabbá tették a könyvtári adminisztrációt. Gyorsult a munka üteme és ugyanakkor emelkedett színvonala is. Nem fér e jelentés keretébe, hogy részletekbe menően ismertessük a bevezetett módosításokat és új eljárásokat. Két eseményről akarunk csak szólni, az egyik az egyedi leltározás bevezetése, a másik a könyv útjának megrövidítése.

Az 1953. évi leltározási munka előkészületei megmutatták eddigi rendszerünk hiányosságait. Ezek kiküszöbölésére vezettük be a könyvek egyedi számbavételét. Az új rendszer lényege, hogy az újonnan felfektetett leltárnapló magában foglalja a helyrajzi naplót is. Minden egyes könyv két számot kap, egy leltárit és egy helyrajzit. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy megtartsuk jól bevált — nyilvános kölcsönző könyvtár számára egyedül alkalmas — raktári rendszerünket, amelynek értelmében a többkötetes, illetőleg a több példányban meglevő könyvek a raktárban egymás mellé, azonos helyszámra kerülnek.

Modern közművelődési könyvtár követelményei közé tartozik, hogy a beszerzett könyv a lehető legrövidebb idő alatt jusson el az olvasóhoz. A múltban eltelt egy negyed év is, míg a könyv a feldolgozás egymást követő állomásain keresztül elérkezett a raktárba. A katalóguscédulák elszakadtak a könyvtől, évente egyszer kerültek besorolásra. Az állománygyarapodásról az olvasók csak a havonta készített új szerzemények jegyzékéből értesültek. Ma a feldolgozás ideje átlagosan 10 nap és a katalóguscédula a könyvvel egyidejűleg kerül a helyére.

A múltban a feldolgozó csoportok egymástól függetlenül végezték munkájukat, a könyvek továbbítása ötletszerűen történt. Ma a feldolgozó csoportok egy osztályon belül, közös irányítás alatt, közös terv szerint dolgoznak, a feldolgozás futószalagrendszerrel megy, a munkahelyek egymásutánja követi a feldolgozás menetét.

Külön kell itt írnunk a Pedagógiai Könyvtárról, amelyet 1949-ben csatoltak hozzánk. A szép és gazdag könyvállománnyal rendelkező könyvtár a könyvtártechnika, az új munkamódszerek alkalmazása terén a múltban lemaradt a fejlődésben. Most, hogy egy nagy intézmény része lett, fokozatosan felszámolta hiányosságait, korszerűsítette feldolgozó munkáját, bevezette a tizedes osztályozást — átvette a Szabó Ervin Könyvtár bevált munkamódszereit.

A könyvtártechnika, a könyvtári adminisztráció fejlesztése terén elért eredményeinknek szerepe van abban, hogy a napi kurrens munka mellett vállalkozni tudtunk régi mulasztások felszámolására és célkitűzéseinkből fakadó egyre újabb és nagyobb feladatok ellátására.

Olvasószolgálat

A fejlődésnek az az útja, amit az előbbiekben vázoltunk természetszerűleg megmutatkozott olvasószolgálatunk hat évének történetében is. Ezen a területen felbecsülhetetlen segítséget jelentett számunkra az a könyvtári gyakorlat, a munkának az a sokszínűsége, mely a Szovjetunió könyvtárainak olvasószolgálatában kialakult.

A mi feladatunk abban állott, hogy egyesítsük a Szabó Ervin-i hagyományt a Szovjetunió könyvtárügyének kiváló tapasztalataival. Valóban — mint ahogy azt a Népművelési Minisztérium 1951. évi vizsgálata megállapította — intézetünk egyike volt az elsőknek, amely a gyakorlatban széleskörűen alkalmazta a magyar könyvtári gyakorlat mellett a szovjet tapasztalatokat. Olvasószolgálatunk számos új módszere, amelyekről az alábbiakban még bőven beszámolunk, mutatja dolgozóink készségét az új, a haladó alkalmazására. Ilyen új módszerek: kiállítások, könyvismertető előadások, olvasóértekezletek, ismételt közvéleménykutatások, bibliográfiák, az olvasóval való egyéni foglalkozás, a „Könyvtári Posta", kísérletezések, mint pl. az olvasókról vezetett analitikus napló stb.

A könyvtár forgalmát mutatják a következő táblázatok:

BEIRATKOZOTT KÖLCSÖNZŐK, 1949—1954

	1949		1950		1951		1952		1953		1954	
	Az év folyamán beiratkozott kölcsönzők száma	A kölcsönzők száma összesen	Az év folyamán beiratkozott kölcsönzők száma	A kölcsönzők száma összesen	Az év folyamán beiratkozott kölcsönzők száma	A kölcsönzők száma összesen	Az év folyamán beiratkozott kölcsönzők száma	A kölcsönzők száma összesen	Az év folyamán beiratkozott kölcsönzők száma	A kölcsönzők száma összesen	Az év folyamán beiratkozott kölcsönzők száma	A kölcsönzők száma összesen
Központi Könyvtár	1617	2648	1468	2506	1393	2556	3648	5803	3624	7782	3605	8581
Szovjet Gyűjtemény	—	—	—	—	380	380	400	780	457	1237	483	665
Pedagógiai Könyvtár	—	—	241	690	421	1086	504	1590	576	1647	613	1282
Összesen	1617	2648	1709	3196	2194	4022	4552	8173	4657	10666	4701	10528

A KÖLCSÖNZŐK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA, 1949—1954

*(Központi Könyvtár, Pedagógiai Könyvtár, Szovjet Gyűjtemény)**

Sorszám	Foglalkozás	1949	1950	1951	1952	1953	1954
1.	Munkás	201	152	213	482	573	880
2.	Dolgozó paraszt	—	—	2	—	5	5
3.	Értelmiség	1221	1800	2125	3625	3706	4115
4.	Tanuló	1148	1170	1537	3641	5302	4615
5.	Egyéb	78	74	108	425	1080	913
	Összesen	2648	3196	4022	8173	10666	10 528

* A Pedagógiai Könyvtár 1951 óta vezeti a kölcsönzők foglalkozás szerinti megoszlását.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK SZÁMA, 1949—1954

	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Központi Könyvtár ..	36 052	32 422	33 638	50 237	60 699	73 063
Szovjet Gyűjtemény ...	—	—	4 504	10 506	15 398	17 396
Pedagógiai Könyvtár ..	—	9 018	15 496	16 862	16 912	19 371
Összesen	36 052	41 440	53 638	77 605	93 009	109 830

AZ OLVASÓTERMEK LÁTOGATÓINAK (HELYBENOLVASÓINAK) SZÁMA, 1949—1954

	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Központi Könyvtár ..	47 705	61 347	46 200	66 007	84 827	87 627
Szovjet Gyűjtemény ..	—	—	3 228	6 282	7 778	8 404
Pedagógiai Könyvtár .	—	10 430	5 892	6 594	7 859	5 544
Összesen	47 705	71 777	55 320	78 883	100 464	101 575

E számok kétségtelenül meglepő képet mutatnak. Elsősorban azt mutatják, hogy 1949 és 1951 között a könyvtár forgalma — mind a beiratkozott olvasók, mind a kikölcsönzött kötetek számában — nagyjából stagnál.

Mi az oka ennek az első pillanatra lehangoló jelenségnek? Az okok rendkívül sokrétűek és mutatják a problémáknak azt a sokféleségét, amelyek akkori kulturális életünk jellemzői.

Elsősorban említjük azt, hogy 1949 után óriási fejlődésnek indult a nagybudapesti könyvtárhálózat kiépülése. Egymásután nyíltak meg a kerületi könyvtárak és nem elhanyagolható tényező a szakszervezeti, üzemi könyvtárak létesítése sem.

Másik jelentős ok, hogy nem fejlesztettük tovább állományunk értéktelen, tudománytalan anyagát. Ez magával hozta, hogy fokozatosan elmaradt könyvtárunkból az az olvasóréteg, mely állományunknak ezt a legértéktelenebb — okkult tudományok, chiromantia stb. — részét kereste. Az a véleményünk, hogy ennek a rétegnek az elmaradása nem volt veszteség számunkra.

Hozzájárult olvasótáborunk számának csökkenéséhez az is, hogy ugyanakkor, amikor emeltük az ideológiai művek vásárlását, szűkítettük a beszerzést az egyéb tudományágak területén. A beszerzésnek ez a leszűkítése az érdeklődők egy részét más könyvtárakba irányította.

Egész idő alatt megtartottuk olvasótáborunk legértékesebb részét, azokat, akiket éppen tudásvágyuk, igényességük hozzánk kötött, hisz az ő munkájukat segítette a könyvtár gazdag társadalomtudományi anyaga, újonnan felállított marxista—leninista kézikönyvtára és végül tájékoztató szolgálata, mely éppen a szaktanácsadás területén végzett értékes munkát.

A fenti számok azt is mutatják, hogy ezekben az években a könyvtár inkább mint tudományos szakkönyvtár és nem mint városi nyilvános könyvtár működött. Ezt illusztrálja a beiratkozott olvasók számának (2500) összevetése a kikölcsönzött kötetek (32 422) számával

1950-ben. Kiderül, hogy egy olvasóra évenként kb. 12 elolvasott könyv jut. Ugyanakkor megemlítjük, hogy ez az átlagszám budapesti tudományos könyvtári viszonylatban első helyen járt.

1951-től kezdve mint központi kérdés merül fel az olvasótábor kiszélesítésének kérdése. Meg kellett tudni határozni, hogy Budapest lakosságának melyik rétege az, amely felé orientálódnunk kell, amellyel meg kell ismertetni könyvtárunkat és annak állományát. Az állomány összetételének szakok szerinti megoszlását a katalógusok alapján vizsgálat tárgyává tettük. Az eredmény:

Szak	Százalék	Szak	Százalék
0	4	61	3,8
1	4	62—69	3,2
2	4,4	7	7,8
3	50	8	3,8
4	1,6	9	14
5	3,4		

Tehát az állománynak pontosan a fele a hármas főszakra esik (szorosan vett társadalomtudomány). 39,6%-a az egyéb társadalomtudományok területére és csupán 10,4%-a képviseli a természettudományokat és a műszaki irodalmat. A könyvtárnak ezek szerint határozottan társadalomtudományi profilja van. Ebből következett, hogy olvasótáborunkat a közigazgatási és a gazdasági élet elméleti és gyakorlati dolgozóival, a szakfőiskolák oktatóival és növendékeivel kellett kiszélesítenünk. Továbbá afelé a művelt, nagyigényű olvasóközönség felé kellett fordulnunk, amely magasabb szinten foglalkozik a politika és a társadalomtudomány kérdéseivel.

E cél elérésére történtek kezdeményezések, mint pl. kiállítások rendezése házon kívül, könyvtárunkat és annak állományát ismertető előadások üzemekben, vállalatoknál és hivatalokban, új szerzeményeink jegyzékének széjjelküldése stb. Városügyi Bibliográfiánk anyaggyűjtését kibővítettük politikai gazdaságtan, gazdaságpolitika, általános igazgatás és a népgazdaság kérdéseivel foglalkozó irodalom gyűjtésével és elküldöttük az ezeken a területeken dolgozók részére.

Nem használtuk azonban ki azt a segítséget, amit számunkra a Szabó Ervin Könyvtár kiterjedt közművelődési hálózata jelenthetett volna az olvasók szervezett formában történő toborzására.

Nem vitás, olvasóforgalmunkat befolyásolta, hogy fővárosunk könyvtárhálózatának általános fejlődése eredményeként megnyílt a Közgazdaságtudományi Egyetem, a Munkásmozgalmi Intézet és az Országgyűlés könyvtára. (Ez utóbbi azelőtt az országgyűlési képviselők zárt könyvtára volt.) Hivatalok, vállalatok mellett ugyancsak a mienkével rokon szakanyagot tartalmazó könyvtárak létesültek.

1952-ben statisztikai táblázatunk mind a beiratkozók, mind a kikölcsönzött kötetek számában ugrásszerű emelkedést mutat. Emelkedett a helyben olvasók száma is. Olvasótermeinket elsősorban egyetemi hallgatók keresték fel, akik ettől az időtől kezdve olvasótáborunk kb. 50%-át teszik. 1952-ben kénytelenek voltunk a „Budapest" Gyűjtemény olvasótermét, mely tudományos kutatás célját szolgálta, nagy részében orvostanhallgatók rendelkezésére bocsátani.

A jelenség oka egyfelől: ezekben az években emelkedett az egyetemekre és a főiskolákra járók száma és emelkedtek a tanulóifjúsággal szemben támasztott követelmények. A felnövő új értelmiség, a munkás- és parasztszármazású ifjak szinte rohammal hódították meg a könyvtárakat, közte a mienket is, ahol megtalálták a tanuláshoz szükséges nyugodt környezetet, megfelelő segédkönyveket és az egyetemi jegyzeteket kiegészítő irodalmat.

A jelenség oka másfelől beszerzési politikánk alakulásában leli magyarázatát. Az előző fejezetekben utaltunk már arra, hogy 1952-től kezdődően rendszeresítettük a szépirodalmi művek és az egyes tudományágakat népszerűsítő művek vásárlását.

A beiratkozott olvasók száma és a könyvforgalom alakulása a tudományos részlegekben (Központi Könyvtár, Pedagógiai Könyvtár és Szovjet Gyűjtemény) 1948-tól 1954-ig

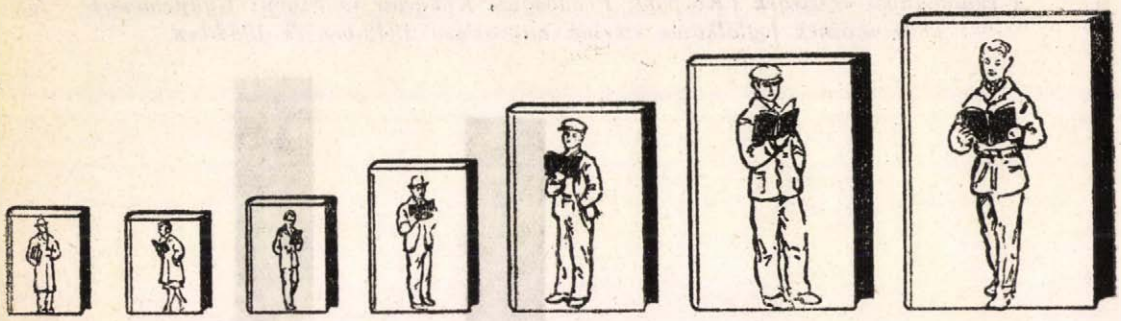

1948 1949 1950 1951 1952 1953 1954

Az állománygyarapítás megváltozott elvei tükröződnek a kölcsönzött kötetek szakszerinti megoszlásában:

Szak	1952	1953	1954
	%	%	%
0	1,1	1,2	0,6
1	3	3,5	2,2
2	1,3	1,3	0,9
3	21,1	18,8	23
4	3,7	2,9	4,4
5	9,4	8,9	10,2
6	8,3	7	5,7
7	9,6	10,7	5,4
8	21,1	27,9	35,5
9	8,6	6,5	4,2
91	5,3	4,3	4,6
92	6,5	7	3,3

Ha e fenti táblázatot egybevetjük forgalmi statisztikánkkal, figyelemreméltó jelenséget veszünk észre. 1952-es évben az összes kölcsönzők száma 5803, ebből egyetemi, főiskolai stb. tanuló 2535. A kölcsönzött kötetek száma 50 237. Mindhárom szám az előbbi évekhez képest lényeges emelkedést mutat. Ugyanakkor az egy olvasóra eső kötetszám az előző évi 13-hoz képest 8-ra csökken. E számok arra utalnak, hogy az újonnan beiratkozott diákok tekintélyes része könyvtárunkat elsősorban tanulószobaként használja, állományunkból pedig elsősorban kézikönyvtárunkat veszi igénybe. Ezt mutatja a helyben olvasás magas száma is.

A további elemzés felhívja a figyelmet a szépirodalmi művek kölcsönzése aránytalan emelkedésére, amivel nem tart lépést a többi tudományágak felé megnyilvánuló érdeklődés, mely különösen szembetűnő a 7-es és 9-es szakoknál, ahol csökkenő tendenciát tapasztalunk.

1953—54-ben az újonnan beiratkozók száma nagyjából azonos az előző évivel, de állandóan emelkedik a könyvtárba beiratkozott összes olvasók száma. Ez utóbbi jelenség egész-

séges fejlődésre utal, azt mutatja, hogy a beiratkozott új olvasók egy része a könyvtár állandó olvasójává válik. Az új beiratkozók számának stagnálása, az egy főre eső alacsony kötetforgalom (kb. 9 kötet), olyan jelenségek, amelyekre az 1955-ben megkezdett, olvasóforgalmunk alakulását vizsgáló, felmérő munka fog választ adni. Meg kell azonban említenünk, hogy forgalmunk további növelése nagymértékben függ szűkké vált épületünk bővítésétől is.

A tudományos részlegek (Központ, Pedagógiai Könyvtár és Szovjet Gyűjtemény) kölcsönzőinek foglalkozás szerinti megoszlása 1949-ben és 1954-ben

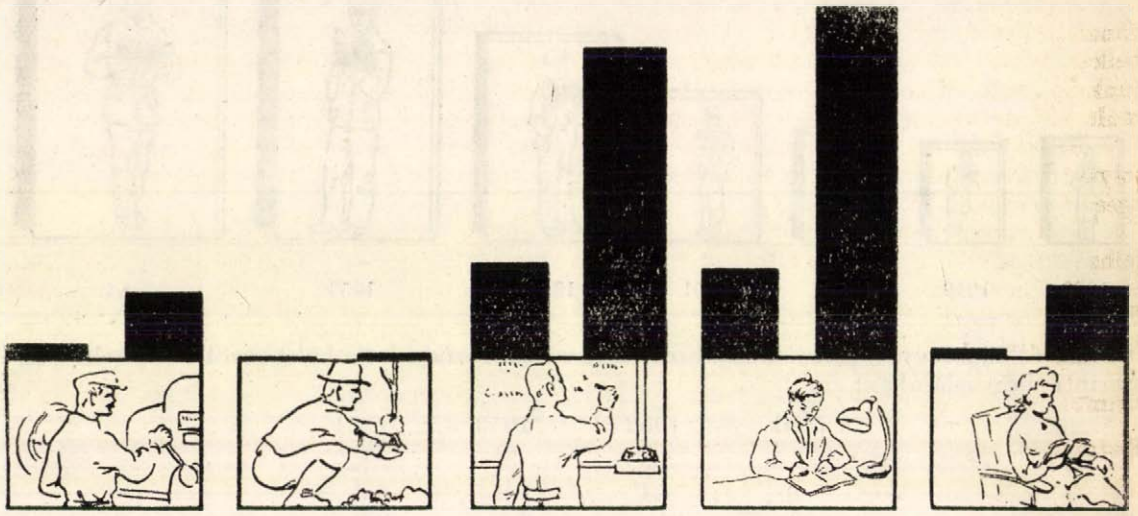

Összegezve: megnövekedett tehát kölcsönzőink száma, kicserélődött olvasótáborunk, megnövekedett a forgalmazott kötetek száma. Ebből a szempontból az 1952-es év fordulatot jelentett. Mégsem mondhatjuk ezt a változást minden szempontból egészséges, kielégítő folyamatnak. Legnagyobb hiányosságnak tartjuk, hogy nem tudtuk egyetemi hallgató kölcsönzőinket egyben olyan olvasókká is nevelni, akik egyetemi tanulmányaikon túlmenően nálunk kívánják továbbképzésükhöz, művelődésükhöz, szórakozásukhoz szükséges irodalmat megtalálni. Azonkívül pedig a nagy számban megtalálható szépirodalmi anyag olyan olvasóközönséget vonzott ide, amelynek igényeit a kerületi könyvtárak is ki tudják elégíteni. Ezek a könyvtárat kizárólag szórakozás céljából keresik fel, s nem igénylik azt az apparátust, amellyel egy tudományos jellegű könyvtár szolgál.

Folyóiratolvasó. Jelentésünk időszakában folyóirattermünk forgalma igen nagymértékben megnőtt, de csökkent a használt folyóiratok száma. Forgalom 1949-ben: 22 423 személy, kiadott folyóirat 184 776. Forgalom 1954-ben 36 276 személy, kiadott folyóirat 1954-ben: 157 490.

E számok híven tükrözik a valóságos helyzetet. Az utóbbi két év alatt a tanuló diákok elfoglalták a folyóirattermet is. Itt készültek a vizsgáikra és az állománynak csak azt a részét forgatták, ami tanulmányaikhoz kötelező irodalomként kellett. Ezt mutatja az is, hogy csökkent az egy főre eső folyóirat használata is 8-ról 4-re.

Az anyag használatát illetőleg nem kielégítő a helyzet. A legismertebb és legkeresettebb magyar folyóiratokon kívül (Csillag, Társadalmi Szemle, Nők Lapja, Élet és Tudomány stb.) kevéssé forgatják a könyvtárban megtalálható folyóiratokat. A külföldről vásárolt — a testvérpártok elméleti folyóiratai, városigazgatási, pedagógiai, művészeti stb. — lapok nem

elég gyakran találnak olvasóra. Feladatunk, hogy olvasóink figyelmét felhívjuk erre az értékes anyagra, illetőleg, hogy megkeressük azokat az érdeklődőket, akik hihetőleg szívesen olvasnák e lapokat, de nem tudnak arról, hogy azok hol találhatók. Feladatunk tehát az anyag jobb feltárása és propagálása periodika katalógus létesítésével és az érdeklődő olvasóréteg felkutatásával.

Az anyag feltárása

A következőkben beszámolunk azokról a munkákról, melyekkel javítani igyekeztünk olvasószolgálatunkat a könyvtári technika eszközeivel és az ezzel párhuzamosan haladó könyvtári nevelőmunkával.

Katalógusok. A katalógusok egyik fő feladata — mint ismeretes — a könyvtár anyagának teljes feltárása. A jól szerkesztett katalógus állandóan fejlődésben van, új fogalmak beiktatásával, az elavult, érdektelenné vált művek céduláinak kiemelésével tesz eleget funkciójának. Mindazokat a munkákat, amelyeket katalógus-hálózatunk javítására az elmúlt hat évben végrehajtottunk, részletesen ismertettük az előző fejezetben.

Próbálkoztunk ajánló-katalógus készítésével. Ezt a kezdeményezést azonban nem folytattuk tovább. Az ajánló-katalógusok kérdése máig is vitatott, az országos könyvtárügy egészét érdeklő probléma.

Hozzákezdtünk a folyóiratcikk-repertórium kijelölt, kivágott és felragasztott cikkeinek felhasználásával egy szakrendben tárolt folyóiratcikk-katalógus felállításához. Ez a helyes és szükséges munka 1950—53-ig tartott és sajnálatos módon — továbbfejlesztése megszűnt. Fejlesztése fontos lett volna, mert léte biztosítaná gazdag folyóirat-anyagunk jobb kihasználását.

Elkészült a marxista—leninista analitikus katalógus. Erről a munkáról külön cikkben számol be évkönyvünk.

Katalógusaink:

Központi könyvtár

1. Szolgálati katalógusok:

a) Betűrendes (latin- ill. cirillbetűs) katalógus. A jelentés időszakában tettük teljessé a Szüry-gyűjtemény céduláinak besorolásával.

b) A nyilvános katalógusból kiemelt cédulák szakkatalógusa. (Kutatók rendelkezésére.)

c) Földrajzi katalógus az 1954-ig beszerzett könyvekről (lásd bővebb ismertetés 24. old.).

d) A nyilvános katalógusból kiemelt cédulák földrajzi katalógusa. (Kutatók rendelkezésére.)

e) Helyszámkatalógus a könyvtár 1953 óta beszerzett anyagáról. (Az új helyszámrendszer alapján bedolgozott anyagról.)

f) Szovjet Gyűjtemény (latin-, ill. cirillbetűs) betűrendes katalógusa (a központ feldolgozó osztályán).

g) Szüry-gyűjtemény betűrendes katalógusa. (Kutatók rendelkezésére.)

2. Nyilvános katalógusok:

a) Betűrendes (latin-, ill. cirillbetűs) katalógusok. (Nem tartalmazzák a könyvtár teljes állományát.)

b) Decimális rendszerű szakkatalógus. (Nem tartalmazza a könyvtár teljes anyagát.)

c) Ajánlott könyvek katalógusa. (1953 óta nem fejlesztjük.)

d) Újonnan beszerzett könyvek decimális rendszerű szakkatalógusa. (1 évre visszamenőleg tartalmazza az anyagot.)

e) Földrajzi decimális rendszerű szakkatalógus az 1945 után megjelent művekről. (V. ö. 24. old.)

f) A „Budapest" Gyűjtemény betűrendes és decimális rendszerű szakkatalógusa.

g) A röpiratgyűjtemény betűrendes és decimális rendszerű szakkatalógusa. (Nem teljes.)

h) A 09-es gyűjtemény betűrendes és decimális rendszerű szakkatalógusa.

i) Tipográfiai katalógus (Pesten és Budán 1850-ig megjelent kiadványok évek és csoportok szerinti csoportosításban.)

j) Marxista—leninista tárgyszavas analitikus katalógus. (Lásd 114. old.)

k) Marxista—leninista címkatalógus.

Szovjet Gyűjtemény

Nyilvános katalógusok:

a) Betűrendes (latin- és cirillbetűs) katalógus. (Nem teljes.)

b) ETO-rendszerű szakkatalógus.

Pedagógiai Könyvtár

1. Szolgálati katalógusok:

Betűrendes (latin- és cirillbetűs) katalógus. (A latinbetűs katalógus nem teljes, kiegészítése folyamatban van.)

2. Nyilvános katalógusok:

a) Betűrendes (latin- és cirillbetűs) katalógus.

b) ETO-rendszerű szakkatalógus az 1951 óta beszerzett könyvekről.

c) Szisztematikus könyvkatalógus az 1951 előtt beszerzett anyagról.

d) Ifjúsági gyűjtemény betűrendes katalógusa. (Kutatók részére.)

e) Tankönyvgyűjtemény tárgyszavas katalógusa. (Kutatók részére.)

f) Folyóiratcikk fordítások ETO rendszerű szakkatalógusa.

g) Kardex nyilvántartás az értesítőgyűjteményről.

A katalógusokban való eligazodás megkönnyítésére a kölcsönző és olvasó helyiségekben táblákat függesztettünk ki. Ezt a célt szolgálja az 1954 elején kiadott Útmutatónk is.

Kiállítások. Az elmúlt hat évben ezen a területen jelentős eredményeket értünk el. Belső kiállításainkat egy-egy központi terv köré csoportosítottuk. Általában a magyar és nemzetközi munkásmozgalom és történelem, egy-egy kiemelkedő egyéniség életműve, az aktuális gazdasági, politikai kérdések egy-egy részlete volt a témájuk.

A pártoktatás segítésére az 1951-es évben pártoktatási vitrint állítottunk fel. Itt mutattuk be az oktatáshoz szükséges anyagot, elsősorban az SzKP történetét tanulmányozók részére.

Kiállításainkat azzal tettük színesebbé, hogy a könyvanyag mellett statisztikákat, helyi érdekességű dokumentumokat, grafikonokat, képeket állítottunk ki.

Ugyanilyen elvek szerint rendezi kiállításait a Pedagógiai Könyvtár — az anyagot egy-egy oktatási téma köré csoportosítva — és a Szovjet Gyűjtemény is.

Reprezentatív kiállításaink közül az első 1949. január 26-án nyílt meg: az első magyarországi Lenin-kiállítás, Lenin halálának 25 éves évfordulójára. A kiállítás bemutatta Lenin életének fontosabb mozzanatait. Itt láthatta először a nagyközönség a Tanácsköztársaság idején megjelent Lenin-művek magyar fordításait és itt olvashatták először Leninnek a magyar Tanácsköztársaságot üdvözlő táviratát. Ezt követőleg nyitottuk meg a „Szovjet karikatúra mesterei" kiállítást. E kiállítás — rajzai politikai tartalmúak voltak — a maga nemében első Budapesten. Mindkét kiállításnak nagy közönségsikere volt. Az elsőt 5832, a másodikat 5494 látogató nézte meg.

E két önálló megnyilvánulásunk mellett részt vettünk az MSzT által a Nemzeti Szalónban rendezett Puskin-kiállításon, melynek közel 18 000 látogatója volt.

1952 június elején a béketalálkozó alkalmából békeplakát-kiállítást rendeztünk. Mintegy 250 művészi kivitelű plakát és csaknem ugyanannyi könyv, számos fénykép és dokumentum mutatta meg a Szovjetunió és a világ dolgozóinak békeharcát. A kiállításnak több mint 2000 látogatója volt.

1953-ban két nagy megmozdulást kísértünk reprezentatív kiállításokkal: a tanácsválasztásokat és a Békevilágtanács budapesti találkozóját.

E kiállítások egyben módszertani segítséget jelentettek a kerületi fiókoknak hasonló tárgyú kiállítások megrendezéséhez.

1954. évi legnagyobb kiállításunk könyvtárunk történetét mutatta be, intézetünk 50 éves jubileuma alkalmából.

A fentiek mellett számos kisebb kiállítás készült. 1953-tól szélesedett kiállításaink tematikája, azóta rendeztünk irodalmiakat is. Így: Tolsztoj, Turgenyev, Gábor Andor, Ady, Jókai, Neruda, Anatole France, Shakespeare stb. kiállítások. Emellett rendszeresen szemléltettük új szerzeményeinket.

Bibliográfia. Könyvtárunk a jelentés időszaka alatt több tudományos és népszerű bibliográfiát adott ki.

Ezen a területen vettünk át a legtöbbet a szovjet tapasztalatokból. Munkásságunk központjában népszerű, a tömegek nevelését célzó, ajánló, annotált bibliográfiák összeállítása állt. Témaválasztásban egyre inkább igyekeztünk figyelembe venni a felmerülő igényeket és az előttünk álló politikai, gazdasági és kulturális feladatokat. Az 1955-ben tartott II. Országos Könyvtáros Konferencia referátuma elismerőleg említette meg ezirányú tevékenységünket. Kétségtelen, hogy a népszerű ajánló bibliográfiák készítésével könyvtárunk úttörő munkát végzett. Bibliográfiai munkásságunkkal elsősorban a közművelődési fiókhálózat igényeit elégítettük ki, főleg arra az olvasórétegre voltunk tekintettel, amely a könyvvel, az olvasással való ismerkedés útján az első lépéseket teszi. Bibliográfiánkkal igyekeztünk a könyvtárosoknak is segítséget adni ahhoz, hogy az olvasókkal tervszerűen, eredményesen tudjanak foglalkozni.

Elmaradtunk azonban a Központ anyagának feltárásával, nem siettünk kellőképpen a tudományos kutatás támogatására. Azért vannak ezen a területen is eredményeink. Így a „Városügyi Bibliográfia", „Tájékoztató a fontosabb marxista—leninista folyóiratok anyagából", „Nemzetközi Figyelő", „Életrajzok—életművek" c. időközi kiadványok egy-egy terület legfrissebb anyagát közlik. Voltak tudományos teljességre törekvő kiadványaink is. Így Geréb László: „A párisi kommün az egykorú magyar irodalomban", Geréb László: „Bibliográfia a hazai parasztlázadások verses és elbeszélő irodalmához" (XV—XVIII. sz.), az „Időszerű kérdések" c. sorozat, „J. V. Sztálin műveinek magyar bibliográfiája" stb. Részt vettünk más nagy könyvtárakkal együtt a „Tervgazdasági, statisztikai és számviteli bibliográfia (1949—53)" összeállításában. 1954-ben kezdtük meg Budapest történeti bibliográfiánk munkálatait, amelyek előreláthatólag több évre fognak terjedni. Pedagógiai Könyvtárunk készített az elmúlt években pedagógiai tárgyú ajánló bibliográfiákat. (A könyvtár kiadványainak jegyzékét l. 91—98. old.)

Kétségtelen, hogy Bibliográfiai Osztályunk hasznos és jó munkát végzett és nagyban hozzájárult az olvasás színvonalának emeléséhez. Ugyanakkor világosan állnak előttünk az osztály munkájának hiányosságai. Így pl. sokszor jellemezte témaválasztását az ötletszerűség és nem ellenőrizte kellőképpen a bibliográfiák felhasználhatóságát. A könyvtár bibliográfiai munkásságáról azért számoltunk be itt ilyen szűkszavúan, mert az évkönyv külön cikkben foglalkozik könyvtárunknak ezzel az igen fontos munkaterületével.

Itt említjük meg a marxizmus—leninizmus klasszikusainak műveiből készített analitikus katalógusunkat is, mely elsőrendű tájékoztatási segédeszköz e kérdések iránt érdeklődő, valamint a tudományos igénnyel fellépő kutatók számára. Ugyancsak jó tájékoztatást nyújt a kutatók számára a magyar és világirodalom aktuálisan megjelenő műveiről összegyűjtött kritikák és ismertetések archivuma. A marxista—leninista analitikus katalógust a tájékoztató szolgálat dolgozói, az irodalmi archivumot a Bibliográfiai Osztály állította

össze. Nyomtatásban egyik sem jelent meg. Csak cédulakatalógus formájában áll rendelkezésre.

Kézikönyvtár. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár olvasótermében mindig is helyet foglalt a nyíltpolc-rendszerű kézikönyvtár. A felszabadulás utáni években feladatunk volt, hogy az elavult anyagot fokozatosan kicseréljük. Ezen kívül 1949-ben marxista—leninista kézikönyvtárat állítottunk fel. A kézikönyvtárak anyagát minden évben felülvizsgáljuk és frissítjük. A legnagyobb kézikönyvtár reviziót 1953-ban tartottuk. Kézikönyvtárunkat az ország tudományos könyvtárai több ízben tanulmányozták és a mi példánk nyomán másutt is bevezették a szabadpolc-rendszert.

Olvasótermi kézikönyvtárunk mellett a tájékoztató szobában is gazdag, lexikonokból, enciklopédiákból, szótárakból álló nyíltpolc-rendszerű segédkönyvtár áll az olvasók és a könyvtárosok rendelkezésére. A szabadpolc-rendszerrel jó tapasztalataink vannak. Az olvasók körében igen népszerű. Ezért rendszeresítettük a folyóiratteremben is a fontos folyóiratok nyíltpolcát.

Kapcsolat az olvasóval

Az anyag feltárása a könyvtári technika változatos eszközeivel minden jó könyvtár sajátossága. Igyekeztünk ezeket az eszközöket az olvasók politikai—eszmei nevelésének szolgálatába állítani. Ezek azonban csak passzív tényezők, nem eléggé hatékonyak, ha nem egészülnek ki a könyvtáros személyes szóbeli nevelő munkájával. Itt kell megmutatkoznia annak a nagy fejlődésnek, amit könyvtárügyünk a felszabadulás óta elért. E közvetlen hatású tevékenység nemcsak a közművelődési könyvtáraknak, de a nagy tudományos jellegű könyvtáraknak is feladata. Az alábbiakban könyvtárosmunkánknak ezeket a területeit ismertetjük.

Tájékoztató szolgálat. A felszabadulás előtt is volt a könyvtárnak tájékoztató szolgálata, de a szolgálat könyvtárosa zárt ajtók mögött ült. A felszabaduláskor a tájékoztató szoba ajtói megnyíltak. 1945-től kezdve minden próbálkozásunk alapja az volt, hogy felszámoljuk a régi elzárkózottságot és elébe menjünk a segítséget váró olvasóknak. Bár igaz, hogy olvasóink egy része határozott programmal jön a könyvtárba — de olvasóink zöme mégis fiatal diák és olyan olvasó, aki tőlünk várja az útbaigazítást. Ezért szükséges, hogy a tájékoztató könyvtáros mindig ott legyen az olvasók között.

Leszögezhetjük, hogy értünk el eredményeket. Sikeresen oldottuk meg a kölcsönzésre menő könyvek elbírálását, helyesen alakítottuk ki azt az elvet — amely mai gyakorlatunk alapját képezi — hogy a tudományos kutató a szakirodalom teljes anyagát megkaphatja, míg a tanulmányozó érdeklődőnek a színvonalának megfelelő műveket ajánljuk. Tájékoztató szolgálatunk legnagyobb érdeme az elmúlt időszakban, hogy — mint ahogy azt az 1951-es miniszteriumi vizsgálat leszögezte — „a szocialista pártosság következetesen megnyilvánul az olvasószolgálat munkájában".

Szovjet tapasztalatok nyomán megpróbálkoztunk az ún. „analitikus napló" vezetésével: egy-egy olvasó szakmai-politikai fejlődésének nyomon kísérésével. Ez a kezdeményezés a kísérletezés fokán nem ment túl és abba is maradt.

A napi tájékoztatások száma 15—45 között mozgott. Nemcsak olvasóink, hanem külső szervek és intézmények is egyre gyakrabban hozzánk fordultak kérdéseikkel. A szolgálat ezekre a kérdésekre sokszor írásban válaszolt.

Az olvasók és a könyvtár közötti kapcsolat szorosabbá tétele érdekében már 1946-tól kezdve tartottunk központunkban irodalmi ankétokat. Tárgyuk általában a világirodalom és a magyar irodalom klasszikusainak és a jelenkor haladó külföldi irodalmának ismertetése volt. A sorozatban az utolsó a Békevilágtanács budapesti ülése alkalmából, „Írók a békeharcban" c. az Írószövetséggel karöltve rendezett előadás volt.

A nagyobb ankétok mellett 1950—51-ben több ízben tartottunk olvasótermünkben az újonnan megjelent politikai, közgazdasági művekről ún. „villámismertetéseket". Ezek a módszerek nem honosodhattak meg könyvtárunkban, mivel — helyiség híján — ezeket csak olvasótermünkben tarthattuk és így zavarta az olvasókat.

1951-ben rendeztük meg — szovjet tanulságok alapján — első nagy olvasóértekezletünket. Színhelye az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi fakultásának aulája, előadója *Dienes László*, könyvtárunk akkori igazgatója volt. Az értekezletet központunk és az egész hálózat olvasói számára tartottuk. Igen sokan jelentek meg és — ami a legfontosabb — alkalmat adott a kerületi könyvtárak olvasóinak, hogy intézményünket megismerhessék.

Azóta rendszeresítettük ezeket az értekezleteket. Általában évenként, minden részlegünkben (Pedagógiai Könyvtár, Szovjet Gyűjtemény) megtartjuk.

Központunk népszerűsítését szolgálják azok a csoportos könyvtárlátogatások, amelyeken egy-egy könyvtáros vezetésével ismertetjük könyvtárunk történetét, állományát stb. E látogatók többnyire iskolák, főiskolák tanulói és kerületi könyvtáraink olvasói. Fontosak ezek a könyvtárismertetések a Pedagógiai Könyvtár számára, ahol elsősorban azzal a céllal történnek, hogy a felnövekvő pedagógus-nemzedék megismerje a későbbi munkájához szükséges szakirodalmat.

Végezetül megemlítjük a külső propaganda egyéb általunk felhasznált eszközeit, mint utcai plakátok, filmszínházban dia-film stb.

Olvasótáborunk érdekeit és könyvtárunk népszerűsítését szolgáltuk, amikor 1950-ben a nyitvatartás idejét este 10 óráig meghosszabbítottuk. Könnyítést jelentett olvasóink számára az is, hogy a Szabó Ervin-hálózat bármelyik könyvtárába beiratkozott olvasó igénybe veheti valamely másik könyvtárunkat is. Ez az intézkedés hozzájárult a Központ és a fiókhálózat kapcsolatának szorosabbá tételéhez.

Könyvvédelem. Könyvkötészet

Könyvtárunk népi demokratikus államunk, dolgozó népünk tulajdonát képezi. Számunkra, könyvtárosok számára ez azt jelenti, hogy fokozottabban kell óvnunk állományunk épségét. Az állomány megőrzésének, megóvásának alapvető feltétele a könyvtár állományának pontos számbavétele. Ez a leltározással és a hiányjegyzék pontos összeállításával 1953-ban és 1954-ben történt meg.

Könyvállományunk védelmét három úton biztosítjuk:

1. Jogi, adminisztratív intézkedésekkel.
2. A könyvállomány épségét szolgáló intézkedésekkel.
3. Nevelőmunkával.

1. Felsőbb szerveink rendelkezéseinek sora szolgálja a könyvállomány, mint szocialista tulajdon védelmét. E rendelkezések érvényesek hazánk minden könyvtárára, tehát nem tartoznak e jelentés keretei közé. Vannak azonban olyan belső intézkedéseink, amelyekkel saját kereteink között védjük állományunkat. Így pl. az az eljárás, hogy a könyvkérő cédula egyben kapucédulaként szolgál. Ugyancsak a könyvvédelmet szolgálják olyan intézkedések, mely szerint tilos kabáttal és aktatáskával a könyvtár helyiségeibe menni.

Jogi, adminisztratív intézkedésekkel igyekszünk érvényt szerezni a könyvállomány védelmét szolgáló rendelkezéseknek és törvényeknek. 1949—1954-ig terjedő időben, eredménytelen felszólítás után, több esetben indítottunk peres eljárást (kimutatás a 36. oldalon).

Statisztikánk azt mutatja, hogy a peresítés mint legvégső eszköz kis eredménnyel jár, a műveknek legfeljebb 1/3-át tudjuk visszaszerezni. Ennek oka az is, hogy a felsőbb szervek nem mindig a megfelelő gondossággal kezelték ezeket a peres ügyeket. Munkánknak arra kell tehát irányulnia, hogy — amennyire lehetséges — a peresítést elkerüljük, helyette a megelőző rendszabályokat kell hatékonyabbá tenni. Statisztikánk mutatja továbbá, hogy rendkívül nagy szükség van, fokozottabb mértékben mint eddig, könyvvédelmünk harmadik eszközére, a nevelőmunkára.

2. Könyvállományunk folyamatos javítását, puha fedőlappal ellátott új szerzemények, valamint folyóirat- és újságállományunk kötését részben belső kötészetünkkel, részben külső műhelyek igénybevételével végeztük. A külső kötészet igénybevétele szükséges volt, bár lényegesen drágábban dolgozott mint belső műhelyünk. Kötészetünk képtelen volt

	Peresítettünk		Visszakaptunk	
Év	Személy	Művek száma	Személy	Művek száma
Központi Könyvtár				
1949	102	161	43	72
1950	107	210	24	57
1951	128	218	45	80
1952	93	175	19	34
1953	136	224	81	115
1954	81	144	24	36
Pedagógiai Könyvtár				
1952	8	10	6	7
1953	12	19	11	18
1954	41	79	35	66

lépést tartani az egyre fokozódó követelményekkel. Teljesen lefoglalta a fiókhálózat és a központ részére történő könyvjavítás. Annak, hogy a kötésre, javításra váró könyvek száma olyan nagy mértékben megnőtt, oka az is, hogy a könyvállomány szaporodása elmaradt az olvasótábor növekedése mögött. Nőtt a könyvek forgási sebessége és ezzel együtt rohamosan csökkent azok élettartama.

Belső kötészetünk a jelentés időszaka alatt 1949-ben 13 461 db, 1950-ben 15 409 db, 1951-ben 14 822 db, 1952-ben 19 113 db, 1953-ban 23 287 db, 1954-ben 23 509 db könyvet kötött, ill. javított. Igen nagy számban végezte a műhely a szükséges aranyozásokat, táskázásokat, javításokat is. Itt történt a hálózat könyveinek javítása, amely kötészetünk kapacitásának 80%-át igénybe vette. Emellett a külső műhely nagyméretű igénybevételét mutatja, hogy jelentésünk időszaka alatt 1 316 207 Ft értékű kötést, ill. javítást végeztettünk házon kívül. Mindezek ellenére a fentebb kifejtett okok miatt továbbra is komoly problémát jelent számunkra a könyv védelmének köttetés útján történő biztosítása.

3. Ezen a területen is hatásosnak bizonyult az olvasókkal való egyéni beszélgetés. Ha az olvasó megrongálódott könyvet hoz vissza, a könyvtáros figyelmezteti és megmagyarázza, hogy a könyvre úgy kell vigyázni, mint sajátjára. Súlyosabb esetben az olvasó anyagi kártérítéssel tartozik.

Jó kezdeményezés volt az a kiállítás, melyet olvasótermünkben rendeztünk, s bemutattuk, hogy hány féle módon rongálják csonkítják meg olvasóink a könyveket. Az olvasóértekezleteket is felhasználtuk arra, hogy erről a kérdésről beszéljünk és olvasóink segítségét is kérjük. A nevelés egyik módszerének tekintjük azt is, hogy könyvet csak személyesen, a könyv bemutatása alapján lehet hosszabbítani.

*

A KÖNYVTÁR KÖLTSÉGVETÉSE

	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Éves költségelőirányzat	3 513 152	4 873 766	4 277 940[1]	4 912 090	4 755 424	3 787 849[2]
Személyi kiadások	1 674 033	2 016 875	1 631 390[1]	2 133 170[3]	1 880 927	2 093 716[4]
Dologi kiadások	1 839 119	2 856 891[5]	2 646 550[1]	2 778 920	2 874 497	1 694 133[2]
Ebből könyvbeszerzés	1 012 600	1 756 500	1 750 000	1 830 000	1 584 450	502 062[2]
könyvkötés	100 000	210 000	250 000	230 000	267 350	259 207

[1] A csökkenés oka: a fiókkönyvtárak a ker. tanácsok költségvetésébe kerültek át.
[2] A csökkenés oka: a fiókkönyvtárak könyvbeszerzési előirányzata a ker. tanácsok költségvetésébe került át.
[3] Az emelkedés főként fizetésrendezés következménye.
[4] Az emelkedés fizetésrendezés következménye.
[5] Az emelkedés oka főként a könyvbeszerzési keret emelkedése.

A KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT IRÁNYÍTÁSA — MÓDSZERTANI MUNKA

A budapesti kerületi közművelődési hálózat és a Szabó Ervin Könyvtár központja, 1950-ig egy igazgatási egységet képezett. A fiókkönyvtárak irányítását a könyvtár igazgatója az ún. Fiókközponton keresztül gyakorolta. Központilag történt a fiókkönyvtárak* könyvvel való ellátása, a könyvek szerzeményezése, katalogizálása, szakozása — ugyancsak itt intézték a személyzeti és gazdasági ügyeket is. Központi feladat volt a kerületi könyvtárak propaganda- és nevelőmunkájának irányítása, a tapasztalatok összegyűjtése és általánosítása, a könyvtárosok oktatásának megszervezése és — nem utolsó sorban — új fiókok létesítése.

A kerületi tanácsok megalakulása után a fővárosi könyvtári hálózatot decentralizálták és egybehangolták fővárosunk közigazgatási beosztásával. A könyvtárak gazdái a kerületi tanácsok lettek, és mint a többi hozzájuk tartozó kulturális intézményeket a könyvtárakat is a népművelési osztályokon keresztül irányítják. (Továbbra is központi kezelésben maradt a három villamos mozgókönyvtár.) A leválás folyamata több szakaszban történt. A politikai és kulturális irányítás mellett először a gazdasági és személyzeti ügyek kerültek a tanácsok hatáskörébe. Továbbra is központilag történt a könyvbeszerzés, a könyvtárak szakmai irányítása. Ezt a szakmai irányítást, a fiókkönyvtárak munkájának ellenőrzését instruktorok végezték. Központi státusban maradt egy kb. nyolc-tíz tagból álló ún. „helyettesítő-brigád", amelynek feladata volt, hogy a kerületi könyvtárak nyilvános szolgálatának zavartalanságát biztosítsa. Működésükre azért volt szükség, mert a kislétszámú könyvtárakban egy személy betegsége, tanulmányi szabadsága is fennakadást okozott. Rendkívüli feladatok megoldása is — pl. a leltározás, új fiókok létesítése is szükségessé tette ennek a csoportnak a fenntartását.

A leválás folyamatának következő lépéseként 1953-tól kezdődően a fiókok egy része önállóan szerzi be a könyveket. 1954 januárjától pedig valamennyi könyvtár önálló szerzeményezővé vált. Az anyagot felszerelve az Állami Könyvterjesztő Könyvtárellátó részlegétől kapják. Továbbra is központi feladat maradt a könyvek köttetése és javítása, valamint a hálózatnak szaknyomtatványokkal való ellátása.

* „Fiókkönyvtár" elnevezés 1954-ig általánosan elfogadott volt.

Ennek a folyamatnak eredményeként a Fiókközpont régi formájában feleslegessé vált. Szükség volt azonban továbbra is egy olyan központi szakmai szervre, amely gondoskodik az egységes könyvtári eljárások kidolgozásáról, a legjobb propaganda- és nevelőmódszerek széles körben való terjesztéséről, az általános tapasztalatcsere megszervezéséről és a könyvtárosok szakmai továbbképzésének biztosításáról. Ezt a munkát továbbra is a Szabó Ervin Könyvtár központja látja el a Fiókközpont dolgozóiból és a legjobb kerületi könyvtárosokból létrehozott Módszertani Osztályon keresztül.

A közművelődési hálózat igazgatásában bekövetkezett változások meg kellett, hogy változtassák a központi irányító szerv munkáját is. Az első időszakban — a Fiókközpont idejében — fő feladat volt az új fiókok létesítése és az idekerülő könyvtárosok szakmai, politikai és kulturális képzése. Ezek a nagy feladatok — a hat év alatt 23 fiók létesült és a könyvtárosok száma közel kétszeresére emelkedett — természetesen igénybe vették az osztály munkájának jelentős részét.

Ki kellett jelölniök helyileg, hogy a város melyik kerületében van szükség könyvtárra. Gondoskodniok kellett ezeknek berendezéséről, folyamatosan gondoskodniok kellett arról, hogy a megnyitandó új könyvtárak számára megfelelő mennyiségű és összetételű könyvállomány álljon rendelkezésre. Gondoskodniok kellett azonfelül — és ez munkájuknak legjelentősebb oldalát jelentette — az új könyvtárosok képzéséről. Ezen a területen, bizonyos értelemben, úttörő munkát végeztek.

A fiókhálózat kiépülése, a fiókok önállóvá válása, a könyvtárosok szakmai és műveltségi színvonalának emelkedése, reális alapot nyújtott arra, hogy a Fiókközpont helyét átvegye a Módszertani Osztály. A Módszertani Osztály munkáját a fiókok helyzetének, problémájának felmérésével — az instruktorok részletes írásos jelentést készítettek minden fiókról — kezdte el. A jövő feladata, hogy az osztály a múltban szerzett gazdag, gyakorlati tapasztalatait tudományos szinten dolgozza fel és ezzel tovább javítsa a könyvtárak munkáját.

Állománygyarapítás, könyvfeldolgozás

Amíg a könyfeldolgozás központilag történt, addig a Fiókközpont évenként kb. 90 000—110 000 könyv feldolgozását, szerelését és szétosztását végezte el. (A könyvállomány 1948—54-ig közel 450 000 kötettel gyarapodott.) Ezt a feladatát nagyüzemi szervezettséggel oldotta meg. Nem kellett a fiókokban külön-külön katalogizálni, szakozni — a munkát egyszerre, egy helyen végezték el. Megtalálták azt az egyszerű munkamódszert, amellyel a tömeges feldolgozást gazdaságosan, aránylag kis létszámmal, aránylag gyors ütemben, minden nyilvántartást kielégítő módon oldották meg. Elértük ezzel a megoldással hogy biztosítani tudtuk a feldolgozás szakmai színvonalát és az egyes könyvtárakba jól elkészített katalógusok kerültek.

A fiókok állományáról központi cédulaleltár készült, feltüntetve, hogy a könyv melyik fiók állományában, hány példányban található meg. A könyvbeszerzés decentralizálásával megszűnt a központi leltár továbbfejlesztése.

Az állomány gyarapításánál igyekeztünk tisztázni az állomány szakszerinti megoszlásának problémáját, a könyvtárak népkönyvtári funkciójának megfelelően. Az a gyakorlat alakult ki, hogy a beszerzett könyvek legalább 25%-a ifjúsági könyv legyen, a fennmaradó 75%-nak több mint a fele szépirodalom. A továbbiakban túlnyomórészt idoelógiai, természettudományos, kisebb százalékban műszaki könyveket vásároltunk.

A központi könyvellátás előnyei mellett komoly hibaforrás volt az, hogy a szerzeményezők nem ismerhették eléggé az egyes kerületek speciális igényeit. Bár a könyvellátás tekintetbe vette a kerületi könyvtárak alapanyagát, ellátottságát, a szétosztást néha mechanikusan végezte és nem vonta be az olvasóközönség kívánságait ismerő kerületi könyvtárvezetőket a rendelésbe. Ezen a hiányosságon időközben kívánságlista készítésével igyekeztünk segíteni. A könyvellátás nehézségeit próbáltuk kiküszöbölni azzal a módszerrel is, hogy a kerületi könyvtárak között megszerveztük a könyvtárközi kölcsönzést.

Megnehezítette a helyes állományfejlesztési politika kialakítását, hogy 1953 végéig, nem volt kellő kapcsolat a könyvkiadás szervei és a könyvtárak között. Könyvkiadásunk

sem alkalmazkodott az olvasók helyes és indokolt kívánságaihoz. Kevés válogatási lehetőség mutatkozott a szépirodalmi művek terén, alig jelentek meg klasszikusok. Viszont kétségkívül túlméretezett volt a politikai brosúrák kiadása. Ennek eredményeként gyakori jelenség volt könyvtárunkban az ideológiai és politikai brosúrák nagy száma mellett a kevés fajta, nagy példányszámú szépirodalmi mű.

Az alább közölt és a központi szerzeményezés utolsó évéből (1952) származó statisztika képet nyújt könyvállományunk szakok szerinti fejlesztéséről.

Szépirodalom:	Felnőtt	Ifjúsági	Összesen
Magyar klasszikusok	7 462	2 499	9 961
Modern magyar	10 707	6 497	17 204
Szovjet	14 355	9 142	23 497
Külföldi klasszikusok	2 973	654	3 627
Népi demokratikus	4 025	1 100	5 125
Egyéb	3 888	1 061	4 949
Összesen:	43 410	20 953	64 363

Ismeretterjesztő:	Felnőtt	Ifjúsági	Összesen
Ideológia	15 000	40	15 040
Természettudomány	16 622	1 794	18 416
Technika	6 131	80	6 211
Magyar történet	2 272	—	2 272
Egyéb	12 926	250	13 176
Összesen:	52 951	2 164	55 115
Összesen szépirodalom és ismeretterjesztő:	96 361	23 117	119 478

A fenti kimutatáshoz meg kell azonban jegyeznünk, hogy az ifjúság számára történt szerzeményezés főképpen könyvkiadásunk akkori hiányosságára mutat rá. A Fiókközpont ezen a téren sokat javított azzal, hogy a felnőtt anyagból kiválogatta a gyermekek és az ifjúság számára alkalmas szépirodalmi és népszerű ismeretterjesztő műveket és áttette az ő anyagukba.

A könyvanyag megoszlásának fontos problémája a régi és új anyag viszonya. A hálózat könyvtárainak egy része a felszabadulás előtt létesült és jelentős mennyiségű könyvet hozott át magával a múltból. 1948-ban az állomány közel 250 000 kötet volt. 1950-ig 127 000 fasiszta, tudománytalan, értéktelen könyvet vontunk ki a forgalomból. A megmaradó, még mindig tekintélyes mennyiségű anyag a múlt szerzeményezésének értékeit tartalmazta és alapját képezte az állomány további fejlesztésének. Ma már az állomány számottevő része a felszabadulás utáni időszakból ered, ami — tekintetbe véve a hálózat négy évtizedes múltját — igen jelentős eredmény.

Fontos kérdése továbbá a könyvállomány megoszlásának az élő és holt anyag viszonya. Nem beszélünk itt a rossz, az elavult, a könyvtárba nem illő könyvekről, hiszen azokat eltávolítottuk. A holt, a fekvő anyag egy másik változatáról van szó. Azokról az értékes könyvekről, amelyek a könyvtár polcain porosodnak anélkül, hogy forgatnák őket. Gyakran azért, mert túl nagy példányszámban vásároltuk meg, esetleg azért is, mert nem való a könyvtárba, ott senki sem keresi. Ennek a problémának megoldását nagy mértékben segítheti a könyvtárak közötti szorosabb együttműködés továbbfejlesztése, a fölös könyvanyag átadása, a könyvtárközi csere. Feladatává kell tenni a könyvtárosoknak azt is, hogy megismerjék teljes állományukat. Természetesen ehhez központi segítségre van szükség. Ezen a területen történt is kezdeményezés. 1954-ben az újonnan megjelent könyvek ismertetése mellett megkezdtük a régebben megjelent értékes, de kevéssé olvasott könyvek ismertetését.

Az 1953 júniusi K. V. határozat eredményeként könyvkiadásunk lényegesen megjavult. Azóta tekintettel van az olvasók igényeire. Nagy számmal jelennek meg a magyar és világirodalom klasszikusai, nagy hiányt pótolt könyvkiadásunk a történelem, irodalomtörténet, természettudományok és a technika területén megjelent tudományos és népszerű művekkel, valamint az ifjúsági művekkel is. Mindez megkönnyítette a könyvtárak állományának fejlesztését. Szorosabbá vált a kapcsolat a könyvtárak és a könyvkiadás között. Ez a szorosabb kapcsolat azért volt különösen hasznos, mert könyvtáraink ma már abban a helyzetben vannak, hogy az olvasó nagyközönség igényeit továbbítani tudják a kiadóvállalatokhoz. Az utóbbi években rendszeressé vált a könyvtárak és kiadók találkozása, a kiadók félévenként tájékoztatják a könyvtárosokat kiadói programjukról.

Könnyebbé vált az állományfejlesztés a kerületi könyvtárak önállóvá válásával is. Megszűnt a könyvbeszerzés túlzott centralizációja, a könyvtárvezetők önállóan vásárolnak, szem előtt tartva kerületük igényeit.

Módszertani munka

Az osztály munkájának központi kérdése a legjobb könyvtári módszerek elméleti és gyakorlati eredményeinek elterjesztése és a szakmai továbbképzés szervezése. Ennek megfelelően foglalkozik a budapesti közművelődési könyvtártípusok szükségleteinek megfelelően a könyvtártechnika, a könyvtári propaganda és agitációs munka egyes kérdéseinek kidolgozásával.

A jelentés időszakának elején a könyvtárak szakmai irányítása elsősorban a könyvtárosi értekezleteken történt. Ez lehetőséget nyújtott arra, hogy széleskörű tapasztalatcsere alakuljon ki az egyes könyvtárak között, hogy a jól bevált módszereket az egész hálózatban általánossá tegyék. Az egységes módszerek biztosítása körlevelek, utasítások kiadásával történt. Írásos módszertani anyagot a Fiókközpont csak egyes esetekben adott ki, pl. a vezérfonalat könyvtárlátogatások vezetéséhez. Az olvasókkal való foglalkozás megjavítása érdekében 1949-től ajánló könyvjegyzékeket, kisebb olvasási tématerveket bocsátott ki a Fiókközpont, ezzel utat törve a Bibliográfiai Osztály későbbi ajánló kiadványainak.

Jelentésünk kezdeti időszakára esik a könyvtári statisztika egységes szempontjainak kidolgozása, valamint ekkor kezdődött el az állományok átszakozásának nagy munkája. Arról volt ugyanis szó, hogy a kerületi könyvtárakban (ugyanúgy, mint a Központban) az ETO-nak Szabó Ervin által módosított változatát használták. Szükségessé vált a meglevő anyagnak átszakozása, hogy a katalógusok egységesek legyenek, mivel a központilag kapott cédulák az ETO szerint készülnek. Ez a hálózatban azért is fontos, mert a könyvek raktári felállítása is a decimális szakrendszer szerint történik.

Jelentésünk kezdeti időszakában központi kérdés volt az agitációs és propagandamunka. Nagyméretű olvasótoborzás indult meg, melynek eredményeként emelkedett 1951-ben a beiratkozott olvasók száma 73 000-re az előző évi 40 000-rel szemben. Meg kell mondanunk, hogy ez a munka méreteiben néha túlzott volt. A sok új olvasóval nem tudtunk kellőképpen foglalkozni, nem tudtuk kellő mennyiségű könyvvel ellátni. Ebbe a hibába azonban nem csak mi estünk — fejlődésünk akkori szakaszában ez a gyakorlat általános volt kulturális életünkben.

A Módszertani Osztály megalakulásával a munka szervezettebbé, alaposabbá vált. Míg eddig a tapasztalatátadásnak jóformán egyedüli formái az értekezletek voltak, addig most a tapasztalatokról írásos feljegyzések készülnek, ezeket az osztály témák szerint csoportosítva gyűjti. Az összegyűjtött anyagot feldolgozzák és a következő formákban publikálják: tanulmány, módszertani útmutató, módszertani levél, kiállítási útmutató, tervek, beszámoló, könyvtári szabványjavaslat.

Említettük, hogy jelentésünk kezdeti időszakában elsősorban az olvasószervezés kérdésével foglalkoztunk. A későbbiekben egyre fokozottabban fordultunk az olvasóval való foglalkozás különböző módszerei felé. Ennek megfelelően segítséget adtunk ankétok, irodalmi előadások előkészítéséhez. Központi mintakiállításokat készítettünk, forgatókönyveket állítottunk össze kiállításokhoz. Az ankétok színvonalának emelésére központilag kidolgozott

vázlattervet adtunk stb. Mindezzel emeltük ezeknek a munkáknak a színvonalát és részben kiküszöböltük az előző évek jellemző hibáját, amikor túlbecsülve a rendelkezésre álló erőket, túl sok kiállítást, előadást rendeztünk, néha elhamarkodva, nem kellőképpen előkészítve. Pl. 1953-ban összesen 656 irodalmi estet és 1650 kisebb-nagyobb kiállítást rendeztünk a hálózatban.

Az osztály nagy gondot fordított az olvasók helyes igényeinek minél jobb kielégítésére, az olvasókkal való kapcsolat kimélyítésére. Ennek érdekében rendezett könyvkiadói tervmegbeszéléseket az olvasók bevonásával, igyekezett támogatni minden olyan kezdeményezést, amely az olvasók és írók találkozását segítette elő, szorgalmazta az olvasólevelek, olvasóvélemények gyűjtését és eljuttatását az Írószövetséghez s főleg olvasóértekezletek rendszeres tartását, amelyek alkalmasak arra, hogy az olvasót közel hozzák a könyvtár problémáihoz.

Ezzel a valóban nagyszabású tömegnevelő munkával azért nem foglalkozunk itt részletesen, mert a fiókhálózat nevelő- és propagandamunkájával kapcsolatban térünk ki rá.

Szakmai irányítást adott az osztály a közművelődési hálózat könyvtártechnikai, adminisztrációs munkájához is. Egyik ilyen legnagyobb munka volt az 1952-ben a 2042/13/1952 M. T. sz. rendelet értelmében a könyvtárak állományának leltározása. Erre a munkára is a központi szakmai értekezletek keretében készültek fel könyvtárosaink.

Foglalkozott az osztály a kerületi könyvtárak tervkészítésével, kölcsönzőállomások nyilvántartásával, a könyvkölcsönzés technikai problémáival, sőt gondja volt az osztálynak arra is, hogy a fiókhálózat önállóvá válása után külön foglalkozzék a könyvtári ügykezelés legfontosabb feladataival, hogy megtanítsa a könyvtárvezetőket — akik eddig ilyen kérdésekkel nem foglalkoztak — az önálló gazdálkodással kapcsolatos pénzügyi feladatok ellátására.

Az osztály két fontos munkájáról kívánunk még beszámolni. A jelentés időszaka alatt kezdték meg az egyes könyvtárak a kerületükbe tartozó üzemi könytárak patronálását a Módszertani Osztály útmutatása alapján. Segítséget nyújtottak az üzemi könyvtárak leltározási munkájához, a kerületi könyvtárosok előadói voltak az üzemi könyvtárosok részére szervezett tanfolyamoknak, segítséget nyújtottak egy-egy kiállítás megrendezéséhez stb.

Egyre nagyobb figyelemmel fordultak a kerületi könyvtárosok az ifjúság olvastatásának problémája felé is. A Módszertani Osztály az ifjúsági könyvtárosok számára külön havi tapasztalatcsere-értekezleteket rendszeresített és ezek keretében foglalkozott a gyermekek könyvtári nevelésének egyes kérdéseivel. Így többek között napirendjén szerepelt a könyvvédelem, az aktívákkal való foglalkozás, a tömegpropaganda módszerei, az iskolával való kapcsolat.

Szakmai képzés

Itt kell beszélnünk a közművelődési fiókhálózat dolgozóinak továbbképzéséről, mivel erről a Fiókközpont, ill. a Módszertani Osztály gondoskodik.

A fővárosi könyvtárhálózat gyors kiépülése egyre újabb és újabb könyvtárosok beállítását követelte. Az állami könyvtárosképzés hiánya* ránkhárította azt a feladatot, hogy az új könyvtárosok szakmai, politikai képzéséről és általános műveltségi színvonalának emeléséről gondoskodjunk.

A szakképzés a hálózat dolgozói részére 1948-ban indult meg. 1948—49-ben külső előadók igénybevételével főleg irodalompolitikai kérdéseket vitattunk meg. 1950-ben tanulóköröket szerveztünk könyvtárosaink politikai és ideológiai tudásának elmélyítésére. Itt beszéltük meg a Szovjetunió könyvtárainak munkamódszerét és a fiókgyakorlatban való alkalmazását is.

1951-től szervezettebbé és tervszerűbbé lett oktatásunk. Majdnem iskolai jellegű tanulás indult meg. Középiskolai tankönyvek alapján szemináriumokon tanulták a résztvevők a magyar és világirodalmat, a magyar történelmet és a nemzetközi munkásmozgalom

* A könyvtárosok képzése az egyetemen 1948-ban a Pedagógiai Főiskola könyvtáros szakán csak 1951-ben indult meg.

történetét. A tanultakról évvégi vizsgán számoltak be. A szemináriumok vezetésével a könyvtár dolgozóit bíztuk meg. Munkaközösségen dolgoztuk fel a könyvtári technika és adminisztráció egyes kérdéseit, Kljonov: „A könyvtáros kézikönyve" c. könyve alapján. Ez a forma biztosította leginkább, hogy a megfelelő iskolai végzettséggel nem rendelkező könyvtárosok rendszeres műveltséget szerezzenek, és azok, akik a régi iskolákban tanultak, tudásukat marxista szempontokkal felfrissítsék. A szemináriumokon igyekeztünk a tananyagot a meglevő könyvanyaghoz kapcsolni.

A könyvtárunk által rendezett szakoktatás színvonala lényegesen magasabb lett, mióta sok munkatársunk elvégezte vagy végzi a főiskola könyvtáros szakát. 1954-től kezdve az oktatás főformája az előadás volt, amelynek keretében a hallgatók megismerkedtek az újkori világirodalommal és a korszerű természettudomány alapismereteivel. Újat jelent, hogy az anyag szemináriumokon történő feldolgozásához írásos anyag készült. Továbbra is megtárgyalják a szakoktatás keretén belül a legfontosabb könyvtártechnikai kérdéseket.

A szakmai továbbképzés keretén belül foglalkoztunk a gyermekek nevelését végző könyvtárosokkal is. A 15 éven aluli ifjúsággal foglalkozó ún. „ifjúsági" könyvtárosok külön értekezleteken beszélték meg pl. a gyermekkönyvtárak speciális szakproblémáit, az ifjúsági könyveket, különös tekintettel a korosztályokra. Itt vitattuk meg a gyermekkönyvtárakról szóló szakfolyóiratcikkeket is.

Oktatási munkánk egyik hiányossága volt, hogy nem tudtunk kellő tekintettel lenni a könyvtárosok műveltségi színvonalának különbözőségére. 1953-tól kezdve ezen úgy igyekeztünk segíteni, hogy a szemináriumi beosztásoknál tekintetbe vettük a könyvtárosok műveltségi színvonalát.

1954 őszén könyvtárosainkat a könyvtártechnikai minimum vizsgára készítettük elő.

*

Röviden igyekeztünk vázolni azt a munkát, amelyet a Fiókközpont, illetve a Módszertani Osztály a hálózat irányításával kapcsolatban végzett. Kétségtelen az a tény, hogy a hálózat egyes könyvtárai jó munkát végeznek. Ebben nagy szerepe van az osztály irányító munkájának, noha az osztálynak sok nehézséggel kellett megküzdenie. Az egyik legnagyobb nehézség — a fiókok leválása után — az osztály munkakörének, célkitűzéseinek pontos körülhatárolása volt. Meg kellett határozni a tanácsok irányító munkája mellett az osztály hatáskörét és ez nem ment könnyen. Hosszú ideig látott el az osztály olyan feladatokat, amelyek a fiókok leválása után, a tanácsok feladatkörébe tartoztak volna. (Pl. közművelődési hálózat jelentéseinek összesítése, statisztikák nyilvántartása stb.) Ez a körülmény tehertételként jelentkezett az osztály munkájában és megnehezítette a módszertani problémákkal való elmélyültebb foglalkozást.

A Módszertani Osztály a könyvtár legfiatalabb osztálya, munköre most van kialakulóban. Sok tapasztalatra van még szükség ahhoz, hogy valóban a kerületi könyvtárak munkájának biztoskezű irányítója legyen.

A KERÜLETI KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT

A budapesti Szabó Ervin könyvtári közművelődési hálózat széles hatókörű, kulturális nevelőmunkájával hozzájárult kultúrpolitikai harcunk sikereihez. Fejlődését és munkáját magában foglaló jelentésünk viszonylagos rövidsége nem jelenti azt, mintha nem ismernénk fel a hálózat nagy jelentőségét kulturális forradalmunkban. Itt csak azokat a mozzanatokat összegezzük, melyek a budapesti közművelődési könyvtárak fejlődésében sajátosak. Részletesebben foglalkozunk a hálózat kialakításával, propaganda- és nevelőmunkájával. A gyermekek könyvtári neveléséről pedig külön cikk szól. Ugyancsak külön fejezetben számolunk be a hálózat irányításáról és a módszertani munkáról.

A Szabó Ervin elgondolásai alapján létesült fiókhálózat történetében a felszabadulás óta eltelt évek döntő változást hoztak. Szabó Ervin 1904—1918-ig állott a ma őróla elneve-

zett könyvtár élén. Ereje megfeszítésével, másfélévtizedes fáradozásával terveinek egy töredékét valósította csak meg. Halálakor Budapesten 5 fiókkönyvtár működött. A Tanácsköztársaság sokat tett Szabó Ervin terveinek megvalósításáért. A proletárhatalom rövid 133 napja alatt 2 új fiók született. Az ellenforradalom 25 éve alatt — közel hetvenszer annyi idő alatt — mindössze 6 fiók létesült. A Horthy-fasizmus a népkönyvtárak fejlesztésére nem áldozott. Annál többet adott a könyvtáraknak a felszabadulás után népi demokratikus államunk. A fordulat éve után ugrásszerű gyarapodás indult meg. Nagy-Budapest kialakulásával az eddig kulturálisan elhanyagolt peremkerületek is könyvtárakat kaptak és ma már a város minden részén a kerület lakosai rendelkezésére állnak a kerületi Szabó Ervin könyvtárak. Az olvasók száma egyre nő, az olvasókkal folytatott munka javul. A fejlődés arányait a következő adatok jellemzik:

	1938	1945	1948	1954
Könyvtárak száma	13	16	19	42
Olvasók száma	19 624	16 554	24 942	106 923
Évi forgalom, kölcsönzés	1 010 539	382 491	1 202 117	3 108 977
Könyvtári köteteinek száma	238 687	228 657	249 778	701 694
Könyvtárosok száma ...	37	35	40	124

Ezek az adatok magukért beszélnek. Vegyük figyelembe emellett a felszabadulás óta létrejött szakszervezeti, üzemi könyvtárak nagy számát is és akkor képet kapunk arról, hogy milyen nagy mértékben váltak olvasóvá Budapest lakosai.

A könyvtárak fejlődése természetszerűen nemcsak a mennyiségi eredményekben, hanem a munka minőségének emelkedésében is mutatkozott. A továbbiakban a bejárt út fontosabb állomásait kívánjuk bemutatni.

A közművelődési hálózat fejlődése

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya biztosítja a dolgozóknak a művelődéshez való jogot (48. §.) és meg is adja a lehetőséget e jog gyakorlásához. Gondoljunk csak arra, hogy a Horthy-korszak kulturális sivárságával szemben felszabadulásunk tíz éve alatt 29 kerületi könyvtárral gazdagodott Budapest.

Felszabadulásunk után a könyvtárakban is a romok eltakarításával kezdődött meg a munka. Könyvtárosaink áldozatkészsége és a kerületi hatóságok segítőkészsége eredményeként 1945-ben 16 fiókot tudtunk átadni rendeltetésének. Ebben az évben indítottuk meg három villamos mozgókönyvtárunkat is, melyeknek feladata, hogy azokba a kerületekbe vigyék el és terjesszék a kultúrát, ahol a kerületi könyvtár messze esik a lakosság egy részétől. Mozgókönyvtáraink különösen a peremkerületekben végeztek ebből a szempontból igen fontos munkát.

A hálózat továbbfejlesztése a fordulat éve után indult meg nagy lendülettel. 1949-ben három új fiókkönyvtár nyílott meg (XIV. ker. Zugló, XIII. ker. R. M. Kultúrház, II. ker. Corvin tér), 1950-ben az ötéves terv első évében újból hét (IX. ker. Illatos út, XVIII. ker. Pestlőrinc, XIX. ker. Kispest, XX. ker. Pesterzsébet, IV. ker. Újpest, XV. ker. Rákospalota, XXI. ker. Csepel-Királyerdő). Ezzel fiókjaink száma harmincra emelkedett.

A most már Budapesthez tartozó — eddig elhanyagolt — peremterületek könyvtárral való ellátása volt főfeladatunk. Az itt működő városi könyvtárakat (Újpest, Pesterzsébet, Pestlőrinc, Kispest, Rákoskeresztúr) a Szabó Ervin Könyvtár átvette saját kezelésébe, minthogy azonban sem könyvanyag, sem berendezés, sem pedig személyzet tekintetében ezek a könyvtárak meg sem közelítették a többi kerületi könyvtár színvonalát, teljes újjászervezésre volt szükség.

1951-ben további hét fiók nyílt meg, mégpedig Sashalmon, Pestújhelyen, Békásmegyeren, Budafokon, Soroksáron, Rákoskeresztúron és VIII. ker. Kálvária téren. Ezzel Budapest minden peremkerülete könyvtárhoz jutott.

1952-ben hat könyvtárat nyitottunk meg. Így Pesthidegkúton, Rákoscsabán, Pestimrén, Káposztásmegyeren, valamint a XII. ker. Böszörményi úton és IX. ker. Boráros téren. 1953-ban Csillaghegyen létesült könyvtár.

A továbbiakban a meglevő fiókok korszerűsítését, az ott folyó munka megjavítását tűztük ki célul. A korszerűsítést az tette szükségessé, hogy a régen létesült fiókok közül soknak nem volt megfelelő helyisége, nem volt megfelelő berendezése.

Valamennyi új létesítmény gyermekkönyvtárral is rendelkezik. A kisebb könyvtárakban a gyermekek részére történő kölcsönzést, a felnőttekkel egy helyiségben, de külön időben oldották meg. A nagyobb könyvtárakban külön gyermekkönyv-kölcsönző helyiség nyílt meg. 1954-ben valamennyi könyvtárunknak volt ifjúsági részlege.

A kerületi könyvtárak olvasóforgalma hamarosan bebizonyította, hogy a kerület lakói igénylik a kulturális intézményeket és igyekeznek kielégíteni kultúréhségüket. Néhány példát közlünk az 1952-ben újonnan nyitott könyvtárak párhónapos fejlődéséről. A beiratkozók száma 1952. dec. 31-én: Pesthidegkúton 392 fő (megnyitás: 1952. X. hó), XII. ker. Böszörményi út, 812 fő (megnyitás: 1952. X. hó), Rákoscsabán 189 fő (megnyitás: 1952. XII. hó), Pestimre 563 fő (megnyitás: 1952. IV. hó).

Új könyvtárak felállítása különösen nagyjelentőségű a peremkerületekben. Sok év mulasztását pótoltuk, amikor lehetővé tettük, hogy a külvárosok dolgozói is könyvtáraink olvasóivá váljanak.

Könyvállomások. A kerületi könyvtárosok felismerték azt, hogy nem elégséges, ha csak a könyvtár környékének lakóit vonják be olvasóik táborába. Kiterjesztették hatókörüket a távolabbi részekre is oly módon, hogy társadalmi munkások kezelésében, majd később a fejlődés folyamán saját kezelésükben könyvállomást állítottak fel.

A beiratkozott olvasók száma és a könyvforgalom alakulása a kerületi közművelődési könyvtárakban 1948-tól 1954-ig

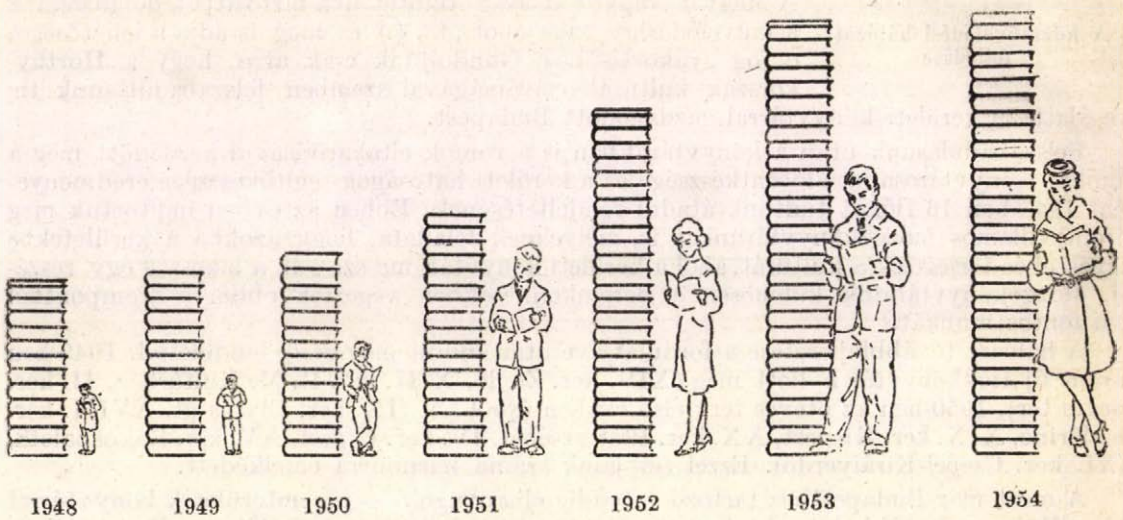

A kölcsönzőállomások szervezését röviddel a felszabadulás után kezdtük meg, szervezett formában azonban csak az ötéves terv elején láttunk hozzá. Az első állomásokat az MNDSZ, DISZ, Szabadságharcos Szövetség stb. helyiségeiben nyitottuk. Sikeres kezdeményezés volt a kórházak állomásokkal való ellátása. Ma már Budapest majd minden kórházában — kivéve a tbc és a fertőzőbeteg kórházakat — működik egy ilyen kis könyvtár. 1950-ben 74 állomás működött Budapesten. A további évek során az állomások száma 200 körül

mozgott, 1954 végén 205 állomásunk volt. Az állomások szervezésénél szem előtt tartottuk, hogy oda vigyük a könyveket, ahol arra a legnagyobb szükség van. Így 1952-ben főleg mezőgazdasági és kisipari termelőszövetkezetek felé fordultunk, oda, ahova az üzemi könyvtárak nem jutnak el. További rétegek felé orientálódtunk a házmegbízott-testület helyiségében felállított állomásokkal, sőt egyes kerületi könyvtáraink próbálkoztak a lakóházakban is.

Annak ellenére, hogy az állomások hasznos feladatot töltöttek be, működésük gyakran nem volt arányban azzal a sok nehézséggel, amelyet a kerületi könyvtárosok a könyvállomások fennállásának néhány éve alatt tapasztaltak. A könyvtári munkát társadalmi munkában végző könyvtárosok nem mindig kezelték a rájuk bízott anyagot megfelelő gondossággal. Igen sok helyen nem volt kihasználva az átadott könyvanyag. Sokkal inkább be tudták tölteni feladatukat azok a könyvállomások, amelyeket a kerületi könyvtárak dolgozói saját maguk kezeltek. Néhány ilyen könyvállomás párhónapos működése alatt bebizonyította önálló könyvtárrá válásának létjogosultságát. Csak két példát közlünk ennek igazolására.

A XVI. ker. sashalmi könyvtár cinkotai sajátkezelésű állomásán 1954-ben 218 olvasót tartott nyilván és egyhavi kötetforgalma 304 kötet volt. A XIX. ker. kispesti könyvtár Wekerle-telepi sajátkezelésű állomásán az olvasók száma 612 és egyhavi kötetforgalma 2000 körül mozgott.

Ezzel párhuzamosan más módszerekkel is próbálkoztunk, hogy közelebb vigyük az olvasókhoz a könyvtárat. Így a nyári hónapokban parkokban, strandokon kis kölcsönzőpavillonokat állítottunk fel. Ezeket elsősorban a gyermekek vették igénybe, mint ahogy az ő számukra létesült az Állatkert közkedvelt pónifogatos kis „mozgó-könyvtára". A pónifogat működtetésével Szabó Ervin egyik kedves ötletét valósítottuk meg.

Hatéves munkánk — bár még sok a hiányosság — eredményes volt. Létrejött a budapesti közművelődési könyvtárhálózat, amely a szakszervezeti és üzemi könyvtárak mellett lényegében teljesíteni tudja feladatát. A kerületi közművelődési hálózat kialakítása nem volt zökkenésmentes. Különösen sok problémát jelentett a fiókok önállóvá válása. A különben helyes és szükséges intézkedés átmeneti nehézségeket okozott, mivel a tanácsok népművelési osztályai számára új feladatot jelentett a könyvtárakkal való foglalkozás és így hosszabb ideig a Módszertani Osztályra hárult olyan munkák elvégzése, amely tulajdonképpen a tanácsok hatáskörébe tartozott volna.

Propaganda- és nevelőmunka

Természetesen a könyvtárhálózat fejlődése nem mérhető csak számszerű adatokkal. Az évek során a kerületi könyvtárakban a propaganda és nevelőmunka új módszerei alakultak ki. Színes és változatos volt a munka, ha arról volt szó, hogy új meg új rétegeket kell megnyerni a könyvtár, az olvasás számára, ha országunk egy-egy nagyobb eseményének, pártunk politikájának népszerűsítéséről volt szó. Mindazokat a módszereket, melyekről a Központról szóló jelentésünkben számot adtunk, a hálózatban fokozott mértékben, színesebben, sokrétűbben alkalmazták. Nem egyszer a kezdeményezés — mint pl.: az „Olvasók postája", ankétok stb. — a kerületből indult ki és a Központ a bevált tapasztalatokat már csak átvette.

Az új feladatok új módszereket kívántak meg. Meg kellett találni az utat a főváros olvasóközönségéhez. Az új módszerek kikísérletezésében, a Szovjetunió könyvtárostapasztalatainak hazai viszonyokra való alkalmazásában a kerületi Szabó Ervin könyvtárak jártak az élen. Ezt emelte ki Csekina elvtársnő, a moszkvai Könyvtártudományi Főiskola tanára, a népművelési dolgozók 1952. évi értekezletén.

Kerületi könyvtárosaink felhasználták a jól bevált olvasószervezési módszereket és fejlesztették a propagandamunka különböző formáit. A jelentésben foglalt hat év folyamán a hálózat könyvtárai kiállításokkal, irodalmi estékkel, ankétokkal, az egyéni és csoportos nevelés különböző módszereivel igyekeztek olvasóközönségünket kulturális és szakmai téren is egyre műveltebbekké tenni.

A feladatok sokféleségében könyvtárosainknak volt mire támaszkodniok. Segítséget nyújtott elsősorban maga a párt. Itt nemcsak arra a közvetlen segítségre gondolunk, amit

A KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT ÁLLOMÁNY-

1949			1950			1951		
Gyarapodás	Csökkenés	Kötetek száma az év végén	Gyarapodás	Csökkenés	Kötetek száma az év végén	Gyarapodás	Csökkenés	Kötetek száma az év végén
71 671	38 836	282 613	127 000	54 522	355 091	115 296	14 432	455 955

A KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEINEK SZÁMA 1949—1954

1949	1950	1951	1952	1953	1954
1 211 212	1 420 089	1 772 576	2 422 161	3 004 673	3 108 977

A KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT HELYBENOLVASÓINAK SZÁMA 1949—1954

1949	1950	1951	1952	1953	1954
33 352	31 881	52 658	85 680	89 031	76 188

A KERÜLETI KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT BEIRATKOZOTT KÖLCSÖNZŐI ÉS KÖLCSÖNZŐINEK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA, 1949—1954

Sorszám	Foglalkozás	1949	1950	1951	1952	1953	1954
1.	Munkás	3 474	5 225	7 684	8 596	12 640	15 111
2.	Dolgozó paraszt .	—	—	176	127	223	216
3.	Értelmiség	8 496	11 175	12 663	7 689	9 843	13 339
4.	Tanuló	13 871	21 475	41 040	52 041	59 570	54 593
5.	Egyéb	2 113	2 463	11 527	13 863	19 504	23 664
	Összesen	27 954	40 338	73 090	82 316	101 780	106 923

általában a kerületi pártbizottságok nyújtottak, hanem arra, hogy a párt iránymutatása nyomán felsőbb szerveink röviddel a felszabadulás után hozzáláttak könyvtárosaink szakmai és világnézeti képzéséhez. Az öthónapos könyvtárosiskola, a Pedagógiai Főiskola, végül a tudományegyetemen megnyíló könyvtárszakos tanszék mind azt a célt szolgálták, hogy ideológiai képzettségben, műveltségben, szakmai tudásban megfelelő szinten álló könyvtárosokat adjanak az országnak. Könyvtárosaink azonban nemcsak a különféle iskolákban és tanfolyamokon nevelődtek a népi demokrácia és a szocialista könyvtárügy propagandistáivá. A tíz év megannyi harca volt talán a legnagyobb nevelőiskola. Az események megkövetelték, hogy könyvtárosaink kidolgozzák a könyvtári propaganda különböző módszereit, egyrészt differenciáltan a különböző rétegek felé, másrészt specializáltan aszerint, hogy milyen soron-

GYARAPODÁSA, 1949—1954

1952			1953			1954		
Gyarapodás	Csökkenés	Kötetek száma az év végén	Gyarapodás	Csökkenés	Kötetek száma az év végén	Gyarapodás	Csökkenés	Kötetek száma az év végén
119 478	23 421	552 012	98 289	39 147	611 154	100 913	10 373	701 694

következő gazdasági vagy kulturális esemény, feladat megoldásáról volt szó. Az egész munka — éppen azért, mert arra igyekeztünk, hogy egy pillanatra se maradjunk el az eseményektől — fejlődésben, mozgásban volt. Mindjobban kibontakozott kulturális tömegmunka jellege.

Nehéz volna nevelő- és propagandamunkánkat minden részletében ismertetni. Ezért inkább megpróbálkozunk azzal, hogy propagandamunkánk legjobban bevált és legszélesebben elterjedt módszereit ismertessük. Zömmel olyanokat, amelyeket az 1953-as tanácsválasztás és a felszabadulás tízéves évfordulójával kapcsolatban alkalmaztak könyvtárosaink. 1953-ban és 1954-ben egész propagandamunkánk e köré a két esemény köré összpontosult. Feleleventettük és továbbfejlesztettük azokat a módszereket, amelyek a tömegek közötti munkánkban az elmúlt években jónak bizonyultak.

Kiállítások. Az 1953-as választásokkal kapcsolatban 193 kiállítás készült a kerületi hálózatban, ebből 93-at a fiókokon kívül rendeztek. A kiállításokat arra használtuk fel, hogy a könyvtárak könyvanyagával mozgósítsunk a napi politikai és termelési feladatok elvégzésére és rávezessük olvasóinkat arra, hogy segítőeszközül, munkaeszközül használják a könyvet. Különösen azok a kiállítások érték el a kívánt hatást, melyek a tanácsválasztás országos gondolatát a helyi eredmények szemléltetésével hozták közelebb. A könyvek

A kerületi közművelődési hálózat kölcsönzőinek foglalkozás szerinti megoszlása 1949-ben és 1954-ben

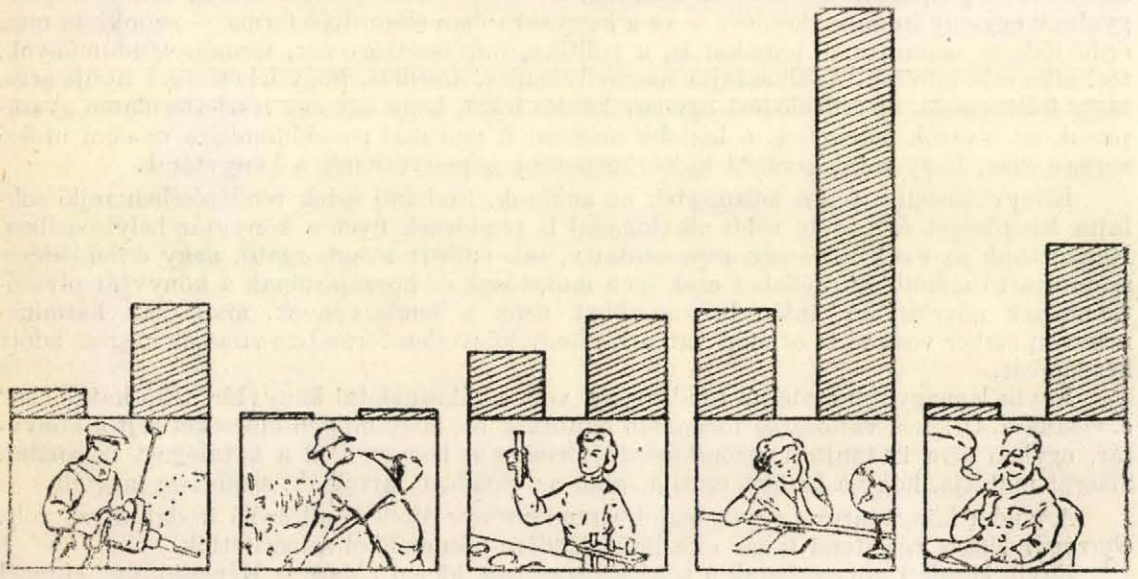

mellett régi irattári dokumentumok, fényképek, grafikonok egy-egy kerület múltjáról és jelenéről elgondolkoztatóak és hatásosak voltak. Pl. a rákospalotai fiók kiállítása két részből állt. Egyik a múlt, ahol Rákospalotára, a volt megyei városra vonatkozó eredeti dokumentumok voltak kiállítva, régi újságcikkek, választási képek, a város szociális helyzetére vonatkozó statisztikai adatok stb. A másik „Rákospalota jelene", a szemléltetés sokféle eszközével mutatta be a kerületi bölcsődék, iskolák fejlődését, új üzemek épülését. A kerület büszkeségei, éltanulók, élenjáró dolgozók, sztahanovisták életét, munkában elért eredményeit is bemutatták a kiállítások. Sok helyen képes albumot készítettek „Épülő új hazánk" címmel. A mezőgazdasági övezet egyik fiókja a közeli tsz munkaeredményeiről fényképeket állított ki — fölötte az 1954 óta oly népszerű felírással „Miénk a föld, magunknak műveljük!" Sok tsz dolgozót hívtak a könyvtárba ezek a képek, többen beiratkoztak és állandó kölcsönzői azóta is a mezőgazdasági szakirodalomnak.

Különösen a felszabadulás megemlékezésével kapcsolatos kiállítások adtak lehetőséget arra, hogy szemléletes módon elevenítsék fel Budapest ostromának egy-egy részletét, a város, a kerület — sőt néha egy utca — tízéves történetét. Az újpesti könyvtár pl. megrajzolta a kerület térképét, ezen piros zászlók jelölték a felszabadító harcok helyeit. További ábrák mutatták tíz év fejlődésének eredményeit. — A VII. ker. Rottenbiller utcai könyvtár gyermekolvasóival készíttette el a kerület térképét. A Verpeléti úti könyvtár kölcsönadta térképét a Verpeléti úti iskolának, segítséget nyújtva a felszabadulás történetének élményszerű megismeréséhez.

Kiállítások készültek nagy írók, művészek, tudósok, születési vagy halálozási évfordulói alkalmából is. Így Mikszáth, Móricz, Ady, Avicenna, Lionardo da Vinci stb. évfordulóinak alkalmából. Ugyancsak kiállításokkal népszerűsítettük az olvasók körében a nagy békeharcos írókat is.

A választási munka során vált a napi sajtó alkalmazása az agitáció eszközévé. Napilapok fontos cikkeit bekeretezve azóta helyezik el könyvtárosaink jól látható helyen „Mi újság ma?", „Mai újság" stb. felirattal. Az „újságsarkot" sokszor térképekkel és az újságcikk témájához tartozó könyvanyaggal egészítették ki.

Irodalmi estek, ankétok, felolvasások. A kerületi hálózat legsikeresebb és leggyakrabban alkalmazott propagandaeszköze az ankétok, irodalmi estek. Ezeken az ankétokon megtárgyalnak egy-egy irodalmi kérdést — ez a leggyakrabban előforduló forma — azonkívül más, érdeklődésre számottartó témákat is, a politika, művészettörténet, természettudományok, technika stb. köréből. Az ilyenfajta megnyilvánulás, amellett, hogy lehetőséget nyújt arra, hogy felébresszük az érdeklődést egy-egy kérdés iránt, hogy egy-egy részletterületen gyarapítsuk az olvasók ismereteit, a legjobb módszer a politikai nevelőmunkára és nem utolsó sorban arra, hogy mint kerületi kultúrközpontot népszerűsítsük a könyvtárat.

Könyvtárosaink régen felismerték az ankétok, irodalmi estek rendezésében rejlő sokfajta lehetőséget és évente több alkalommal is rendeznek ilyet a könyvtár helyiségeiben. Rendeztünk az évek folyamán reprezentatív, sok embert megmozgató, nagy érdeklődésre számottartó ankétokat. Jóllehet ezek igen mutatósak és hozzájárulnak a könyvtár olvasótáborának növeléséhez, talán hasznosabbak azok a rendezvények, ahol csak harminc-negyven ember vesz részt és mód van arra, hogy közvetlen formában vitassák meg az adott kérdéseket.

Egyik legnagyobb szabású rendezvény volt a rákospalotai könyvtár „Élő katalógus" c. előadása. Ötletes, változatos formában mutatták be, hogy milyen kincseket rejt a könyvtár, egyben arra is tanított, szórakoztató formában, hogyan kell a katalógust használni. Sikerét mutatja, hogy a kerület mozija, ahol az előadást tartották, zsúfolásig megtelt.

A zuglói könyvtárunk egyik legjobb rendezvénye Molière-ről szóló irodalmi est volt. *Gyergyai Albert* egyetemi tanár előadását Molière-jelenetekkel színesítették.

Egyik kerületi könyvtárunk a tanácsválasztások idején „Magyar Képeskönyv" címmel mutatott be irodalmi szemelvényeket előadóművészek tolmácsolásában. Az előadást többszázan hallgatták végig.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN-KÖNYVTÁRHÁLÓZAT

(Tudományos részlegek és kerületi közművelődési könyvtárak)

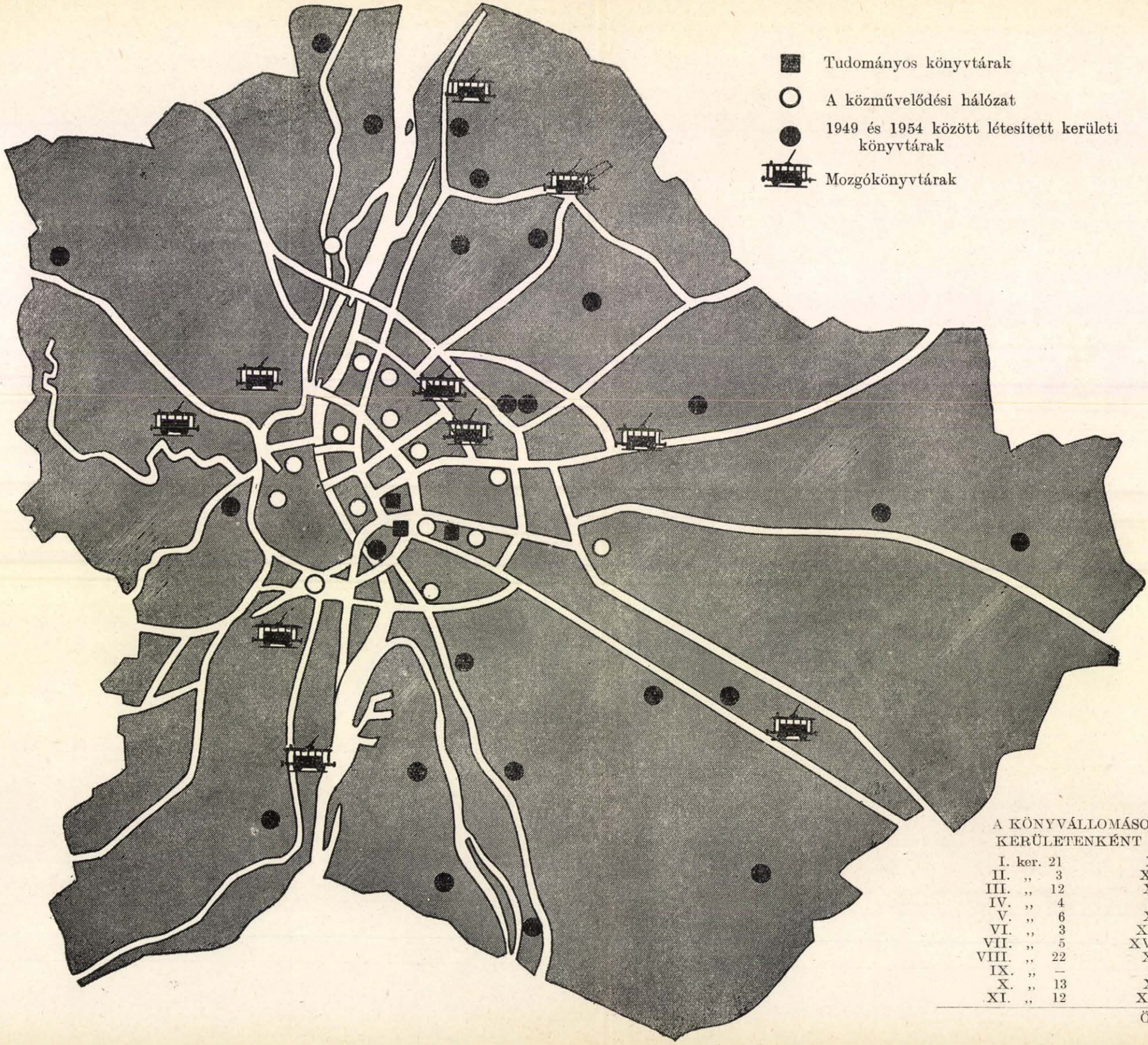

A KÖNYVÁLLOMÁSOK SZÁMA KERÜLETENKÉNT 1954-BEN

I. ker.	21	XII. ker.	7
II. „	3	XIII. „	20
III. „	12	XIV. „	16
IV. „	4	XV. „	2
V. „	6	XVI. „	11
VI. „	3	XVII. „	19
VII. „	5	XVIII. „	12
VIII. „	22	XIX. „	7
IX. „	—	XX. „	3
X. „	13	XXI. „	—
XI. „	12	XXII. „	7

Összesen 205

Több könyvtárunk előadássorozatban ismertette a világirodalom legszebb szerelmes verseit és a világirodalom klasszikusait. Ugyancsak több helyen sikeresen tartották meg „Mérföldes csizmával a humor birodalmában" c. előadást.

Érdekesek voltak azok az ankétok, amelyek széles köröket érdeklő irodalmi kérdésekhez kapcsolódtak. Ilyenek voltak Déry: „Felelet", Örkény: „Házastársak", Vidor: „Szökőár" c. műveiről szóló ankétok. Ezeken az ankétokon megszólalt a közvélemény. Különösen érdekes volt, ha a tárgyalt mű írója is jelen volt, mint ahogy többször volt a könyvtári ankétok előadója *Devecseri Gábor*, *Enczi Endre*, *Hárs László*, *Hegedüs Géza* és még mások. Az Írószövetség tagjai igénylik is a könyvtárakkal és azok olvasóival való kapcsolatot. *Aczél Tamás* a Magyar Könyvtárosok I. Országos Konferenciáján mondotta: „Az irodalmi közvélemény megteremtése jelentős mértékben a könyvtárosok kezében van, hiszen ők azok, akik közvetlen kapcsolatban vannak az olvasóval, ők a közvetítők az írók és az olvasók között. A sajtó, a folyóiratok kritikája rendkívül fontos a mi számunkra, de igen fontos lenne, hogy megszervezzük és megkapjuk az olvasók széles rétegeinek kritikáját is."

Több könyvtárunk továbbította az olvasók leveleit az Írószövetséghez. Pl. a Rákosi Mátyás Kultúrotthonban működő könyvtár közvélemény kutatást rendezett négy új magyar író egy-egy regényével kapcsolatban.

Az elmúlt évek folyamán sok színes, ötletes rendezvény, ankét, előadás volt a kerületekben. Megemlítjük pl. a Magyar Állami Operaház 70 éves jubileuma alkalmából a kispesti könyvtárban Gál György Sándor által tartott, hanglemezekkel illusztrált előadást is.

Érdekesek voltak azok az előadások, amelyek egy-egy kerület történetét ismertették. A XIII. ker. Vág utcai könyvtár sorozatos előadás keretében sokrétűen, társadalmi, történelmi, néprajzi szempontból ismertette a kerület történetét. Az újpesti Árpád úti könyvtárban Váradi Sándor újpesti partizán emlékezett meg Budapest — ezen belül Újpest — felszabadításának történetéről. Hasonló jellegű előadások voltak több kerületben, különösen a felszabadulás tízéves évfordulója alkalmából, amikor a kerület mártírjainak életét, mozgalmi munkáját ismertették. Ezek az előadások rendkívül nevelő hatásúak, nemcsak a közelmúlt történetének ismertetését szolgálják, de szolgálják a szocialista hazafiság eszméjét is.

Végezetül — példaként — felsoroljuk a sikerültebb rendezvények címét: „Barátság, szerelem, házasság", „A könyvkiadás fejlődése", „Író és olvasó találkozása", „2000 év a szerelem birodalmában", „Az irodalom születése", „A modern magyar történelmi regény és dráma", „Induljunk földkörüli utazásra", „Hogyan szereljünk rádiót", „A kuruzslástól a penicillinig" stb. Az előadások nagy részét kultúrműsor mellett ötletes, a témához kapcsolódó könyvkiállítások kísérték.

A könyvtári agitáció kitűnő eszközének bizonyultak a felolvasások, amelyek a választási kampányban lettek általános könyvtári módszerré. A felolvasásokat nagyrészt a könyvtáron kívül tartották. A hely megválogatásában könyvtárosaink igen sok leleményességet mutattak. Felkerestek munkásszállókat, tsz-brigádokat, pályaudvarok kultúr- és gyermek-váróteremeit, felolvasásokat tartottak a mozikban előadás előtt, iskolákban, szülői munkaközösségeknek, szülők iskoláján, vásárcsarnokokban, tömbgyűléseken stb. A rákoskeresztúri könyvtár dolgozói pl. az egyik termelőszövetkezet ebédszünetében rendeztek felolvasást, amit összekapcsoltak kis úttörő pajtások által tartott műsorral „Utazás az új Magyarországon" címmel.

Beszélgetések, levelek. A kiállítások sok látogatót vonzanak. Sok jó alkalom kínálkozik a könyvtáros számára, hogy közvetlen kapcsolatot teremtsen az olvasóval, hogy beszélgessen vele és megismerve ízlését, problémáit, megfelelő könyvet ajánlhasson. Pl. a pestlőrinci könyvtáros arról számol be, hogy S. N.-né háztartásbeli, többgyerekes anyának könyvet adott a gyermeknevelésről, mert a beszélgetés kapcsán kiderült, hogy nevelési problémái vannak és nem is gondolt arra, hogy a könyvektől várhat segítséget. Több könyvtárosunk számol be arról, hogy olvasóiknak milyen segítséget jelent a mindennapi munkában az olvasás.

Olvasóink sokszor levélben számolnak be a könyvtárosnak egy-egy könyvről alkotott véleményükről, arról, hogy milyen könyveket szeretnének olvasni, mit várnak a könyvtártól

stb. Az előzőekben beszámoltunk arról, hogy a magyar írókhoz írott leveleket a könyvtárosok elküldik az Írószövetségnek.

A Béke Világtanács budapesti ülésszaka alkalmából az olvasók a könyvtáron keresztül a nemzetközi békemozgalom harcosait keresték fel leveleikkel. Többszáz levél érkezett hozzánk. Íróik munkások, diákok, értelmiségiek, asszonyok és férfiak. Számos levél érkezett a világ haladó íróihoz, mint Fagyejev, Seghers, Neruda, Hikmet, Nexő, Aragon, Tyihonov és még sokan másokhoz.

A fent említett módszerek igen jól szolgálták az olvasók műveltségi színvonalának emelését, a politikai agitációt, népnevelőmunkát és — nem utolsó sorban — a könyvtár, az olvasás népszerűsítését.

A bibliográfiák felhasználása. Ezeken a könyvtári módszereken kívül könyvtárosaink más eszközöket is igénybe vettek az olvasómozgalom fejlesztésére. Munkájukban nagyon jól fel tudták használni Bibliográfiai Osztályunk által készített ajánló, annotált bibliográfiákat. Ezek a bibliográfiák ismertették hazánk és a Szovjetunió történetére, a népi demokráciák gazdasági és kulturális életére vonatkozó legfontosabb irodalmat. Készültek egy-egy író munkásságáról, pedagógiai, kultúrhistóriai kérdésekről, egy-egy aktuális politikai eseményről. Könyvtárosainknak sok segítséget adtak ezek a bibliográfiák. Sokféle módon próbálkoztak, hogy az olvasók is megkedveljék és megtanulják használatát. Így a mindennap adódó beszélgetésekben felhívták a figyelmet egy-egy, az olvasó érdeklődési körébe vágó jegyzékre. Egyes helyeken falitáblákra helyezték a bibliográfiákat, aláhúzással és helyrajzi számmal látták el a könyvtárban is megtalálható műveket, megint máshol kölcsönözték a bibliográfiák többedpéldányait, hogy az olvasó jobban tudjon válogatni belőle. Lényegében a tervszerűbb olvasás gondolatát szolgálta az a kezdeményezés is, amikor egy-egy könyvbe rövid könyvjegyzéket ragasztottak olyan művekről, melyek tartalmilag mintegy az éppen olvasott könyv kiegészítéséül szolgáltak.

Egyik könyvtárunk újszerűen nyúlt a bibliográfiák népszerűsítésének kérdéséhez. „Élő bibliográfia" címen műsoros estet adott. Céljuk volt a magyar nemzet történetének rövid szemléltetése az irodalom tükrében a honfoglalástól a felszabadulásig oly módon, hogy megmutassák, hogy az érdeklődő számára milyen útmutatást jelent a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai kiadványa: „Mit olvassunk hazánk történetéről". Színészek korabeli öltözetben mondtak el irodalmi szemelvényeket, így megjelentették Anonymust, Mátyás királyt, Martinovicsot, a fiatal Jókait stb. Az összekötő szöveget *Hegedüs Géza* író mondotta el.

A bibliográfiák — mint mondottuk — igen fontos segítőeszközt jelentenek a könyvtáros propaganda- és nevelőmunkájában. Fontos, hogy könyvtárosaink a jövőben még fokozottabb mértékben tudjanak élni ezzel az eszközzel. Fel kell tudnunk használni a bibliográfiákat a mindennapi könyvtári apró munkában is. Eszközül kell használni arra, hogy megteremtsük és magasabb szintre emeljük a kerületi könyvtárak tájékoztató szolgálatát.

Aktívák. Olvasók tanácsa. Talán sikerült érzékeltetnünk azt a sokrétű, sok kezdeményező bátorságot igénylő munkát, amely elengedhetetlen egy kerületi könyvtárban. Az a könyvtáros tud csak helytállni, aki képes aktívaként magával vinni olvasói legjobbjait, leglelkesebbjeit. A könyvtár köré csoportosuló, annak munkájában résztvevő aktívák a szocialista könyvtár sajátos arculatához tartoznak. Az olvasók aktívákká nevelését nemcsak — és főleg nem — a praktikus szempontok indokolják. A szocialista pedagógia egyik alapvető tétele, hogy a közösségért végzett munka a legnagyobb pedagógiai nevelőeszköz. Aminek építésében, szebbé, jobbá tételében részt vettünk, azt magunkénak érezzük. Ezzel a pedagógiai eszközzel élünk elsősorban, amikor céltudatosan hozzákezdünk egy könyvtár aktívahálózatának kiépítéséhez. A könyvtáros nevelőmunkájának egyik fontos állomása az, amikor olvasója könyvtári aktívává fejlődik.

Ez a meggondolás vezette könyvtárosainkat, amidőn hozzákezdtek a könyvtár mellett az ún. „Olvasók Tanácsá"-nak létrehozásához. A választási munka folyamán tizenkét kerületi könyvtárban alakult meg az Olvasók Tanácsa. Résztvettek a könyvtár választási programjának kidolgozásában és a munka folyamán is helytálltak. Alig van olyan könyvtárunk, ahol ma ne dolgoznának aktívák is.

Az aktívahálózat szervezésének gondolatát, mint annyi mást, a Szovjetunió könyvtárügyének tapasztalataiból merítettük. Meg kell mondanunk, hogy ebben a munkában még meglehetősen a kezdet kezdetén tartunk. Sok könyvtáros nem találta meg a kellő módszereket arra, hogy bevonja olvasóit a könyvtár munkájába. Az eddigi eredmények ezen a téren inkább csak egy-egy kampányhoz kapcsolódtak. A feladat az, hogy a könyvtár képes legyen olyan állandó aktívahálózat kiépítésére, amely folyamatos kapcsolatot jelent a könyvtár és az olvasó között.

Olvasóértekezletek. A kerületi könyvtárak életének egyik jelentős eseménye az olvasóértekezlet. Valamennyi könyvtár évenként egyszer összehívja olvasóközönségét, hogy megbeszélje velük a könyvtár fejlődését, eredményeit és hiányosságait. Ezeken az értekezleteken az olvasók rendszerint igen őszintén mondják el kívánságaikat, a tapasztalt hibákat, de nem fukarkodnak a dicsérettel sem. Az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a könyvtárak olvasóértekezletei színvonalban egyre emelkedtek. A hozzászólások nagyrésze azt bizonyította, hogy Budapest olvasóközönsége megbecsüli kerületi könyvtárainkat, bizalommal fordul könyvtárosainkhoz és szívesen vesz részt a könyvtár életében. Az olvasó értekezleteken elhangzott jogos kritikák pedig hozzásegítik a könyvtárat a további fejlődéshez.

Nagy vonalakban foglalkoztunk a kerületi könyvtárak fejlődésével, propaganda- és nevelőmunkájával. Jelentésünkben érzékeltetni kívántuk azt a hatalmas fejlődést, melyen kerületi könyvtárhálózatunk az elmúlt hat év alatt átment. Az egyre nagyobb számszerű eredmények és az olvasóközönségnek a könyvtár életében való egyre aktívabb részvétele bizonyítja, hogy kerületi könyvtáraink politikai és nevelőmunkájukkal méltóan állják meg helyüket a szocialista kultúra terjesztésében.

* * *

Jelentésünk végére érve megállapíthatjuk, hogy könyvtárunk életében az elmúlt hat év eredményes volt. Nemcsak azért, mert kiépült a budapesti könyvtárak hálózata (Budapest kerületeiben — a tudományos részlegeken kívül — 42 kerületi könyvtár és 205 állomás működik), mert ma már közel 118 000-re növekedett olvasóink száma. Eredményes e hat év azért is, mert — amint rámutatni igyekeztünk — sikerült Budapest dolgozóit jelentős számban könyvtárunk körébe vonni. Üzemek, vállalatok, tsz-ek dolgozói, értelmiségiek tízezres tömegei tartoznak ma már hozzánk. Mellettük egyre nagyobb számban jelentkeznek a jövő munkásai, értelmiségei, az ifjak és gyermekek. Megváltoztak maguk a könyvtárosok is. Könyvtárosnak lenni ma annyit jelent, mint hozzájárulni ahhoz, hogy népünk közkincsévé tegyük mindazt, amit az emberi gondolkodás és kultúra létrehozott, mint részt vállalni a társadalom különböző rétegei felé irányuló nevelő munkából.

Megváltozott a könyvtárak állománya is. Ma már nem a „bestsellerek" állanak a polcokon, hanem azok a művek, amelyek az olvasók ismereteinek gyarapítását biztosítják és pihenést, szórakozást nyújtanak.

Az új, megnövekedett feladatok új könyvtártechnikai eljárások, új munkamódszerek alkalmazását tették szükségessé. Munkánk terv alapján folyik, szerzeményezési és olvasó politikánk levetkezte kezdeti hiányosságait. Megtaláltuk helyünket a budapesti könyvtárhálózatban. Központunk nyilvános városi könyvtár, amely legmagasabb szintű közművelődési igényt elégít ki és a társadalomtudományok, a pedagógia és a Budapesttel kapcsolatos táji feladatok területén a tudományos kutatást szolgálja.

Tudományos részlegeinkben felszámoltunk minden elzárkózottságot és célunk itt is az olvasókkal való kapcsolat kimélyítése, kívánságaik megismerése és figyelembevétele. Könyvtárosi munkánk minőségének mércéje a jó, gyors, az elmélyült, eredményes munkát biztosító olvasószolgálat lett. — Igyekeztünk legjobb tudásunk szerint átadni tapasztalatainkat az ország többi könyvtárának és átvenni új munkamódszereket, eljárásokat a mi munkánk javítására. Sokat vettünk át a közművelődési fiókhálózatban bevált módszerek-

ből, elsősorban ami az olvasókkal való egyéni foglalkozást, továbbá az ankétok, kiállítások stb. rendezését illeti. Mindezeket a módszereket a könyvtár olvasóinak nagyobb igényeihez igyekeztünk alkalmazni.

Az új könyvtári feladatoknak megfelelően, új munkaterületek alakultak ki. Létrejött a Bibliográfiai Osztály és a Módszertani Osztály. Ez utóbbi a közművelődési hálózat önállósulása után biztosítja a könyvtárak szakmai és módszertani irányítását.

Jelentésünk időszakában létesült, mint különálló könyvtár a Szovjet Gyűjtemény és ugyancsak ebben az időben kapcsolták hozzánk a Pedagógiai Könyvtárat.

Eredményeink mellett rá kell mutatnunk hiányosságainkra. Ezeknek a hiányosságoknak a kiküszöbölése most már a könyvtár második ötéves tervének feladata.

Az elmúlt évek alatt tisztázódott helyzetünk a budapesti könyvtárhálózatban. Nem tudtuk azonban még ennek megfelelően kialakítani, pontosan körülhatárolni gyűjtési és feladatkörünket. Nagyjából ugyan tisztázódtak a könyvtárnak, mint tudományos könyvtárnak a feladatai, de még nem alakult ki, hogy milyen tágan kell értelmeznünk gyűjtési körünket ahhoz, hogy elláthassuk feladatunkat mint a főváros könyvtára, amely ugyanakkor a legmagasabb színvonalú magyar közművelődési könyvtár is.

Hiányosságaink vannak olvasószerzési tevékenységünkben is. Olvasóink összetételét nagyjából külső körülmények (pl. egyetemi hallgatók megnövekedett száma stb.) és a véletlen határozták meg. A jövő feladatai közé tartozik, hogy tudatos és tervszerű propagandával forduljunk azok felé a rétegek felé, akiknek munkájukhoz, továbbképzésükhöz szükségük van gazdag állományunkra és arra az apparátusra, amellyel könyvtárunk szolgál. Elsősorban tudósok, egyetemi tanárok, egyetemi tanszemélyzet, kutatóintézetek munkatársai stb. felé kell fordulnunk. Meg kell állapítanunk, hogy olvasószerzési munkánk szorosan összefügg helyiség és ezzel kapcsolatos költségvetési problémáinkkal. Sok jó elképzelésünk — mint pl. nagyobb kiállítások, ankétok, kutató-olvasóterem létesítése stb., azért nem valósult meg, mert nincs kellő számú helyiségünk.

Fenti problémák nem vonatkoznak ilyen élesen Pedagógiai Könyvtárunkra és a Szovjet Gyűjteményre. Ott, mivel a gyűjtési kör körülhatároltabb, tisztázottabbak a feladatok is.

Sok a tennivalónk még anyagunk jobb feltárása területén is. Elsősorban gazdag folyóiratanyagunkkal kell megismertetni olvasóinkat. Nincsenek kellőképpen kihasználva különgyűjteményeink sem. A „Budapest" Gyűjtemény feltárását éppen csak megkezdtük a most készülő budapesti bibliográfiánkkal. Hasonló feladatok állanak előttünk a többi különgyűjteménnyel kapcsolatban is.

Bibliográfiai Osztályunknak továbbra is feladata, hogy ajánló jegyzékeket készítsen közművelődési fiókhálózatunk számára, de emellett fokozottabb mértékben kell tudományosan feldolgoznia a központ anyagát is, alkalmazkodva könyvtári célkitűzéseinkhez.

Kétségtelenül egyik nagy hiányosságunk, hogy nem kielégítő a könyvtárnak mint tudományos intézménynek tudományos munkássága és ugyanezt kell elmondanunk a könyvtárosok egyéni tudományos munkásságáról is. Fel kell dolgoznunk tehát általános könyvtártani — és a mi könyvtárunkkal foglalkozó speciális kérdéseket, mint pl. a könyvállomány, könyvforgalom, olvasók összetételének felmérése, az olvasókkal való foglalkozás, valamint a többi könyvtárhoz való viszonyunk megállapítása kérdéseit. Az intézetvezetés feladata, hogy segítse az egyes dolgozók egyéni tudományos tevékenységét.

Javítani kell és színvonalasabbá kell tenni a kerületi könyvtárak felé irányuló módszertani munkánkat is. A gyakorlati munka mellett szükséges az egyes kérdések elvi, tudományos feldolgozása. Új feladatként jelentkezik ezen a területen a budapesti üzemi könyvtárak szakmai segítése. Hozzá kell járulnunk ahhoz, hogy ez az óriási hálózat kulturális szempontból kihasználtabb legyen. Módszertani Osztályunknak foglalkoznia kell a tudományos részlegek problémáival is.

Ki kell aknáznunk azokat az eredményeket, amelyeket ifjúsági olvasóink körében elértünk. Olvasóink közel 50%-a a tanulóifjúság köréből kerül ki. Fokozottan kell a jövőben az ifjúsági részlegeket könyvanyaggal és módszertani, pedagógiai útmutatással segíteni.

Fel kell állítani egy központi ifjúsági mintakönyvtárat, ahol lehetőség fog nyílni az ifjúsággal való könyvtári munka tudományos szinten való kidolgozására.

Tovább kell építeni a tudományos könyvtárak közötti kapcsolatot a közös problémák együttes kidolgozására. (Pl. rokon gyűjtőkörű könyvtárak szerzeményezésének elhatárolása.) Tovább kell szélesíteni a központ és a közművelődési hálózat közötti kapcsolatot, tapasztalatcserét.

Ennyiben összegeztük az elmúlt hat év eredményeit és hiányosságait. Rajtunk áll, hogy az előttünk álló feladatokból mennyit fogunk teljesíteni.

*

A huszas években Móricz Zsigmond ismert riportjában így ír: „Kinek írunk?... Minek írunk?... Vagy csak önámítás ez az egész magyar irodalom?... Ki vesz bennünket komolyan?... Írókat?..."

A nagy magyar író kérdésére a késői választ felszabadult népünk adta meg. Révai elvtárs elmondhatta az MDP II. Kongresszusán: „A magyar nép olvasó néppé válik, olvasva és tanulva építi a szocializmust."

Nekünk, könyvtárosoknak jelentős részünk van abban, hogy a könyv eljut az olvasóhoz. Jóleső tudat, hogy népünk kulturális felemelkedéséből a magunk eszközeivel, a magunk nevelőmunkájával mi is kivesszük részünket.

MÓD PÉTER
igazgató

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR FENNÁLLÁSA 50 ÉVES ÉVFORDULÓJÁNAK MEGÜNNEPLÉSE

Nehezen elemezhető, hogy milyen tényezők alakítják ki egy-egy város kulturális életének sehol másutt meg nem található, sajátos hangulatát, levegőjét. Kialakulásában szerepet játszanak a kiváló, esetleg nagymultú iskolák, ismert színházak, mozik, egyesületek, előadótermek, művészi együttesek, klubok, múzeumok és könyvtárak. Nem kétséges, hogyha valaki a közelmúlt idők budapesti közművelődési életét akarja érzékeltetni, méltó helyen kell megemlékeznie a régebbi multú közművelődési tényezők mellé felsorakozott Fővárosi Könyvtárról.

Az Akadémián és az általános iskolákban, minden rendű és rangú hivatalosan összegyűlt és baráti társaságban, ha könyvekre fordul a szó, előbb-utóbb tanúi lehetünk olyan mondatoknak, mint: ezt még annak idején a Fővárosi Könyvtárban olvastam, vagy: még holnap ki fogom venni a Szabó Ervinből. Öt évtizede szolgálja a könyvtár Budapest olvasóit s az újabb ötven év küszöbén a sokat emlegetett és sokak által használt könyvtár dolgozói és olvasói ünnepi formák között emlékeztek meg félévszázados múltjáról.

*

Könyvtárunk megalakulása hosszú folyamat eredménye volt, így válogathattunk, hogy honnan kezdve számítjuk félszázados fennállásunkat. 1903 januárjában döntött a fővárosi közgyűlés a könyvtár felállításáról, májusban szervezték meg a könyvtárosi állásokat, 1904 márciusában választották Szabó Ervint könyvtárossá, ugyanakkor nyílt meg a könyvtár a városi tisztviselőknek, 1904. október 15-én pedig az érdeklődő kutatóknak, a nagyközönségnek. Úgy gondoltuk, hogy Szabó Ervin emlékét és a könyvtár hagyományait akkor elevenítjük fel a leghívebben, ha az utóbbi esemény, az olvasók részére történt megnyitás napjának 50 éves évfordulójáról emlékezünk meg.

1953 augusztusában alakult meg a bizottság, mely hivatva volt az ünnepségek előkészítésére. Tisztában voltunk azzal, hogy a megemlékezésnek csak akkor van értelme, hogyha együtt jár múltunk, hagyományaink felkutatásával, helyes megvilágításba helyezésével, a tapasztalatok leszűrésével. Csak akkor válnak ezek a szükséges eleven erővé, ha minden könyvtárosunk ismeri és munkájában állandóan hasznosítja őket.

Büszkén viseljük címünkben Szabó Ervin nevét, amelyet már másodszor — először 1919-ben, majd 1946-ban — kaptunk meg. Ötven esztendő nem nagy idő, sokan élnek még azok közül, akik a könyvtár múltjának cselekvő részesei, Szabó Ervin munkatársai és küzdőtársai voltak. Múltunk így, a hatalmassá terebélyesedett könyvtár törzsét képező Szabó Ervin-i hagyomány mellett, az ő személyükben is benne él jelenünkben.

AZ ÜNNEPSÉG ELŐKÉSZÜLETEI

Az előkészítő bizottság elhatározta, hogy az október 15-i ünnepségeket megelőzően, már az egész 1954-es esztendőben ráirányítja a közfigyelmet ötvenesztendős fennállásunkra. Kiadványainkra díszes formában rányomattuk, hogy azt az ünneplő könyvtár készítette. Öt bibliográfiánk jelent meg ilyen köntösben.

Kiállítási tárlóinkban kéthavonta cserélt anyaggal mutattuk be múltunkat és munkánkat. Lehetővé vált az is, hogy az ünneplő könyvtár méltó keretben emlékezhessék meg múltjáról. Az év folyamán és részben az 1955-ös esztendőben sikerült eltávolítanunk épületünkről a még megmaradt háborús sebek nagy részét. Faragott kövekkel pótoltattuk a homlokzat sérüléseit, kiegészíttettük a kovácsoltvas kapuk, lámpák és a fafaragással díszített belső ajtók hiányos részeit, tatarozták művészi értékű és látványos lépcsőházunkat, helyrehozva benne Fadrusz János márványszobrait. Sikerült ezek mellett még

sok kisebb, régóta esedékes javítást és festést is megcsináltatnunk.

A homlokzatra, a kapu két oldalára a Fővárosi Emlékműfelügyelőség két faragott márványtáblát helyeztetett. Az egyik stílusos, egyszerű felirat: *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.* A másik *Kiss Kovács Gyula* szobrászművész Szabó Ervint ábrázoló domborműve.

A SZABÓ ERVIN EMLÉKTÁBLA LELEPLEZÉSE

Az ünnepségek sorozata október 15-ére tömörült. 10 órakor került sor az emléktábla leleplezésére. Az ünnepi beszédet a könyvtár dolgozói és a meghívott vendégek előtt *Réti László*, a Magyar Munkásmozgalmi Intézet vezetője mondotta:

„Összegyűltünk itt ma, hogy Szabó Ervinre, a magyar munkásmozgalom történetének nagy alakjára emlékezzünk. El szoktuk mondani egyrészt, hogy Szabó Ervin nagy úttörője volt a forradalmi marxizmus tanításainak, első nagy terjesztője Marx és Engels műveinek, hogy Frankel Leó óta a szocialista publicisztika első kiemelkedő művelője volt, aki megkísérelte a tudományos szocializmus módszereivel elemezni a magyar történelem és társadalom alapvető kérdéseit, hogy könyörtelenül leleplezte a magyar szociáldemokrácia opportunizmusát, hogy vezette, irányította, s így harcra ihlette mindazokat, akik a XX. század kezdetétől az első világháború végéig komoly küzdelmet kezdeményeztek az áruló szociáldemokrata vezetők ellen; hogy a háború első percétől kezdve következetes harcot vívott a szociálsovinizmus, a háborús őrület, a saját burzsoázia védelmének álláspontja ellen, a békéért. Másrészt elmondjuk, hogy Szabó Ervin a marxizmust szindikalizmussal cserélte fel, Marx és Engels műveit azok szellemével ellentétes jegyzetekkel bocsátotta az olvasók kezéhez; hogy a polgári radikalizmus befolyása alatt állott, hogy különösen élete végén, az első világháború idején teljesen letért a forradalmi szocializmus elméleti alapjairól.

Bár Szabó Ervin életén és életművén valóban végigvonul ez a tragikus kettősség, mégis engedjék meg, hogy ma ne ennek az egyrészt és másrésztnek a szemszögéből vizsgáljuk Szabó Ervin tevékenységét, hanem két kérdést ragadjunk ki abból a számtalan egymásba szövődő és egymást keresztező és kiegészítő problémából, amelyek együtt az egész Szabó Ervint adják. Emlékezzünk meg először Szabó Ervinről, a magyar forradalmi munkásmozgalom nagy ébresztőjéről, a magyar kommunista mozgalom előfutárjáról és — az alkalomnak megfelelően, ami bennünket összehozott — emlékezzünk meg Szabó Ervinről, a magyar könyvtárügy kimagasló alakjáról.

Szabó Ervin a magyar munkásmozgalommal a századforduló idején került kapcsolatba. Akkor, amikor a magyar szociáldemokrácia már véglegesen az opportunizmus, a szocializmusba való békés belenövés útjára tért, amikor a II. Internacionálé többi pártjaival együtt már lényegében lerázta magáról a forradalmiságnak mindazt a „ballasztját", amit az Internacionálé első éveiben a marxizmusból még magáénak vallott. És habár Szabó Ervin néhány évig a magyar szociáldemokrata párt keretein belül működött, hamarosan felismerte a szociáldemokrata vezérek osztályáruló mivoltát és nem volt maradása soraikban. Harcot kezdett az ellen az opportunizmus ellen, a szavakban forradalmiság, tettekben az uralkodó osztályok kiszolgálása kétszínű politikája ellen és ezt a harcot élete végéig lankadatlanul, következetesen, hallatlan kitartással és szívóssággal folytatta. Folytatta úgy, hogy szövetségre lépett minden olyan becsületes törekvéssel, amely az opportunista vezetők leleplezésére, eltávolítására irányult, de folytatta úgy is és akkor is, ha magára maradt, ha szövetségesek nélkül, egyedül kellett a harcot vívnia. Gyakran tévedett, alapjában helytelen utakon járt, amikor a forradalmi marxizmus helyett a szindikalizmus útját ajánlotta a magyar munkásosztálynak, de tévedhetetlenül és csalhatatlan biztonsággal küzdött a Garamiak és Weltnerek «világot megváltó forradalmi szociáldemokráciájának» álnok hazugsága, a munkásságot éppen a forradalmi harctól visszatartó opportunizmusa ellen. És éppen ezzel, a hamisságnak, a kétkulacsosságnak, a munkásság, a dolgozók tudatos becsapásának izzó gyűlöletével adott Szabó Ervin olyasvalamit a magyar munkásosztálynak, amivel újra és újra áttörte elszigeteltségét, magárahagyottságát, aminek segítségével újra és újra megtalálta az utat a forradalmi megoldást kereső munkásság legjobbjaihoz, élenjáró harcosainak kis csoportjaihoz. Nem érhette ugyan meg azt az időt, amikor ezek a kis csoportok a forradalmi idők sodrában hatalmas tömegmozgalom, a kommunista párt jelentős oszlopaivá váltak, de senki sem kételkedhet abban, hogy ha megérte volna, akkor szíve egész melegével üdvözölte és magáénak tekintette volna a szociáldemokráciának ezt a következetesen forradalmi tagadását. Ezért te-

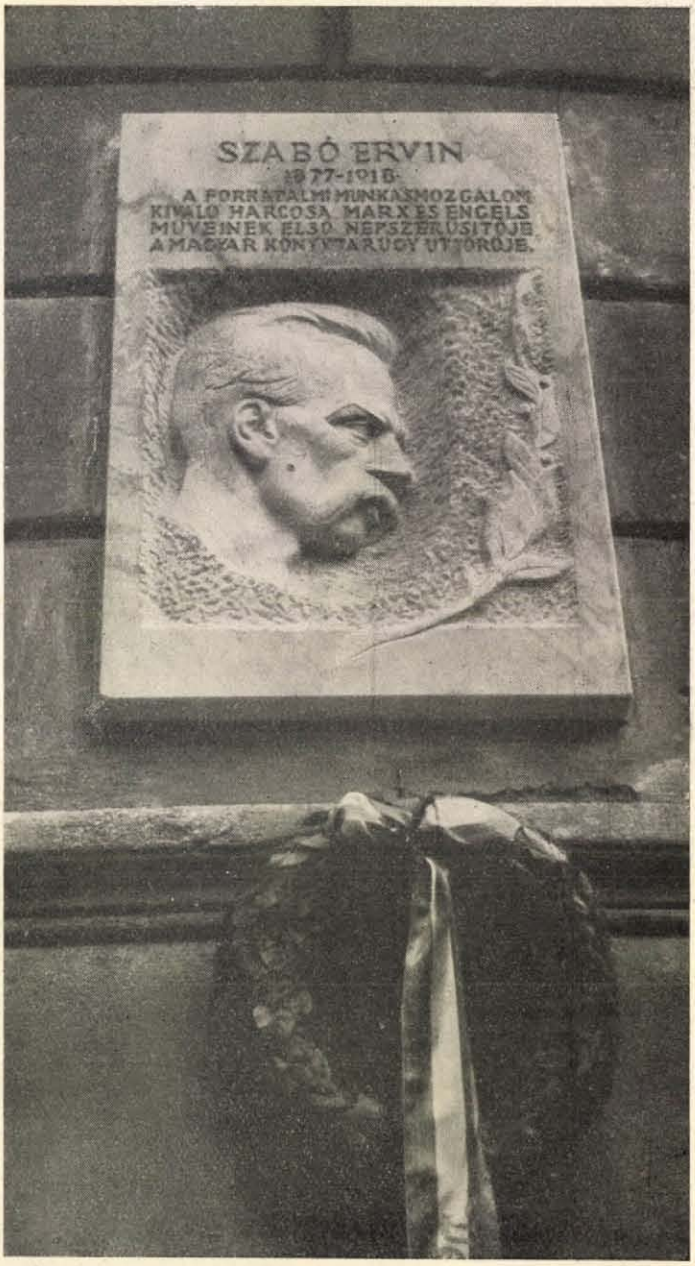

SZABÓ ERVIN
emléktáblája a könyvtár falán

A jubileumi ünnepségek plakátja

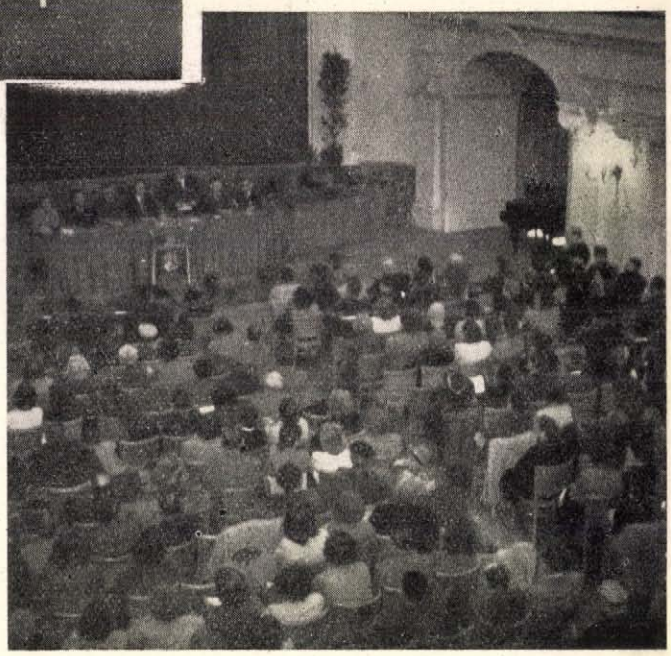

Jubileumi munkaértekezlet a Fővárosi Tanács dísztermében

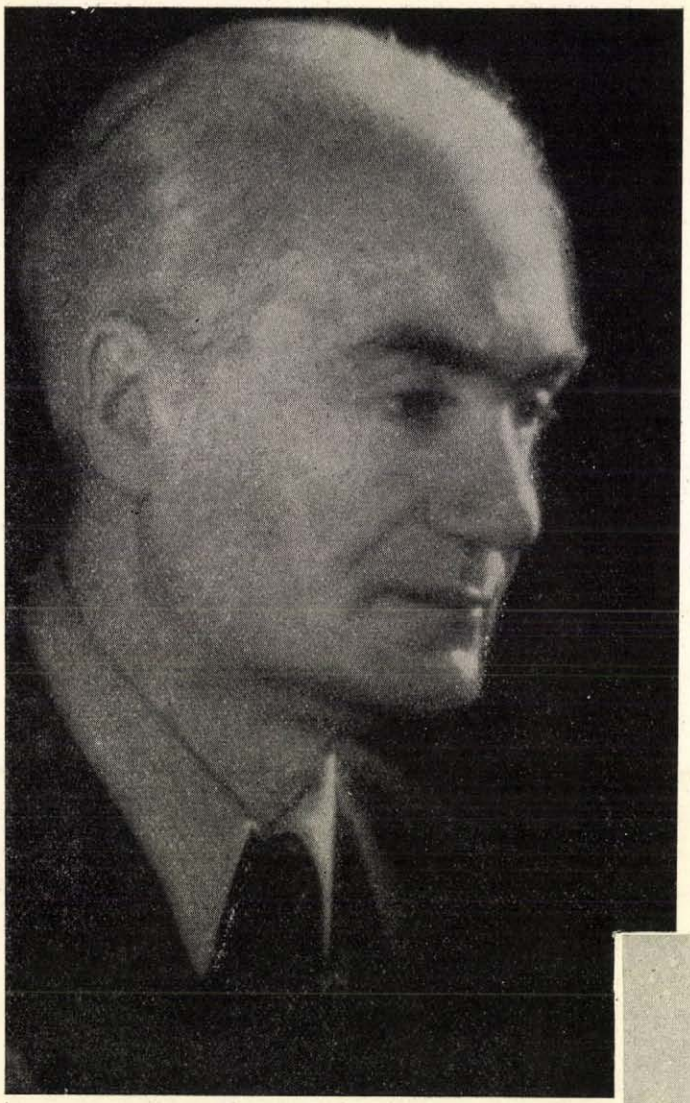

Dienes László dr. (1899—1953)

Solti Andrásné (1893—1952)

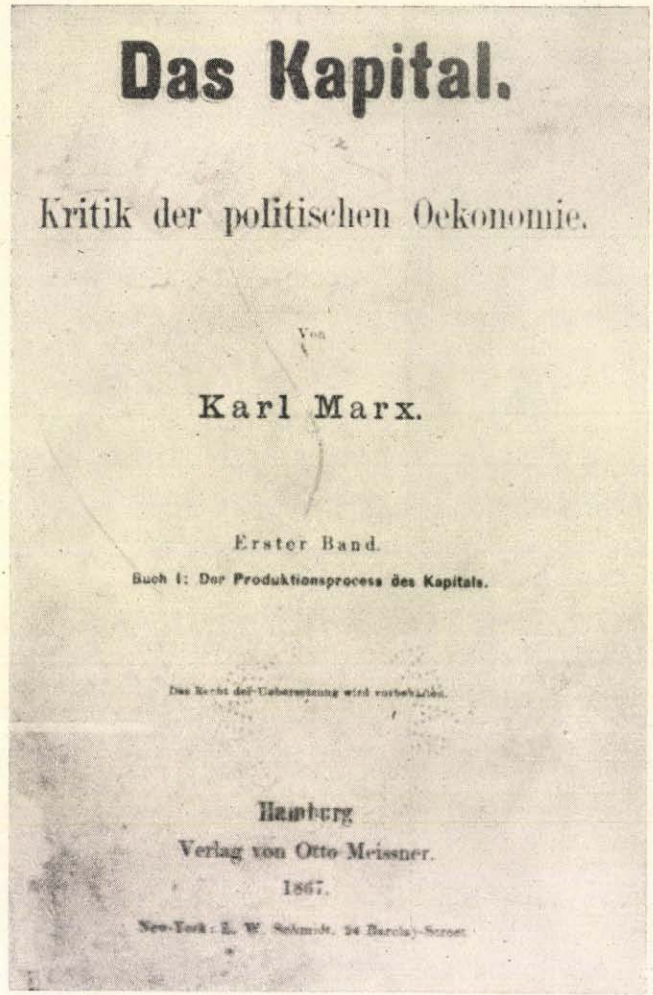

Das Kapital.

Kritik der politischen Oekonomie.

Von

Karl Marx.

Erster Band.

Buch I: Der Produktionsprocess des Kapitals.

Das Recht der Uebersetzung wird vorbehalten.

Hamburg
Verlag von Otto Meissner.
1867.

New-York: L. W. Schmidt, 24 Barclay-Street

Marx Tőkéjének 1867-es kiadása (a könyvtár tulajdonában)

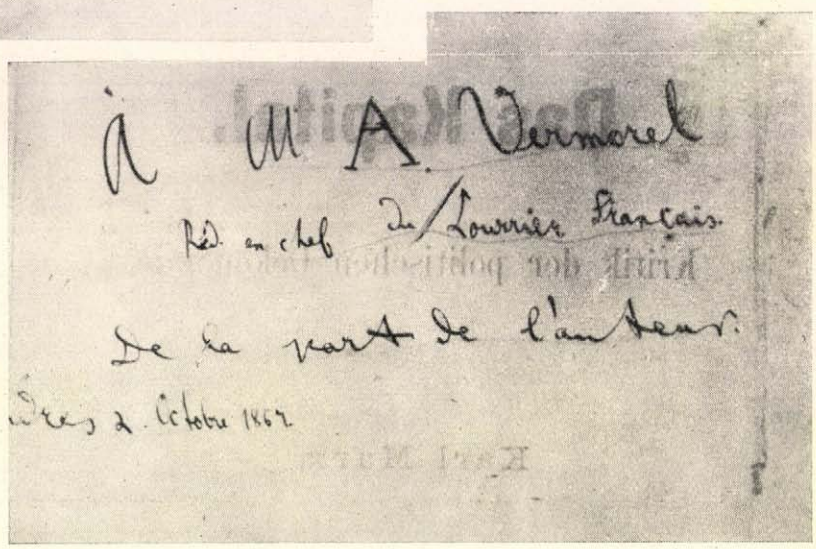

À M. A. Vermorel
Réd. en chef du Courrier Français.
De la part de l'auteur.
Londres 2. Octobre 1867

A címlap belső oldalán Marx Károly kézírása

kintheti és tekinti a magyar kommunista mozgalom nagy előfutárjának és előharcosának Szabó Ervint. Ezért mondhatjuk teljes joggal, hogy Szabó Ervin szellemében jártak el a kommunisták, amikor helyreállítva a munkásosztály egységét, szétzúzták a szociáldemokratizmust. Ezért fordulhatunk még ma is bátran segítségért Szabó Ervinhez, használhatjuk fel az opportunizmust leleplező tevékenységét, ha harcba indulunk az új szakasz politikája megvalósításának egyik komoly akadályát képező, a dolgozó nép életszínvonalának emelését gátló szociáldemokrata nézetek és maradványok ellen.

Szabó Ervint érdeklődése és életkörülményei a könyvtárosi pályára vitték. Ezt a pályát kezdettől fogva nem foglalkozásnak, hanem élethivatásnak tekintette, s ezért vált a magyar könyvtárügy kimagasló képviselőjévé, forradalmi átalakítójává. Abból az egyszerű, alapvető igazságból indult ki, hogy a könyvtár nem öncélú valami, hanem az olvasók, kutatók, a dolgozó nép tudásvágyának kielégítését kell szolgálnia. Ez a nyilvánvaló igazság azonban a századforduló Magyarországán szinte teljes meg nem értésbe és makacs ellenállásba ütközött az uralkodó hatalmasságok részéről. Szabó Ervinnek szívós, kitartó, idegőrlő harcot kellett folytatnia, hogy nagyszerű elgondolásainak legalább egy részét megvalósíthassa. Rövid idő alatt, néhány lelkes segítőtárssal, működő, élő könyvtárat, majd Európa egyik legnagyobb, legmodernebb könyvtárát hozta létre abból az élettelen könyvhalmazból, amelyet most 50 éve a fővárostól átvett.

De nem elégedett meg azzal, hogy egy központi, tudományos könyvtárat létesített, amely főleg a társadalomtudományokra specializálódva, nélkülözhetetlen alkotó-műhelyévé vált a magyar tudománynak. Szeme előtt a dolgozó nép, elsősorban a munkásosztály szolgálata lebegett, ezért indította meg a Fővárosi Könyvtár ma már hatalmassá fejlődött fiókkönyvtári hálózatának kiépítését.

Elképzelte azt a jövőt, amikor a könyvtárak kapuin az olvasók, a tudásra, tanulásra szomjazók széles tömegei özönlenek be: ez a jövő most elérkezett, hazánkban a könyvtárak ezrei szolgálják szocializmust építő népünk kimeríthetetlen tudásvágyát.

Hirdesse ez a szép emléktábla, amelyet most leleplezünk, dolgozó népünk, nagy munkásosztályunk, dicső kommunista pártunk soha el nem múló tiszteletét, háláját, történelmünk nagy alakja, mai eredményeink nagy úttörője és előkészítője, a nagy tudós és tiszta lelkű forradalmár, Szabó Ervin iránt."

Az emléktáblát, leleplezése után, a Szabó Ervin Könyvtár és a Fővárosi Tanács nevében megkoszorúzták.

KOSZORÚZÁSI ÜNNEPSÉGEK

Az emléktábla-avatást már megelőzte két ünnepi esemény. Reggel két küldöttség indult, az egyik a Farkasréti, a másik a Rákoskeresztúri temetőbe. Koszorúkat helyeztek el azoknak a sírján, akik a könyvtár megalapításában és naggyá fejlesztésében vezető szerepet játszottak. Megkoszorúzták Szabó Ervin, az 1937-ben elhunyt Braun Róbert, a forradalmak és a Tanácsköztársaság idején a könyvtár vezetője, Solti Andrásné és Dienes László sírját.

SAJTÓFOGADÁS, A KÖNYVTÁR ÉS A KIÁLLÍTÁS BEMUTATÁSA

Fél tíz órakor sajtófogadáson mutatta be az intézetvezetőség az ünneplő könyvtárat és a múltunkat tükröző kiállítást. A sajtó képviselői mellett megjelentek az MDP Budapesti Pártbizottsága, a Fővárosi Tanács és a budapesti nagy, tudományos könyvtárak képviselői. A fogadás alkalmával került felállításra az intézetvezetőség tanácstermében *Varju János* szobrász, a könyvtár dolgozójának Dienes László portréja.

Az ünnepi kiállítást lépcsőházunkban rendeztük. Rendbe hozattuk és a főfalon elhelyeztük *Hilberth Irén* Szabó Ervinről készített olajfestésű arcképét. Kétoldalt bekeretezett fényképek a 42 kerületi közművelődési könyvtár helyiségeit, életét szemléltették. Az első tárlót a könyvtár megalakulásának tanúbizonyságaival töltöttük meg. Akták, hivatalos levelek, az első nyomorúságos olvasóteremről készített vázlatok, felterjesztések váltak értékes emlékké. A második tárlóban a könyvtári fiókhálózat, a kerületi közművelődési könyvtárak fejlődését érzékeltettük. Az első fiókok fényképei, nyomtatásban megjelent katalógusai, a könyvtárakról írt tanulmányok mellé kerültek az utolsó évtized munkáinak bizonyítékai: cikkek, képek, meghívók, könyvismertető előadások műsorai, módszertani kiadványok. A harmadik tárló a könyvtár belső munkáját, az 1910-es évek úttörő könyvtártani törekvéseit, Szabó Ervin, Dienes László, Braun Róbert, Madzsar József tudományos munkáját mutatta be. Az utolsó tárló egyik fele a tudományos könyvtári munkában a

felszabadulás után bevezetett új módszereket: újítások, olvasóértekezletek, műsoros előadások, egyszerűsített belső munka, új katalógusok stb. szemléltette, másik fele ötven esztendő gazdag bibliográfiai anyagából igyekezett a legjobbakat bemutatni. A falakon négy metszet az 1900-as évek budapesti életét elevenítette fel, két szemléletes falitábla pedig könyvállományunk és olvasólétszámunk félévszázados fejlődését mutatta be.

A kiállítás előkészítése alkalmával is tapasztaltuk: eddig nem fordítottunk kellő gondot arra, hogy összegyűjtsük, megőrizzük és megfelelő módon tároljuk emlékanyagunkat. Ez az anyag pedig tudománytörténetileg is értékes, múltunk megismeréséhez nélkülözhetetlen, elkallódása pótolhatatlan veszteség. Megfelelően bemutatva a fiatal könyvtárosnemzedék nevelésében jelentős szerepet játszhat. Elhatároztuk tehát, hogy a gyűjtést megindítva, össze fogjuk szedni múltunk emlékeit és megfelelő elhelyezést biztosítunk számukra. A szélesebb körű érdeklődésre számot tartható anyagból állandó kiállítást készítünk.

ÜNNEPI MUNKAÉRTEKEZLET A VÁROSHÁZÁN

11 órakor a Fővárosi Tanács dísztermében került sor az ünnepi munkaértekezletre. A közönség első soraiban foglaltak helyet a könyvtár régi dolgozói, Szabó Ervin egykori munkatársai, a felettes és felügyeleti hatóságok vezetői, a budapesti nagykönyvtárak küldöttei. A Könyvtár dolgozói teljes számban megjelentek.

Az értekezletet *Haán György*, a Fővárosi Tanács V. B. népművelési osztályának vezetője nyitotta meg. Fővárosunk büszke arra — mondotta — hogy szervezetén belül jött létre annakidején az ország legkorszerűbb, a kultúrára szomjas olvasókat leggyorsabban és legjobban kielégítő könyvtára. Az első korszak nagy lendületét és alkotásait még az ellenforradalmi időszak sem tudta teljesen letörni és megsemmisíteni, a két világháború között is sok ezer diák, munkás, haladó értelmiségi jutott hozzá a műveltséghez a Fővárosi Könyvtáron keresztül. A főváros ma is mindent megtesz, hogy a felszabadult országban a kultúrforradalom keretén belül a könyvtár munkáját, fejlődését elősegítse.

A megnyitó után *Pesta László*, a Tanács végrehajtó bizottságának elnökhelyettese mondotta el ünnepi beszédét. Áttekintette a könyvtár fejlődését, számokkal bizonyítva az elért eredményeket.

> „Észrevétlenül, Szabó Ervin és munkatársai buzgólkodásának eredményeképpen nyílt meg ötven évvel ezelőtt a Fővárosi Könyvtár. Csak néhány városi tisztviselő tudott róla, forgalma elenyésző volt. Tizenhárom esztendő múlva 162 000 könyve, több mint 11 000 beiratkozott olvasója volt, akiknek kezébe egy esztendő alatt 355 000 kötet könyvet adott. Újabb harmincöt év múlva, tavaly, a központ és a kerületi könyvtárak 1 195 000 könyvvel rendelkeztek, 112 000 beiratkozott olvasójuk volt, akiknek az év folyamán nem kevesebb, mint 3 097 000 könyvet adtak.
>
> Ezek a számok hiteles bizonyítékai a könyvtár fejlődésének. Más számok viszont azt mutatják, hogy a fejlődés nem volt egyenletes. Az első másfél évtized alatt létrejött a könyvtár, otthont szereztek a tudományos központnak, megnyitottak hat fiókkönyvtárat. 1919-től 1945-ig hét újabb fiókkönyvtár nyílt — mint az köztudomású — nagyrészt a belső kerületekben. A központ részére a főváros megszerezte a Wenckheim grófok szanálásával a nagyon szép, de könyvtárnak kétesen alkalmas mai palotát. A felszabadulástól napjainkig huszonkilenc fiókkönyvtár nyílt, olyan területeken, a külső városrészekben, peremvárosokban, amelyek azelőtt sehogyan, vagy csak egy-két zárt jellegű, vagy szegényes szakszervezeti, munkásegyleti gyűjtemény formájában voltak könyvvel ellátva. A tudományos könyvtár, a régi központ pedig szélesre tárta kapuit az új olvasók előtt."

Pesta László ezután a megújult könyvtári munka eredményeiről beszélt, kiemelte a könyvtárosok nevelő munkáját, majd utalt ő is arra, hogy felelősséget vállalnak a könyvtár munkájáért a Fővárosi Tanács tagjai is. Különösen nehéz a feladata, a munka újszerűsége miatt, a kerületi tanácsoknak, amelyek a közművelődési könyvtárak munkáját irányítják.

> „Ha a könyvtárosok és felelős irányítóik az elmúlt ötven év eredményeit ismerik és tapasztalatait felhasználják, nagy segítséghez jutnak a további esztendők szép és felelősségteljes munkájához. Ehhez a munkához kívánok a Tanács és a magam nevében is sok sikert az ünneplő Szabó Ervin Könyvtárnak."

Pesta László után *Jánosi Ferenc*, a népművelési miniszter első helyettese szólalt fel. A mi-

nisztérium nevében köszöntötte a könyvtárt, majd rámutatott arra a kimagasló szerepre, melyet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az egész magyar könyvtárügy fejlődésében betöltött.

„1904 óta harcolt Szabó Ervin a városi könyvtárban mindannak az újnak a meghonosításáért, amely a néphez közelebb hozta a könyvet. Elméleti és gyakorlati téren egyaránt lelkesen és eredményesen küzdött a könyvtárügy, az általa vezetett könyvtár fejlesztéséért. Először adott helyet az egyetemes tizedes osztályozásnak, mely minden fogyatékossága ellenére is, mindmáig használatos, sőt most terjedt el az ország könyvtáraiban. Munkatársaival kijavította a rendszer sok hibáját, különösen a társadalomtudományok terén.

A könyvtári értesítők a mindennapi munka kérdéseinek elemzésével, a külföldi tapasztalatok ismeretével igen fontos és hasznos könyvtárügyi tájékozódást nyújtottak. A Fővárosi Könyvtár használta először a ma országos érvényű kétkártyás kölcsönzési rendszert.

A jól vezetett könyvtárat az elmúlt ötven esztendő folyamán mindig azok az olvasók keresték fel, akik a kor égető társadalmi és politikai kérdéseire kívántak választ kapni. A könyvtár anyaga: a gondosan megválogatott társadalomtudományi és politikai művek, a szocialista gondolkodók és forradalmárok, a szétbomló polgári társadalomból kiutat keresők művei, az antimilitarista írások sokak fejlődéséhez és harcához adtak komoly segítséget."

Jánosi Ferenc ezután megemlítette, hogy 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, a forradalom izzó talaján nagy könyvtárfejlesztési tervek nőttek, a tervek kidolgozói nagyrészt a Fővárosi Könyvtár dolgozói voltak. Nem rajtuk múlott, hogy több mint negyedszáz esztendőt kellett várni a tervek megvalósítására.

„A felszabadulás után szép feladatot kapott a könyvtár megújult művelődéspolitikánkban. Negyvenéves gyakorlatát adta át a születő népkönyvtáraknak, élen járt az új szocialista-realista irodalom és klasszikusok megismertetése terén. A Szabó Ervin Könyvtár kísérletezte ki először az olvasókkal való foglalkozás új módszereit.

Nemzeti művelődésünk fejlődésének igen jelentős szakasza volt az a félévszázad, amelyre a könyvtár dolgozói ma büszkeséggel emlékeznek vissza. E fejlődés részese könyvtáruk is. Szabó Ervin olyan könyvtárat tervezett, amely egyként szolgálja a tudományt és a széles néptömegek művelődését. Ma valóra válthatjuk és valóra is váltjuk ezeket a törekvéseket. Kérem a könyvtár minden munkatársát, hogy dolgozó népünk művelődéséért folytatott harcunkban az elmúlt 50 esztendő nagy hagyományaihoz méltóan álljanak helyt továbbra is."

Jánosi Ferenc után *Biró László* elvtárs, az MDP Budapesti Pártbizottságának tagja, az Esti Budapest szerkesztőbizottságának vezetője üdvözölte a könyvtárt.

„A könyv, az irodalom, a tudás minden barátja jól emlékszik azokra az időkre, amikor még könyvtáruknak negyedannyi fiókja volt, mint ma, amikor a magyar irodalom és tudomány egy-egy művét egy, maximálisan két-három példányban szerezték be és nem 50—60 példányban, mint ahogy manapság. Azt hiszem, ennél jellemzőbb számot nehéz lenne találni annak kifejezésére, ami a felszabadulás utáni könyvtárt megkülönbözteti a régitől.

Az elmúlt napokban régi VIII. kerületi barátokkal beszélgetve felidéztünk egy felszabadulás utáni kicsi, de jellemző epizódot. A kultúra és könyv barátai közül néhányan, kommunisták és pártonkívüliek futottak lélekszakadva a felszabadulás utáni első napokban a VIII. kerületi pártszervezethez, kérve, hogy segítsünk gyorsan, jöjjünk, mert barbár fosztogatók szét akarják hordani kerületi könyvtárunk könyveit. És akkor a kerületi pártbizottság, a szovjet hadsereg kerületi parancsnoksága segítségével, természetesen gondoskodott a könyvtár védelméről, hiszen a kommunisták jól tudják és vallják, hogy a nép növekvő kultúrája táplálja, erősíti a nép szabadságát, mint ahogy fordítva is igaz, csakis a népszabadság levegőjében terebélyesedhet és terebélyesedik is a népi kultúra.

Hogyan is lehetett volna elképzelni a Horthy-idők kulturális viszonyai között, hogy könyvtárak létesültek volna a városnak olyan külső részein, mint a csepeli Királyerdő, vagy Rákospalota és Újpest? Reálisan vajon lehetett volna arra gondolni, hogy egy év alatt, mint ahogy ez 1953-ban Budapesten történt, 13 000 munkásnál több iratkozzék be a könyvtárakba, hogy egyetlen év alatt főiskolai, általános iskolai tanulók, értelmiségiek, háztartásbeliek sok ezres tömegével szaporodik a fővárosban a művelődő emberek sokasága."

Biró László ezután a könyvtár kulturális tömegmunkáját méltatta, majd így folytatta:

„Különösen jelentős, és szeretném éppen ezért aláhúzni azt a segítséget, amit a Szabó Ervin Könyvtár a párt útmutatásainak meg-

magyarázásához, a marxista—leninista világnézet terjesztéséhez nyújt. Kezdve a párttól a tömegszervezetekig, a jelentős állami és tudományos szervekig, hathatós segítséget nyújtottak nemcsak könyveik kölcsönadásával, hanem bibliográfiai osztályuk munkájával is. Kiadványaik a pártoktatásban is komoly segítséget jelentettek. Hasonlóképpen eredményes volt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár analitikus, tematikai katalógusának készítése, amelynek segítségével rövid idő alatt meg lehet állapítani, hogy a marxizmus—leninizmus klasszikusai, az egyes kommunista pártok kiemelkedő teoretikusai mit írtak, vagy mondtak például az elmélet szerepéről, a békéről stb.

Természetesen rendkívül nehéz feladat a könyvtár hatalmas és jelentős emberformáló tevékenységéről ilyen röviden teljes jellemzést és méltatást adni, de úgy gondolom, hogy az az elismerés, amelyet pártunk és kormányunk részéről a mai napon is megismételtünk, erőt és buzdítást fog jelenteni önöknek ahhoz, hogy új, nagy feladataink elvégzéséhez, az új szakasz politikájának megvalósításához, a Hazafias Népfront erejének, tettrekészségének növeléséhez, a tanácsmunka és választás sikeressé tételéhez éppen úgy hozzá fognak járulni munkájukkal, mint az eddigiekben is tették."

Biró László után *Winter Pálné*, a könyvtár vezetője szólalt fel. Áttekintette azokat a politikai és társadalmi körülményeket, amelyek között megnyílt és dolgozni kezdett a Fővárosi Könyvtár.

„A ferencjózsefi idők burzsoáziája gyanakvó szemmel figyeli, hogy a Városi Könyvtár haladó eszméket terjeszt és hogy a budapesti proletariátus legjobbjainak körében a marxizmus tanait népszerűsíti. Mégis 1904-től 1919-ig a könyvtár országszerte elismert kultúrintézménnyé fejlődik. Kialakulnak nemzetközi kapcsolatai, Budapest művelődni vágyó dolgozói szívükbe zárják a könyvtárat, a magyar haladó értelmiség pedig itt gyülekezik.

Az első világháború éveiben Szabó Ervin szobájában gyakran fordultak meg szocialista, polgári radikális és antimilitarista mozgalmak vezetői, gyakran keresték fel a könyvtárat haladó írók. Lukács György írja Gábor Andorról szóló cikkében: «1916 telén találkoztunk először. Szabó Ervin hívott össze néhány magyar írót (Babits Mihályt, Balázs Bélát, Gábor Andort és engem) beszélgetni arról, mit tehetnének a magyar írók a háború ellen.» A Városi Könyvtár a háború végére, vezetőjének működése alatt, forradalmi központtá fejlődött."

Winter Pálné ezután röviden ismertette a könyvtár fejlődését a Tanácsköztársaság és a két háború közötti időben, majd méltatta azt a nagy változást, amit a felszabadulás jelentett a könyvtár életében.

„Nemcsak a könyvanyagban történt jelentős változás, hanem megváltoztak a könyvtárosok is. Nem várják meg, hogy betévedjen az olvasó, hanem széleskörű propaganda- és nevelőmunkával igyekeznek olvasóvá tenni azt, aki eddig nem olvasott, magasabb műveltségű emberré nevelni azt, aki olvas.

A könyvanyagban két irányú változtatást igyekeztünk végrehajtani. Megváltoztattuk a kerületi könyvtárak anyagát, beszerezve könyvkiadásunk új műveit és kiraktuk onnan a selejtes, értéktelen munkákat."

Winter Pálné ezután a központi könyvtár anyagának megváltoztatásáról, a haladó irodalom beszerzéséről beszélt. Vázolta a kísérleteket, amelyeket a könyvtár a jobb könyvajánlás érdekében tett.

„A marxista irodalom hiányát gyorsan pótoltuk. Nagy példányszámban szereztük be a megjelent műveket és soron kívül juttattuk el az olvasókhoz. A könyvtár marxista—leninista kézikönyvtár felállításával gondoskodik arról, hogy mindenkor megtalálja az olvasó a keresett művet. 1952—53 során felállítja a marxizmus—leninizmus klasszikusainak analitikus katalógusát. A marxista—leninista világnézet szélesebb körű terjesztése érdekében megszervezi a bibliográfiai osztályt és megkezdi, szovjet példára, az ajánló bibliográfiák terjesztését.

A könyvtár, amint lehetett, felvette külföldi kapcsolatait. Szorosabbra fűzte a népi demokráciákkal a csereviszonyt és kialakította az összeköttetést legfőképpen a Szovjetunióval, hogy lerombolni segítse azt a mesterséges válaszfalat, amelyet 24 év alatt a szovjet kultúra és a magyar szellemi kultúra közé emeltek. A Szabó Ervin Könyvtár külön osztályt létesített az orosz nyelv, a szovjet tudomány és irodalom népszerűsítésére.

Egyre határozottabban rajzolódnak ki a könyvtár új feladatai. Mint nagyvárosi könyvtárnak és az ország legnagyobb kölcsönző könyvtárának, nagy feladatai vannak a közművelődés terén. Széles körben kell terjeszteni és megszilárdítania a természettudományos világnézetet. A marxizmus—leninizmus olvastatásával olvasóink műveltségét szocialista tartalommal kell megtöltenünk.

Közművelődési feladatainkon túl, tekintettel arra, hogy társadalomtudományi könyvtár

vagyunk, hathatósabban segítenünk kell a tudományos kutatómunkát abban, hogy a társadalomtudományokban és különösen a politikai gazdaságtan területén behozzuk a lemaradást. Ránk is vonatkozik pártunk vezetőinek a magyar tudományos élettel szemben elhangzott bírálata. A tudományos kutatómunkát nemcsak azzal kívánjuk elősegíteni, hogy beszerezzük a könyveket és azokat a kutatók rendelkezésére bocsátjuk, hanem azzal is, hogy meglevő anyagunkat feltárjuk a kutató munka megkönnyítésére.

Állandóan szemünk előtt kell tartanunk, sokkal jobban mint eddig, hogy fővárosunk életében, mint tudományos intézménynek, külön feladataink is vannak. Könyvtárosi munkánkkal hozzá kell járulni ahhoz, hogy a magyar dolgozók megismerjék és megszeressék Budapestet. Budapest történetére vonatkozó anyagunkat hozzáférhetővé kell tennünk a kutatók és érdeklődő olvasók számára és minél szélesebb körben kell azt propagálnunk. Budapest szépségeit, Budapest történetének eseményeit közkincsé kell tennünk.

A fővárosban a mi könyvtárunk jelentős helyet foglal el. Éppen ezért tapasztalatainkat a budapesti könyvtárosok között általánosan ismertté kell tennünk, hozzá kell járulnunk a budapesti könyvtárak munkájának állandó javításához. Ehhez az szükséges, hogy gyűjtsük a budapesti könyvtárosok tapasztalatait, felfigyeljünk minden kezdeményezésre, minden olyan új módszerre, amely előre mutató.

Ezeket a feladatokat csak akkor fogjuk tudni ellátni, ha állandóan emeljük könyvtárosaink politikai és szakmai tudását. Olyan könyvtári munkát kell kialakítanunk, melyben a legmodernebb könyvtártechnika szocialista tartalommal telítődik meg. Ez a követelmény elsősorban azt jelenti, munkánkban sohasem szabad elfelejtenünk, hogy annak értelme és célja az olvasók szolgálata. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az olvasók bizalma az az alap, amely nélkül nem végezhetünk eredményes munkát. Az új kormányprogramnak ezt a tanulságát is megszívleltük és az elmúlt év során munkánk tengelyébe állítottuk.

Jövőbeni terveinket tehát abban foglalom össze, hogy a kormányprogram a könyvtárnak is, mint országunkban az élet minden területén, hosszú időre megszabta munkáját. Ezt a programot kívánja szolgálni a könyvtár, mert ez az út vezet az általános népjólét, a boldog, békés munkával tartalmas emberi élet kiteljesedéséhez."

Winter Pálnét a felszólalók sorában *Kőhalmi Béla*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtári Főbizottságának titkára követte. Szabó Ervin egykori munkatársai nevében szólt:

„Az a feladatom, hogy a régi munkatársak nevében beszéljek Szabó Ervinről és munkatársairól, küzdelmeikből ünnepi tanulságokat vonjak le, útravalóul a szocializmus építése munkájához. Az egész Szabó Ervinről kell beszélnem, a társadalmi harcosról, a kultúrpolitikusról, a könyvtárosról, mert élete munkája nem bontható fel különálló síkokra, mert ha a társadalmi harc szemszögéből elemzem írását vagy cselekedetét, előtűnik a könyvtáros vagy kultúrpolitikus, ha a könyvtáros szemével teszem ezt, elénkbe lép a társadalmat átalakítani törekvő forradalmár. Egy példán mutatom ezt meg. 1911-ben népszerű könyvet írt «A tőke és a munka harca» címen. Ebben felvonultatta az imperialista korszak két szemben álló táborát. Könyve végén egyíves függeléket közölt «Vezető a munkásmozgalom irodalmában» címmel. Ez a tanácsadó fejezet a könyvtáros munkája.

Könyvtári viszonyainkról ezt írja: «Némely könyvtárosok valósággal megborzadnak, ha szocialista füzet, szakszervezeti nyomtatvány kerül kezükbe.» 1911-ben két olyan könyvtára volt csak az országnak, amelyben megtalálható volt az elméleti irodalom, amely az akkori Európában 50 millió dolgozó embert érdekelt és Magyarországon is vagy 3 milliót. Ez a két könyvtár a Fővárosi Könyvtár és a Budapesti Iparkamara könyvtára. Az elsőnek Szabó Ervin volt a vezetője 1904 óta, a másiknak Szabó Ervin volt a könyvtárosa, mielőtt a városhoz ment volna. Itt tűnik fel Szabó Ervin első fontos programpontja: megteremteni olyan könyvtárakat, amelyek könyvanyaga érdekli a dolgozókat, beleértve a haladni vágyó értelmiséget. Könyvtárakat azzal az irodalommal, amelyet az uralkodó félfeudális burzsoázia kizárt könyvtáraiból."

Kőhalmi Béla ezután kitért arra, hogy milyen keményen bírálta Szabó Ervin a jegyzők, a papok, nagybirtokosok felügyelete alatt létrehozott népkönyvtárakat.

„Tíz év után — a már javában működő népkönyvtárak könyvanyagát elemezve — a Szabadtanítás Pécsi Kongresszusán 1907-ben így leplezi le ezt a «tudásterjesztést»: «A hirdetett céllal szemben az állami népkönyvtárak be nem vallott feladata az volt, hogy az ún. hazafias, erkölcsös, vallásos irodalommal ne az olvasók tudását, hanem az olvasók erkölcsét hozzák közelebb a vagyonos osztályokhoz, vagyis a lázadás szellemét öljék ki belőle.» Szakkérdésről így nem szoktak volt be-

szélni a könyvtárosok, így csak egy forradalmár beszél. És itt állította fel Szabó Ervin azt az elvet, amelyet ma is követendőnek fogadhatunk el: «A könyvtárt az olvasók mindennapi életének szerves alkotó részévé kell tenni. Meg kell vizsgálnunk, hogy a nép mely rétegének milyen szükségletét hivatott kielégíteni.» "

A továbbiakban arról beszélt Kőhalmi Béla, hogy milyen reális szükségletekre építhette elképzeléseit Szabó Ervin a fejlődő, iparosodó Budapesten. Építhette a nagyipari technikát elsajátító munkásokra, a főiskolások nagy létszámú seregére és a művelt értelmiségre.

„Tizenöt évi szívós harc után, melynek állomásait Szabó Ervinnek egy-egy remekbe készült emlékirata, ragyogó taktikai készségű cikkei, előadásai jelzik, amelyekből nem hiányzott sem a meggyőzés, sem a leleplező gúny, az ország fővárosához méltó nagy központi nyilvános könyvtár ügye mégis elbukott. Elbukott azokon az ellentéteken, amelyek a fővárosi nagypolgárságon belül fakadtak ki. A Szabó Ervinnel tartó haladó erők befolyása gyengének bizonyult a cél eléréséhez, a munkásosztálynak nem volt szava az államügyek és a főváros ügyeinek intézésében. A nagy könyvtárpalota nem épülhetett meg, a fiókkönyvtár-hálózatnak is csak csírái fakadhattak. De az ideiglenes helyiségekben, a Károlyi utcai épületben Szabó Ervin megmutatta, hogyan kell a dolgozókat szolgáló könyvgyarapítási politikát folytatni, hogyan kell a művelődésnek és a tudományos kutatásnak egyenrangú teret biztosítani egy nyilvános könyvtárban. A fiókhálózat pedig mintakatalógusával, formaságoktól mentes kölcsönzési rendszerével, nyílt polcával, a szabadtanítás szerveivel való kapcsolatával, de különösen könyvbeszerző politikájával: azzal, hogy a legjobb könyveket adta az olvasók kezébe, a forradalmi stílusú könyvtárépítés ragyogó példája, a magyar könyvtárügy legértékesebb hagyományainak egyike."

Kőhalmi Béla azután azt mutatta be néhány példán, hogy Szabó Ervin munkásmozgalmi tevékenységét, elméleti munkáját könyvtári munkájával egyidejűleg végezte.

„Abból, amit Szabó Ervin munkájáról eddig elmondtam, elvi jelentőségű tanulságként kívánkozik először az, hogy a könyvtárért a könyvtáron kívül is harcolni kell, másodszor az, hogy a könyvtárügyért úgy is harcolhatunk, ha jó könyvtárat csinálunk. Igen: a könyvtárügy legjobb propagandája a jó könyvtár! És ezt a könyvtárat teremtette meg Szabó Ervin.

Hogyan csinálhatta mindezt ez a törékeny testű férfi, akinek kezéből már 41 éves korában kihullott az írótoll? Azt felelem: egyedül példaadással. Ki tudta harcolni, hogy munkatársait maga választhatta ki és a szakképzettséget igénylő könyvtári állásokba első ízben ő választott meg nőket. Egész munkaideje a könyvtáré volt és amit a könyvtárügyért, a fővárosiért és az országosért, a munkásmozgalomért tett, azt szabad idejéből adta. A könyvtári aprólékos munka fontosságát nemcsak tanította, hanem a gyakorlatba is átvitte. Munkatársai mindegyikének íróasztalánál naponta megjelent és megbeszélte velük problémáikat. A könyvtári munka legtermékenyebb órái voltak ezek az íróasztalnál lefolyt meghitt beszélgetések, amelyeken szóba kerültek a közélet napi kérdései, az irodalom, a tudományos élet, sőt a színházi és hangversenyszezon eseményei is.

Szabó Ervin régi munkatársainak veszteséglistája igen nagy. Főmunkatársai közül *Madzsar József*, *Braun Róbert* és *Dienes László* nem élnek már közöttünk, de néhányan a régiek közül itt vannak sorainkban: *Pikler Blanka*, a Szikra könyvkiadó lektorátusának munkatársa, ismert bibliográfus, Szabó Ervin és Varga Jenő háborúellenes röpiratainak sokszorosítója; *Pór Nándorné*, a Százados úti fiók első vezetője s e könyvtárról tanulmány írója; *Braun Róbertné*, a Magyar Rádió munkatársa, a tájékoztató szolgálat volt dolgozója; *Enyvvári Jenő*, *Illyefalvi Lajosné*, *Kopcsányi Adél*, *Szabó Ferencné*, *Wesselényi Emilné*, *Zsák Wilfried*, a 3. sz. fiók több évtizeden át vezetője, aki gyakornokként kezdte a könyvtári pályát; *Molnár Imre*, a Zeneakadémia tanára, *Schein Józsefné*; és ketten, akik ma is e könyvtár dolgozói: *Sárosi Istvánné* és *Kondorosi Sándor*.

Térjünk vissza befejezésül ismét Szabó Ervinhez. Révai József írja: »... a háborúellenes, antimilitarista munka szükségességét Szabó Ervin hangoztatta Magyarországon elsőnek.« Ma, a könyvtár 50 éves fennállásának ünnepén ünnepeljük tehát Szabó Ervinben nemcsak e könyvtár nagy újjáalkotóját, nemcsak a magyar könyvtárügy harcosát s a forradalmi munkásmozgalom ősét, ünnepeljük benne a kockázatot vállaló békeharcost is!"

Kőhalmi Béla után *Harrer Ferenc* egyetemi tanár, országgyűlési képviselő kért szót. Harrer Ferenc annak idején a törvényhatósági bizottság tagjaként odaadóan támogatta a könyvtár fej-

lesztésének terveit, személyes barátság fűzte Szabó Ervinhez.

„Engedjék meg, hogy személyemben Szabó Ervinről itt az is megemlékezzék, aki benső barátja és munkatársa volt s akinek az a szomorú, de nagyon megtisztelő szerep jutott, hogy temetésén hivatalosan is ő búcsúztassa el. Ma sem tudnék róla mást mondani, mint gyászbeszédem következő mondatait:

Éles eszed, szilárd akaratod, megingathatatlan hűséged az emberiség boldogulásáért folyó örök küzdelem ideális harcosává avatott, de gyönge tested és érzékeny lelked a harci porondra lépés helyett a harci fegyvertár megteremtésére utalt. Ezért lettél tudós, publicista, könyvtáros. Csak a betű hatalmában mindenkinél erősebb hited adhatta meg neked azt az erőt, hogy aránylag rövid idő alatt és viszonylag kevés anyagi erővel megteremthetted a Fővárosi Könyvtárt, az országnak elismert, szervezetileg első könyvtárát, amelynek a gyermekkönyvtártól a tudós könyvtáráig felnyúló lépcsőfokaihoz elválaszthatatlanul odaláncoltad a kultúrára éhes város apraját-nagyját."

Harrer Ferenc ezután elmondta azokat a szavakat, amelyekkel annak idején a ravatalná Szabó Ervintől búcsúzott, majd így fejezte be:

„Boldog vagyok, hogy megdicsőülésed napján, most már büszke örömmel mondhattam el még egyszer ezeket."

Az ünnepség utolsó felszólalója *Szelestey Gyuláné* volt, aki a könyvtár dolgozói nevében beszélt. Szólt arról a lelkesítő erőről, amelyet könyvtárunk múltja jelent, majd a könyvtárosi hivatás szépségét méltatta:

„A könyvtáros munkája színes, gazdag és érdekes. Nemrégen kiállítást készítettünk ezzel a címmel: «A könyvtárban az egész világ». Célja volt felhívni az olvasók figyelmét azokra a kincsekre, amelyeket minden könyvtár magában rejt. De nemcsak a könyvekben tükröződik a világ. A bel- és külpolitikai, valamint a társadalmi események, a nagy emléknapok és mindennapi életünk ezer színes jelensége kifejezésre jut, megelevenedik könyvtári munkánkban, a könyvtár sokszínű, sokrétű életében. A könyvtáros szemtanúja annak, hogyan válnak valóra a magyar nemzet legjobbjainak álmai. Világosan látjuk, mennyire megváltozott életünk, hogyan válik lehetővé az, hogy valóban eljuthatunk az ipari és mezőgazdasági munkásokhoz és elvihetjük hozzájuk az irodalom remekeit.

A közművelődési könyvtárosok nem állnak egyedül munkájukban. Segítik őket a legjobb olvasókból alakult olvasótanácsok, szeretettel foglalkozva a könyvtár ügyes-bajos dolgaival. Biztosítják a könyvtáros számára azt, hogy még közelebb kerüljön az olvasókhoz és a sok olvasói ötlet, javaslat, elgondolás meghallgatása, elfogadása és megvalósítása összekovácsolja az olvasókat a könyvtárral. Úgy akarunk dolgozni, hogy megismerjük az olvasók véleményét és tolmácsoljuk hangjukat a magyar tudományos irodalom művelőinek és a magyar íróknak.

Úgy fogunk dolgozni, hogy a következő jubileumon úgy emlékezzenek ránk a jövő könyvtárosai, hogy éltünk a nekünk nyújtott lehetőségekkel és méltó folytatói voltunk Szabó Ervin munkájának és érdemesek a szocialista könyvtáros megtisztelő címére."

A munkaértekezlet befejezéseképpen Jánosi Ferenc miniszterhelyettes *Juhász Máriának*, *Szántó Lászlónénak* és *Szász Károlynak*, a könyvtár dolgozóinak átadta a „Szocialista Kultúráért" kitüntető jelvényt. Winter Pálné intézetvezető pedig az elmúlt negyedévben kiemelkedő munkát végzett dolgozóknak nyújtott át pénzjutalmat.

Az Internacionálé eléneklésével zárult az ünnepség.

ÜNNEPI OLVASÓÉRTEKEZLET

Délután öt órakor a „Budapest" Gyüjtemény termében tartottuk meg ünnepi olvasóértekezletünket. Tudományos könyvtárunknak ez volt a második ilyen próbálkozása, az első olvasóértekezletet 1951-ben tartottuk. Az ilyen értekezlet jelentős tanúbizonysága az olvasók és a könyvtárosok közötti megváltozott kapcsolatoknak, méltó az ünneplő könyvtárhoz is. Tudjuk, hogy ilyen értekezleten nem világíthatnak rá meglepően új kérdésekre, amelyek teljesen ismeretlenek a könyvtárosok előtt, hiszen a könyvtári postán, a nyilvános szolgálaton, a kívánságkönyvön és az elég gyakran érkező leveleken keresztül nagyjából értesülünk olvasóink kívánságairól, saját tapasztalatainkból pedig jól ismerjük hiányosságainkat.

Azt szerettük volna, ha az olvasók legfőbb észrevételeit és kívánságait az intézetvezetőség

már beszámolójában ismertetheti s így a hozzászólások valóban a könyvtár egész munkáját érintsék. Az értekezletet megelőző hetekben kérdőíveket osztottunk ki olvasóink között. Száz kérdőíven érkezett válasz. A válaszokon általában meglátszott, hogy az olvasók sajátjuknak érzik a könyvtárat, munkájukhoz, tanulásukhoz sok segítséget kapnak tőle, tanácsaikkal, javaslataikkal szeretnék még jobbá tenni. Örömmel mértük le azt a fejlődést is, amely az előző esztendőkhöz képest végbement. Hiányoztak a kérdőívekről a hosszú ideig állandóan visszatérő panaszok a világításra, a könyvek lassú kihozására, a folyóiratok és napilapok nehézkes kiadására stb. Kértek viszont olyan munkákat, amelyek tervünkben szerepelnek: az elveszett könyvek katalóguscéduláinak kivétele, kutatószoba berendezése stb. A könyvbeszerzési kérések általában gyűjtőkörünkből kieső anyagra, műszaki, orvosi, természettudományi könyvekre vonatkoztak, bizonyítva, hogy szükség van ilyen jellegű kölcsönző könyvtárak felállítására. Javasoltak újításokat is: szállítókocsit a könyvek mozgatásához, ülésrendi táblát az olvasótermekbe, neonvilágítást, mikrofilm-leolvasót. A beérkezett kérdőívek mindegyikére külön levélben is válaszoltunk.

Az olvasóértekezleten *Winter Pálné* intézetvezető tartotta a beszámolót. Ismertette az olvasók előtt is az 50 éves évforduló jelentőségét, röviden vázolta a könyvtár történetét, Szabó Ervin kiemelkedő munkásságát, azokat az okokat, amelyek miatt a burzsoázia elgáncsolta nagy könyvtárépítő terveit. Megállapította, hogy a Szabó Ervin által megteremtett szervezet, az általa kidolgozott módszerek óvták meg a könyvtárat a két világháború között a teljes lezülléstől. A bevezető után rátért az olvasókat közvetlenül érdeklő kérdésekre:

„A vesztett háború után, amikor Szabó Ervin már halott volt, legjobb tanítványai emigrációban, akkor egyszerre hirtelen lett pénz a könyvtárépület megvásárlására. Persze a dolog hátterében úri huncutságok húzódtak meg és egy olyan összegből, amelyből modern könyvtárépületet is építhettek volna, «megmentettek» egy tönkrement grófi családot. Persze az épület nagyon szép, de már megvásárlásakor sem volt könyvtár céljaira alkalmas, ma pedig úgy érezzük benne magunkat, mint serdülő gyermek kinőtt ünneplő ruhájában. Kevés a hely az olvasótermekben, szűk a katalógustermünk, dolgozószobáink sötétek, a kutatóknak pedig nem tudunk zajtalan munkahelyet biztosítani, nem is szólva arról, hogy nincs gépelő-szobánk, megfelelő előadó- és kiállítótermünk.

1948 óta évről évre fokozottabban érezzük ennek az épületnek terhes voltát. A beiratkozottak száma 1947-től 1953-ig 2104-ről közel ötszörösére, 10 198-ra emelkedett. Több mint 20%-kal emelkedett kölcsönzési forgalmunk és olvasótermünkban vannak olyan napok, hogy kétszáznál is több olvasó fordul meg. Az évek folyamán sok mindent megkíséreltünk, hogy segítsünk az olvasók elhelyezésének nehézségein, gyökeres változást azonban csak egy új épület jelentene."

Winter Pálné ezután olvasószolgálatunk eredményeiről, a megváltozott könyvbeszerzési politikáról, a korszerűsített kézikönyvtárakról, az elzárkózottságból kilépett tájékoztató szolgálatról beszélt. Olvasóink ennek az olvasóértekezletnek előkészítése során sok segítséget adtak javaslataikkal s helyes lenne, hogy évente legalább egyszer ilyen baráti megbeszélésre jönnénk össze.

A kérdéseket csoportosítva megválaszolta a kérdőíveken beadott észrevételeket, majd így folytatta:

„Igyekeztem minden észrevételre választ adni és éppen azért, hogy a legkisebb észrevétel se sikkadjon el, ami munkánkban hasznos lehet, mindenkinek írásban kívánunk válaszolni. Nagyon kérem, hogy észrevételeikkel ne várjanak a következő olvasóértekezletig, tegyék meg azokat, amikor a szükség megkívánja. Vegyék igénybe a kívánatkönyvet, ha panaszuk van, a panaszkönyvet.

Mi az olvasókért vagyunk, munkánk az olvasó megelégedésében, panaszában jut kifejezésére, egész munkánk szempontjából elengedhetetlen számunkra, hogy állandó kapcsolatot tartsunk fenn. Meg kell azonban mondani azt is, hogy sok jogos észrevételt nem tudunk azonnal kielégíteni, orvosolni, minden ésszerű javaslatot nyomban megvalósítani, de munkánkat úgy akarjuk folytatni, hogy minden olvasó érezze, véleménye fontos számunkra és azt akarjuk elérni, hogy a könyvtár az olvasóknak valóban második otthonává váljék.

Ahhoz, hogy ezt megvalósíthassuk, feladatunk hármas: biztosítanunk kell a technikai feltételeket a fűtött helyiségektől kezdve a mikrofilm-leolvasóig; olyan könyvbeszerzést kell megszerveznünk, hogy olvasóink megtalálják a keresett könyveket és állandóan emelnünk kell könyvtárosaink munkájának színvonalát."

Befejezésül a közvetlen előttünk álló feladatokról és tervekről beszélt, az olvasók segítségét kérve, hogy a könyvtár a budapesti dolgozók egyik kulturális központja lehessen.

Az intézetvezetői beszámoló után elsőnek *Beér János* egyetemi tanár szólalt fel. Mondanivalóját két kérdés köré csoportosította. Az egyik az volt, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak, mint az ország jelentős társadalomtudományi könyvtárának milyen nagy szerepe van a jogi tudományok népszerűsítése terén. A régi világban nagyon sokat hangoztatták a jogállam, jogfolytonosság, jogász-nemzet stb. fogalmakat, takarva vele a fasiszta elnyomást. Most a könyvtáraknak is egyik feladata, hogy a dolgozók akaratából létrejött szocialista jog megismertetésével a jogtudományt méltóképpen megbecsüljük és a fiatalokkal megszerettessük. A másik kérdés az volt, hogy szerinte az egyetemek hallgatói még nem találják meg minden esetben a könyvtárakat. Nem jutnak hozzá a kötelező irodalomhoz, tanulmányaik megírásához szükséges könyvekhez, mert nem tudják, hogy hol keressék. A könyvtáraknak, különösen az egyetemisták és a főiskolások körében még jobb propagandával, tájékoztatókkal, ismertetésekkel kell anyagukat feltárni.

Zádor Pál újságíró, régi olvasónk visszaemlékezett azokra az időkre, amikor még a Károlyi utcában volt a könyvtár s a helyszűke miatt már ott is minden zugban olvasók ültek. Méltatta a könyvtár munkáját, azt kifogásolta csak, hogy a beiratkozás, a budapesti főbérlet megkövetelésével, kissé nehézkes.

Dénes Gyula, *Bokor Lajos*, *Babarczy István*, *Bóka Géza* olvasóink nagyobb példányban kértek kötelező irodalmat, követelték a könyveket késedelmesen visszahozó és elvesztő olvasók határozott felelősségrevonását és erőskezű megrendszabályozását, tolmácsolták megelégedésüket és néhány kisebb technikai kérdéshez szóltak hozzá.

Nagy Tamás egyetemi tanár arról a nagyjelentőségű segítségről szólott, amelyet a Fővárosi Könyvtár nyújtott az elmúlt évtizedek során a közgazdaságtan és politikai gazdaságtan művelőinek. A tudományos kutatók mellett az új Közgazdasági Egyetemi Könyvtár megnyitásáig az egyetemi hallgatók is a Fővárosi Könyvtárból kaphattak leginkább közgazdasági műveket. Fontos, hogy megmaradjon elsősorban társadalomtudományi könyvtárnak. A beszerzési politikának arról is gondoskodnia kell, hogy a könyvtárba kerüljenek a társadalomtudományok klasszikus polgári művei is. A fiatal nemzedéknek ismernie kell a mai tudomány előzményeit, így alapozódik meg a tudásuk, szilárdul meg világnézetük.

Az olvasóértekezlet utolsó felszólalója *Veres Péter* Kossuth-díjas író, a Magyar Írók Szövetsége elnöke volt. Mondanivalóját aköré a kérdés köré csoportosította, hogy milyen nagy a felelőssége mindenkinek, aki olvasnivalót ad az emberek kezébe. Mennyit árthat egy rosszul megválasztott könyv és milyen nagy erőt adhat egy magvas, igaz alkotás. A saját életéből merített színes, érdekes példákkal is bizonyította ezt az alapvető igazságot. Későn, kamaszkorában jutott rendszeresen könyvekhez a földmunkás egylet könyvtárában. Mohón, irányítás nélkül olvasott: Jókait, Zolát, Tolsztojt, de ugyanúgy értéktelen füzetes regény-sorozatot is. Sokszor érezte, hogy hite, lendülete, becsvágya belefullad az utóbbi kicsinyes, selejtes irodalomba. S ez volt az útja más olvasni és tanulni vágyó munkás- és parasztfiatalnak is. Érdekesen mondotta el, mennyire másképpen tudott később olvasni, amikor már válogatni tudott a könyvek tömegében, mennyire sajnálja még ma is az irányítás nélküli, össze-vissza olvasással eltöltött időt. Felszólalását azzal fejezte be, hogy a mai könyvtárosok használják fel jól lehetőségeiket, ismereteiket az új olvasók ezreinek nevelésénél: nagy felelősség nyugszik vállaikon.

A felszólalások után Winter Pálné foglalta össze az értekezleten elhangzottakat.

Befejezésül, kedves megemlékezésképpen az intézetvezetőség könyvjutalmat osztott szét a könyvtár legrégebbi olvasóinak. A megemlékezés mindenkinek jól esett, az értekezleten jelen voltak szóban, a postán felkeresett olvasók írásban köszönték meg.

AZ ÉVFORDULÓ PROPAGANDÁJA

Röviden szeretnénk megemlékezni azokról az eszközökről is, amelyekkel az évfordulót olvasóink, a budapesti dolgozók, a közművelődési és a tudományos élet számára ismertetni igyekeztünk.

Végh Gusztáv rajzolóművész tervei alapján félíves falragaszokat készíttettünk: *50 éves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1904—1954* felirattal. Október hónap folyamán a falragaszok

kint voltak Budapest utcáin, de küldtünk belőlük a könyvtáraknak, iskoláknak, egyetemeknek és tudományos intézeteknek is. A falragaszokról diapozitívet készíttettünk és az évforduló hetében a legnagyobb budapesti filmszínházakban vetíttettük.

Szabó Ervin munkatársai, a díszgyűlés és az olvasóértekezlet elnökségének tagjai, felettes hatóságaink és társintézményeink vezetői a könyvtárról készült képekből összeállított díszes albumot kaptak ajándékba.

Tudományos könyvtárunk minden beiratkozott olvasóját díszes kiállítású levelezőlappal üdvözöltük, felhíva ismételten figyelmüket könyvtárunk gazdag anyagára, kérve őket, hogy látogassák továbbra is könyvtárunkat.

A *Magyar Híradó* és *Dokumentum Filmgyár* rövid összeállítást készített a könyvtár munkájáról. Három napig tartottak a felvételek, érdekes, mozgalmas életet, szokatlan színt hozva a könyvtárba. A filmet az 1954. évi 46. sz. filmhíradóba illesztették, november 18-án mutatták be az elsőhetes filmszínházakban s az országban mindenfelé egész 1955 februárjáig vetítették. A film keskenyített kópiáját elkészíttettük s értékes emlékként megőrizzük.

A *Magyar Rádió* az október 15-i olvasóértekezletről készített rövid magnetofon-felvételt s ezt ugyanaznap este a Kossuth-adó esti híradójában közvetítette.

A budapesti napilapok kivétel nélkül megemlékeztek az évfordulóról. Kiemelkedik közülük a *Szabad Nép* Szabó Ervinre emlékező tömör, iránymutató cikke. Kedves írás a *Szabad Ifjúság* kis riportja, és érdekes a *Népszava* tudósítása. A hetilapok közül a *Béke és Szabadság* rajzos cikke figyelemre méltó. Alapos összefoglalás jelent meg *A könyvtáros* c. lapban Kőhalmi Béla tollából.

Egy be nem fejezett kezdeményezés is az évfordulónak köszöni születését. A könyvtár felterjesztést intézett a Fővárosi Tanácshoz, hogy létesítsen az évforduló alkalmával *Szabó Ervin-díjat*. „A díj létesítésének célja a kiemelkedő könyvtárosi munkák elismerése és jutalmazása és ez Szabó Ervin, a magyarországi könyvtárügy úttörőjének nevében jutna kifejezésre. Hasonlóképpen az Erkel-, Jászai-, József Attila- stb. díjakhoz, a Szabó Ervin-díj is minden évben Szabó Ervin halálának évfordulóján kétkét tudományos, illetve népkönyvtári dolgozó között kerülne kiosztásra, mint I. és II. díj." Reméljük, hogy ez a könyvtárosi munkát ösztönző elismerés valamilyen formában meg fog valósulni.

A KERÜLETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK MEGEMLÉKEZÉSEI

A kerületi könyvtárak, a tudományos gyűjtemény fiatalabb testvérei is részt vettek az ünnepi megemlékezésben. Az ünnepi munkaértekezleten küldöttségekkel képviseltették magukat, a könyvtárakban ünnepi megemlékezéseket, olvasóértekezleteket rendeztek. Minden könyvtár számára egységes jubileumi tablót készíttettünk, bemutatva rajta az első olvasótermet, az első megnyílt fiókkönyvtárat, a megnyitás írásbeli emlékét és néhány képet mai könyvtári életünkből.

Négy kerületi könyvtár az 50 éves évfordulóval együtt ünnepelte saját évfordulóját is.

30 éves fennállását ünnepelte az *óbudai 8. sz. könyvtár*. Március 18-án ünnepi olvasóértekezletet tartottak az olvasóteremben. Ők is kérdőívek szétosztásával készítették elő s a terem szűknek bizonyult a megjelentek befogadására. A könyvtárvezető beszámolója után úttörők köszöntötték a legrégibb és a legaktívabb olvasókat, akik emléklapot is kaptak. Sok hasznos hozzászólás után megalakították az olvasók tanácsát, majd szavalattal fejezték be a gyűlést.

30 éves fennállását ünnepelte a Hunyadi téren megnyílt, mai *Sztálin úti 10 sz. könyvtár* is. Ünnepi műsoros estjüket az Írók Könyvesboltja előadótermében tartották. Kiállítást állítottak össze a könyvtár művész olvasóinak képzőművészeti és irodalmi alkotásaiból (Biai-Föglein István, Kovács Margit, Barabás Tibor, Lengyel Balázs, Szép Ernő stb.). A könyvtár vezetőjének beszámolója után virágcsokorral köszöntötték a könyvtár legrégibb olvasóit, majd tartalmas műsor következett, számait egytől egyig az olvasók adták.

40 éves évfordulójáról emlékezett meg az annak idején a Királyi Pál utcában megnyílt, mai *Vadász utcai 1. sz. könyvtár*. Kiállításukon művész olvasóik munkái mellett az ifjúsági olvasók rajzait is bemutatták. Júniusban tartották ünnepi olvasóértekezletüket. A Szemere utcai iskola énekkara és Palotai Erzsi szavalóművésznő szerepeltek a műsoron. A könyvtárvezetői be-

számoló és a hozzászólások után itt is megalakult az olvasók tanácsa.

40 éves évfordulójáról emlékezett meg a *Százados úti 3. sz. könyvtár* is. Október 14-én olvasótermükben tartották jubileumi ünnepségüket. Az úttörő olvasók segítségével készítettek kiállítást a könyvtár múltjáról; a műsorban Palotai Erzsi és Újlaki László léptek fel. A könyvtárvezető mellett Hegedüs Géza író tartott előadást a magyar irodalom elmúlt negyven évi fejlődéséről. A könyvtár megnyitásának helyén maradt egész működése alatt, így a megjutalmazott olvasók némelyike megnyitás óta tagja, sőt sok családból már két nemzedék hű olvasója.

*

Az évforduló megállást jelentett egy pillanatra munkánkban, visszatekintést a múltra. Nem jelentett határkövet fejlődésünkben, mert a korszakok határait az elmúlt ötven évben is az egész társadalmat megrázó változások jelzik. Könyvtárunk születésnapja, amelyet igyekeztünk ünnepélyesen, baráti légkörben megülni, a magyar népművelésnek szerény ünnepe volt, kiindulópontja sok kisebb kezdeményezésnek, tudatosítása munkánk mai céljának és értelmének. Ezt ma sem tudjuk jobban megfogalmazni, amint azt Szabó Ervin tette:

„A régi és az új könyvtárak között főként az a különbség, hogy a régi könyvtárakat azért csinálták, hogy legyen hely, ahol a könyveket megőrzik, s ha betéved néha kutató és keres egyet: jó, de ha nem téved be egy sem: még jobb. Ma azért csinálják a könyvtárakat, hogy legyen hely, ahonnan szétszórhatják a könyveket, hogy minél többen olvassák, nevelni akarnak általuk és gyönyörűséget szerezni az embereknek."

HALOTTAINK

DIENES LÁSZLÓ

(1889—1953)

Szabó Ervin munkatársa és tanítványa, könyvtárunk kétszeres igazgatója, Dienes László, életének 64. esztendejében hunyt el. Szép ősz feje, bölcs mosolya, nagy, megértő jósága minden munkatársa szívében maradandó emlékeket hagyott. Dienes László humanizmusa egy forradalmár élet jellemnevelő tapasztalatait szűrte át emberi magatartássá. Ahhoz a ritka generációhoz tartozott, amelyik három forradalmat látott és harcolt végig.

Pályafutását Szabó Ervin közvetlen munkatársaként kezdte az 1910-es években. Mint értelmiségünk legjobbjai, ő is részt vett a háború ellen irányuló forradalmi mozgalmakban. Az első világháború alatt, sok irányú bibliográfiai tevékenysége mellett, Walter Hoffmann lipcsei könyvtáros tömegkönyvtárosi és népnevelői elveit igyekszik átültetni a magyar gyakorlatba. Ugyanakkor a Huszadik Század könyvszemle rovatának vezetője. 1919-ben a Tanácsköztársaság fővárosi népbiztosa és az országos könyvtárügy irányítója lesz. Még 1918-ban belép a Kommunisták Magyarországi Pártjába, hogy az elsők között tegyen hitet a szervezett forradalom ügye mellett.

A Tanácsköztársaság bukása után az emigráció hosszú évei kezdődnek. Bécs, Bukarest, Berlin, majd 1931-től a Szovjetunió emigrációjának állomásai. Fáradhatatlanul folytatja tudományos és publicisztikai munkáját, először a Bukaresti Hírlap munkatársa, majd a Kolozsvárott megjelenő Korunk szerkesztője. Baloldali magatartásáért 1928-ban a román fasiszták megtámadják és feldúlják lakását, de sem a bosszú, sem a megtorlás nem térítik el a maga választotta harcos útról. Bátor és színvonalas cikkei a legváltozatosabb témákat nagy tudományos lelkiismeretességgel dolgozzák fel: Az olasz fasizmus válsága, A Szovjetunió első ötéves terve, A berlini újtípusú iskolák, Az európai gazdasági válság és sok más téma bizonyítja érdeklődésének és ismereteinek sokoldalúságát. Két könyve is jelent meg az emigráció éveiben, „Művészet és világnézet" és „A Szovjetunió első ötéves terve" címmel.

A Szovjetunióban a Marx—Engels—Lenin Intézetben, a Vörös Tanárképző Intézetben és az Idegennyelvek Pedagógiai Intézetében dolgozik. Részt vesz a Tőke új orosznyelvű kiadásának szerkesztési mun-

kálatában, elbeszéléseket ír, sőt egy regény írásához kezd.

Magyarország felszabadulása után 25 év emigrációjából tér vissza hazájába. Hazatértekor a Szabó Ervin Könyvtár igazgatója, az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi karának tanszékvezető tanára lesz. Fáradsága és megtört szervezete nem akadályozza meg sokirányú tevékenységének folytatásában. Megírja „Bevezetés a közgazdaságtanba" c. művét, tanfolyamokat vezet, részt vesz a magyar könyvtárügy irányításában — egészen addig, amíg meggyengült szervezete ágynak nem döntötte.

Gazdag, harcos élet tapasztalatait vitte magával. Munkatársainak és tanítványainak azonban átadta a forradalmi emberszeretetet, a kultúra terjesztésének szenvedélyét, a könyvtáros hivatásának lelkes szeretetét.

Sz. Gy.

SOLTI ANDRÁSNÉ

(1893—1952)

Több mint három éve, hogy Solti Andrásné Szigeti Gabriella elvtársnő sírjánál elhangzott a búcsúszó: „Nem hal meg az, ki milliókra költi dús élte kincsét — ámbár napja múl . . ."

Forrongó korban volt fiatal s minden erejével, tudásával, lelkesedésével az új idők új dalait követte. A Galilei Kör, majd Szabó Ervin mutatta meg neki a haladás útját s a Szabó Ervin vezette Fővárosi Könyvtárban ismerte meg s könyvtári munka új, a nagyközönséget és a kutatókat, elsősorban a forradalmárokat egyaránt szolgáló formáit.

A proletárdiktatúra idejére már a Kommunisták Magyarországi Pártjának tagja s kommunistákhoz méltóan vállalja a dicsőséges 137 nap minden nagyszerű feladatát. Ezek után természetes, hogy 1919 augusztusában Szigeti Gabriella számára Magyarországon csak internálótáborban juthatott hely, hiszen a dolgozó nép, az igazság, a művelődés szabadságának pártján állott.

És 25 év következett, sötét a dolgozó magyar népnek és sötét a néppel egy Solti Andrásnénak. De a 25 év a felkészülés ideje is volt könyvtárosi hivatásának teljesítésére. Hosszú volt a 25 év, s mire Solti elvtársnő újra a Fővárosi Könyvtár dolgozója lehetett, ősz vegyült a haja,ráncos lett az arca, beteg a szíve, de a hite, akarata szilárd, s töretlenül kezdte meg álmai valóra váltását.

1952 tavaszára a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a legnagyobb olvasótábort kielégítő, legmodernebb könyvtár az országban — amint ezt Csekina elvtársnő megállapította. Ebben az eredményben mérhető le leginkább Solti elvtársnő munkája. Ez az eredmény annak a sok-sok megvalósított újításnak, a munkamódszerek sokféleségének köszönhető, melyet a könyvtár kollektívája dolgozott ki, s amelynek leglelkesebb támogatója volt Solti Andrásné. Bátran kísérletezett, s egyesítette a Tanácsköztársaság terveit a szovjet tapasztalatokkal e kísérletekben. Ez volt sikereinek egyik fő forrása.

Nagy szeretettel, megértéssel s elvi szilárdsággal foglalkozott munkatársaival, különösen a kerületi könyvtárak dolgozóival. A Sztálin úton, Óbudán vagy Kőbányán egyaránt ott volt a kerületi könyvtárakban és segített, tanácsot adott. Különösen fontosnak tartotta, hogy minden könyvtáros tanuljon, képezze magát politikailag és szakmailag, emelje általános műveltségét. Ő maga nem lehetett olyan fáradt vagy elfoglalt, hogy akár egyetlen konferenciáról is hiányozzon. Rendszeresen olvasott, nyelvet tanult. Betegen is megőrizte szellemi frisseségét és kulturális érdeklődését. Ott volt az első népkönyvtárak szervezésénél, előadásokat tartott a pártbizottságok könyvtárostanfolyamain s erőt nem kímélve, hóviharral dacolva ment a Népművelési Minisztérium könyvtárosiskolájára, hogy üzemi, falusi könyvtárosokat tanítson. Részt vett a Budapesti és az Országos Könyvtáros Bizottság munkájában s ott is harcolt a könyvtáros-munka magasabb színvonaláért, nagyobb megbecsüléséért.

Solti elvtársnőnek volt egy kis családja, férje, gyermeke, unokái. Úgy szerette őket, ahogyan a legjobb feleségek, anyák, nagyanyák tudnak szeretni. Solti elvtársnőnek volt egy másik nagy családja is, a dolgozó magyar nép. Ezt úgy szerette, ahogyan a kommunisták tudnak szeretni, minden erővel, mindhalálig!

D. P.

MURAI LUJZA (1901—1953) 1918 óta lankadatlan szorgalommal dolgozott a könyvtár irodájában, majd a gazdasági osztályon. Emlékét megőrizzük.

NAGY BALÁZS (1904—1954) raktárkezelő 1941 óta volt a könyvtár dolgozója. Munkáját mindenkor példaadó módon végezte. Emléke közöttünk él!

REAKCIÓS HADJÁRAT SZABÓ ERVIN, A KÖNYVTÁRPOLITIKUS ELLEN (1910—1918)

„Minden megvénült agy gúnyos tilalomfa, minden elfoglalt pozíció tiltó kerítés az új eszmék előtt."

Szabó Ervin

A KILENCSZÁZAS ÉVEK ELEJÉN a nép felemeléséről szóló frázisoktól visszhangzik a magyar közélet. Nemcsak a burzsoá ellenzék képviselői, hanem az államhatalomban túlsúllyal rendelkező feudális érdekképviseletek egyes szószólói is reformokat sürgetnek, ígérnek a sajtóban, a parlamentben, a szószéken, a törvényhatóságokban.

Akadtak számosan a nép ügyének igaz védelmezői között is, kik hitelt adtak a hangzatos ígéreteknek és új fejlődési szakasz kezdetét látták ezekben az években. Nagy írónk, *Gárdonyi Géza*, ki mint egykori néptanító mindenek felett kulturális elmaradottságunk felszámolásáról álmodozott, a következő szavakkal jellemezte népműveltségünk akkori állapotát és a kultúrmunkásokra váró roppant feladatokat:

> „Nagy parlag az, amelynek nekieresztjük az ekét és kezdetben nagy követ kell kimozdítanunk . . . Pirulva kell látnunk, hogy még az Amerikai Egyesült Államok néger lakossága is műveltebb nálunk. Nálunk 100 ember közül 47 nem ismeri a betűt, ott 44 a tudatlansági százalék."[1]

Az uralkodó osztályok körében tapasztalt addig szokatlan buzgóság oka mindenekelőtt a munkásmozgalom erősödése volt. A századfordulótól kezdve világszerte a haladás döntő mozgatóereje a munkásmozgalom. Így volt ez nálunk is, annak ellenére, hogy a munkásság teljes politikai jogfosztottságban élt itt és a polgári demokrácia nyújtotta elemi jogért, a választójogért is véres, de mégis eredménytelen harcot kellett vívnia. Találóan írta ezekről az időkről *Szabó Ervin*:

> „Akárhogy is álljon Magyarországon a kérdés, azt tényként nálunk is el kell fogadni, hogy a negyedik rend törekvései dominálnak manapság valamennyi ország gazdasági, társadalmi és politikai harcaiban."[2]

Ennek a tételnek igazolását láthatjuk az uralkodó osztály által folytatott könyvtárpolitikában is. Elegendő fellapozni báró *Wlassics Gyulának*, a könyvtárügy akkori hivatalos vezetőjének 1904—1911 közt tartott beszédeit; tüzetesebb vizsgálat után nyomban kiderül, mennyire közvetlen módon hatottak a kor legnagyobb népmozgalmai: az 1905—1907-es forradalmi fellendülés — melyet az első orosz demokratikus forradalom hatása növelt naggyá — majd az 1911-ben kezdődött újabb forradalmi hullám a könyvtárügy hivatalos vezetőjére. Wlassics Gyula a reakció egyik legjelentősebb „ideológusa", volt háromszoros kultuszminiszter, mint a könyvtárosok állami csúcsszervének, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének elnöke ugyanezen Szövetség évenként tartott vándorgyűlésein szólt a magyar kultúrmunkásokhoz.

Wlassics vezető reakciós politikus módjára reagált a változó sikerekkel folyó osztályharc eseményeire Idézzünk három különböző időpontban (1906-, 1908- és 1911-ben) tartott beszédeiből. Látni fogjuk, hogy legfontosabb politikai mondanivalója — ellenkező előjellel — híven tükrözte a munkásosztály forradalmi harcainak ez években zajló történelmi fordulóit.

1906-ban, a forradalmi fellendülés idején óvatosságra, taktikusabb magatartásra intette azokat, kik még nem látták meg, hogy a népmozgalmaktól hangos időkben nem helyes antidemokratikus érzületeiket nyíltan hangoztatni:

> „. . . az ‚odi profanum vulgus' [a köznép gyülölete] a mai időkben már nem ismertetőjele a tudományosságnak . . ."[3]

Magyarán ez azt jelentette: tanácsosabb a nép iránti gyűlöletet véka alá rejteni. Ám nézzük meg ugyanennek a Wlassicsnak *1908*-ban tartott beszédét. Ebben az évben — az orosz forradalom átmeneti veresége, a magyar munkásmozgalom viszonylagos elcsendesedése idején — mily önelégültséggel könyveli el a „sikert" a hatalmon levők „okos" politikája eredményeként:

„A ma uralkodó osztályok — hála Isten — a mi hazánkban távol állanak attól, hogy az «ancien regime» [régi rend] be nem vált eszközeivel küzdenének az új kor eszmeáramlatai ellen."[4]

De *1911*-ben új forradalmi fellendülés vette kezdetét, a reakció érzékenyen reagáló vezére meghúzta a vészharangot. A könyvtárosoknak is azt hirdeti, amivel a hatalmon levők és a szociáldemokrata fullajtáraik általában igyekeztek „türelemre" bírni a népet:

„. . . a haladás sohse váljék *sötétbe ugrássá*, vagy éppen *felforgatók terrorizmusává*."[5]

Tanulságos az a megjegyzés is, amit Wlassics a fentiekhez hozzáfűz. Elárulja, milyen zavart okozott az uralkodó osztályok körében az, hogy „mesteri taktikázásuk" lassan csődöt mondott:

„Nem könnyű, különösen oly korszakban, mint a miénk, megtalálni az utat, az eszközöket, melyek megóvnak az eltévelyedéstől."[6]

Az idézett megnyilatkozásokból elég szemléltetően tűnik ki, mennyire igaz volt Szabó Ervin megállapítása, milyen elhatározó módon érvényesült a hatalmon levők „reformpolitikájában" az „alulról" jövő nyomás.

De az állami könyvtárügyek vezetőjének beszédeiből nemcsak ezek az igazságok tükröződnek. Diplomatikus fogalmazásban, vagy nyersen, nyíltan jelzik azt is, hogy milyen célokat szolgáltak a kulturális elmaradottságunk szánalmas állapotait alig enyhítő látszatreformok. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa feladata volt az országos népkönyvtári hálózat megteremtése. Ímmel-ámmal életre hívtak néhány száz könyvtárat — hangsúlyozva, hogy ezek is a „a magyar nép szupremáciáját" — vagyis magyar imperialista célokat — szolgálják a Dunamedencében. Akadtak népkönyvtárosok, akik legalább a rendelkezésre álló eszközök kihasználásával törekedtek az olvasók számának növelésére. Wlassics, a könyvtárügy irányítója „megállj"-t kiáltott a túlbuzgóknak. Igen „eredeti" okoskodással indokolta meg útmutatását:

„Nem az a főkérdés, *hányan* olvassák népkönyvtárainkat . . . az a döntő, hány olvasónál emelkedett az olvasás folytán az értelmi és erkölcsi jellem színvonala."[7]

Vagyis abban az országban, hol majd minden második ember analfabéta, várják csak meg előbb a „minőségi olvasók" kifejlődését, aztán léphetnek tovább eggyel. A hatalom még arra is törekedett, hogy a könyvtárosait a maga ideológiájának szolgálatába állítsa. Elég érthetően fogalmazta meg ezt az iménti beszédében a sokszor idézett Wlassics, a könyvtárügyek akkori „pápája", amikor a következő „hasznos" tanáccsal látta el a népkönyvtárosokat:

„A könyvtárvezetők irányítsák, vezessék a könyvtár népművelő feladatát . . . Az éretlen felforgatók tanai akkor majd visszapattannak a nép józan műveltségének vértjéről. Akkor a nép azt fogja felelni az ál-apostoloknak, hogy a nagy társadalmi átalakulást *nem az osztálygyűlölet*, hanem csak a *testvériség eszményei*nek jegyében lehet létrehozni."[8]

Legyenek hát a könyvtárosok az osztálybéke harcosai a nyugtalan időkben, vértezzék fel a népkönyvtárak könyvei a „józan" türelem szellemével az elégedetlenkedőket: ez volt a könyvtárügy terén hozott „reformok" bevallott célja.

Valójában a hivatalos népkönyvtári mozgalom nemigen lehetett alkalmas bármiféle „műveltség" terjesztésére. Gárdonyi Géza hiteles tanúként a következőképpen vélekedett erről a kezdeményezésről:

„Néhány év óta népkönyvtárakat állítanak fel mindenfelé. De ér-e valamit a könyvtár, ha nincsen benne könyv? Nincs azokban tíz olyan könyv sem, ami a népnek lenne írva, s ha van is, sok szalma mag nélkül."[9]

„Kifordul a toll a kezemből, ha arra gondolok, hogy a magyar kultúrerszény milyen lapos!" — szakad fel a sóhajtás Gárdonyiból, ki úgy látta, hogy „a műveltség az élet élete a földön".

Budapest, mely az ipar fejlettsége, a lakosság lélekszáma szempontjából és mint kereskedelmi, közlekedési és kultúrközpont, ezekben az időkben már a fejlett nyugati nagyvárosokkal vehette fel a versenyt, egyes vonatkozásokban, elsősorban könyvtárügy szempontjából még a vidéknél is hátrább volt. A kilencszázas évek elején azonban a város vezető politikai testületében, a törvényhatóságban még annyi taktikát sem alkalmaztak, ha a lakosság óriási többségét kitevő proletariátus kultúrügyéről volt szó, mint amennyit Wlassics Gyula beszédeiben megfigyelhettünk.

Példa erre az 1904 januárjában tartott törvényhatósági ülés. Ezen a gyűlésen javaslatot terjesztenek be egy „népháza" építéséről. Kultúrközpontról volt szó, melyben könyvtárat,

előadótermeket helyeztek volna el a munkásság számára, a munkások igazgatása alatt. Az épület emeléséhez volt anyagi fedezet is. 1896-ban „nemes felbuzdulással" a főváros polgársága éppen ilyen célra létesített egymillió koronás alapítványt. Ám 8 évvel később, mikor a javaslat elhangzott, a következő megnyilatkozásokkal válaszolt a burzsoá törvényhatóság a népháza megépítését célzó javaslatra:

„Csak nem képzelhető, hogy a hatóság egyszerűen átad egy intézményt a munkásságnak, azokra bízva annak vezetését, és a maga kezéből mindent kiad ? !"[10]

Így hördült fel *Vázsonyi Vilmos*, a demokratapárt nagyhatalmú vezére. A város egy másik „atyja", *Veredy Károly* más szempontból tiltakozik a proletáriátusnak adandó „ajándék" ellen. Ő a munkásságban veszélyt lát a hazára:

„Budafokon hallottam a munkásokat énekelni, beszélni. A dal nem volt magyar. Hallottam, hogy a munkások közt annyira terjed az internacionalizmus, hogy az egész országra veszedelmes . . . Itt arról van szó, hogy Magyarországon mindenki magyar legyen, és ha nem akar magyar lenni, akkor ne maradjon itt."[11]

Így mondja ki a megfellebbezhetetlen szentenciát a magyar fajvédők egy előfutára. A népháza terve olyannyira kihozza a sodrából, hogy egyenesen államveszedelmet lát benne, mert vészjóslóan hozzáfűzi a fentiekhez, hogy „Nem tartja szem elől tévesztendőnek a magyar állameszme szempontját". Nyilván ezzel az egész törvényhatóság egyetértett, tanúskodik róla a jegyzőkönyvbe két zárójel közé tett feljegyzés: „(zajos taps)".

A túlnyomórészt nagyvállalatok igazgatóiból, felügyelő bizottsági tagjaiból, gyárosokból, nagykereskedőkből, háztulajdonosokból álló fővárosi törvényhatóságot mindvégig a fenti munkásgyűlölő szellem jellemezte, bár 1905, a forradalmi mozgalmak kezdete után a fentiekhez hasonló nyers megnyilatkozásokkal nemigen találkozhatunk.

A LÁTSZATREFORMOK és hazug ígérgetések korában, amikor végső soron minden egyes demokratikus színezetű intézkedést a feudálisburzsoá osztályok jól megfontolt érdeke, számító mérlegelése határozott meg, ezzel a szellemmel homlokegyenest ellenkező irányt képviseltek azok a kultúrpolitikai törekvések, melyek Szabó Ervinnek, 1904-től 1918-ig a fővárosi könyvtár vezetőjének munkásságát jellemezték.

Míg a könyvtárügy állami irányítói a rájuk háruló frontszakaszon a nép kulturális felemeléséről szóló hangzatos és üres ígéretekkel a népmozgalmak „lecsendesítéséhez" igyekeztek hozzájárulni, addig Szabó Ervin gyökeres reformok tényleges végrehajtásán dolgozott a főváros könyvtárügyének vezetése közben. A könyvtárügy állami vezetői a burzsoá kultúrmonopóliumot védelmezték — ő a proletárkultúra előfeltételeinek megteremtésén fáradozott. „Felülről" a könyvtárak útján is a „felforgató eszmék" útjába akartak gátat vetni — Szabó Ervin nem titkolta, hogy a könyv közkinccsé tételével a munkást „gazdasági és politikai érvényesüléséért folytatott harcának gerjesztő elemeivel"[12] akarja ellátni. Az uralkodó osztályok könyvtárpolitikusai a munkásmozgalom átmeneti lanyhulásainak idején pozícióik megszilárdításán dolgoztak — Szabó Ervin a munkásmozgalom fellendülésének éveit a főváros könyvtárügyének előbbreviteléhez kamatoztatta. A kultúrpolitika legfőbb irányítói mindent elkövettek, hogy a könyvek, a könyvtárak és könyvtárosok útján is a magyar imperializmus, a nemzetiségek elnyomásának, a nemzetek közötti gyűlölködésnek gondolatát, a sovinizmusnak, nacionalizmusnak, militarizmusnak magvait hintsék el a dolgozók között. Szabó Ervin könyvtára a népek testvériségének, az emberi kultúra egyetemességének, az antimilitarizmus eszméinek terjesztője lett. Ha a felsőbb szervek azt hangoztatták, hogy az állam „szegény" a könyvtárügy fejlesztéséhez, Szabó Ervin szakadatlanul bizonygatta, hogy van lehetőség és mód a kulturális építésre, amennyiben őszinte szándékkal törekszenek erre.

Szabó Ervin haladó könyvtárpolitikai nézetei és gyakorlata mélységes demokratizmusából, szocialista világnézetéből, a munkásosztály ügyéhez való rendíthetetlen hűségéből következett. A marxizmus első nagy népszerűsítője volt ő hazánkban, kérlelhetetlen ostorozója a munkásmozgalomban jelentkező opportunizmusnak, ugyanakkor tévedésektől nem mentes művelője a forradalmi munkásmozgalom elméletének.

Hogy Szabó Ervin 1904-től vezetője, 1911-től — 1918-ban bekövetkezett haláláig — igazgatója lehetett és maradhatott a Fővárosi Könyvtárnak, azt mindenekelőtt elméleti tévedéseinek „köszönhette".[13] Hitelt adott a következetlen, megalkuvásokra kész burzsoázia frázisainak, nem látta meg, hogy csak a proletariátus követ-

kezetes harcosa a demokráciának. Ezért a politikai vezetést — ahelyett, hogy legális vagy illegális eszközökkel a munkásosztály forradalmi pártjának a megteremtésén dolgozott volna — átengedte a burzsoá pártoknak. Így talált — jó szándékai, a munkásosztály ügye iránti hűsége ellenére — téves elméleti alapon közös plattformot a város vezetőségével is. Mint könyvtárpolitikus is vallotta és meggyőződéssel hirdette, hogy haladó törekvéseit a főváros polgársága előbb vagy utóbb meg fogja valósítani. Meggyőződéssel hitte, hogy a könyvtárügy fejlesztéséért vívott harcában — melynek sikeressége eszköze és ugyanakkor eredménye is lett volna a politikai demokráciának — hathatós segítséget fog kapni a városi burzsoáziától.

Látszatra Szabó Ervin „veszélytelen" elem volt a burzsoázia szemében. Kitűnő és lelkes könyvtári szakember, kinek „szocialista rögeszméi" megbocsáthatók, hiszen a politikai vezetést a burzsoázia kezében látta jónak. Mikor egy kispolgári bírálója a politikától való „irtózása" miatt (mely a *szociáldemokrata párt* opportunista vezetésének *politikájából* való kiábrándulása tüneteként következett be nála), „a politika aszkétájának" nevezte őt és rámutatott arra, hogy „a polgárság persze retteg és maga politizál" — Szabó Ervin így válaszolt :

> „. . . azelőtt sem szerettem a politikát, mégis igyekeztem részemet minden jó akcióból kivenni. Ezután sem lesz másként."[14]

Valóban Szabó Ervin együttműködött az 1900-ban alakult Társadalomtudományi Társaságban (amelynek később alelnöke lett), a „Huszadik Század" c. folyóiratban (melynek egyik szerkesztője volt), a Társadalomtudományok Szabad Iskolája (felnőttek, főként munkások továbbképzését szolgáló intézmény) előadói gárdájában nemcsak a radikális kispolgárság demokratikus szárnyával, de a liberális burzsoázia felvilágosultabb képviselőivel is. Együttműködött az antifeudális színezetű szabadkőműves mozgalom egyes csoportjaival, a szabadgondolkodók, az antialkoholisták egyesületeivel, a különböző „szabadtanító" szervezetekkel stb. Elméletileg, de gyakorlatilag sem tűnt „veszélyes" embernek Szabó Ervin a város vezetésében érvényesülő felvilágosultabb irányzatok politikai képviselői előtt, mint amilyenek *Bárczy István* — 1906-tól 1917-ig Budapest polgármestere — és *Wildner Ödön* — 1911-től közoktatásügyi tanácsnok — voltak.

A REAKCIÓ AGRESSZÍVEBB KÖREI azonban — éppen akkor, amikor a könyvtár Szabó Ervin kitartó munkájának eredményeként közüggyé kezdett válni — felfigyelnek munkájára és meglátják azt, amit Szabó Ervin, elméleti tévedéseinek rabja, nem látott meg — hogy a fővárosi könyvtárügy vezetőjének tevékenysége a legkevésbé sem „politikamentes". A Fővárosi Könyvtár tevékenysége növekvő veszélyt jelent számukra, az intézmény a haladó gondolat forrásává, forradalmi mozgalmak egyik központjává lett, mellyel mint veszélyes politikai tényezővel kell számolniuk és lehetőleg minél előbb leszámolniuk.

1910-ben, amikor Szabó Ervin erőfeszítései az első gyümölcsöket hozzák — a könyvtár kérdésével komolyan kezd foglalkozni a főváros burzsoá törvényhatósága — indul meg, előbb szakmai bírálatba öltözötten az az egységes láncolattá fűződő hadjárat, mely csakhamar nyílt politikai hajszává, vádaskodássá fajult és végső célként a könyvtár irányának megváltoztatását, Szabó Ervinnek és elvbarátainak az intézmény éléről való eltávolítását, vád alá helyezését, elítéltetését tűzte ki.

1910-BEN JELENT MEG Szabó Ervin könyvtárpolitikai nézeteinek, terveinek első széles kifejtése: az *„Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten"* c. tanulmánya. Sok esztendős előkészítő munka eredménye, magyar és külföldi tapasztalatok összegezése, egybevetése volt ez az írás, amely mindmáig legértékesebb darabja a magyar könyvtári irodalomnak, becses kordokumentum, amely a főváros könyvtárügyének bemutatásával széles történelmi perspektívába állítva ad jellemző képet a korabeli magyar kultúrállapotokról is.

Az „Emlékirat" vádirat, egyszersmind program volt. Cselekvésre mozgósító vádirat a főváros könyvtárügyének elhanyagoltsága ellen — nemzetközi példák seregét sorakoztatva fel tanúbizonyságként — program az elmaradottság felszámolásának módjára. Szabó Ervin adatok tömegével mutatta ki, hogy tudományos könyvtárak és népkönyvtárak tekintetében egyaránt gyászosak a budapesti állapotok — Európa és Amerika nagyvárosainak példáit hozta tételének igazolására. Írásának programadó részében bebizonyította, hogy mozgékonysággal, jó szándékkal, lendületes kezdeményező készséggel belátható időn belül kedvező helyzet teremthető a fővárosban e téren : a tudományos nagykönyv-

tárak közti együttműködés alapján, az egyes intézmények szakkörének meghatározásával civilizált állapotok teremthetők a tudományos kutatók számára. Rámutatott arra, hogy az általa vezetett Fővárosi Könyvtár természetes fejlődése és az olvasók érdeklődése irányának figyelembevétele eredményeként, a tudományos szakkönyvtárrendszer keretében, a konzervatív szellemű könyvtárak előtt népszerűtlen ág, a társadalomtudomány anyagának gyűjtését vállalja a jövőben is. Ugyanez az intézmény szervezeti központja lenne a kiépítendő közművelődési hálózatnak. A meglevő népkönyvtárak, iskolai, egyesületi és klubkönyvtárak egybeolvasztása vagy szoros együttműködése és központi irányítása esetén — szerinte — adva van a budapesti tömegkönyvtárhálózat alapja, s a peremvárosokkal kiépíthető kooperáció a jövendő Nagy-Budapest könyvtárhálózatának alapjait is megteremtené.

Az Emlékiratban előterjesztett javaslatokat 1910 júniusában a tudományos és politikai élet ismert képviselőiből összehívott széleskörű szakértekezlet tárgyalta meg a Városházán. Az Emlékirat egyes tételeivel szemben már itt is éles ellenvélemények hangzottak el. Szükség van-e egyáltalában társadalomtudományi szakkönyvtárra? Szabad-e, hogy társadalomtudományi könyvtár legyen egy leendő széles népművelési hálózat központja? — szegezték szembe aggályoskodó nézeteiket a Szabó Ervinével egyes felszólalók. [15] A szakértekezleten, amelynek előadóasztalánál Szabó Ervin ült, és ahol a haladó értelmiség volt többségben, mégsem került sor ennél élesebb ellenvetésekre a Szabó Ervin-i tervezettel szemben.

A tudományosság és a szakszerűség köpenyegébe burkolva a „*Magyar Könyvszemle*"-ben, a Nemzeti Múzeum könyvtárának (ma Széchényi Könyvtár) akkor haladásellenes szellemet képviselő folyóiratában jelenik meg a konzervatív körök éles politikai ellenvéleményét tükröző első nagyszabású „bírálat" az Emlékiratról. „Az új fővárosi könyvtár tervezete"[16] címen *Gulyás Pál* múzeumi könyvtáros, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának népkönyvtári előadója foglalkozott 20 teljes oldalon az Emlékirat állításainak gondos „megcáfolásával". Már ebben az első támadásban megtalálhatjuk úgyszólván minden olyan vádaskodás magját, mely később érte Szabó Ervint és könyvtárát. Ugyanekkor ez a cikk kifejezte az uralkodó osztályoknak a könyvtár demokratikus irányú fejlesztésével szemben elfoglalt álláspontját is.

A bírálat mindenekelőtt megkísérelte cáfolni az Emlékirat azon részét, mely a főváros könyvtári viszonyainak szánalmas elmaradottságát tárta fel. Gulyás szerint Szabó Ervin „pesszimista szemüvegen" ítélte meg Budapest tudományos-könyvtári viszonyait, hiszen nincs szükség a nagy tudományos könyvtárak szakosítására, mert „a legtöbb szak tudományos művelésére . . . kielégítő eszközök állnak rendelkezésre". Bizonyítékul a legeldugottabb kis szakkönyvtárakat is felsorolja, figyelmen kívül hagyva azok szegénységét és azt a tényt, hogy számtalan szaktudománynak irodalmára nincs gyűjtőkönyvtár. Ismeretes, hogy a tudományok páratlan differenciálódása, az elképzelhetetlen méretű modern könyvtermelés korában a szakemberek már akkor képtelenségnek látták — még egyes ágakon belül is — egy-egy szakirodalom gyűjtésének teljességét. Szabó Ervin az általa vezetett társadalomtudományi könyvtárra vonatkozóan hangsúlyozta, hogy maradéktalan teljességre az *sem* törekedhet.

Éppen a Fővárosi Könyvtár társadalomtudományi jellege volt az egyik fő támadási célpontja a reakciónak. Nemcsak a fentebb említett szakértekezleten hangzottak el kifogások, de többoldalas bírálat jutott ki Gulyás írásában is ennek a kérdésnek. Gulyás, ki könyvtári szakember létére tisztában volt azzal, hogy ilyen jellegű könyvtár kell, nem vitatta annak szükségességét, de mint fertőző gócot akarta elhatárolni a tömegeket szolgáló tervezett közművelődési könyvtárhálózattól:

> „Mindkét félre, az intézményre és a használókra nézve is hasznosabbnak tartanám, ha a főváros tudományos könyvtára a tervezett új közkönyvtártól helyiség és javadalom dolgában elkülönítve tartatnék fenn."

— szögezi le a bírálat. Hogy miért, azt két zárójel közé téve, tehát burkolt célzás formájában, de már ekkor kimondja: így kell eljárni; a könyvtár jelenlegi vezetője ugyanis azért buzgólkodik társadalomtudományi könyvtár kiépítésén, „mert az némelyeknél kedves irány". A Magyar Könyvszemle következő számában még helyet kapott Szabó Ervin válasza.[17] Szabó Ervin kertelés nélkül mondta ki ebben:

> „A «némelyeknél kedves irány» magyarán nyilván a szocializmus . . . sohse tartoztam azok közé, akik meggyőződésüket leplezgetik, ha az uralkodó osztályoknak ez nincs kedvére."

A válasz ugyanekkor hangsúlyozottan rámutat arra, hogy a könyvtárvezető mindig a legmesszebbmenően kerülte pártszempontok érvényesítését könyvtári gyakorlatában, azért lett már 1910-ig a Fővárosi Könyvtár nemcsak a szocialista, de a szocializmus ellen írott műveknek is legteljesebb gyűjteménye. Ez esetben úgy látszott, hogy Gulyás értette meg világosabban — mit is jelent a „burzsoá objektivizmus" hazug jelszava. A reakciós ideológia nem tűrhette meg maga mellett a marxista igazságot hirdető műveket. Ezért válaszolja rabulasztikus okoskodással a bíráló Szabó Ervin cáfolatához fűzött írásában :

„Valamely könyvtár irányzatossága nem abból áll, hogy kizárólag egyetlen párt írásait gyűjti, mert . . . nem nevezhető okosnak, aki mellőzi azt, ami az ellentáborban történik."[18]

A valóságban Szabó Ervin — amennyire ez írásaiból és egyéb adatokból, utalásokból kideríthető — könyvtárvezetői minőségben akkor szigorúan tartotta magát a „pártatlanság" elvéhez, nem taktikai kijelentések voltak nála erre vonatkozó megállapításai. Emlékiratában többször is aláhúzta, hogy a Fővárosi Könyvtár a lakosság minden osztályának, rétegének kulturális igényeit kell, hogy szolgálja. Az állam „osztályfelettiségéről" a háború alatt kifejtett, elvileg téves nézeteinek csíráit láthatjuk ilyen irányú könyvtárpolitikai törekvéseiben, illúzióiban is. Szabó Ervin számára nem volt összeférhetetlen a könyvtár „pártatlanságáról" vallott nézete azzal a szerzeményezési politikával, hogy a munkásosztály harcát tükröző minden magyar (és elérhető külföldi) kiadványt beszerezzen. A burzsoá „objektivizmus" játékszabályai szerint ez megengedhető volt, hiszen társadalomtudományi könyvtárnak kötelessége is volt gyűjteni az ilyen kiadványokat. Csakhogy amit Szabó Ervin maga sem látott meg, azt az ellentábor nevében helyesen szegezte szembe a bíráló: a hatalmon lévők nem *ilyen* „pártatlanságot" követeltek könyvtárosaiktól. Gulyás a továbbiakban már nyílt politikai vádként fogalmazza meg az uralkodó osztályok ítéletét, rettegését a Szabó Ervin-i beszerző politikával szemben :

„A napi értékű apró-cseprő röpiratok, melyek tudományos jelentőséggel nem bírnak, de igen jól megerősítik az agitátorok fegyvertárát, feltűnően nagy számban vannak az új szerzemények között."[19]

Ebből a szempontból tehát mellékes volt, hogy a keresztényszocialista irányú és egyéb reakciós röpiratok is elég nagy számmal voltak találhatók a könyvtárban. És a reakciónak, ha formálisan saját elveivel is került szembe, gyakorlatilag igaza volt. A reakció szellemét élesztő kiadványokra ugyanis a dolgozó tömegek nem igen voltak kíváncsiak, annál inkább felfigyeltek arra, hogy haladó műveket rendszeresen gyűjtenek egy könyvtárban : a néhány városházi szobában szorongó Fővárosi Könyvtár elsősorban azért vált szűkké az olvasók befogadására, mert az olvasók többsége egyedül itt találta meg az őt érdeklő műveket. Természetesen szerepet játszott ebben az a körülmény is, hogy Szabó Ervin, a pártatlan könyvtárvezető, hivatalon kívül pártos szocialistaként volt már ekkor ismert, továbbá az, hogy a fővárosi könyvtárban a haladó szellemű írásokat kereső látogatókat nem nézték vasvilla szemekkel, nem szimatoltak bennük államfelforgatókat. A könyvtár rövid időn belül úgy vált népszerűvé, hogy bármely politikai árnyalathoz tartozó olvasója iránt — ellentétben más intézmények bürokratikus szellemével — a legelőzékenyebb bánásmódot tanúsította. Természetesen nem részesítette hátrányban a haladó olvasókat, sőt érthető rokonszenvvel bánt velük.

A Magyar Könyvszemle az Emlékiratról szóló bírálata — pontosabban bírálatai — ha a Szabó Ervin válaszához csatolt kétoldalas viszontválaszt is ide számítjuk — a tervezetnek a tömegkönyvtárakról szóló részét főként mint végrehajthatatlant marasztalják el, igyekeznek kimutatni annak pénzügyi lehetetlenségét, a már működő budapesti tömegkönyvtárak egyesítésének leküzdhetetlen akadályait. Ha a bíráló mindehhez hozzátette volna, hogy a megvalósítás fő akadálya a tőkés társadalom kultúrellenességében, antidemokratizmusában lelhető, hogy az egységes könyvtárhálózat megteremtésének egyik fő akadálya a kapitalista anarchia — sok tekintetben találónak mondhatnánk véleményét. Csakhogy a bírálat maga is az akkori társadalmi rend szellemét tükrözte.

EBBŐL A SZEMPONTBÓL különösen jellemzőek voltak a Könyvszemle olyan lapjai, melyek a szakegyleti könyvtárakkal foglalkoztak. Szabó Ervin emlékiratában Budapest tömegkönyvtári viszonyainak gyászos állapotát vázolva, néhány elismerő sorban utalt a szakszervezetek könyvtáraira, mint amelyek sok tekintetben mentesek más tömegkönyvtárak hibáitól :

„Általában elmondhatjuk, hogy a szakegyletek könyvtárai jobbak, mint a népkönyvtárak és használatuk intenzívebb."[20]

Az odavetett megjegyzés elegendő volt ahhoz, hogy az Emlékiratot bíráló írásban négyoldalas „cáfolat" érkezzen — a második hétoldalas viszontválasz negyedrészében ismét e kérdéssel foglalkozzék, majd a Múzeumok és Könyvtárak Tanácsa is határozatot hozzon ez ügyben. Az első bírálat egyetlen szakszervezeti könyvtárnak, a „budapesti aranyművesek"-ének katalógusából indult ki. A néhányszáz kötetes gyűjtemény jegyzékének összes hiányosságait oldalakon részletezte és leginkább az anyag összetétele miatt marasztalta el. A katalógusban Vörösmartytól csak epikai művek voltak feltüntetve, ez alkalom egy szokványos munkásellenes rágalom felelevenítésére — „csomagolt" formában :

„Lyrája kimaradt, remélhetőleg nem a Szózat miatt, hanem csak puszta véletlenségből."[21]

Magyarán : a „hazátlan" munkásoknak nem kell a Szózat. Különös megütközést keltett a klérus szellemének állami egyeduralma idején, hogy a katalógusban antiklerikális művek is voltak :

„A történeti szakban az egyház történetét egész sereg történeti mű igyekszik megvilágítani, hogy milyen módon . . . arról puszta felsorolásuk kellőkép tájékoztat."[22]

„Csodálkozom, hogy dr. Szabó Ervin az ilyen nívón mozgó szakszervezeti könyvtárakkal meg van elégedve" — összegezi elítélő véleményét szerző a szakegyleti könyvtárakkal kapcsolatban. Szabó Ervin válaszában rövid néhány sorban visszautasítja a vádakat, utalva arra, hogy ha a szóbanforgó egyetlen katalógusnak vannak is hibái, ez állítását nem cáfolja meg, hiszen számos szakegyleti könyvtár van az aranyműveseknél sokkal nagyobb is — mint pl. a nyomdászoké — és mindezek — hibáik ellenére — a könyvre leginkább rászoruló munkások közt népszerű intézmények.

Ez a megállapítás még jobban kihozta sodrából azokat, kik a munkásság szellemi igényeinek kielégítését (azaz ki nem elégítését) állami monopóliumnak tekintették.

„A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 300—1000 K értékű kész könyvtárakat szervez."

— hangzott a viszontválasz. Ismeretes, hogy ezek a „kész könyvtárak" mindmáig szervezés helyett csupán tervezés alatt maradtak. Hogy miért tudott a munkásság önerejéből létrehozni könyvtárakat, miért nem tudta az állam megadni azt, ennek is megvolt a „magyarázata". Az állami szervek

„nincsenek abban a helyzetben, mint a nyomdász szakegylet, [hogy] — «folytonos üldözések közepette» emelt ötemeletes palotájukban helyezzék el intézményeiket."[23]

Tehát az állam szegényebb lett volna, ezek szerint, a munkások filléreiből életrehívott szakszervezeteknél? Hogy a hatalmas hadsereget, bürokratikus apparátust, erőszakszervezeteket fenntartó államot, amely nem is sokkal később négy esztendőn át Ausztriát meghaladó erőfeszítéssel tudott háborút viselni, képtelenség egybevetni a proletariátus által létrehozott fiatal szervezetekkel — ennek bővebb kommentálása szükségtelennek látszik.

Annyi bizonyos, hogy — legalább is papíron — szokatlan gyors intézkedést váltott ki Szabó Ervin írása a könyvtárak hivatalos „gondviselői" részéről. Néhány héttel később a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa nagysietve határozatot hozott, melyben kimondta :

„. . . a tisztán szocialista tanokat terjesztő szakszervezeti könyvtárak akciójának ellensúlyozására a jövőben a budapesti munkáskönyvtárak számát . . . a lehetőség szerint szaporítani fogja."[24]

EZEKBŐL AZ ÁLLÁSFOGLALÁSOKBÓL is kitűnik, hogy a könyvtárügy erősebb ütemű fejlesztése csakis akkor lett igazán „sürgőssé" a hatalmon levőknek, amikor meglátták, hogy a munkásság nem vár az állami szervek „jóindulatára". De szemléletesen megmutatkozott ebben a határozatban az is, hogy a könyvtárügyet leplezetlenül politikai kérdésnek tekintették azok, kik „pártatlanságról" szavaltak. Természetesen nem vitás, hogy a legtekintélyesebb szaktestület állásfoglalása Szabó Ervin helyzetének megingatását is célozta.

A város hivatalos vezetőszervei előtt azonban még hosszú ideig nem sikerült Szabó Ervin hitelét megrendíteni. Sőt szinte ellentüntetés számba ment a Bárczy István és Wildner Ödön szerkesztette „Népművelés" 1911. február 1-i száma, melyben a könyvtár vezetőgárdája, *Szabó Ervin*, *Dienes László*, *Kőhalmi Béla* és mások mellett a haladó értelmiség képviselői, közöttük *Ignotus*, a Nyugat egyik szerkesztője, ismertették az Emlékirat szellemében a Fővárosi Könyvtár

egy-egy kérdését, kiálltak a már működő intézmény mellett és hangoztatták a gyors fejlesztés sürgősségét.

Arra, hogy milyen változatos módon igyekezett a reakció lerontani a könyvtár hírnevét, apró, de jellemző dokumentumok maradtak ránk a banktőke lapjának, a „Pénzvilág"-nak 1912-es május—júniusi számaiban. Ebben az esztendőben dőlt el a könyvtár épülettervpályázatának a sorsa. A folyóirat egy névtelen cikkírója szerint már nem is „gyanús" motívumok, érthetőbb nyelven panamista játék eredményeképp jutatták a végleges terv kidolgozásának feladatát Lajta Bélának — aki mellesleg említve a kor egyik legtehetségesebb építőművésze volt — és hogy „csekély 20 millióval akarják túllépni" az eredeti előirányzatot. A lap helyt adott 1912. június 15-i számában Szabó Ervin erélyes cáfolatának, úgyhogy ez a kísérlet eredménytelenül végződött.

Ugyanebben az esztendőben, 1912-ben további „gyümölcsöket" is hozott a reakció által megindított hajsza. Vázsonyi Vilmos a törvényhatóságban kijelentette: „Van a fővárosnál egy hivatal, hová csak az jut be, ki a cikkező laptól (a Népszaváról volt szó) ajánló levelet visz." Ezt a rágalmat készségesen kapta fel a Vázsonyival egyébként szembeálló klerikális szellemű „Alkotmány" c. napilap és cikkben támadt neki a könyvtárnak.[25] Szabó Ervin levélben utasította vissza a vádat. Az Alkotmány leközölte ezt a levelet, mely rámutatott arra, hogy a könyvtár tisztviselői közt mindenféle pártállású akad, az intézmény pedig bárki számára igénybe vehető. „Figyelni fogunk rá, hogy a tények megfeleljenek a kijelentéseknek" — hangzott a csendes fenyegetés a levélhez hozzáfűzött szerkesztői megjegyzésből.

A Vázsonyi-féle rágalom valóságos magva abban állott, hogy a Könyvtár megkönnyítette az olvasás feltételeit a szervezett munkások számára. A Fővárosi Könyvtár 1909-es szabályzata, mely polgári olvasók felé kimondta, hogy kölcsönzést csak olyanoknál engedélyez, „akinek állása és vagyoni helyzete kellő biztosítékot nyújt" — munkásoknál megelégedett azzal, ha értük valamely szakegylet felelősséget vállalt. E célból az intézmény megegyezésre lépett a szakszervezetek vezetőségeivel, hogy az általuk adott jogosítványt kölcsönzési biztosítékként elfogadja. Talán nem kell hangsúlyozni, menynyire demokratikus szellemű lépés volt ez Szabó Ervinék részéről azokban az időkben, amikor a kultúrára szomjas proletariátus meg volt fosztva a művelődés eszközeitől. De az sem szorul magyarázatra, hogy miért keltett visszatetszést a népellenes körökben az ilyen intézkedés, mint amilyen körök hangját Vázsonyi Vilmos vagy a klerikális „Alkotmány" szólaltatta meg.

Érdemesnek látszik utalni arra is, hogy Szabó Ervin mennyire igazat mondott, mikor azt erősítgette, hogy a könyvtár dolgozói között mindenféle pártállású ember akad. A Fővárosi Könyvtár kötelékében működött már ekkor *Enyvvári Jenő*, ki mint a szélsőségesen reakciós fenomenológiai irányzat magyar képviselője, filozófiai cikkeiben a marxizmus „cáfolatával" kísérletezett már ekkor és az ellenforradalom utolsó évtizedeiben ő lett a könyvtár igazgatója. *Kremmer Dezső*, ki a fehér terrornak tett denunciáns szolgálataiért kapta meg 1919-ben a „keresztény kurzus"-tól Szabó Ervin igazgatói székét — ugyancsak ott volt már 1912-ben a könyvtárban. De a dolgozók névsorában található *Krisztics Sándor* neve is. Ez utóbbi nacionalista szellemű írásaival szerzett „érdemeket" a nemzetiségi kérdés „tudományos" művelése terén és 1919-ben, a forradalom alatt oly „sikeres" ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki, hogy a proletárdiktatúra törvényszéke ellenforradalmi szervezkedésben való részvétele miatt 5 évi börtönre ítélte. Szabó Ervin tehát valóban pártatlan személyzeti politikát folytatott. Ez persze a „burzsoá pártatlanság" védelmezői szemében nem lehetett elég.

MINDEZEK A „BÍRÁLATOK", rágalmak, vádaskodások ártatlan és szelíd zsörtölődésnek tűnnek ahhoz a durva és fékevesztett kirohanáshoz képest, mellyel 1913 elején a „Magyar Kultúra" c. folyóirat hasábjain találkozhattunk. A Magyar Kultúra, a „harcos klerikalizmus" lapja 1913 januárjában indult meg. Szerkesztője, *Bangha Béla* jezsuita páter, egyik meghonosítója a magyar sajtóban a fasizmus idején általánossá vált brutális sajtómódszereknek, a gátlástalan szociális demagógiának, soviniszta jelszavakkal folyó faji uszításnak, a tudományok fejlődése miatt sarokba szorított klérus modernizált, áltudományos, szemfényvesztő ideológiai harcmodorának. (Bangha Béla — mint köztudomású — 1919/1920-ban a fehér terror egyik legvérszomjasabb uszítójaként vált ismertté az ország határain túl is.) A Magyar Kultúra már röviddel indulása után „helyes érzékkel" szimatolta meg a Fővárosi Könyvtárban a reakció egyik legveszedelmesebb ellenségét és elszánt

rohamot indított annak vezetője eltávolítására, szelleme kipusztítására.

A reakciónak és klerikális rohamcsapatának, mint láttuk, nem állt komolyan szándékában a munkások könyvvel való ellátása, hiszen egy pillanatig sem fájt nekik, hogy a kultúra áldásaiból a tömegek ki voltak rekesztve. Annál inkább kihozta őket nyugalmukból az, hogy a proletariátus között a vallás ópiuma egyre hatástalanabb lett. A Magyar Kultúra egyik cikkében a következő visszataszítóan durva hasonlattal jellemezte azt a vallásellenes folyamatot, melyet a munkások közt tapasztalt:

> „Mihelyt vallásról, Istenről esik szó előttük.. mint a rosszul idomított ló, mely ha susogást hall, dühöngeni kezd" . . .[26]

— így viselkednek a munkásgyűlölő szerint az „alsóbb néposztályok" tagjai a papokkal szemben.

Ők, mint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa idézett határozatából látnivaló, csak akkor gondoltak könyvtárakra (gyakorlatilag akkor sem tettek érte), ha ez a szakszervezeti könyvtárakkal szembeni ellenakcióvá válhatott. Könyvtárak követelése helyett azt hirdették, hogy

> „. . . meg kell tízszerezni a templomokat, Budapest lakosságát meg lehetne menteni elegendő számú templommal."[27]

A tudomány, a felvilágosultság, a kulturális fejlődés engesztelhetetlen ellenségei mélységes megdöbbenéssel látták, hogy a polgárság haladóbb elemeinek bábáskodásával, a reakciós burzsoázia vaksága mellett hogyan rakják le alapjait egy igaz művelődést terjesztő intézménynek.

Bangha Béla név nélküli cikkében „huszárvágással" akarta elintézni a könyvtárat — mégpedig nem sokkal a lap megindítása után, már annak harmadik számában. A reakció szokásos szemforgató stílusában kezdte cikkét. Elismerte, hogy szükség van a főváros könyvtárügyének rendezésére — nagy a lemaradás e téren. De azután, mintha szószékről uszítana, hangját fokról-fokra emelve szórta a mocskolódásait az intézményre. Kordokumentumként idézünk néhány sort:

> „. . . a bibi . . . ott van, hogy a Fővárosi Könyvtár ma mindennek inkább nevezhető, mint az objektív tudományosság és komoly műveltség terjesztőjének . . . E szempontból mindjárt jellemző, hogy a Fővárosi Könyvtár élén olyan ember áll, akit ország-világ nem tudományos-kulturális érdemeiről, hanem arról ismer, hogy a felekezetnélküliségnek és a radikalizmusnak nyílt agitátora. Dr. Szabó Ervin a Világnak és a Huszadik Századnak munkatársa . . . vezetése alatt a Fővárosi Könyvtár a legagresszívebb vallásellenes propaganda arzenálja lett. Ennek a propagandának pedig legfőbb szövetségestársa mindenkor a félműveltség és áltudomány volt."[28]

Szerző kétségtelenül a Magyar Kultúrát tartotta az igaz tudomány és műveltség forrásának. A Magyar Kultúra már első számában összeegyeztette a bibliai teremtéslegendát a Kant—Laplace elmélettel: „Mózes és a tudomány" címen szemléltető táblázatban veti egybe a „Monda Isten . . . " hat mozzanatát, a teremtés irodalmilag tiszteletreméltó meséjét, az ősködből való kiszakadás modern hipotézisével — az elmélet felfedezésének elsőbbségét természetesen a jobb sorsra érdemes Mózesnek juttatva. „A tudomány eredményei nem egyebek, mint Mózes tanításának visszhangjai" — olvashatjuk a lapban.[29] Az „igaz tudomány" megnyilatkozásának példája volt az egyik szerkesztőségi üzenet. Egy orvos levélben kérdezte: a lourdes-i csodavíz csak pszichikai eredetű betegségeket gyógyít-e, vagy kóros szervi megbetegedéseket is? A válasz: nyelv- és egyéb rákbetegségeket is megszüntetett már a csodavíz, roncsolt tüdőket varázsolt újjá — természetesen Európa túlsó sarkában.[30]

A Fővárosi Könyvtár és vezetője *ilyen* „tudományosság" védelmezőinek szemében joggal tűnt áldás ellenségnek.

A továbbiakban a könyvtár „megsemmisítésére" írott cikk kijelenti, hogy a „népfelvilágosítás, a komolyság, a kultúra nevében" emel „ünnepélyes vétót" Szabó Ervin személye ellen. Az írás befejező részéből bújik ki a szenvedélyes kirohanás igazi oka: a világnézeti gyűlölet:

> „Értéktelen pamflet-irodalom az igen nagy részben, amit Fővárosi Könyvtár mai összetételében felmutat . . . a szocialista agitációs irodalom ismert darabjai — megszámlálhatatlan példányban gyűrődnek a . . . könyvtár . . . szocialista és galileista olvasóinak kezében . . . Egy tanítónő kívánatkönyvben kér még több Zolát, pedig egy szekérrel van már, egy galileista Nietzschét kér . . . úriembert nemigen látni ezekben a tudományos lebujokban."[31]

„Népünk, gyermekeink erkölcsi degenerációját" munkálják a kultúra nevében — jajdul fel

hipokrita módon a templomok építésének propagálója. „Ideje volna vizet vezetni ebbe az Augias-istállóba — a Fővárosi Könyvtár panamákba!" — ez a végső konklúzió.

„Semmi kifogásunk, hogy a főváros egy színtelen embert állítson a könyvtár élére" — hangzott a kegyes papi engedély. A tőkés igát húzó fizikai munkás pártossága ellen nem tehet a klérus — ott ne is várják a „nihil obstat" jóváhagyó igéit, hiszen abban az esetben — vigasztalódik Bangha — „mellékes a termelő egyénisége, szellemi kvalifikációja, világnézete". Ám „gondolatok propagálásában ez döntő tényező". Vagyis értelmiségi munkakörben ellenkező meggyőződésű embert nem tűr meg a reakció, legfeljebb színtelen, elvtelen embert, — összegezi a cikk követelését.

Falrahányt borsó volt Szabó Ervinnek a Világ c. radikális polgári napilapban adott válasza. Hiába bizonygatta ebben, hogy mily nagy számban vannak a Fővárosi Könyvtárban egyházi művek, reakciós könyvek. A Magyar Kultúra következő számában „határtalan tudatlanságokkal átszőtt védekezésnek" nevezte Szabó Ervin tiltakozó levelét. A Szabó Ervin által felsorolt egyházi művekről megállapította, hogy „ez még jobban bizonyítja" a vádló igazságát, mert annyi és nem több a könyvtár állománya.

1913 január, a forradalmi feszültség, a választójogért folytatandó, egész országra kiterjedő általános sztrájk (melyet végül a szociáldemokrata vezetők meghiúsítottak) előkészületének légkörében nem talált megfelelő visszhangra a felhívás: Szabó Ervin a helyén maradhatott.

Ez a könyvtár elleni klerikális kirohanás, ha Szabó Ervin eltávolítását nem is vonta maga után, mégis azt eredményezte, hogy a kormányhoz közel álló sajtó ezek után szívesen és gyorsan felkapott minden olyan bírálatot, ami az intézmény működését érte. Jó alkalom volt erre az 1913—1914. években történt 11 hónapos zárvatartás. Az 1913. június 1-vel kezdődő időben került sor az egész könyvanyag felülvizsgálatára, az intézménynek olyan modern technika szerinti átszervezésére, mely még ma is megtisztelő helyet biztosít e tekintetben a magyar tudományos könyvtárak közt a Fővárosi Könyvtárnak. Végül a zárvatartás utolsó szakaszában történt meg a hatalmas munkát igénylő költözködés a Városháza szűk otthonából a Károlyi utcai iskola viszonylag előnyösebb elhelyezést biztosító helyiségeibe. Szabó Ervinnek az eltelt idő alatt nem egy igazságtalan, rosszindulatú támadást kellett visszautasítania, bizonygatni a „népbaráttá" felcsapott reakciós bírálókkal szemben, hogy a zárvatartás alatti munkálatok a közönség érdekeit szolgálják.

A reakció hadjáratába szervesen kapcsolódott bele ebben az időben egy olyan, a könyvtáron belül indított akció, melynek minden részletét nem sikerült még feltárni. A könyvtár régi iratai közül előkerült egyetlen dokumentum azonban fényt vet ennek a kísérletnek jellegére. Egy „Jegyzőkönyv"-ből, melyet Szabó Ervin, Madzsar József és Dienes László írtak alá, kitűnik, hogy a könyvtár egyik dolgozója, Horváth Stefánia — Szabó Ervin titkárnője — nyomtatásra készített elő egy nagyobb bírálatot; ezen

> „már egy éve dolgozik s . . . a könyvtár irányát és helytelen vezetését akarja bizonyítani."

A kritika az elveszettnek tekinthető korrektúráig jutott el, kiadásra nem került. Szerzője szerint egyes fővárosi bizottsági tagok is támogatták a bírálatot. Ha el is fogadjuk a jegyzőkönyvben szereplő Horváth Stefánia olyan állítását, hogy egyéni érdekből készített bírálatot és „véglegesítésétől tette függővé" annak publikálását, annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy vállalkozásához az erkölcsi támaszt az eddig ismertetett támadásokból merítette és hogy előadásából következtethetően voltak a Városházán is szép számmal ellenségei Szabó Ervinnek.

KÜLÖNÖSEN JELLEMZŐ ÁLLÁSFOGLALÁSOKKAL találkozhatunk a könyvtár első közművelődési fiókjának, az Almásy téri közkönyvtárnak megnyitása után, az 1914-es folyóiratokban, jobboldali lapokban.

Hogyan fogadta a reakció a könyvtármozgalom első eredményeit? Egyes „aggódó" körök már a könyvtár kicsiny otthonának építése közben is így jósolgattak: „Ez a legrosszabb vidék. Nem fognak bírni ezzel a sok jasszal, csirkefogóval." Mások viszont képmutató fejcsóválással kérdezgették: „Mit gondolnak az urak, lesz majd, aki itt olvasni akar?"[32] A felvilágosultabb polgárság hathatós anyagi segítségével életrehívott VII. kerületi könyvtár hetek alatt az olvasók olyan rohamozásának középpontjába került, hogy egy-egy hétre szünetel-tetnie kellett újabb olvasók felvételét. Természetes, hogy Szabó Ervin és mindazok, kik a „public library"-mozgalom szükségességét hirdették, ezt a jelenséget hatalmas sikerként könyvelték el. Népszavazásnak tekintették, olyannak,

amely bizonyította, milyen égetően sürgős a könyvtárhálózat fejlesztése. Nem így a Magyar Könyvszemle névtelen cikkírója, aki a legotrombább módszerektől sem riadt vissza, hogy az új közkönyvtár megnyitásának jelentőségét kisebbítse :

„Ily méretekben egy közel milliós városban annyi fiókot kellene létesíteni, amennyi azoknak az egyéb közrendeltetésű épületeknek száma, amelyekhez a pesti humor e házikót hasonlítja."[33]

Ezt a reakció módszerére jellemző ízléstelenséget kordokumentumként kellett idéznünk. Szemléletes példája ez annak, milyen módszerekkel dolgoztak olyanok, akiknek nem kellett a könyvtár. Míg Gabriel Chevallier világhírű regényében, a Botrány Clochemerleben, a derék clochemerleiek az illemhely ügyéből csináltak nevezetes „közügyet" a kisvárosi burzsoázia bornírtságának tüneteként — addig a világvárossá nőtt Budapesten egy komoly tudományos lap hasábjain a valóban közügyet képező nyilvános könyvtár kérdését állították sokkal nagyobb bornírtsággal pellengérre — „egyéb közrendeltetésű épületekhez" hasonlítva azt.

Az a csűrés-csavarás, amellyel a névtelen szerző a közművelődési könyvtárak feleslegességét szerette volna bizonyítani, ugyancsak leleplezte igazi szándékait. Egyfelől ugyanis megállapította, hogy ilyen „liliputi könyvtárak" teljességgel meddő vállalkozások a milliós város könyvszükségletének kielégítésére, másfelől viszont ugyanott, ugyanő leszögezte, hogy a „város pénzügyi helyzete aligha olyan, hogy a sok apró könyvtár megvalósítására csak gondolni is lehessen."[34]

De hiszen az olvasók özönlése azt bizonyítaná, hogy égetően szükség van ilyen intézményekre! A „Magyar Könyvszemle" szerint ép ellenkezőleg : amit Szabó Ervin és hívei elméletük gyakorlati igazolásaként mint hatalmas sikert könyveltek el, arról a konzervatív lap véleménye, hogy ez

„. . . a legteljesebb kudarc, ami sajnálatosan bizonyítja, mily kevéssé képes a könyvtár vezetősége előre látni ideáljai megvalósulásának praktikus következményeit."[35]

Vagyis ebből ismét az következik, hogy ha nem tudják az *összes* olvasók szükségleteit *egyszerre* kielégíteni — akkor *egy fiókot se* nyissanak.

Két esztendővel később új vihart indít el Gulyás Pál egy kisebb bírálata. Említést érdemel ez elsősorban azért, mert sokkal veszélyesebb körülmények közt : a háború teljében keletkezett, de azért is, mert ehhez két érdekes, de elfeledett Szabó Ervin dokumentum kapcsolódik.

Az említett támadás előzményeiről szólva utalnunk kell arra, hogy a könyvtár tevékenysége a háború elején nem lanyhult, sőt egyes területeken erősödött. 1913-ban a könyvtártól függetlenül Kőhalmi Béla, Szabó Ervin munkatársa, szaklapot indított „Könyvtári Szemle" címen, ez a háború alatt megnövekedett terjedelemben jelent meg. Az érdekes, színes folyóirat mellé 1916-ban ugyancsak könyvtárosi, könyvészeti kérdésekkel foglalkozó füzetsorozatot indítottak „Könyvtári Füzetek" címen. A füzetsorozat első számához (Dienes László : „Walter Hoffmann könyvtári törekvései") Szabó Ervin írt előszót. A Könyvtári Szemle és a mellette indított Könyvtári Füzetek kiadására Lantos antikvárius és kiadó vállalkozott. Szabó Ervin és gárdájának rendkívüli aktivitása egyre jobban felkeltette a könyvtárügy hivatalos csúcsszervének, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának féltékenységét. Ez a Tanács maga is adott ki lapot „Múzeumi és Könyvtári Értesítő" címen. A Könyvtári Füzetek első számának megjelenése után jelent meg arról a szakmai és politikai féltékenység jeleit magán viselő kritika — Gulyás Pál bírálata. Körülményes fogalmazásban többek között azt állította, hogy a készülő kiadványsorozat, melyhez tehát a Fővárosi Könyvtár igazgatója írt bevezető „irányelvcikket", magán viseli „a Lantos antikvárius kiadó üzleti bélyegét".

A rágalom rendkívül súlyos volt. Szabó Ervin tollat ragadott és levélben kért elégtételt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának elnökétől, Wlassics Gyulától, többek között az alábbiakat írva :

„. . . Gulyás Pál úr bírálatot ír a Könyvtári Füzet 1. számáról. Megállapítja bevezetőül, hogy az új vállalat «bátran minősíthető a Fővárosi Könyvt. szellemi szülöttének, s mint ilyen, kétségkívül hű tükre lesz annak a szellemnek, és azoknak a törekvéseknek, amelyek a modern irányba átszervezett Fővárosi Könyvtárt mozgatják». Befejezésül ezt írja : «Végül néhány szót a Könyvtári Füzet munkaprogramjáról. Egyes, a programba felvett füzetek : Vezérfonal szegény könyvkedvelők számára, A magyar irodalom desiderátumai címük után ítélve nagyon is magukon

hordják az antikvárius-kiadó üzleti érdekeinek bélyegét.»

Magyarán a Fővárosi Könyvtár «szellemi szülötte», «szellemének és törekvéseinek hű tükre», «a kiadó üzleti érdekeinek bélyegét» hordja magán. Vagyis a vállalat tudományos és közérdekű törekvések leple alatt Lantos antikvárius üzleti érdekeit szolgálja. S ehhez én odaadtam nevemet és a Fővárosi Könyvtár tekintélyét és szellemi erejét.

Gulyás úr régen hozzászoktatott, hogy következetes támadásait egészen egyéni modor és szellem kifejezésének tekintsem, amelyekkel többé nem foglalkozom. De legújabb támadása az Országos Tanács „hivatalos közlönyében" jelent meg s e Tanácsnak én tagja vagyok. Nagyméltóságod méltányolni fogja tehát, ha engedelmet kérek arra, hogy a Tanács legközelebbi ülésén megkérdezzem:

«Megengedhető-e, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa hivatalos közlönyében meggyanusítsák ugyane Tanács tagját, ill. az általa képviselt közintézményt, hogy tudományos és közérdekű törekvések leple alatt üzleti érdekeket szolgál? . . .'[36]

A válasz, amely az éppen Karlsbadban kúrázó elnöktől érkezett, elárulta, hogy az akkori időkben divatossá vált szóval élve, Szabó Ervin a „sóhivatalhoz" fordult panaszával:

„F. é. július hó 7-én hozzám intézett és utánam Karlsbadba küldött b. levelére vonatkozólag megjegyzem, hogy az . . . ügynek tanácsülésbe vitele véleményem szerint nem volna helyes, mivel annak megítélése, hogy a Múzeumi és Könyvtári Értesítő tudományos részébe mi vétessék fel, kizárólag annak szerkesztőjére tartozik . . . Egyébiránt kizártnak tekintem, hogy Gulyás Pál úr Nagyságod személye ellen intézett volna támadást. Ez tőle távol állott. Budapest, 1916. október hó 19-én. Kiváló tisztelettel: Wlassics s. k. elnök."[36]

A levél Szabó Ervinnél nem érte el a kívánt hatást. „A Szabó Ervin tolla nem szolgatoll" — jegyezte fel egyszer róla egy polgári ellenfele. A viszontválasz öntudatos hangja, a sorok közül világosan kiolvasható súlyos ítélet igazolja ezt a megállapítást. Szabó Ervin a következő levéllel zárta a hiábavaló vitát:

„[Budapest, 1916.] okt. 31. Nagyméltóságú Báró Wlassics Gyula v. b. t. t. úrnak, a M. és K. O. T. elnökének, Budapesten.

Tegnap vettem Nagyméltóságodnak e hó 19-én kelt szíves válaszát a Gulyás-ügyben írt levelemre . . . lemondok arról, hogy az ügynek tanácsülés elé vitelét kérjem. De . . . nem mondhatok le arról, hogy szóvá tegyem most írásban, miért kívántam ezt tenni. Eredetileg bíróság elé akartam menni. De jogászok, kikhez tanácsért fordultam — közöttük a székesfőváros tiszt. főügyésze — óva intettek ettől, mert sem törvényeink, sem joggyakorlatunk oly finom árnyalatokkal, hogy tudományos író meggyőződésből, avagy kiadója üzleti érdekében ír-e, nem törődnek . . .

Nagyméltóságod azt véli, hogy Gulyás úr tárgyilagosságra törekedett . . . Akkor csak azt a következtetést vonhatom le, hogy mint törvényeinknek, úgy őneki sem volt és nincs érzéke az említett árnyalatok iránt. [Szabó Ervin s. k.]"[36]

Mint látjuk, Szabó Ervin nem retirált a volt háromszoros kultuszminiszter, az Akadémia másodelnöke hidegen udvarias elutasító magatartása előtt. Wlassicsot akkori időkben, mint a pesti egyetem jogászprofesszorát, a legnagyobb polgári jogtudósok közé sorolták. Ennek a jogásznak mondotta meg elítélő véleményét a vele esett sérelemmel kapcsolatban, arról a csűrés-csavarásról, mellyel az igazságot „jogi úton" lehetett elsikkasztani.

Gulyás 1916-os írásából a politikai célzások nem hiányoztak. Dienes tanulmányát bírálva „megütközéssel" írt arról, hogy a szerző tanácsosnak tartja bizonyos könyvek elvonását a kezdő, tapasztalatlan olvasók elől:

„. . . ha behozzák a könyvek titkos minősítését — írta Gulyás — mindig lesznek olyanok, akik azt hiszik, hogy a szociálpedagógia ürügye a szocialista pedagógia dolgát szolgálja".[37]

Játék volt ez a liberális burzsoázia „szabadságról" szóló hamis jelszavaival. Hiszen akkor a könyvkiadás teljesen tőkés üzleti vállalkozók kezében volt.

Szabó Ervin mégsem reagált a fent idézett megjegyzésre, feltehetően nem azért, mert nem volt válaszolnivalója. Komolyabb háttere lehetett ennek. 1916-ban a könyvtárban már *illegális antimilitarista munka folyt:* talán ezért látta helyesebbnek, hogy ne feszegessen politikai kérdéseket — *nyíltan.*

1914, A HÁBORÚ KITÖRÉSÉNEK ÉVE az az időpont, amikor Szabó Ervin útja kezd véglegesen elkanyarodni Bárczyékétól. Bárczy István, Wildner Ödön és a liberális polgárság más képviselői a Városháza munkáját szolgaian beillesztették a militarizálódott államgépezetbe. Szabó Ervin viszont mélységes megdöbbenéssel fogadta a háború kitörését és kezdeti bizony-

talankodás után az elsők között fordult szembe azzal, cikkeiben burkoltan-nyíltan megbélyegezte a szociáldemokraták újabb árulását. De kételkedni kezdett abban is, hogy a demokráciáért a haladó polgárság oldalán vívott harcának értelme lenne. 1914 nyarán írta a nyugati típusú polgári demokráciáról:

„Az ideál ragyogónak kívánt köntöse szaggatott . . . foltos . . . Mi az igazság és merre visz az út?"[38]

A harc helyes útját a bolsevikok mutatták meg, s bár figyelmét nem kerülte ki az orosz példa,[39] annak tanítását Szabó Ervin — szindikalista elméletének rabja — nem értette meg. Mégis rátalált a cselekvés egy módjára, legális és illegális eszközökkel harcolt a békéért, az emberi életért.

1915 *elején* jelent meg a Könyvtári Szemlében a cikke: „Az európai kultúrközösség a háború után" címmel. Nemcsak a jövőről írt ebben:

„Szabad-e, lehet-e, hogy ez a háború mostan véget vessen a kulturális munka és örömök világközösségének?"

Szabó Ervin nem-mel felelt a kérdésre és a háborút általában „világszerencsétlenségnek" nevezte. A könyvtár nevelőmunkáját a békeharc szolgálatába állította. Tanítványa és munkatársa, Dienes László „A könyvtárak és békemozgalom" címen ugyancsak a Könyvtári Szemlébe írt cikket és ebben arról beszélt, hogy ha a militarizmus *ellen* nem is harcolhat a könyvtáros, de a béke *mellett* érdeke és erkölcsi kötelessége szóban és könyvekkel harcolni. A háborús irodalom bibliográfiáját adta ki rendszeresen a könyvtár, benne maradéktalanul közölve a békemozgalom könyveinek címanyagát. A könyvtárt azonban nemcsak arra használták fel Szabó Ervin és szövetségesei, hogy a lehetséges legális módszerekkel küzdjenek a háború ellen. Lukács György írta le egy visszaemlékezésében, hogyan gyűjtötte maga köré Szabó Ervin már 1916-ban a forradalmi értelmiség egyes képviselőit, hogy velük az antimilitarista mozgalom illegális szervezéséről tanácskozzék. A könyvtár a háború alatt tényleges központja lett a forradalmi antimilitaristák egy csoportjának.

Ez a munka nem maradhatott észrevétlenül, de a hatalom túlságosan későn ébredt rá a veszély nagyságára, akkor azonban teljes erővel készült lesujtani a könyvtárra. A reakció „koncentrált támadására" 1918 őszén került sor. Nem véletlen, hogy éppen ebben az időpontban fordult az általános figyelem a könyvtár felé.

1918 ŐSZÉN CSÚCSPONTJA felé közeledett az a *forradalmi hullám*, melynek első lökései 1917 tavaszán, közvetlenül a februári orosz forradalom győzelme után jelentkeztek, mely 1917 novemberétől a Nagy Októberi Forradalom hatására kezdett naggyá nőni. Az egész hatalmi rendszer recsegett-ropogott: a vad terror, a napirenden levő tömeges kivégzések nem tudták megakadályozni, hogy a katonák — munkások és parasztok — ezrével hagyják ott a frontot. A háború „rendje" teljes bomlásban volt, a fővárosban és vidéken alakultak már a forradalmi tanácsok. Ha a hatalom brutális eszközeivel az egyik rést ideig-óráig betömte, a másikon tört fel a forradalom lávája. A veszett, fejetlen kapkodás idején a könyvtárban fedezték fel az egyik „főveszedelmet" és ellene példátlan hajszát indítottak. Rendőrség, ügyészség, a városi hatóságok, minisztérium, a reakció vezető sajtóorgánumai egyszerre rohantak rá az intézményre, hogy Szabó Ervin művét megsemmisítsék. Erre az akcióra a nemzetközi sajtó is felfigyelt — foglalkozott vele.

A lavinát egy igen jelentéktelen figura akciója indította el, név szerint egy *Sipos Kamilló* nevű tehetségtelen, de szerepelni vágyó újságíróé, aki Gulyás Pál és Bangha Béla mellett harmadikként „specializálta" magát már régebben a könyvtár elleni támadásokra. A „derék állampolgár" 1918 szeptemberében megjelent a rendőrségen és ügyészségen s szabályos feljelentést tett Szabó Ervin és a Fővárosi Könyvtár ellen „állam elleni lázítás", „antimilitarista propaganda", „pánszláv agitáció", „anarchista művek terjesztése" stb. címén. Feljelentéséhez annak módja és rendje szerint csatolta „bizonyítékait". Mindenekelőtt mellékelte saját cikksorozatát, mely az általa szerkesztett rövidéletű lapban még 1916-ban a könyvtár ellen megjelent. Csatolt egy listát a könyvtárban található anarchista és szindikalista művekről, gondosan kimásolva a szakkatalógusban talált címeket, Tolsztojt, Sorelt sem felejtve ki belőle. Csatolt ezenkívül egy névsort azokról, akik szerinte e műveket olvasták, végül a rendőrségi jegyzőkönyv szerint: mellékelt egy „rózsaszínű kérőlapot Benes könyvének címével, melyen egyéb semmi — sem a kérő neve, sem az, hogy kiadták volna" — olvasható a jegyzőkönyvet felvevő kir.

ügyész precíz és kerek megállapításával kiegészítve.[40]

Sipossal szemben, kinek minden jel szerint leghőbb vágya volt, hogy ezen az áron a számára nyomasztóan szürke ismeretlenségből végre kimelkedjék — fölöttébb hálátlanul járt el a reakciós sajtó: a „honmentőnek" járó néhány vállveregető szó után megfeledkeznek róla és azután már csak a könyvtárról írnak, ez utóbbiról azonban annál többet. „Államellenes propaganda miatt feljelentették a Fővárosi Könyvtárt" — adja a világ tudtára a legtekintélyesebb kormánylap, a Budapesti Hírlap 1918. szeptember 7-i száma, egy nappal később már újabb féloldalas cikk sorolja a könyvtár „bűneit". „Súlyos vádak a Fővárosi Könyvtár ellen" — a „8 órai újság" 1918. szeptember 9-i száma írt ilyen címen cikket az ügyről. „Még csak ez hiányzott!" — ezen a címen vádaskodik a klerikális „Új Lap" 1918. szeptember 10-i számában és megállapítja, „. . . hogy ott [a Fővárosi Könyvtárban] valaminek, ami nem jó, a melegágyát csinálják, azt látatlanban is elgondolhattuk". „Páholykönyvtár" — ilyen vastagbetűs cím alatt tálalja a Szabó Ervin vezetése alatt álló intézményben található „borzalmakat" a klérus vezető orgánuma, az „Alkotmány" 1918. szeptember 15-i számában. „A Fővárosi Könyvtár botrányához" címen Bangha Béla sietett a kórust erősíteni, ugyancsak az „Alkotmány"-ban (szept. 18.) közölt nyílt levelével. Nem mulasztotta el természetesen, hogy az általa szerkesztett „Magyar Kultúra" c. folyóirat hasábjait is felhasználja a „nemes cél" érdekében, ezenkívül harmadszor is nyilatkozott, bizonyított és cáfolt az „Alkotmány"-ban.

Az elvadult sajtótámadások hangjának, módszereinek jellemzésére csupán néhány példát:

„Szellemi tűzfészek és fertőzőtelep" — így sommázta véleményét a klerikális Alkotmány a főváros kultúrintézményéről. „Nincs ott egy mákszemnyi tudás vagy tájékozottság, még annyi sem, amennyi a legszerényebb nívójú laikusban van" — toldotta meg az előbbit Bangha Béla ugyanabban a lapban néhány nappal később. „Nem a nép látogatja a könyvtárat, hanem a galileista ifjak szívják magukba azt a szellemet, mely néhány elkobzott plakátjukon és brosúrájukban nyert kifejezést" — így a legtekintélyesebb kormánylap, a Budapesti Hírlap, mely egy másik cikkében azt is leszögezte:

> „Bátran meg lehet állapítani, hogy minden bomlasztó, demoralizáló, erjesztő folyamat valóságos raktára a Fővárosi Könyvtár."[41]

A központ — nyilatkoztatta ki teljes tájékozatlanságát bizonyítva a kormánylap — régen eltért eredeti rendeltetésétől, mely abban állott volna, hogy a szépirodalmat terjessze, a várostörténeti műveket gyűjtse. Ehelyett „ponyvatársadalomtudományi munkákat és Bölsche-féle tudományos mezbe öltöztetett pornográfiát, ponyvatudományosságot" terjeszt.

Úgybuzgóságában pornográf írónak bélyegezte a cikkíró a világszerte tisztelt és megbecsült nagy német természettudóst, a darwinizmus népszerűsítőjét, Bölschét.

A reakciós lapok hűségesen átvették a feljelentés misztikusan, de annál ijesztőbben ható vádpontját, mely szerint Szabó Ervin nemcsak a katonai szolgálat megtagadására hívta fel a munkásságot röpiratában, de arra is, hogy

> „. . . zúzzák szét az államot bombával, tőrrel, nitroglicerinnel, dinamittal, méreggel".

„A könyvtár az állam alapjainak aláaknázását tartja végső feladatának", a „Szabó—Dienes—Braun trió" vállalkozását, „ezt az üzletet és tulajdonosát csukják be" — összegezte a klerikális „Új Lap" a reakció követelését.

Ennek a hatalmas reakciós sajtóhadjáratnak a külföldi lapokban is volt visszhangja, ahogy ez egy, a könyvtárban megőrzött sajtókivágásból következtethető. Ez a cikk az egyik legnagyobb francia kormánylap, a párizsi „Matin" híradása, beszámol a könyvtár körül dúló harcról és ezt így kommentálja:

> „A könyvtárosok kiváltképp szelíd emberek, ellenségei minden agitációnak: ha Magyarországon már ők is bomlasztó munkát végeznek, akkor igen parancsolóan jelentkezhet ott az azonnali béke szükségessége."[42]

1918 őszén, a demokratikus forradalom előestéjén azonban már nemcsak a reakciós sajtó teljes nekivadulása, de az államgépezet megrendülésével egyenes arányban a haladó sajtó hangjának erősödése is megfigyelhető. A szociáldemokrata vezetők észlelik elsőként a forradalom előszelét — főként a munkás- és paraszttömegeknek a párt felé áramlásában, a fővárosban és vidéken egyre nagyobb számban jelentkező forradalmi akciókban. Ezért sietnek korábbi opportunista, a háborút támogató álláspontjukat a „forradalmi-kritikai" hanggal felváltani. A Fővárosi Könyvtár első védelmezőjeként a

„Népszava" jelentkezett. (1918. szept. 8-i száma.) Szabó Ervin mellett indított polémiát a radikális-párti „Világ" is, mely több terjedelmes cikkben leplezte le a vádaskodók módszereinek nevetséges, dilettáns voltát.

A könyvtár védelmében megjelent cikkek közül csak egyet emelünk ki, *Kaffka Margitét*, legnagyobb magyar nőírónk tárcáját, melynek nemcsak az ad különös jelentőséget, hogy a forradalom előtti utolsó támadás kapcsán így került be közvetve az irodalomtörténetbe is a Fővárosi Könyvtár sorsa, de figyelmet érdemel a védirat azért is, mert ez Kaffka egyik utolsó írói szereplése. Ismeretes ugyanis, hogy a nagy írónő néhány hét múlva spanyolnáthában hirtelen elhúnyt.

„A könyvek ügyében" — ez a címe Kaffka Margit szóbanforgó cikkének. A könyvek körüli háborúsággal kapcsolatban többek között ezeket jegyzi meg négyhasábos írásában:

> „Az okvetetlenkedés, piszkálódás, bőribenemférés már megint módot lelt, hogy ráuszítsa a konzervatív sajtót egyikére Budapestünk nagyon kevés igazán kitűnő kultúrintézeteire: ezúttal a Fővárosi Könyvtárra. Nálam hivatottabb hozzászólók már illőkép megfeleltek — érvekkel és komoly cáfolatokkal — Bangha páternek és a Budapesti Hírlapnak is.
>
> Úgyszólván a közönség nevében szólalok meg itt nyilvánosan, elszomorodván: be kár az ilyen hajszákért. Be kár kedvét szegni próbálni elszánt és kitartó buzgalmú, nagyszerűen következetes és kötelességtudó embereknek ... Mintha legalábbis minden utcaszegleten volna egy ilyen könyvtárunk! Ahová bemehet bármikor, bármilyen emberi lény ... Foltos cipőjű vagy ragyogó — megkaphat akármilyen könyvet, szíves útbaigazítást, olvashat kedvére tiszta, fűtött helyiségben ... Gondoljon csak kiki a maga elkedvetlenítő tapasztalataira, az ürességtől kongó „olvasótermekre" vagy annak a néhány embernek megbotránkozott pillantásaira, kik mintegy zokon venni látszottak egy-egy szakkönyvtár használatát ... Aki mifelénk nem tud tájékozódni, hogy kit hogyan méltóságozzon, vagy kinek mennyi borravaló jár, az meg se mozdulhat ...
>
> Hadd mondjam el még egyszer, mintegy a közönségből, hálásan, hogy minden egyszerű ajánlott levelet póstára adnom Magyarországon mindig nehezebb volt, több várakozással, nyeléssel, indolencia és bürokratagőg elviselésével járt, mint tíz könyvet kivenni a Fővárosi Könyvtárból.
>
> Milyen kár az ilyen hajszákért, milyen jó, hogy a Fővárosi Könyvtár emberei közül egy sem fogja ettől elveszíteni se elszánt türelmét, se kötelességtudását, se munkaszeretetét."[43]

Négy nappal Szabó Ervin halála előtt jelent meg az a szeretetteljes gyógyírnak szánt harcostársi és baráti kiállás a nagy szocialista tanító egyik legkedvesebb alkotása, a Fővárosi Könyvtár mellett.

1918 szeptember 30-án húnyt el Szabó Ervin. Személyében a „fővádlott", a reakció egyik leggyűlöltebb ellenfele távozott a könyvtár forradalmi gárdájából. Az embertelen hajszára azonban nem a halott ellenfélnek kijáró kegyelet tette a pontot, hanem a történelem: a demokratikus forradalom 1918. október 31-i győzelme. Ezzel egyaránt anakronisztikussá váltak a rágalmak és a letűnt rendszer szempontjából valóságos politikai vádak is. Új szakasz kezdődött akkor a könyvtár történetében. Ennek a proletárdiktatúra alatt gyors iramúvá lett építőkorszaknak kiteljesedésére, a Szabó Ervin-i program zavartalan megvalósítására az ellenforradalom negyedszázados megszakítása miatt a felszabadulás után kerülhetett csak sor.

REMETE LÁSZLÓ

[1] Népművelés, 1906. p. 12.

[2] Szabó Ervin: Beszámoló az 1902-es év munkásmozgalmáról. = Huszadik Század, 1903. p. 73.

[3] Wlassics Gyula elnöki megnyitó beszédei a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége közgyűlésein. Bp. Stephaneum. 1912. p. 23.

[4] I. m. p. 54.

[5] I. m. p. 87.

[6] Uo.

[7] I. m. p. 22.

[8] Uo.

[9] Népművelés, 1906. p. 15.

[10] Vázsonyi Vilmos felszólalása. = Jegyzőkönyv. Fővárosi Közlöny, 1904. No 5.

[11] Uo.

[12] A Fővárosi Könyvtár Értesítője, 1907. p. 1.

[13] L. Révai József: Szabó Ervin helye a magyar munkásmozgalomban. = Marxizmus, népiesség, magyarság. Bp. Szikra. 1948.

[14] Ifj. Leopold Lajos és Szabó Ervin vitája. = Huszadik Század, 1909. II. p. 307 és p. 416.

[15] L. Fővárosi Könyvtár Közleményei. No 6. 1910. Szily Kálmán és Áldásy Antal felszólalásai.

[16] Magyar Könyvszemle, 1910. p. 193—213.

[17] Szabó Ervin: A fővárosi közkönyvtár dolgában. = Magyar Könyvszemle, 1910. p. 349—357.

[18] Gulyás Pál: Az új fővárosi közkönyvtár körül. = Magyar Könyvszemle, 1910. p. 358.

[19] Gulyás Pál: Az új fővárosi közkönyvtár körül. = Magyar Könyvszemle, 1910. p. 358.

[20] Szabó Ervin: Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten. Bp. 1910. p. 10.

[21] Gulyás Pál: Az új fővárosi közkönyvtár tervezete. = Magyar Könyvszemle, 1910. p. 203.

[22] Uo.

[23] I. m. p. 355.

[24] Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1910.

[25] Alkotmány, 1912. okt. 18.

[26] [Bangha Béla]: Az úgynevezett alsóbb néposztályok. = Magyar Kultúra, 1913. I. p. 152.

[27] Templomokat a fővárosnak! = Magyar Kultúra, 1913. I. p. 255—256.

[28] Bangha Béla: A Fővárosi Könyvtár és a radikalizmus. = Magyar Kultúra, 1913. I. No 3. p. 106—110.

[29] Magyar Kultúra, 1913. I. p. 22—23.

[30] Magyar Kultúra, 1913. I. p. 283—284.

[31] Magyar Kultúra, 1913. I. p. 110.

[32] Madzsar József: Az első fővárosi fiókkönyvtár. = Könyvtári Szemle, 1914. jan.—márc. p. 19—20.

[33] Magyar Könyvszemle, 1914. p. 196.

[34] Uo.

[35] Magyar Könyvszemle, 1916. p. 195.

[36] Fővárosi Könyvtár, irattári dokumentum.

[37] Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1916. p. 165.

[38] Szabó Ervin: Dr. Isskruljev Krszta. = Huszadik Század, 1914. p. 664.

[39] Lásd cikkeit: „Az orosz forradalom és a béke", az 1917-es februári orosz forradalomról (Huszadik Század, 1917. p. 449) és utalását „Marx" c. cikkében (Huszadik Század, 1918. p. 280.).

[40] Könyvtári irattári dokumentumok.

[41] Budapesti Hirlap, szept. 9.

[42] Matin, 1918. szept. 17.

[43] Kaffka Margit: A könyvek ügyében. = Pesti Napló, 1918. szept. 26.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR BIBLIOGRÁFIAI MUNKÁSSÁGA[1]

A BIBLIOGRÁFIAI TEVÉKENYSÉGNEK korszerű, tömegekhez forduló, a szélesebb olvasórétegek olvasási kedvét felkelteni és fokozni kívánó iránya hazánkban közel fél évszázaddal ezelőtt könyvtárunkból indult útjára.

Az első ilyen kiadványsorozat Szabó Ervin nevéhez fűződik. Alig néhány évvel a könyvtár megnyitása után, 1907-ben jelent meg a Fővárosi Könyvtár Értesítőjének 1. száma, amely a könyvtár új szerzeményeinek válogatott jegyzékét is magában foglalta. A szakok szerinti felsorolás a könyvtár használóinak tájékoztatását és új olvasók szerzését szolgálta. 1912-től az Értesítő már a tizedes osztályozási rendszer alapján csoportosította az új szerzemények jegyzékét.

Az új szerzemények közlésével párhuzamosan a könyvtár megkezdte szakkatalógusa témánkénti csoportosításban való közrebocsátását. Szabó Ervin ebben külföldi példákat követett. „Amikor egy ország vagy város közvéleményét élénkebben foglalkoztatja valamely politikai, társadalmi vagy tudományos kérdés" — írja — „a könyvtárak ennek náluk meglevő irodalmát kisebb publikációk keretében közlik. Ezzel lényegesen megkönnyítik a könyvtár hozzáférhetőségét és ily módon közvetve hozzájárulnak a közönséget mozgató problémák tisztázásához és gyorsabb megoldásához." A Szabó Ervin által kiadott bibliográfiák témái valóban kezdettől fogva számot tarthattak az olvasók érdeklődésére: „A lakáskérdés és a városépítés kapcsolatos kérdései" (1907), „A községi pénzügy" (1908), „Községi szocializmus" (1909).

1910-ben új kiadványsorozat indult „Aktuális kérdések irodalma" címmel. Hogy mennyire időszerű kérdéseket érintő bibliográfiák voltak ezek a kiadványok is, néhány kiragadott címmel mutatjuk be: „Drágaság" (1910), „Tejhiány" (1910), „Kétéves katonai szolgálat" (1911), „Munkanélküliség" (1912), „A nők választójoga" (1913) stb. Általában a Szabó Ervin által vezetett könyvtár azonnal reagált a politikai eseményekre. Így, amikor a magyar munkásság 1913 tavaszán hatalmas sztrájkra készült az általános választójogért, a könyvtár kiadta „Általános sztrájk" című bibliográfiáját.

Az első imperialista világháború idején „A világháború újabb irodalma" címen havonként megjelenő bibliográfiákban a könyvtár „Békemozgalom" címszó alatt ajánlotta olvasóinak a háborúellenes irodalmat. Ezeknek a bibliográfiáknak nem kis részük volt abban, hogy a Fővárosi Könyvtár a háborúellenes mozgalom egyik központjává válhatott. Emellett nem hanyagolta el a könyvtár a tudományos bibliográfiák készítését sem: előbb önálló kiadványok formájában, később a könyvtári Értesítőben rendszeresen közzétette a társadalomtudomány legújabb magyar és idegen nyelvű irodalmát.

Mindezek a bibliográfiák a könyvtár egyéb kiadványaival együtt értékesen gyarapították a hazai könyvészeti és könyvtártudományi irodalmat, lehetővé tették élénk csereforgalom kiépítését külföldi könyvtárakkal, nagymértékben növelték az érdeklődők és hivatalos fórumok szemében az akkor még fiatal könyvtár tekintélyét, mindenekelőtt pedig bibliográfiai vonatkozásban is tanúskodtak arról a friss, lüktető, eleven életről, amely Szabó Ervin nevével, fáradhatatlan munkásságával a magyar könyvtárügybe beáramlott.

A két világháború közötti időben, bár ez az időszak könyvtárunk történetében is hanyatlást jelentett, a könyvtár folytatta bibliográfiai tevékenységét. De, amíg a Szabó Ervin által irányított bibliográfiai munkásság elsősorban a szélesebb olvasórétegek haladó értelmű tájékoztatását tartotta céljának, addig a Horthy-korszakban megjelent bibliográfiai kiadványok a befelé fordulás jegyeit öltötték magukra. A bibliográfiák többsége nagy zeneköltők:

Liszt, Schubert, Beethoven, Goldmark, Haydn, Bach irodalmát, mégpedig csak a Fővárosi Könyvtárban található irodalmát gyűjti egybe, a politikai jellegű aktuális kérdések pedig nem egyszer a Horthy-korszak szánalmas torzításában jelennek meg: „Irányított gazdálkodás", „Néperővédelem" stb. Befelé fordulásról tanúskodnak ugyan, mégis időtálló értéket képviselnek a „Budapest" Gyűjtemény ezidőtájt szerkesztett, Budapest történetének egyes kérdéseit alapos felkészültséggel feldolgozó, tudományos célokat szolgáló kiadványai: „Aquincum irodalma", „Buda és Pest 1686. évi visszafoglalásának egykorú irodalma", „Buda és Pest fürdői" stb.

A FELSZABADULÁS UTÁN a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai tevékenységében jelentős mértékben támaszkodhatott tehát igen értékes hagyományokra. Már 1946-ban megjelent az „Aktuális kérdések" új sorozatának 1. számaként a „Nagy-Budapest ötéves tervéhez" című bibliográfia. Ezt követték sorban a „Budapest" Gyűjteménynek a szabadságharc 100. évfordulójára készült „1848—1849 a kisnyomtatványok tükrében" című, hasonmásokkal ellátott tudományos bibliográfiája, majd más, egy-egy tárgykör kézikönyvszerű, teljességre törekvő bibliografikus összeállításai. Ezek közül elsősorban a „Bibliográfia a hazai parasztlázadások verses és elbeszélő irodalmához" és „A párizsi kommün az egykorú magyar irodalomban" című kiadványokat kell megemlítenünk, amelyek új utakat kerestek és találtak: a gazdag képanyagon kívül a kutatót hasznosan tájékoztató utaló annotációkat is tartalmaztak. Az elsőt közülük a Nagy Szovjet Enciklopédia is forrásmunkául ajánlja Magyarország történetének tanulmányozásához. Könyvkiadó kiadásában látott napvilágot az addig legnagyobb (10 000) példányszámban megjelent magyar könyvészeti összeállítás: „I. V. Sztálin műveinek magyar bibliográfiája 1945—1950", a Fővárosi Könyvtár és a Szikra könyvkiadó marxista lektorátusa munkatársainak közös munkája. A felszabadulás teremtette meg annak előfeltételét, hogy a bibliográfiai témaválasztásban ilyen jelentős változás következhessék be és a Fővárosi Könyvtár marxista társadalomtudományi jellegének megfelelő bibliográfiai munkásságot folytathasson.

Mindezek ellenére, 1945 és 1950 között, bármilyen jelentős bibliográfiák készültek is a könyvtárban, rendszeres bibliográfiai tevékenységről még nem beszélhetünk. A felszabadulás utáni első évek az útkeresés, a tapogatózás és talán mondhatnók, az egyéni kezdeményezések időszaka. Az élet azonban sürgető bibliográfiai követelményeket támasztott könyvtárunkkal szemben. Egyrészt a kultúrforradalom kezdeti szakaszában még nem épült ki a széleskörű, rendszeres könyvtárosképzés, új kádereink egy része még nem rendelkezhetett a szükséges irodalmi tájékozottsággal: útmutatást, szakmai segítséget igényeltek. Másrészt új, addig a művelődésből kirekesztett, most annál szívesebben látott olvasótömegek áramlottak mind központunkba, mind a fiókhálózatba. Ezek az új olvasók is irányításra vártak. Mindezt tekintetbe véve sürgős követelménnyé vált népszerű bibliográfiák rendszeres kiadása. Az intézet felismerte ennek elsőrendű szükségességét és — az országban elsőként — 1951-ben önálló bibliográfiai osztályt létesített.

Az új osztály a Szabó Ervin-i hagyományok letéteményeseként friss lendülettel látott munkához. Megtisztelő feladatot vállalt: „közelebb hozni a tudomány és irodalom legnagyobb értékeit a dolgozó néphez; elmélyíteni a kultúrforradalom eredményeit."[2] Első kiadványaival még nem a szélesebb olvasóréteget felé fordult; az „Időszerű kérdések irodalma" négy száma a könyvtárban található külföldi folyóiratok vonatkozó anyagát is felölelte, tehát inkább tudományos igényeket igyekezett kielégíteni. Ezt követően hamarosan megindult az ajánló bibliográfiák és ezen belül a „Mit olvassunk?" sorozat számos kiadványának közrebocsátása. Sűrű egymásutánban jelentek meg a „Mit olvassunk a testvéri népi demokratikus országokról" című sorozat füzetei, a marxizmus—leninizmus klasszikusairól, egyes elméleti kérdésekről szóló időszerű politikai kérdéseket népszerűsítő ajánló bibliográfiák. Szovjet példa nyomán indult meg az ún. olvasótervek sorozata, amelyek egy-egy általános érdekű téma népszerű irodalmát a fokozatosság elve szerint: az egyszerűtől a bonyolultabbig, csoportosítják. A politikai események, nevezetesebb évfordulók stb. kapcsán egész sora jelent meg az időszerű röplapbibliográfiáknak és szöveggyűjteményeknek. A marxista folyóiratok anyagából összeállított tájékoztatókat havonta adta ki a könyvtár. Magasabb igények kielégítését szolgálták a világirodalom egyes klasszikusairól, valamint egy-egy átfogóbb témakörről: a magyar történelemről, a világirodalom klasszikusairól, az SzKP történetéről

készült nagyobb terjedelmű bibliográfiai kézikönyvek. Könyvtárunk ezenfelül bekapcsolódott más budapesti nagykönyvtárak időközben szintén megindult élénk bibliográfiai tevékenységébe. Rendszeresen kiegészítette az Országos Műszaki Könyvtár olvasási terveinek szakanyagát a vonatkozó szépirodalommal, több más tudományos könyvtárral együtt részt vett a Központi Statisztikai Hivatal könyvtára kezdeményezésére készült „Tervgazdasági, statisztikai és számviteli bibliográfia" munkálataiban. Ajánló bibliográfiákat készített a Népművelési Minisztérium, a DISZ, az MNDSZ, az MSZT stb. részére, hogy a tömegszervezeteken keresztül is a legközvetlenebbül szolgálja a kultúrforradalom célkitűzéseit.

EBBŐL A VÁZLATOS FELSOROLÁSBÓL is kitűnik, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a felszabadulás óta is jelentős bibliográfiai tevékenységet fejtett ki. Elsőként ismerte fel, hogy a bibliográfiai munka a szocialista társadalomban a könyvtári munka szerves része, a dolgozók szakmai és politikai képzésére szolgáló eszköz, amely a benne rejlő propagatív erő révén arra is hivatott, hogy megszilárdítsa a marxista—leninista világnézet térhódítását, támogassa a termelő feladatok végrehajtását és a tudományos munkát. A könyvtár bibliográfiai munkájának nagy lelkesedéssel és kitartó szorgalommal vállalt és végbevitt teljesítménye a számok tükrében is megmutatkozik: 1945 és 1954 között közel 100 bibliográfiai kiadványa jelent meg, hozzávetőlegesen 6000 oldal terjedelemben, kereken 90 000 példányban. Ezek a kiadványok, elsősorban a nagyobb példányszámban megjelent közérdekű bibliográfiák, számos könyvtárba jutottak el, példát mutattak más nagy könyvtáraknak a bibliográfiai tevékenységre és öregbítették könyvtárunk jó hírnevét, amely kezdeményezésével és lendületével magával ragadta a többi könyvtárat is. Ennek a nagyarányú bibliográfiai tevékenységnek külső elismerése sem maradt el: több bibliográfusunkat legfőbb felügyeleti szervünk, a Népművelési Minisztérium a „Szocialista kultúráért" jelvénnyel tüntette ki.

Nem kétséges, hogy a könyvtár bibliográfiai kiadványai nagyjában és egészében valóban hiányt pótoltak az olvasómozgalomban és népkönyvtári vonalon komoly segítséget nyújtottak könyvtárosnak és olvasónak egyaránt. Országos kultúrpolitikánk hiányosságai azonban szükségszerűen tükröződtek könyvtárunk bibliográfiai tevékenységében is. Mindenekelőtt a felsőbb szervek irányító tevékenységének hiányaira kell rámutatnunk: nem volt olyan szerv, amely a bibliográfiai munkát tervszerűen irányította és a különböző könyvtárak ez irányú tevékenységét összehangolta volna. Így készültek több ízben párhuzamos munkák; pl. a Szabó Ervin Könyvtár által tervbe vett — és el is készített — bibliográfia a Szovjetunió Kommunista Pártja XIX. kongresszusának anyagáról a Közgazdasági Egyetem Könyvtárának és a Szegedi Egyetem Könyvtárának tervfeletti kiadásában is megjelent. Az ilyen párhuzamos munkák veszélye ma már nem áll fenn, az összehangolás feladatát az Országos Széchényi Könyvtár látja el.

KULTÚRPOLITIKÁNKBAN a kultúrforradalom első szakaszában érvényesült sematizmus bizonyos fokig rányomta bélyegét a könyvtár bibliográfiai munkájára is. Nem olyan értelemben, hogy olyan bibliográfiák készültek, amelyekre nem lett volna szükség, hanem olyanok, amelyekre nem elsősorban lett volna szükség: a könyvtár nem mindig vette figyelembe a ténylegesen jelentkező szükségleteket. Így feldolgozásra kerültek elvont elméleti témák, amelyeknek a feldolgozása, hangsulyozzuk, nem volt helytelen, de háttérbe szorította az olvasók és könyvtárosok által hiányolt útleírások, életrajzok, olvasmányosan megírt történelmi monográfiák, népszerű természettudományos, kalandos vagy humoros művek irodalmát összegyűjtő bibliográfiák készítését. Ez a könyvkiadásunk helyzetével összefüggő hiányosság azonban a könyvtár felszabadulás utáni bibliográfiai tevékenységének csak első szakaszában állott fenn; azóta a könyvtár tervébe iktatta a felsorolt témák bibliográfiai feldolgozását is.

A felső vezetés hiányosságát mutatja az országos bibliográfiai munka tervszerűtlensége. Az 1953-ban megjelent 120 hazai bibliográfiai kiadvány közül csak 46 készült terv szerint, a többi terven felül. Ugyanez a szám a Szabó Ervin Könyvtárban így alakult: a tervbe vett 34 kiadvány helyett 37 jelent meg, ezek közül 13 a terv szerint.

Országos jelenség volt a bibliográfiai tevékenység túlméretezettsége. Volt olyan esztendő, amelyben 250 ajánló bibliográfia jelent meg. A tapasztalat szerint ezt a nagymennyiségű bibliográfiát könyvtáraink még nem tudták teljes egészében felhasználni. „Népkönyvtáraink még fiatal intézmények, az olvasótábor

zöme pedig kezdő olvasó. Tapasztalatlan népkönyvtárosaink jó része nem tudott mit kezdeni az ajánló bibliográfiák áradatával : feldolgozni még nem tudta. Még kevésbé használhatták fel az új olvasók : jó részüket meg se érintette még népnevelő munkánk."[3] Bibliográfiai tevékenységünknek tehát ma a sok kisebb kiadvány helyett kevesebb, de a tapasztalatban jól bevált bibliográfiai kézikönyvek összeállítása a célja.

A Szabó Ervin Könyvtár felszabadulás utáni bibliográfiai tevékenysége honosította meg hazánkban — szovjet példák nyomán — az ajánló, annotált bibliográfiák típusát. Az úttörő munka mivolta magyarázza meg a könyvtár annotációs munkájának néhol megmutatkozó egyenetlenségét. A politikai művek annotációi úgyszólván kivétel nélkül jól sikerülteknek mondhatók, kifogás csak egyes ilyen jellegű annotációk terdelmessége ellen merült fel.[4] A többi annotációra is általában áll az, amit Hajdu Helga a „Könyvtáros" hasábjain három ajánló jegyzékünkre vonatkozóan állapít meg : „A jegyzékek annotációi mind példamutatóan pártosak, politikailag kiélezettek ; az anyagban való tájékozottság és a gondos munka jegyeit viselik magukon."[5] Pontatlan fogalmazás, hiba elvétve szépirodalmi annotációkban található, ezek oka azonban jórészt az annotáció elvi kérdéseinek tisztázatlanságában rejlik. Így még ma sincs egyértelműen eldöntve, hogy az ajánló bibliográfia a könyvtárosnak vagy az olvasónak szól-e elsősorban. Véleményünk szerint az ajánló bibliográfia a könyvtáros munkáját hivatott megkönnyíteni, akinek minden tájékozottsága ellenére sem lehet módja minden könyvet elolvasnia.

Ezért az annotációnak tartalmaznia kell a mű szerzőjére és tartalmára vonatkozó legfontosabb tudnivalókat, de az egyszerű tartalmi kivonattól főként abban kell különböznie, hogy értékel. A könyvtár bibliográfiai tevékenysége éppen abban árulja el a legértékesebb fejlődést, hogy a kezdeti tartalmi ismertetésekről fokozatosan áttért az értékelő annotációra. Mindössze abban mutatkozik még bizonytalanság, hogy az ajánló bibliográfiák annotációinak egyéni véleményt, vagy kiforrott irodalomesztétikai állásfoglalást kell-e tükrözniök, illetve ilyennek hiányában a bibliográfus hivatott-e véleményadásra? Abban a tekintetben is vannak eltérő vélemények, vajon fel kell-e venni ajánló bibliográfiába egyébként jó, de nehezen, csupán régi kiadásokban hozzáférhető műveket? Bár erre a kérdésre igennel válaszolunk, mégis az ilyen kérdések még nem teljesen tisztázott volta arra tanít, hogy gyakrabban kell a bibliográfiai munka elvi kérdéseiről, más könyvtárak bibliográfusainak bevonásával, közös megbeszéléseket, vitákat rendezni. Az eddig megrendezett ilyen ankétok hasznosaknak bizonyultak.

A bibliográfiai munka elvi kérdései között kell szóvá tennünk a kiadványok külső megjelenési formáját. Bármennyire mellékes körülménynek látszik a bibliográfia külalakja, nem tekinthetjük közömbös kérdésnek. A tetszetős külsejű kiadványt szívesebben veszi kézbe akár az olvasó, akár a könyvtáros. Ha a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai kiadványait vesszük szemügyre, fokozatos fejlődést állapíthatunk meg. Míg az első években ritkaságszámba ment egy-egy szép köntösben megjelent bibliográfia — ilyen volt a „Budapest" Gyűjtemény 48-as kisnyomtatvány-bibliográfiája — és a legtöbb kiadvány szürke borítólappal, vagy esetleg még anélkül is, látott napvilágot, az utóbbi években kiadott bibliográfiák színes címlappal kerültek forgalomba ; a fejlődést szépen illusztrálja a legutóbb megjelent „Fővárosunk Budapest" című ajánló bibliográfia művészi borítólapja.

EMLÍTETTÜK, HOGY A BIBLIOGRÁFIÁK FELHASZNÁLÁSA sok tekintetben nem kielégítő. Ennek oka többek között abban is rejlik, hogy a könyvtárosok nem mindenütt becsülik meg érdemük szerint az általában díjtalanul kézhez kapott kiadványokat. Ebben a tekintetben fontos feladat vár a módszertani osztályok munkatársaira : ki kell dolgozniok a bibliográfiák felhasználásának módszereit, rá kell nevelniök a könyvtárosokat azok használatára és meg kell győzniök a könyvtári dolgozókat a bibliográfia felhasználásának komoly elméleti és gyakorlati jelentőségéről.

Ezzel a kérdéssel szoros összefüggésben vetődik fel a bibliográfiai kiadványok terjesztésének problémája. A tapasztalat is azt mutatja, hogy a bibliográfiák megbecsülését nagy mértékben elősegítené az árazás, ha a könyvtárosnak leltárilag is felelnie kellene ezekért a kiadványokért. Számos olyan kiadványunk van, amelyek vidéki könyvtárakban is szükségletet elégítenek ki : Mit olvassunk a világirodalom klasszikusaitól? Mit olvassunk hazánk történetéről? Szépirodalmi művek az SzKP történetének tanulmányozásához stb. Ezek iránt a könyvvásárló közönség részéről is élénk érdeklődés mutat-

Nürnbergi „újság"-lap, fametszetű képpel, amely az 1578. évi pesti lőpor-robbanásról értesít. Pest és Buda képe a tűzesőben.

(A „Budapest" Gyűjtemény-ből)

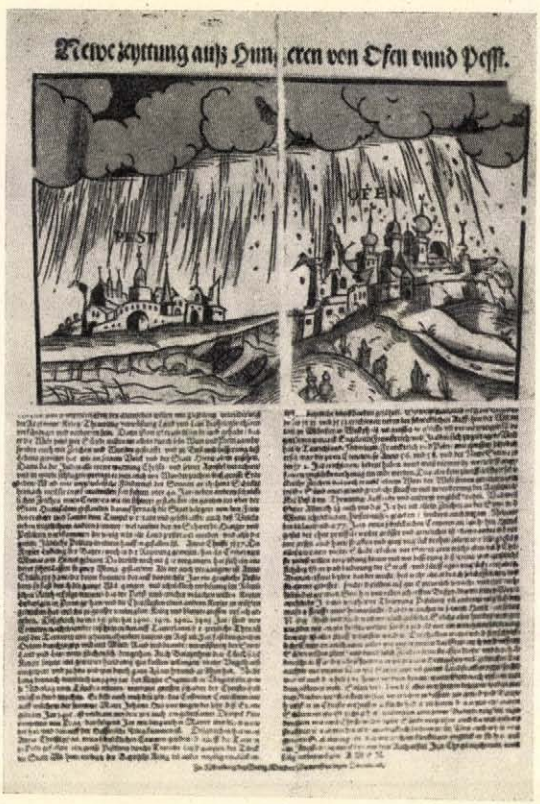

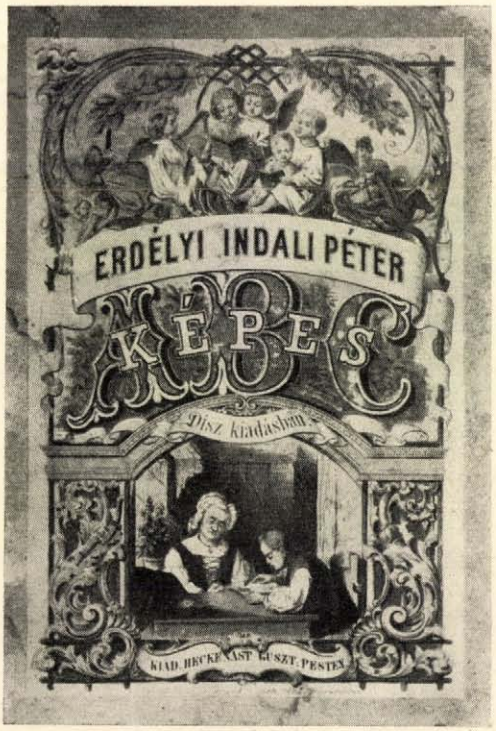

Az első magyarnyelvű képes ábécéskönyvek egyike 1862-ből

(A Pedagógiai Könyvtár gyűjteményéből)

A könyvtár olvasóterme az újonnan felszerelt olvasólámpákkal

A tájékoztató szolgálat kézikönyvtárának egyik részlete

A „Szüry gyűjtemény"

A folyóirat-olvasó esti világításban

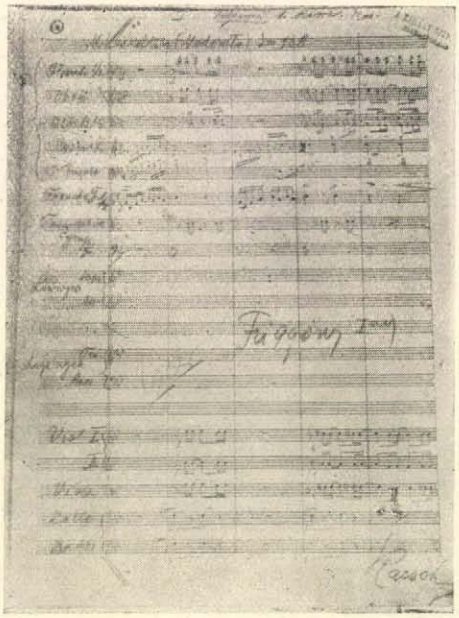

Kacsoh Pongrác „János vitéz" c. daljátéka partitura-kéziratának első oldala

Budai jogkönyv (Ofner Stadtrecht) [Kézirat]. A XVI. sz. elején, valószínűleg a budai tárnoki szék számára készült jogszabály-gyűjteménynek harmadik ismert másolata, amely a budapesti tudományegyetemi Cromer-kódex és a pozsonyi Lyceumi-kódex néven ismert kézirattól csak nyelvjárási változásokban tér el. Jegyzetekkel ellátott szövegkiadása Michnay Endre — Lichner Pál: Buda városának törvénykönyve 1244—1421-ből. — Ofner Stadtrecht von 1244—1421. Pozsony, Wigand. 1845.

(A „Budapest" Gyűjtemény-ből)

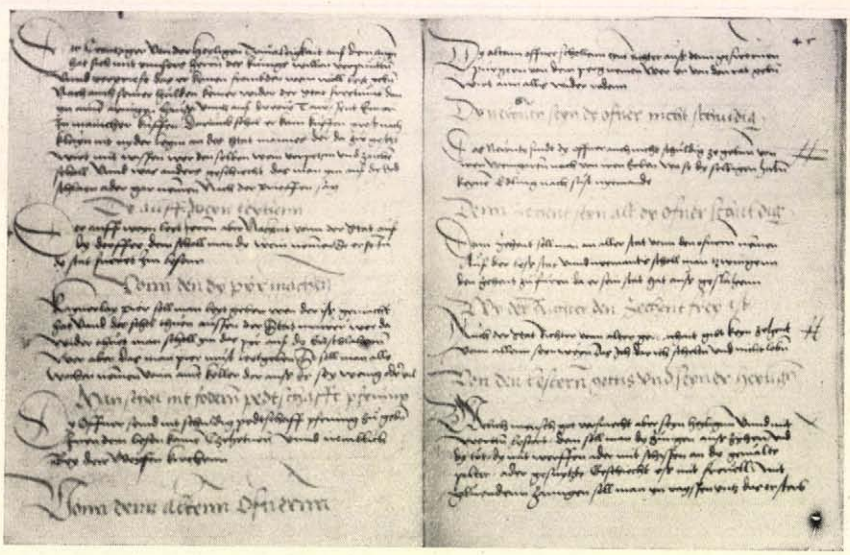

kozik. Ezért az intézetnek tovább kell szorgalmaznia a felügyeleti hatóságok és a Kiadói Főigazgatóság illetékes szerveinek együttes errevonatkozó intézkedését.

A bibliográfiai tevékenység egyik legfontosabb feladata azonban a bibliográfiák készítésének módszereire és felhasználására vonatkozó elvi kérdések tudományos feldolgozása, a bibliográfiai osztályok szorosabb együttműködése a tájékoztató szolgálat és a módszertani osztályok munkatársaival, továbbá azok munkájának támogatása bibliográfiai összeállításokkal.

A KÖNYVTÁR BIBLIOGRÁFIAI KIADVÁNYAINAK EGYES TÍPUSAIRA áttérve, meg kell állapítanunk, hogy azok között mind számban, mind jelentőségben az *ajánló bibliográfiák* foglalják el az első helyet; összes bibliográfiai kiadványainknak több mint egyharmada ajánló bibliográfia. Tartalmuk szerint, a könyvtár társadalomtudományi jellegének megfelelően, többségükben politikai, történelmi, irodalmi témák bibliográfiai feldolgozását nyújtják, kisebb részben készültek bibliográfiák a pedagógia és a természettudományok témaköréből. „Az ajánló bibliográfiák készítésében kétségtelenül legtermékenyebb volt a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár... Legjelentősebb kiadványa a „Mit olvassunk hazánk történetéről" c. kézikönyv, amely kisebb fogyatékosságai ellenére is általános tetszést aratott" — állapítja meg az 1953-as évre vonatkozóan Rácz Aranka.[6] Az I. Országos Könyvtároskonferencia is leszögezte, hogy könyvtárunk az ajánló bibliográfiák kimunkálása terén úttörő munkát végzett.[7]

Az ajánló bibliográfiáknak ez a nagyarányú termelése azonban háttérbe szorította a szakbibliográfiák készítését, amelyek fontosságára legutóbb Kőhalmi Béla mutatott rá.[8] Abban, hogy a bibliográfiai munka súlypontja a szakbibliográfiák rovására áttolódott az ajánló jellegű bibliográfiák területére, döntő szerepe van az I. Országos Könyvtároskonferenciának, amely a bibliográfiai munka területén csak a „tematikus ajánló bibliográfiák" kiadásának fejlesztéséről hozott határozatot.[9] Ezt megelőzően pedig, 1951-ben, a Szabó Ervin Könyvtárban megtartott minisztériumi felülvizsgálat a könyvtárat bibliográfiai tevékenységében úgyszólván kizárólag közművelődési feladatok ellátására korlátozta. Ezért tartjuk ezen a téren örvendetes ténynek és jelentős lépésnek a *tudományos bibliográfiák* fonalának újrafelvételét (hazánk felszabadulásának, a második világháború történetének, Budapest történetének bibliográfiája). Ezek olyan, teljességre igényt tartó, nagyobbszabású bibliográfiai gyűjtések, amelyekről az 1954-ben lefolytatott minisztériumi felülvizsgálat megállapította, hogy „valóban közérdekű témaválasztás esetén könyvészeti irodalmunk legértékesebb termékei" közé tartoznak, mint a „Bibliográfia a hazai parasztlázadások irodalmához", „A párizsi kommün az egykorú magyar irodalomban", a Sztálin-bibliográfia. Könyvtárunk kettős — tudományos és legmagasabb szintű közművelődési profiljának megfelelően meg kell találnunk a helyes arányt a tudományos és népszerű bibliográfiák készítésében.

Az ajánló bibliográfiákkal rokon bibliográfiai kiadványtípus a *röplapbibliográfia*. Ezek mennyiségben a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai termelésében a második helyet foglalják el az ajánló bibliográfiák mögött. A röplapbibliográfiákból azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a könyvtár, akárcsak Szabó Ervin idejében, gyorsan reagált az aktuális eseményekre. A párlapos ajánlójegyzékek főleg a könyvtárak népnevelőmunkáját hivatottak támogatni.

A *szöveggyűjtemények* ugyancsak aktuális események, évfordulók stb. kapcsán készültek felolvasások, előadások, ünnepségek megtartásának könnyítésére. Ilyen szöveggyűjtemények, antológiák kiadása voltaképpen a könyvkiadás körébe tartozik. A könyvtár helyesen járt el akkor, amikor könyvkiadók nem foglalkoztak még szöveggyűjtemények kiadásával és maga adott ki ilyeneket. Ma már könyvtárosainknak minden jelentősebb évfordulóra rendelkezésre állanak szöveggyűjteményeink, csak az azóta megjelent anyaggal való kiegészítésre szorulnak. Ezért a könyvtár lemondott további szöveggyűjtemények készítéséről, és amennyiben újnak a szükségessége felmerülne, azt könyvkiadó hatáskörébe hárítja át.

A tervszerű olvasásra nevelés terén figyelemreméltó kezdeményezést jelentett a szovjet példaképek nyomán szerkesztett *olvasótervek* közrebocsátása. Városi könyvtárosok, de vidékiek is, pl. Hajdúhadháza könyvtárosa is örömmel adtak hírt arról, hogy jól tudják felhasználni olvasóterveinket munkájukban. A kezdetben elhangzott bírálatokat a fokozatosság elvének nem következetes megvalósítása miatt a könyvtár megszívlelte és a későbbiekben a helyes módszertani elvet következetesebben alkalmazta. Ennek ellenére, mivel eltérő vélemények is voltak az olvasótervek felhasználhatóságát ille-

tően, az intézet ezek kiadását a jövőben erősen csökkenteni kívánja.

MINDEZEN BIBLIOGRÁFIAI TÍPUSOK HATÁSFOKÁNAK felmérésére a könyvtár nem egy kísérletet tett. Így pedagógiai könyvtárunk 1953-ban több száz kérdőívet bocsátott ki, hogy megismerje olvasói véleményét, kívánságait, bírálatát. Igaz, hogy a kérdőívekre csak 30 válasz érkezett, de ezek értékes útbaigazításokkal szolgáltak. A bibliográfiák gyakorlati használhatóságának felmérésére eredményesebbnek bizonyultak a helyszínen való tapasztalatszerzések, továbbá az a módszer, hogy könyvtárosaink résztvesznek a kerületi könyvtárosok értekezletein. Így közvetett kapcsolatot tartva az olvasókkal, tájékozódnak az igényekről, kívánságokról is.

Bibliográfiáink irodalmi visszhangja azonban feltűnően kevés. „A Könyvtáros", illetve „A Könyv" hasábjain ugyan rendszeresen jelezték bibliográfiáink megjelenését, de a sablonos ismertetések többnyire legfeljebb az illető kiadvány fejezeteinek felsorolásáig jutottak el, útbaigazítást nem nyújtottak. Nagyobb kiadványaink közül, amelyek elsősorban tarthattak volna számot érdemi bírálatra, mindössze kettő részesült ilyenben; véleményünk szerint azonban mindkét bírálat helytelen úton járt. „Mit olvassunk hazánk történetéről?" c. kiadványunkról egy napilap hasábjain jelent meg erősen szubjektív beállítottságú bírálat, amely elvi kérdéseket fel sem vetett.[10] A „Mit olvassunk a világirodalom klasszikusaitól?" c. bibliográfia bírálata pedig [11] legalább is erősen vitatható szempontok éles, egyoldalú hangsúlyozása mellett teljesen megfeledkezett a kétségkívül hiánytpótló, általános örömmel fogadott bibliográfia komoly pozítivumairól. Többi nagy kiadványunk, pl. az SzKP történetét feldolgozó, hatalmas anyagot felölelő bibliográfiai kézikönyvünk, amelynek olyan jelentős szerep jutott a pártoktatásban résztvevők megsegítésében, egyáltalán nem részesült irodalmi értékelésben, bírálatban.

A FENTIEKBEN IGYEKEZTÜNK RÁMUTATNI azokra a legfontosabb elvi és gyakorlati kérdésekre, amelyek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár felszabadulás utáni bibliográfiai tevékenységében felvetődtek. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy könyvtárunk lendületes kezdeményezésével, legtöbbször ötletes témaválasztásával, a szükségleteknek különösen az utóbbi években tapasztalat útján való helyes felmérésével rendkívül eredményes és példamutató bibliográfiai munkásságot fejtett ki. Legközelebbi feladatai ezen a téren a tudományos tervezésben és valódi igények felismerésében még mutatkozó hiányosságok felszámolása, az olvasókkal és könyvtárosokkal való kapcsolatok további elmélyítése, a bibliográfiai munka minőségének megjavítása és nem utolsó sorban a bibliográfia elvi kérdéseinek, legfejlettebb munkamódszereinek tervszerű kidolgozása. Ha ezeket a feladatokat megvalósítja, továbbra is fontos hivatást fog betölteni hazánk szocialista kultúrájának építésében.

ZOLTÁN JÓZSEF

JEGYZETEK

[1] A Könyvtár felszabadulás utáni kiadványainak jegyzékét (1954-ig) e cikk függelékében közöljük.

[2] Kőhalmi Béla: Könyvtártudományunk feladatai. = A Magy Tud. Akad. nyelv- és irodalomtud. oszt.-nak Közleményei, VI. köt. 3—4. sz. p. 361.

[3] Kőhalmi Béla i. h. p. 361.

[4] Vö. Rácz Aranka referátumát az I. Könyvtáros Konferencián, Magyar Könyvtárosok I. Országos Konferenciája. Bp., Művelt Nép, 1953. p. 56.

[5] III. évf. 5. sz. p. 22.

[6] A Könyvtáros, 1954. 2. sz. p. 22.

[7] I. m. p. 56.

[8] I. m. p. 362—363.

[9] I. m. p. 77.

[10] Magyar Nemzet, 1953. okt. 6.

[11] A Könyv, 1955. 4. sz.

FÜGGELÉK

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI
1945—1954

ÉVKÖNYVEK

1. A Fővárosi Könyvtár Évkönyve XIII. 1943 — 1945. — A Székesfővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve I. 1946. [Szerk.: Kőhalmi Béla.] Ill. Bp., Szfőv. Házi ny., [1947.] 88 p. 1 t.
2. A Székesfővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve II. 1947. [Szerk.: Kőhalmi Béla.] Ill. Bp., Szfőv. Házi ny., [1948.] 324 p. 2 t. (A Fővárosi Könyvtár Évkönyve, 14.)
3. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve III. 1948. [Szerk.: Kőhalmi Béla.] Ill. Bp., Budapest ny., [1949.] 64 p. 2 t. (A Fővárosi Könyvtár Évkönyve, 15.)

* * *

4. Útmutató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár olvasói számára. [Összeáll.: Kondorosi Sándor, Marót Miklós, Zoltán József.] Bp., Újpesti ny., 1953. 32 p.
5. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár működési szabályzata. [Összeáll.: Zoltán József.] Bp., Jegyzet soksz., 1954. 139 p.

TANULMÁNYOK

6. Geréb László: Bibliográfia a hazai parasztlázadások verses és elbeszélő irodalmához. (XV—XVIII. sz.) Ill. Bp., Budapest ny., 1949. 27 p. 5 t.
   = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Tanulmányok, 23.
7. Geréb László: A párizsi kommün az egykorú magyar irodalomban, 1870—1871—1872. Bibliográfia és repertórium jegyzetekkel. Képanyagot összeáll.: Tiszay Andor. Ill. Bp., Budapest ny., 1951. 70 p., XVI t.
   = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Tanulmányok. Új sorozat, 1. (24.)

A „BUDAPEST" GYŰJTEMÉNY BIBLIOGRÁFIAI MUNKÁLATAI

8. 1848—1849 a kisnyomtatványok tükrében. Kiállítás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 1948. V. 21—VI. 5. Szerk.: Kőhalmi Béla. Összevál.: Jajczay János. Bp., Szfőv. Házi ny., 1948. 40 p. 1 t. 3 hasonmás mell.
   = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Budapest" gyűjteményének bibliográfiai munkálatai.
9. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Lánchíd-bibliográfiája. Összeáll.: a „Budapest" gyűjtemény munkaközössége. [Szerk.: Scheiber Mária.] Ill. [Bp., Szfőv. Házi ny., 1949. 68 p. 6 t.]

IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK IRODALMA, 1—5.

10. Új Kína. Válogatott bibliográfia. 1949—1950. Összeáll.: E. Köves Erzsébet. Bp., Budapest ny., 1951. 16 p.
    = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Időszerű kérdések irodalma, 1.
11. Az első magyar ötéves terv válogatott bibliográfiája. I. rész (1950—1951. március 30.) Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin. Bp., Jegyzetsoksz., 1951. 38 p.
    = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Időszerű kérdések irodalma, 2.
12. A természet átalakítása a Szovjetunióban. Válogatott bibliográfia. Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin. Bp., Jegyzetsoksz., 1951. 40 p.
    = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Időszerű kérdések irodalma, 3.
13. Az első magyar ötéves terv második évének válogatott bibliográfiája 1951. Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin. Bp., Typopress soksz., 1952. 70, [2] p.
    = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Időszerű kérdések irodalma, 4.
14. Mit kell tudnunk Guatemaláról? Összeáll.: E. Köves Erzsébet. Bp., Házi soksz., 1954. 2 p.
    = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Időszerű kérdések irodalma, 5.

AKTUÁLIS KÉRDÉSEK IRODALMA, 1—2.

15. Nagy-Budapest ötéves tervéhez. Szerk.: Kőhalmi Béla. Bp., Szfőv. Házi ny., 1946. 15, [1] p.
    = Fővárosi Könyvtár. Aktuális kérdések irodalma. Új sorozat, 1.
16. Mit olvassunk a napfogyatkozásról? A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája a bp.-i közműv. kvtárak számára. [Összeáll.: Tiszay Andor.] Bp., Házi soksz., 1954. 4 p.
    = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Aktuális kérdések irodalma. Új sorozat, 2.

AJÁNLÓ (KÖNYV) BIBLIOGRÁFIÁK

17. Mit olvassunk hazánk történetéről? Vál. műv. bibliográfiája. Összeáll.: Zoltán József. Bp., Globus ny., 1952. 288 p.
18. Mit olvassunk hazánk történetéről? 2. rész. Kiegészítés. Vál. műv. bibliográfiája. Összeáll.: Zoltán József. Bp., Typopress soksz., 1953. 117 p.
19. A Szovjetunió története a szovjet szépirodalomban, 1917—1952. Ajánló bibliográfia. Összeáll.: E. Köves Erzsébet. Bp., Globus ny., 1952. 115, [1] p.
20. Szépirodalmi művek a SzKP történetének tanulmányozásához. (Bibliográfiai segédkönyv.) Összeáll.: E. Köves Erzsébet. Bp., Újpesti ny., 1954. 400 p.

MIT OLVASSUNK SOROZAT, 1—16.

21. Mit olvassunk a Szovjetunióról magyar nyelven? [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.] Bp., Budapest ny., 1951. 14 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 1.
22. Mit olvassunk Bulgáriáról magyar nyelven? [Összeáll.: Tiszay Andor.] Bp., Typopress soksz., 1951. 9 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 2.
23. Mit olvassunk Új Kínáról magyar nyelven? [Összeáll.: Tiszay Andor.] Bp., Typopress soksz., 1951. 14, [1] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 3.
24. Mit olvassunk Sztálin elvtársról magyar nyelven? Összeáll.: Zoltán József. Bp., Typopress soksz., 1952. 30 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 4.
25. Mit olvassunk a testvéri népi demokratikus országokról? Románia. [Összeáll.: Remete László.] Bp., Typopress soksz., 1952. 20 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 5.
26. Mit olvassunk a testvéri népi demokratikus országokról? Csehszlovákia. Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin. Bp., Globus ny., 1952. 32 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 6.
27. Mit olvassunk a Német Demokratikus Köztársaságról magyar nyelven? Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin. Bp., Globus ny., 1952. 32 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 7.
28. Mit olvassunk Lenin elvtársról magyar nyelven? Összeáll.: Remete László — [Földes Péter]. Bp., Újpesti ny., 1953. 34, [5] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 8.
29. Mit olvassunk Sztálin elvtársról magyar nyelven? [1952.] 2. bőv. kiad. Összeáll.: Zoltán József. Bp., Újpesti ny., 1953. 48, [4] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 9.
30. Mit olvassunk Sztálin elvtársól magyar nyelven? Összeáll.: Zoltán József. [1952.] 3. átdolg. kiad. Bp., Újpesti ny., 1953. 43, [4] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 9.
31. Mit olvassunk a Lengyel Népköztársaságról magyar nyelven? Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin. Bp., Újpesti ny., 1953. 31, [1] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 10.
32. Mit olvassunk a proletár nemzetköziségről és igazi hazafiságról? Ajánló bibliográfia. Összeáll.: Zoltán József. Bp., Újpesti ny., 1953. 32 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 11.
33. Mit olvassunk a Szovjetunióról? Válogatott művek bibliográfiája. Összeáll.: E. Köves Erzsébet. Bp., Újpesti ny., 1953. 43, [4] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 12.
34. Hogyan neveljem gyermekemet? Ajánló bibliográfia. Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin. Bp., Typopress soksz., 1953. 40 p. (Mit olvassunk.)
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 13.
35. Mit olvassunk Marxról és Engelsről magyar nyelven? Összeáll.: Zoltán József. Bp., Újpesti ny., 1953. 35, [1] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 14.
36. Mit olvasson az ifjúság a világirodalom nagy elbeszélőitől? Ajánló bibliográfia. Összeáll.: Marót Miklós. Bp., Egyetemi ny., 1954. 48 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 15.
37. Hogyan hódította meg az ember a világot? Ajánló bibliográfia. Összeáll.: Ecsedy Andorné és Polgár Erzsébet. Bp., Egyetemi ny., 1954. 40 p.
(Mit olvassunk.)
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár népszerű könyvészeti sorozata, 16.

38. Mit olvassunk a háborús gyújtogatók elleni harcról? [Összeáll.: Szalai György.] Bp., Házi soksz., 1952. 7 p.
39. Könyvek a békeharc szolgálatában. Ajánlott művek jegyzéke. [Összeáll.: Tiszay Andor.] Bp., Otthon ny., 1952. 32 p.
40. Korea harca a békéért. Ajánlott művek bibliográfiája. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Globus ny., 1952. 38, [2] p.

A VILÁGIRODALOM KLASSZIKUSAI, 1—4.

41. Csehov (1860—1904). Bibliográfia életrajzi adatokkal és műveinek értékelésével. Összeáll.: Tiszay Andor. Ill. Bp., Typopress soksz., 1953. 28 p.
= A világirodalom klasszikusai, 1.
42. Gorkij (1868—1936). Bibliográfia életrajzi adatokkal és műveinek ismertetésével. Összeáll.: E. Köves Erzsébet. Ill. Bp., Typopress soksz., 1954. [2], 54 p.
= A világirodalom klasszikusai, 2.
43. Jókai Mór (1825—1904). Bibliográfia életrajzi adatokkal, J. műveinek ismertetésével... Összeáll.: Tiszay Andor. Ill. Bp., Typopress soksz., 1954. 100, [3] p.
= A világirodalom klasszikusai, 3.
44. Anatole France (1844—1924). Bibliográfia életrajzi adatokkal és műveinek ismertetésével. Összeáll.: Flórián László. Ill. Bp., Egyetemi ny., 1954. 36 p.
= A világirodalom klasszikusai, 4.

OLVASÓTERVEK, 1—7.

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Olvasótervek. Bp., Globus ny., 1952—1954. 1—7. sor.

45. *1. sor.:* [Általános olvasótervek.] [Összeáll.: Tiszay Andor.]
1. Kossuth Lajos.
2. Móricz Zsigmond.
3. A magyar nép forradalmi hagyományai.
4. Az alkotmány.
5. A Nagy Honvédő Háború.
6. Ötéves tervünk alkotásai.
7. A természet átalakítása.
8. Békemozgalom.
9. Természettudósok.
10. A világ amelyben élünk.
11. A nő a szocializmus építésében.
12. A klerikális reakció.

46. *2. sor.:* [Általános olvasótervek.] [Összeáll.: Leskovár Jenő.]
1. Ady Endre.
2. József Attila.
3. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom.
4. Nemzetközi kérdések.
5. Az ifjúság és a kommunista erkölcs.
6. Hazafiság és honvédelem.
7. A takarékosság.
8. Harc a jobboldali szociáldemokrácia ellen.
9. Szülőknek a gyermeknevelésről.
10. Hogyan dolgozik az emberi szervezet.
11. Példaképeink.
12. Termelőszövetkezetek.

47. *3. sor.:* [Általános olvasótervek.] [Összeáll.: Rubinyi György.]
1. A kommunizmus építése a Szovjetunióban.
2. Példaképeink. (II. rész)
3. A Magyar Tanácsköztársaság.
4. A marxista—leninista filozófia.
5. A mai Jugoszlávia.
6. A szovjet irodalomról.
7. A föld felfedezésének történetéből.
8. A Komszomol.
9. Milyen pályát válasszak?
10. Nagy német klasszikusok.
11. A szovjet-színház.
12. A sportról.

48. *4. sor.:* Hol kezdjük az általános műveltség megszerzését? [Összeáll.: Flórián László.]
1. Bevezetés a szocializmusba.
2. Hazánk történetéből.
3. Az ember származása és fejlődése.
4. A Világmindenség és a Föld.
5. Tudomány és vallás.
6. A technika világából.
7. Mezőgazdaságunk a fejlődés útján.
8. Haladó nyugati irodalom.
9. Szovjet földön és a világ körül.
10. Nagy művészek élete.
11. A dolgozó ember egészsége.
12. Sport és játék.

49. *5. sor.:* Sztálin életműve. [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.]
1. Sztálin elvtárs életéről.
2. Sztálin — a kommunista párt szervezője és vezetője.
3. Sztálin és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom.
4. Sztálin — a lenini államelmélet továbbfejlesztője.
5. A sztálini agrárelmélet.
6. Sztálin — a nemzeti gyarmati kérdés teoretikusa.
7. Sztálin — a győzelem hadvezére.

8. Sztálin — a szocialista gazdaság építőmestere.
9. Sztálin az imperializmusról és a népek békeharcáról.
10. Sztálin — a marxizmus—leninizmus továbbfejlesztője.
11. Sztálin és a szocialista kultúra.
12. Sztálin alakja a szépirodalomban.

50. *6. sor.:* [Általános olvasótervek.] [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.]
1. A SzKP XIX. kongresszusa.
2. Proletár nemzetköziség és szocialista hazafiság.
3. A kommunisták harca a Horthy-fasizmus ellen.
4. Az orvostudomány nagyjai.
5. Ime az „Amerikai mennyország".
6. Afrika harca a szabadságért.
7. A marxizmus—leninizmus az irodalomról és művészetről.
8. Petőfi Sándor.
9. Móra Ferenc.
10. Nagy francia írók.
11. A humor klasszikusai.
12. Sakkjáték.

51. *7. sor.:* Lenin életműve. [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.]
1. Lenin életéről.
2. Lenin — a forradalmi proletárpárt megteremtője.
3. Lenin — a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vezére.
4. Lenin a proletárdiktatúráról.
5. Lenin a munkás-paraszt szövetségről.
6. Lenin a szocializmus felépítéséről.
7. Lenin az imperializmusról.
8. Lenin a nemzeti-gyarmati kérdésről.
9. Lenin útmutatásai a nemzetközi munkásmozgalom számára.
10. Lenin és a szocialista kultúra.
11. Lenin alakja a szépirodalomban.

RÖPLAPBIBLIOGRÁFIÁK

52. Választások egykor és ma. [Összeáll.: Zoltán József.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 8 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Választási röplapbibliográfia, 1.]

53. Választások egykor és ma. [Összeáll.: Zoltán József.] 1953. 2. bőv. kiad. Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 10 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Választási röplapbibliográfia, 1.]

54. Mit adott a népi demokrácia a dolgozóknak? [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 12 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Választási röplapbibliográfia, 2.]

55. Ötéves tervünk békealkotásai. [Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 26 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Választási röplapbibliográfia, 3.]

56. A választás — a békeharc csatája. [Összeáll.: Földes Péter.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 9 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Választási röplapbibliográfia, 4.]

57. A népek bécsi Békekongresszusától a Béke-Világtanács budapesti üléséig. Válogatott folyóiratcikk [röplap-]bibliográfia a békeharcról. [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. [4], 29, [1] p. [Többnyelvű.]
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Röplapbibliográfia sor.]

58. A békeharc könyvei. Röplapbibliográfia a Béke Világtanács budapesti üléséhez. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 16 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Röplapbibliográfia sor.]

59. A békevilágtanács budapesti ülésén résztvevő külföldi írók magyar fordításban megjelent műveinek és azok méltatásának bibliográfiája, az írók életrajzi adataival. Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin. Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 14 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Röplapbibliográfia sor.]

60. (A békevilágtanács budapesti ülésén résztvevő külföldi írók . . .) Kiegészítő röplapbibliográfia. [Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. [2] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [Röplapbibliográfia sor.]

61. A világ ifjúsága a békéért. Készült a IV. (bukaresti) Világifjúsági Találkozásra. [Összeáll.: Zoltán József.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 10 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Röplapbibliográfia sor.

62. Alkotmányunk ünnepe. [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 20 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Röplapbibliográfia sor.

63. A Szovjetunió Kommunista Pártja fennállásának 50. évfordulója. [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 8 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Röplapbibliográfia sor.

64. Ajánlott irodalom a SzKP története tanulmányozásához. [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.] Bp., Házi soksz., 1953. 11 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Röplap-bibliográfia sor.

65. Ajánlott irodalom Pártunk és szocialista építésünk történetének tanulmányozásához. [Összeáll.: Flórián László.] Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 8 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Röplap-bibliográfia sor.

66. Kulturális kérdések a SzKP XIX. kongresszusának anyagában. [Összeáll.: E. Köves Erzsébet.] Bp., Jegyzetsoksz., [1953.] [2] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Röplap-bibliográfia sor.

67. Röplapbibliográfia Lenin halálának 30. évfordulójára — 1954. január 21. Összeáll.: Flórián László, Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 18 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Röplap-bibliográfia, 1954, [1].

68. Röplapbibliográfia a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 35. évfordulójára — 1954. március 21 —. Összeáll.: Flórián László, Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 20 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Röplap-bibliográfiák, 1954. 2.

69. Az MDP III. Kongresszusának határozatairól. Összeáll.: Flórián László. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 12 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplap-bibliográfiája, 1954, 3.

70. „Egységben az erő!" A tanácsválasztásról és a Hazafias Népfrontról. Összeáll.: Flórián László. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 6 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplap-bibliográfiája, 1954, 4.

71. Röplapbibliográfia alkotmányunk 5. évfordulójára. [Összeáll.: Szász Károlyné Gillemot Katalin.] Bp., Házi soksz., 1954. [2] p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplap-bibliográfiája, 1954, 5.

72. Bibliográfia a Budapesti Városi Tanács tagjai számára. Összeáll.: Zoltán József. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 4 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplap-bibliográfiája, 1954, 6.

73. Budapest felszabadulásának kronológiája. A hadművelet előrehaladása szerint, bibliográfiai utalásokkal. (1944. dec. 8 — 1945. febr. 16.) Összeáll.: Fancsali Petronella. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 4 p.
= Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplap-bibliográfiája, 1954, 7.

EGYÉB KIADVÁNYOK

74. Magyar ellenállási mozgalom bibliográfiája a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban (1936—1945). [Összeáll.: Kőhalmi Béla.] (Lezáratott 1948. nov. 1-én.) Bp., Házi soksz., 1948. 3 p.

75. Nagybudapesti olvasómozgalom által ajánlott könyvek október, november, december hónapra. [Összeáll.]: Solti Andrásné. Bp., Szikra ny., [1949.] [4] p.

76. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár multja és jelene. [Iratok és dokumentumok ismertetése.] Összeáll.: Remete László. Bp., Házi soksz., [1953.] 4 p.

77. Képzőművészeti bibliográfia. Összeáll.: a VIII. ker. Tanács 3. sz. Szabó Ervin Könyvtár munkaközössége. [Bp., Soksz., 1953.] 14 p.

78. A Székesfővárosi Szabó Ervin Könyvtár Barátai Egyesülete munkaterve és ügyrendje. ([Közzéteszi]: Nagy Béla.) (Bp., Házi ny.,) [1947.] 3 [p.]

PERIODIKÁK

79. Városügyi Bibliográfia. (Aktuális cikkek a könyvtár külföldi és hazai folyóirataiból.) 1948: 1—12. sz., 1949: —12. sz., 1950: 1—12. sz. [Szerk.: Katona Klára, Vágfalvy Dezső, Scheiber Mária.] Bp., Jegyzetsoksz., 1948—1950.

1950-től címvált.: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Bibliográfiai szolgálata.

80. Könyvtároshíradó. Értesítő a kerületi könyvtári albizottságok és a budapesti területi könyvtárak számára. 1. évf. 1—3. sz., 2. évf. 1. sz. Bp., Jegyzetsoksz., 1951—1952.

81. Tájékoztató a fontosabb marxista—leninista folyóiratok anyagából. [Szerk.: E. Köves Erzsébet.] Bp., Jegyzetsoksz., 1952. szept. 1—4. sz., 1953: 1—12. sz., 1954: 1—12. sz.

A PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI

82. Új szerzemények az oktató-nevelőmunka irodalma köréből. A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár ajánló bibliográfiája. Összeáll.: U. Orbán Magda. Bp., Globus ny., 1952. 23 p.
= A szocialista nevelésért! [1].

83. Új szerzemények az oktató-nevelőmunka irodalma köréből. (1952. okt. 15—1953. febr. 15.) A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár ajánló bibliográfiája. Összeáll.: U. Orbán Magda. Bp., Újpesti ny., [1953.] 12 p.
= [A szocialista nevelésért! 2.]

84. Új szerzemények az oktató-nevelőmunka irodalma köréből. A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár ajánló bibliográfiája. Összeáll.: U. Orbán Magda. Bp., Újpesti ny., 1953. 15 p.
= A szocialista nevelésért! 3.

85. Az évvégi tanulmányi eredmények értékeléséhez. Összeáll.: Remete László. Bp., Typopress soksz., 1953. 3 p.
= [A szocialista nevelésért! c. sor. különszáma.]

86. Új szerzemények az oktató-nevelőmunka irodalma köréből. A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár ajánló bibliográfiája. Összeáll.: U. Orbán Magda. Bp., Typopress soksz., 1954. 36 p.
= A szocialista nevelésért! 4.

87. Új szerzemények az oktató-nevelőmunka irodalma köréből. A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár ajánló bibliográfiája. Összeáll.: U. Orbán Magda. Bp., Typopress soksz., 1954. 36 p.
= A szocialista nevelésért! 5.

IDEGEN KIADÁSBAN MEGJELENT BIBLIOGRÁFIÁK

88. I. V. Sztálin műveinek magyar bibliográfiája. [Bibliográfija provezdenij I. V. Sztalina opublikovannüh na vengerszkom jazüke.] 1945—1950. Ill. [Sajtó alá rend.: Zoltán József, Köves Béla, Back Tiborné, Pikler Blanka.] Szikra K., 1951. XIX, 243, [5] p., 3 t.

89. Nők a szocializmus építésében. Magyar nyelven megjelent válogatott művek annotált bibliográfiája, különös tekintettel a női munkaerők bevonásáról szóló miniszertanácsi határozatra. Összeáll.: A Főv. Sz. E. Kvtár Bibliográfiai Munkaközössége. Bp., [Népműv. Min. Kiad.] Soksz., 1951. [2], 23 p.

90. Az ifjúság harca a békéért. Magyar nyelven megjelent válogatott művek annotált bibliográfiája, különös tekintettel az ifjúság haladó hagyományaira és a szocializmus építésére. Összeáll.: A Főv. Sz. E. Kvtár Bibliográfiai Munkaközössége. Bp., [Népműv. Min. Kiad.] Soksz., 1951. [2], 48 p.

SZÖVEGGYŰJTEMÉNYEK

91. Szöveggyűjtemény a „Választások egykor és ma" című 1. sz. röplapbibliográfiához. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 92 p.

92. „Egy a jelszónk — a béke". Szöveggyűjt. a budapesti Béke-Világtanács ülésére, kvtárosok agit. munkájához. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 151, 111 p.

93. Szöveggyűjtemény mezőgazdasági dolgozók és TSZCS tagok részére, különös tekintettel az 1953. évi béke-műszak mezőgazdasági munkáira. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 328 p.

94. Alkotmányunk tiszteletére — a terv teljesítéséért. (Szöveggyűjtemény.) Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 249 p.

95. Vörös október, zászlódat mi visszük! (Szöveggyűjtemény a Nagy Októberi Forradalom 36-ik évfordulójának ünnepére.) Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1953. 194 p.

96. Szöveggyűjtemény felszabadulásunk kilencedik évfordulójára. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 52 p.

97. Május a mienk. Szöveggyűjtemény május elsejére, könyvtárosok számára. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 54 p.

98. A Párt szívünkben él... Felolvasásra alkalmas irodalmi szöveggyűjtemény és kiállítási útmutató az MDP III. kongresszusa alkalmából. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Jegyzetsoksz., 1954. 6 p.

99. A Párt szívünkben él... Felolvasásra alkalmas irodalmi szöveggyűjtemény és kiállítási útmutató az MDP III. kongresszusa alkalmából. [Összeáll.: Tiszay Andor.] [1954.] Új kiad. Bp., Országos Széchényi Kvtár házi soksz., 1954. 6 p.

SZAKOKTATÁS — TOVÁBBKÉPZÉS

100. Könyvtárosképző tanfolyam előadásai. [A Fővárosi Könyvtárban 1945—1946-ban megtartott könyvtárosképző tanfolyam előadásai. 1—22 előadás.] Szerk.: Németh Endre. Bp., Soksz., 1946. 619 p.
    1. Bánrévyné Vass Klára: Közművelődési könyvtárügy. 25 p.
    2. Bor Dezső: A fényképezés a könyvtár szolgálatában. 4 p.
    3. Bor Dezső: Könyvtári iratkezelés. 13 p.
    4. Braun Róbertné: Szabó Ervin és a Fővárosi Könyvtár. 10 p.
    5. Hankiss Szilárdné Haraszti Jolán: Könyvtár és színház. 13 p.
    6. Jajczayné Kanyó Erzsébet: Könyvkötészet. 30 p.
    7. Kalmár Gyula: Könyvtárhasználat. 48 p.
    8. Kalmár Gyula: Könyvtári statisztika. 14 p.
    9. Koch Lajos: Katalogizálás. 40 p.
    10. Lamacs Sándor: Könyvtártörténet. 44 p.
    11. Németh Endre: Könyvtárjog. 26 p.
    12. Németh Endre: Osztályozás. 53 p.
    13. Patek Erzsébet: Kéziratmeghatározás. 31 p.

14. Patek Erzsébet: Nyomdászattörténet. 56 p.
15. Rubinyi György: Irodatechnika. 13 p.
16. Sárváry Dezső: Könyvkereskedelem szervezete. 9 p.
17. Sárváry Dezső: Könyvkereskedelem története. 18 p.
18. Sárváry Elek: Könyvtári könyvbeszerzés. 31 p.
19. Seregély Emma: A folyóirat. 8 p.
20. Veredy Gyula: Dokumentáció. 93 p.
21. Wessetzky Vilmos: Könyvtári könyvelhelyezés. 20 p.
22. Wessetzky Vilmos: Könyvtártörténet. I. 20 p.

101. Lutter [Tibor]: Az angol irodalom fejlődése a 17. századtól napjainkig. [Jegyzet az 1953. nov. 13-án tartott előadás alapján.] [Bp., Házi soksz., 1953.] 3 p.

102. Gyergyai Albert: A francia regény történetének áttekintése. [Jegyzet az 1954. január 22-én tartott előadás alapján.] Bp., [Jegyzetsoksz., 1954.] 6 p.

103. Hegedüs Géza: Jókai. [Jegyzet az 1954. március 5-én tartott előadás alapján. Bp., Házi soksz., 1954.] 4 p.

104. Lutter Tibor: Az amerikai irodalom történetéről. [Jegyzet az 1954. április 12-én tartott előadás alapján. Bp., Házi soksz., 1954.] 4 p.

KIÁLLÍTÁSOK KATALÓGUSAI

105. Tolsztoj emlékkiállítás a Fővárosi Könyvtár dísztermében. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár rendezésében. 1948. október 23—november 7-ig. Összeáll.: Geréb László, Tiszay Andor. Bp., Független ny., 1948. [4] p.

106. Emlékkiállítás a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakításának 30 éves évfordulója alkalmából. 1948. december 1—20-ig. Összeáll.: Kőhalmi Béla, Tiszay Andor. Bp., Szfőv. Házi ny., 1948. [4] p.

107. Lenin emlékkiállítás halálának 25 éves évfordulójára a VIII. ker. Magyar-Szovjet Baráti Hét alkalmából. 1949. január 26—február 28-ig. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Szfőv. Házi ny., 1949. [6] p.

108. A szovjet karikatúra mesterei. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiállítása 1949. ápr. 6—25-ig. Összeáll.: Scheiber Mária, Tiszay Andor. Bp., Budapest ny., 1949. [2] p.

109. Puskin emlékkiállítás a nagy orosz költő születésének 150. évfordulójára a Nemzeti Szalonban. A Magyar-Szovjet Társaság és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár rendezésében. 1949. évi június hó 3—30-ig. Összeáll.: Tiszay Andor. Bp., Budapest ny., 1949. [4] p.

MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓK

110. A könyvről és az olvasásról. Szempontok egy irodalmi órához. Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. [Bp., Jegyzetsoksz.] 1953. [1] p.

111. Kézikönyvtár felállítására szolgáló terv. [Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókközpontja. Bp., Házi soksz., 1950.] 3 p.

112. Módszertani útmutató könyvtárközi kölcsönzéshez. Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Jegyzetsoksz.] 1953. 4 p. 1 mell.

113. Szempontok az iskolai könyvtárosok értekezletére. Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. [Bp., Házi soksz.] 1954. 1 p.

114. Útmutató olvasóértekezletek tartására. Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. [Bp., Jegyzetsoksz.] 1954. 5 p.

115. Útmutató az „Olvasók Tanácsa" megalakításához. Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 2 p.

MÓDSZERTANI LEVELEK

116. Hogyan foglalkozzunk olvasóinkkal pártunk III. kongresszusa előtt? Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. [Bp., Házi soksz.] 1954. 4 p.
= Módszertani levél, [1].

117. [A Hazafias Népfront országos kongresszusával kapcsolatos könyvtári munkák.] Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 3 p.
= Módszertani levél, [2].

118. Budapest felszabadulása tizedik évfordulója megünneplésének könyvtári feladatai. Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya és Bibliográfiai osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 4 p. 3 mell.
= Módszertani levél, 3.

119. Nagy-Budapest felszabadulásának kronológiája kerületenként. (1944. dec. 24—1945. febr. 13.) Összeáll.: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „B" gyűjteménye és Bibliográfiai osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 3 p.
= Módszertani levél, 3. 1. sz. mell.

ANKÉTVÁZLATOK. MÓDSZERTANI OSZTÁLY

120. Szalai György : Az új ember ábrázolása a magyar irodalomban. Mintaankétterv. Bp., Házi soksz., 1953. 2 p.

121. Szalai György : Választási mintaankét-tervezet. Iványi Ödön : A püspök atyafisága című művéből. [Bp., Házi soksz.] 21 p.

122. Szalai György : Írók a békéért. (Ankétvázlat.) [Bp., Házi soksz., 1953.] 20 p.

123. Szalai György : Könyvek a Nagy Októberről. [Bp., Házi soksz., 1953.] 15 p.

124. Szalai György : Kongresszusi ankétvázlat. Bp., [Házi soksz.] 1954. 12 p.

125. Szalai György : Ankétvázlat Budapest felszabadításának 10. évfordulójára. Budapest felszabadulása a szépirodalomban. Bp., [Házi soksz.] 1955. 12 p.

126. „Megújhodott ország." Mintaankét-tervezet. [Összeáll. : Szalai György.] Bp., [Házi soksz.] 1953. [2] p.

127. Szalai György : Ankétvázlat az Alkotmány Ünnepével kapcsolatban. [Bp., Házi soksz., 1953.] 24 p.

KIÁLLÍTÁSI ÚTMUTATÓK. MÓDSZERTANI OSZTÁLY

128. Útmutató „Sztálin a szocialista ipar megteremtője" c. kiállításhoz. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertan osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1953. [1] p.

129. Útmutató a Béke Világtanács 1953. április 10-i budapesti ülésével kapcsolatos kiállításhoz. [Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya.] Bp., [Házi soksz.] 1953. 2 p.

130. Kiegészítés az 1953. ápr. 1-én kiadott Béke-Kiállítás útmutatóhoz. [Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., Házi soksz.] 1953. [1] p.

131. Kiállításterv 1953. május 1-re. [Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., Házi soksz.] 1953. [1] p.

132. Kiállítás-útmutató az ünnepi könyvhétre. 1953. okt. 4—10. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1953. [3] p.

133. Útmutató az Októberi Forradalom évfordulóján rendezendő könyvkiállításhoz. 1953. nov. 7. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. [Bp., Házi soksz.] 1953. 3 p.

134. Útmutató a Magyar Szovjet Barátsági Hónap alkalmával rendezendő tematikus könyvkiállításhoz. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. [1] p.

135. Útmutató Jókai kiállítás és ankét előkészítéséhez. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. [Bp., Házi soksz.] 1954. 4 p.

136. Kiállítás-útmutató a Magyar Dolgozók Pártja kerületi pártbizottságainak vezetőségválasztó taggyűléseihez. (1954.) Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 2 p.

137. „Itt a tavasz" kiállítás-útmutató. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 2 p.

138. A könyvtárban az egész világ. (Kiállítás.) Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. [Bp., Jegyzetsoksz.] 1954. 9 p.

139. Útmutató a „Traktoros-nap" alkalmával rendezendő könyvkiállításhoz. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. [2] p.

140. Útmutató Csehov kiállítás készítéséhez. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 2 p.

141. Kiegészítő kiállítás útmutató Alkotmányunk ünnepére. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 2 p.

142. Útmutató Balassi emlékkiállítás készítéséhez. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 4 p.

143. Kiállítás útmutató az Ünnepi Könyvhét megrendezéséhez. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 4 p.

144. Kiállítási útmutató a tanácsválasztások előkészítéséhez. Az egybeforrott nép legyőzhetetlen. Összeáll. : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Módszertani osztálya. Bp., [Házi soksz.] 1954. 2 p.

A 88., 89., 90. sz. tételek kivételével valamennyi a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadása, ezért az impresszumban nyomdai előállítás esetén a nyomdát tüntettük fel.

(Összeállította : *Novák Tamásné*)

AZ ÚJ MAGYAR IRODALOM OLVASÁSA A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

KULTÚRFORRADALMUNK KIBONTAKOZÁSÁNAK egyik fontos kérdése, hogyan fejlődik az új magyar irodalom, mennyire sikerül íróinknak mai, megváltozott életünk ábrázolása és milyen hatást vált ki új irodalmunk az olvasókból.

Irodalmunk feladatairól komoly elméleti és esztétikai viták folynak, íróink műveiről rendszeresen olvashatunk értékeléseket a sajtóban. Maguk az olvasók azonban — akiknek száma a felszabadulás óta eltelt tíz év alatt új olvasók tömegeivel hatalmasan megnövekedett — még elég ritkán hallatják őszinte hangjukat. Érkeznek ugyan levelek az olvasóktól könyvtárakba, kiadókhoz és írókhoz, viszonylag nem is kevés az ilyen levelek száma. Ezek azonban nem mindig tükrözik híven az olvasók véleményét, többnyire azok nyilatkoznak meg, akik dícsérnek. Sok levélírót csak a szereplés vágya fűt. Az olvasók nagy része nem tudja, vagy nem akarja véleményét megírni.

A könyvtárosok véleményük megalkotásánál a könyvek keresettségéből és az olvasók megjegyzéseiből indulnak ki. A megalkotott vélemények sokszor ellentmondóak, akár az olvasottság mértékét, akár az olvasók véleményét illetően.

Ezért tartottuk szükségesnek, hogy számszerű adatokat mutassunk be a budapesti kerületi Szabó Ervin könyvtárakban olvasott könyvekről. Azáltal kívánjuk az olvasók érdeklődésének mértékét, jellegét bemutatni, hogy felsoroljuk, kik a mi könyvtáraink olvasói, mit olvasnak s az olvasott könyvek hogyan oszlanak meg műfaj, illetve tárgykör szerint.

A fővárosi kerületi könyvtárakat több mint százezer olvasó veszi igénybe. Évente csaknem hárommillió a kikölcsönzött kötetek száma. A havonta, szúrópróbaszerűen végzett statisztikai vizsgálat adatai szerint az új magyar szépirodalmi művek aránya az egész olvasott könyvanyaghoz viszonyítva 15—16% körül mozog.

Adataink egyrészről a teljes kölcsönzött könyvanyag (tehát felnőttek és ifjúság részére kölcsönzött könyvek, ideértve mind a szépirodalmi, mind az ismeretterjesztő irodalmat), másrészről az új magyar szépirodalmi művek forgalmának viszonyát mutatják. Ha csak a felnőttek részére kölcsönzött szépirodalmi anyagot nézzük — három kerületi könyvtárban végzett vizsgálatunk szerint — úgy ezen belül az új magyar szépirodalmi művek 24%-os arányban szerepelnek. Ez a százalékszám az egész hálózatra általánosítható. *Mesterházi Lajos* a Művelt Népben 1955. június 5-én megjelent „Az Ünnepi Könyvhét előtt" c. cikkében arról ír, hogy a Ganz Vagongyár könyvtárában 30—35%-os arányban kölcsönzik az új magyar írók könyveit. Bár tudomásunk szerint ennek az aránynak megállapítása becslés alapján történt, tényként fogadjuk el azt, hogy az üzemi könyvtárakban az új magyar irodalom olvasottsága magasabb, mint a kerületi hálózatban. Ez részben azzal magyarázható, hogy a kerületi könyvtárakban többféle könyvet, nagyobb választékban talál az olvasó az új magyar írók könyvei mellett; másrészt pedig tény, amit a kerületi könyvtárak tapasztalatai is megerősítenek, hogy a munkásolvasók fordulnak legnagyobb érdeklődéssel az új magyar irodalom felé. A kerületi könyvtárak forgalmi százaléka azt jelenti, hogy egy-egy beiratkozott olvasó évente átlagosan 4—5 könyvet olvas mai íróktól. Természetesen van olyan olvasó is, aki tartózkodik az új magyar könyvek olvasásától. De azt, hogy mennyi lelkes híve van az új irodalomnak, bizonyítja több könyvtárunk beszámolója arról, hogy új magyar könyv megjelenésekor, még mielőtt a kérdéses mű a könyvtárba érkezne, sok előjegyzés fut be, mert az olvasók érdeklődését már a könyvesboltok kirakatai felhívták a kötetre.

Hiba viszont, hogy az új irodalom olvasói csak kisebb mértékben olvassák a mai életet

ábrázoló műveket és ifjúságunk nem kíséri megfelelő érdeklődéssel új irodalmunk kibontakozását. Bármilyen fontos, hogy olvasóink megismerjék a közelmúltat, helyes szemléletű történelmi regényekből kapjanak képet régebbi korok társadalmának életéről, elsőbbrendű mégis a mai ember problémáival foglalkozó művek olvasása. A mai élet ábrázolása íróink számára is nehezebb feladat, mint a múlt bemutatása, ilyen műveik között több gyengén sikerült könyvet találunk. Írókra, könyvtárosokra és olvasókra vár tehát a munka, melynek eredményeképpen fejlődik, új művekkel gazdagodik az új magyar irodalom s tovább fog növekedni olvasóinak tábora. Megjegyzendő azonban, az új magyar irodalom olvasottságát a kerületi könyvtárakban a jelenlegi körülmények között nem tartjuk rossznak. Hiszen olvasóink a múltban az egész haladó szocialista irodalom, sőt a klasszikus remekművek megismerése elől is el voltak zárva, érthető tehát, hogy az új magyar irodalommal párhuzamosan ezeket is meg kívánják ismerni.

AZ ÚJ MAGYAR IRODALOM olvasottságának vizsgálata céljából 1955 június utolsó hetében három kerület könyvtárában (III. ker. Fő tér, VIII. ker. Kálvária tér és XVII. ker. Rákoscsaba) felmérést végeztünk. A három könyvtár sok szempontból különbözik egymástól. A Fő téri könyvtár nagyforgalmú, nagy könyvanyaggal rendelkező régi könyvtár, mely évtizedek óta működik a jelenlegi helyén. A Kálvária téri könyvtár új létesítmény, közepes forgalommal. A harmadik könyvtár, mely szintén új létesítmény, Rákoscsabán működik. Rákoscsaba peremkerület, Budapest zöldövezetében, részben parasztlakossággal.

A három könyvtárban összesen 5454 felnőtt (15 éven felüli) olvasót tartanak számon. Ezek közül 2537-en 15 és 26 év között vannak — életkorukat tekintve. Az olvasók számának foglalkozás szerinti megoszlása :

munkás	1255
paraszt	64
értelmiségi	976
tanuló	1536
egyéb (alkalmazott, háztartásbeli, nyugdíjas, kisiparos stb.)	1623

A munkás- és parasztolvasók túlnyomó többsége férfi. Több a férfi az értelmiségi és tanuló olvasók között is. Nagy számban vannak nők az alkalmazott foglalkozású olvasók között és mivel a kerületi könyvtárakat a háztartásbeliek nagy számmal látogatják — az egyéb megnevezésű csoport túlnyomó többségét nők teszik.

Vizsgálatunk csak a 15 éven felüli kölcsönzők olvasmányaira korlátozódott, mivel a gyermekirodalom olvasása teljesen más — elsősorban pedagógiai — problémát jelent. A 15 éven felüli ifjak nagy többsége ugyanazokat a könyveket olvassa, mint a felnőttek. Vizsgálódásunk szempontjából „új magyar irodalom" fogalma alá soroltuk mindazokat a műveket, melyeket íróink a felszabadulás után alkottak, valamint azokat a könyveket, melyeket az utolsó tíz évben adtak ki először legálisan. Ilyen meghatározás alapján a következő könyveket olvasták egy hét alatt a három kerületi könyvtárban :

	Példány
Aczél Tamás : A szabadság árnyékában	4
Balázs Anna : A kitüntetett	1
Barabás Tibor : Rákóczi hadnagya	1
— A szeretet forrása	4
Bárány Tamás : Húsz év	5
Barát Endre : Hajnalban indultak el	2
Bátori Irén : Kemény lecke	4
Beczássy Judit : Rózsadomb	5
Benjámin László : Örökké élni	2
— Tűzzel, késsel	1
Berzeviczy Gizella : Márianosztra	1
Boldizsár Iván : Reggeltől reggelig	1
Cseres Tibor : Tél és nyár	1
— Térdigérő tenger	3
— Zsebek és emberek	1
Darvas József : Város az ingoványon	2
Darvas Szilárd : A csodálatos papagáj	1
— Ugyanaz viccben	1
Déry Tibor : Bálint elindul	1
— A befejezetlen mondat	1
— Felelet	5
— Jókedv és buzgalom	1
— Két emlék	2
— A ló meg az öregasszony	1
— Simon Menyhért születése	2
Dobozy Imre : A fegyverek beszéltek	4
Fazekas György : Csodálatos utazás	1
Fehér Klára : Az érem másik oldala	1
Fekete Gyula : Kati	2
— Májusfa	1
— Vér és korom	2
Felszabadult ország	1
Földes Péter : Felejthetetlen május	2
Galgóczi Erzsébet : Egy kosár hazai	2
Geréb László : A parasztgenerális	1
Gergely Sándor : Dózsa György	3
— Felszáradnak a könnyek	1
— Forró nyár	6
— Vitézek és hősök	1
Gyárfás Miklós : Visegrádi pofonok	1
Gyertyán Ervin : Ítélet Hanoiban	1
Győri Dezső : A veszedelmes ember	1
Hárs László : Berke Annus két napja	2
Háy Gyula : Az élet hídja	1
— Öt színdarab	2
Hegedüs Géza : Az aranypecsét	10
— Az erdőntúli veszedelem	1
— Az istentelen Kulin bán	1
— Megkondulnak a harangok	4
— Az óceán vándora	2
— A sötétség utolsó órái	4
— Útvesztő	7
Hollós Korvin Lajos : Hátsó lépcső	1
— A vöröstorony kincse	5
Horváth Mária : Kati	1
Illés Béla : Fegyvert s vitézt éneklek	3
— Honfoglalás	3

Illés Béla: Kárpáti rapszódia	8
— Történelmi lecke	1
— Tűz Moszkva alatt	1
— A vígszínházi csata	2
Illyés Gyula: Fáklyaláng	1
Jankovich Ferenc: Hulló csillagok	6
— A tél fiai	3
József Jolán: A város peremén	1
Kamjén István: Mihály	1
Karinthy Ferenc: Budapesti tavasz	6
— Hazai tudósítások	2
Kertész Róbert: Ne felejts	1
Keszi Imre: Alapkő	4
Kolozsvári Grandpierre: A csillagszemű	3
Komáromi Zoltán: Bátrak hajója	1
Kovai Lőrinc: Fáklyatánc	2
— Igazság	1
— A nagy virradat	3
— Parker matróz	2
— Tűzkehely	1
Kőbányai György: Hazai földeken	1
Láng János: Támadás előtt	1
Madarász Emil: Versek	1
Mándi Éva: Hétköznapok hősei	1
Méray Tibor: A fehér folyam	1
— Horel de l'Écu	3
— Korea szíve	1
Mesterházy Lajos: Hűség	1
— Tanúság	6
Molnár Zoltán: A kovács	1
Móricz Virág: Apám regénye	9
— Szerencse	4
Nagy Lajos: A menekülő ember	2
— A tanítvány	2
Nagy Sándor: Megbékélés	1
Nemes László: Tiszta szív	6
Németh Andor: A betű mestere	2
Oravecz Paula: Kócos	12
Örkény István: Házastársak	7
— Hóviharban	4
Örvös Lajos: A forró föld küldötte	1
Palotai Boris: Tűzhely	1
— Ünnepi vacsora	3
Remenyik Zsigmond: Bűntudat	3
Révay József: A párduc	2
Révész Gy. István: Hello Hopkins	3
Rideg Sándor: Daruszegi vasárnapok	2
— A tükrösszívű huszár	2
Rubin Szilárd: Feldobott kő	3
Sándor András: A nyugtalan ember	2
Sándor Kálmán: Szégyenfa	5
— Tolvajok kertje	7
Sarkadi Imre: Barla Mihály szerencséje	1
— Rozi	1
— Verébdűlő	3
Sásdi Sándor: Csodálatos ősz	3
— Egy magyar nyár	1
— Magvetők	4
— Ruzsinka	5
— A vándorút vége	1
Sós György: Pettyes	1
Soós Magda: Erős szálak	3
Sőtér István: Bűnbeesés	1
Szabó Pál: Csendélet a gépállomáson	1
— Hajdu Klári	1
— Isten malmai	7
— Nyugtalan élet	6
— Talpalatnyi föld	12
— Tavaszi szél	7
— Új föld	1
Szántó György: Az Alapiak kincse	2
— A boszorkány	1
Szász Imre: Bottyán János	3
— Szól a síp	7
Szilvási Lajos: Középiskolások	1
Sziráki Judit: Tisztességes János	1
Tamás Aladár: Megsebzett ifjúság	1
Tamási Áron: Bölcső és bagoly	4
— Hazai tükör	7
— Szegénység szárnyai	6
Tamási Lajos: A harmadik szerszám	1
Tersánszky J. Jenő: Egy ceruza története	1
— Sziget a Dunán	1
Thury Zsuzsa: Egy fedél alatt	7
— A francia kislány	3
— Zalai nyár	1
Urbán Ernő: Kemény dió	1
Vajda István: Az AA 338-as esete	4
Veres Péter: Almáskert	9
— Három nemzedék	10
— Pályamunkások	1
— Próbatétel	4
— Rossz asszony	6
— Útközben	3
Vészi Endre: Ketten hazafelé	1
Vidor Miklós: Hazugság	1
— Szökőár	2
Vitányi János: Főhadnagy Fazekas	3
Zsombor János: Így történt	2
Összesen	436

Mely könyvek a legnépszerűbbek? A kérdés megválaszolásához nem feltétlenül szükséges felmérés. Könyvtárosok, könyvterjesztők között ezek a nevek, címek közismertek. A könyvhét előtt a Rákosi Kultúrház könyvtárosa körkérdést intézett olvasóihoz: melyik a legkedvesebb regényük, ki a legkedveltebb költőjük? A válaszok szerint a legjobban kedvelt öt magyar regény — *Veres Péter*: Három nemzedék, *Karinthy Ferenc:* Budapesti tavasz, *Déry Tibor:* Felelet, *Aczél Tamás:* A szabadság árnyékában és *Bárány Tamás:* Húsz év. Költők közül *Juhász Ferenc, Devecseri Gábor, Benjámin László, Zelk Zoltán* és *Kuczka Péter* neve szerepelt legtöbbször.

Természetesen nem tekinthetjük ezeket a címeket, neveket általános érvényűeknek. A legkeresettebb könyvek azonban nagyjából mindenütt azonosak. Arra a kérdésre, hogy melyek ezek, választ ad a nagy példányszámban megjelent és elfogyott művek sora.

Felmerülhet az a kérdés is, mennyiben ad képet az olvasók érdeklődési köréből egyetlen héten három kerületi könyvtárban kikölcsönzött könyvanyag? Nyilvánvaló, hogy nem tükrözi teljes mértékben az olvasók igényeit, kívánságait, hiszen sokszor nem azt a könyvet kapják, amit olvasni kívánnak, hanem abból kell választaniok, ami éppen a könyvtár raktárában van.

Azonnal leszögezhetjük: ha valamely mű nem szerepel jegyzékünkön, nem jelenti, hogy nincs meg a könyvtárakban, vagy nem olvassák, csak azt, hogy a megnevezett három könyvtárban a szóbanforgó egy hét alatt nem kölcsönözték. Előfordulhat az is, hogy valamelyik könyv olvasottságánál azért látunk alacsony számot, mert nem fordult meg egyik könyvtár polcán sem ezen a héten. Valószínű, hogy ez történt Vidor: Szökőár c. könyvével. Vastag kötet, az olvasók sokáig tartják maguknál. Egyébként a könyvtárosok csak kis példányszámban vásárolták meg. Megjelenésekor még nem ismerték, később már nem tudták beszerezni, mert kifogyott. Egyes művek olvasottsága azért tűnik kicsinek, mert ezeket már korábban elolvasták — „lefutottak". (Pl. Déry: Felelet c.

könyve.) Szerepelnek az olvasott könyvek között ifjúsági regények is. Serdülő korú, de gyakran felnőtt olvasóink is igénylik az Ifjúsági Könyvkiadó kiadványait. (Ámbár ezekből a könyvekből az általános iskolások nem sokat hagynak a felnőtteknek.) Befolyásolja még a képet az is, hogy a feljegyzések nyári időszakban történtek, amikor általában „könnyebb" könyveket kölcsönöznek. Bizonyos azonban, hogy azokat a könyveket, melyeket a kimutatás mint többszörösen olvasott műveket tüntet fel (Oravecz Paula: Kócos, Szabó Pál: Talpalatnyi föld, Veres Péter: Három nemzedék, Hegedüs Géza: Az aranypecsét) — valóban valamennyi kerületi könyvtárban állandóan olvassák és keresik.

Arról, hogy mit keres leginkább és mit olvas Budapest olvasóközönsége, teljesen pontos képet akkor sem kapnánk, akárha egy évig is jegyeznénk a kikölcsönzött könyveket. Lehetetlen követni azt, melyik könyvet hozzák vissza olvasatlanul s melyek azok, amelyeket mint egyszeri kölcsönzést tart számon a könyvtár, de az olvasó családja és egész baráti köre végigolvassa.

Adataink értékét abban látjuk, hogy számok erejével bizonyítanak több olyan jelenséget, amelyet már hosszabb idő óta sejtettünk. Abból a célból, hogy adatszerűen bizonyíthassunk és nagyobb nyomatékkal hívhassuk fel a figyelmet a problémákra, melyek megoldásával a népművelés dolgozóinak foglalkozni kell — felosztottuk az olvasott könyveket műfaji megoszlás szerinti, megjelölve milyen nemű, korú, foglalkozású olvasók olvasták.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK OLVASOTTSÁGÁNAK MEGOSZLÁSA

Elolvasott művek	Munkás		Paraszt		Értelmiség		Tanuló		Egyéb		Összesen	Ebből 26 éven aluli
	Fi	Nő	Fi	Nő	Fi	Nő	Fi	Nő	Fi	Nő		
1. *Regények:*												
a) Szoc. építése városban ...	10	5	—	—	5	2	7	6	4	22	61	14
b) Szoc. építése falun	9	2	—	1	4	1	4	3	3	19	46	5
c) Felszabadulásról	4	3	—	—	—	9	4	5	4	15	44	9
d) Történelmi .	10	6	1	—	5	3	16	7	7	27	82	29
e) Egyéb	21	5	—	—	5	4	13	8	12	43	111	23
2. *Elbeszélések*	14	5	—	1	4	2	8	3	2	31	70	14
3. *Költemények* ...	1	—	—	—	—	—	—	—	2	2	5	—
4. *Színművek*	1	1	—	—	—	1	2	3	2	2	12	4
Összesen	70	27	1	2	23	22	54	35	36	161	431	98

Az előbbiekben leírthoz hasonló célból megvizsgáltunk tíz különböző jellegű művet. Ezúttal azt vettük szempontként, hogy e könyveket megjelenésük óta hányan s milyen nemű, korú foglalkozású olvasók olvasták el a vizsgált három könyvtárban? (L. táblázatot a 103. old.-on.)

A KIMUTATÁSOK MEGERŐSÍTIK azt a régi tapasztalatot, hogy a kerületi könyvtárakban leginkább regényeket kölcsönöznek, mégpedig, mind a két kimutatás szerint, igen nagy mértékben történelmi regényeket. Ezeket főként az ifjúság és háztartásbeli olvasóink kölcsönzik. Az elolvasott könyvek között elég sokat találunk, melyeknek témájukban a felszabadítás harcait írják le. Ez — valószínűleg — azzal függ össze, hogy ebben az évben ünnepeltük a felszabadítás tízéves évfordulóját és egy sor új mű jelent meg erről a témáról.

A Pedagógiai Könyvtár kölcsönzője, háttérben az olvasószobával

A Szovjet Gyűjtemény olvasóterme

Máté Pista bácsi
(Műhely)

A XV. ker. Tanács 2. sz. Szabó Ervin könyvtárának olvasószobája (Pestújhely)

A XXI. ker. Tanács 1. sz. Szabó Ervin Könyvtárában (Csepel, Fürst Sándor u. 40) is otthonosan érzik magukat az olvasók

A XVII. ker. Tanács 1 sz. rákoskeresztúri könyvtárát a szomszédos termelőszövetkezet tagjai is szívesen látogatják

A XI. ker. Tanács Verpeléti úti Szabó Ervin-könyvtárának kölcsönzője

A Módszertani Osztálynak a „Traktoros nap" alkalmából rendezett mintakiállítása (1954 június)

A Békeplakát-kiállítás egyik fala (1951)

Megállapítható: olvasóink egyre növekvő érdeklődéssel fordulnak mai életünk problémáival foglalkozó regények felé. Szemben az általános nézettel, mely azt tartja, hogy ebben a tárgykörben íróink paraszti témájú regényei sikerültek jobban — adataink szerint — nagyobb az olvasottsága a városi környezetben lejátszódó regényeknek. Ennek magyarázata csak az lehet, hogy az utóbbi időben több jól sikerült írás jelent meg a városi dolgozók életéről.

Kitűnik, hogy munkásolvasóink lelkes hívei és szorgalmas olvasói új irodalmunknak. Érdek-

EGYES KÖNYVEK OLVASOTTSÁGÁNAK MEGOSZLÁSA MEGJELENÉSÜK ÓTA

Elolvasott művek	Munkás		Paraszt		Értelmiség		Tanuló		Egyéb		Összesen	Ebből 26 éven aluli
	Fi	Nő	Fi	Nő	Fi	Nő	Fi	Nő	Fi	Nő		
1. *Regény a szoc. építéséről városban:*												
Nemes L.: Tiszta szív	16	12	—	2	1	8	9	9	3	44	104	25
Vidor M.: Szököár	17	7	—	—	8	11	8	5	8	24	88	34
Veres P.: Rossz asszony .	25	10	1	4	8	9	20	16	14	80	187	37
2. *Regény a szoc. építéséről falun:*												
Szabó P.: Új föld	50	9	—	1	10	12	16	15	18	70	201	36
3. *Regény a felszabadulásról:*												
Thury Zs.: Egy fedél alatt .	60	20	2	6	16	21	18	23	22	128	316	63
4. *Történelmi regény:*												
Hegedüs G.: Megkondulnak a harangok ...	66	12	4	2	10	20	138	70	32	104	458	278
5. *Elbeszéléskötet:*												
Beczássy J.: Rózsadomb ...	31	6	1	—	13	11	10	11	14	56	153	49
6. *Verseskötet:*												
Benjámin L.: Tűzzel-késsel ..	4	1	—	—	2	2	7	4	3	8	31	10
7. *Elbeszélő költemény:*												
Juhász F.: Apám	2	2	—	—	2	—	2	—	2	1	11	3
8. *Színmű:*												
Illyés Gy.: Fáklyaláng	5	—	—	—	2	3	3	2	1	1	17	7
Összesen	276	79	8	15	72	97	231	155	117	516	1566	542

lődésük a prózai irodalom minden témakörére kiterjed, komolyan érdekli őket a szocializmus építésének ábrázolása. Munkásnő olvasónk azonban sokkal kevesebb mint férfi. A dolgozó nők nem igen érnek rá az olvasásra. Még a háztartásbeli munkásfeleségek érdeklődési köre is korlátozottabb. A háztartás mindennapos apró-cseprő gondjai között nem fejlődnek olyan mértékben, mint férjük. Erre utal könyveik kiválasztása is, ezt mutatják a könyvtárban folytatott beszélgetések. Sajnálatos jelenség, hogy műszaki irodalmat úgyszólván kizárólagosan csak férfi munkásolvasóink kölcsönöznek.

Könyvtáraink legszorgalmasabb olvasói az alkalmazottak és háztartásbeliek. Ebben a kategóriában találjuk a legtöbb „könyvfalót". Az új magyar irodalmat is viszonylag nagy mértékben olvassák. Ezek az olvasóink szívesen elmondják véleményüket az elolvasott könyvről. Szeretnek a könyvtárban beszélgetni.

Ifjúságunk (26 év alatti olvasóink), bár a megvizsgált könyvtárak olvasóinak majd felét teszik ki, az új magyar irodalmat kevésbé olvassák, mint az idősebbek. Számarányuknak megfelelően csak a történelmi regényeket olvassák. Részben elfogadhatjuk magyarázatként, hogy fiatal olvasóink most akarják megismerni a virágirodalom régi és újabb kiemelkedő alkotásait. Ez a magyarázat azonban nem teljesen kielégítő. A kölcsönzőasztal mellől is jól megfigyelhető, hogy a fiatalok egy része „jampec" befolyás alatt áll. Vannak fiatalok, kiknek irodalmi érdeklődése a sznobokéra emlékeztet. Csak a klasszikusokat és a formalisták könyveit akarják olvasni. A könyvtáros feladata, hogy ezeket felvilágosítsa: mai életünk művészi ábrázolása, mai kultúránk iránt való közömbösség nemcsak politikai, hanem kulturális elmaradottságra vall.

A kimutatás nem sokat árul el a parasztolvasók olvasmányairól. Kevés parasztolvasó van a kerületi könyvtárakban, s csak az utolsó évben sikerült a mezőgazdasági övezetben működő könyvtárak dolgozóinak felnőtt parasztolvasókat megnyerni a könyvtár számára. Ezek a parasztolvasók azonban elsősorban mezőgazdasági szakkönyveket keresnek a könyvtárban és csak másodsorban szépirodalmat.

Az elbeszéléseknek lényegesebben kisebb a forgalmuk a regényeknél. Még ha olyan kitűnő novellisták, mint Móricz Zsigmond vagy Mikszáth Kálmán műveinek olvasottságát nézzük is, azt tapasztaljuk, hogy regényeik sokkal keresettebbek, mint elbeszéléseket tartalmazó köteteik. A kerületi könyvtárak kölcsönzőinek nagy része nemrégen vált rendszeres olvasóvá, s a kezdő olvasók szívesebben olvasnak regényt. Egyik olvasónk ezt így magyarázta: „Mire beleélem magam az elbeszélés történetébe, már vége."

A kimutatások élesen rávilágítanak arra, hogy a költői műveket úgyszólván nem olvassák. A verskötetek tudomásunk szerint a könyvesboltokban sem nagyon keresettek. Egyébként indokolt volna, hogy a verskedvelő olvasó mielőtt megvásárol egy kötetet, azt előbb könyvtárból kölcsönözze ki és azt vásárolja meg, amit már megszeretett. Az egyes művek olvasottságának vizsgálatánál azt tapasztaltuk, hogy *Benjámin László* verseskötetét — akinek neve közismert és számos költeménye tankönyvekben is megtalálható — sokkal inkább olvasták, mint Juhász „Apám" című kitűnő költői elbeszélését. Ezt a verset, amit alig népszerűsítettek, nagyon kevesen olvasták.

Meg kell jegyeznünk, hogy az új magyar költők versein túl, a költeményeket általában nem olvassák. A világirodalom legnagyobb költői lángelméit még kölcsönzik valamennyire, de ezek iránt sem kellő az érdeklődés — nagyrészt diákok viszik, tanulmányaik segédkönyveként. Ha a jelenlegi versolvasást összehasonlítjuk a Fővárosi Könyvtár 1934. évi felmérésének adataival, némi javulást észlelünk. Akkor még rosszabb volt a helyzet. De ez nem vigasztaló.

A színművek olvasottsága sem nagyon jó. Még a „Fáklyaláng"-ot, *Illyés Gyula* színművét is csak kevesen kölcsönözték. Pedig ennek olvasását indokolná nagy színpadi sikere és az, hogy nemcsak a nézőtéren, hanem elolvasva is műélvezetet nyújt. Ez a jelenség — épp úgy, mint a költemények csekély olvasottsága — arra mutat, hogy olvasóközönségünk ma még elsősorban a kellemes időtöltést, szórakozást s nem pedig művészi élményt keres olvasmányaiban.

AZ ÚJ MAGYAR IRODALOM olvasottságának tanulmányozásánál az érdekelt leginkább bennünket, mennyire olvassák, hogyan értékelik olvasóink mai életünk irodalmi feldolgozását. Melyik író, melyik művét szeretik olvasóink, mit hiányolnak, mit várnak életünk ábrázolásánál.

Olvasóink irodalmi ízlésének jellemzésére közléseikből néhányat röviden ideírunk:

B. I. tsz-dolgozó, rákoskeresztúri könyvtárunk olvasója elmondja, hogy legjobban *Mikszáth Kálmán* és *Veres Péter* írásait szereti, Mikszáth huncut történeteit élvezi, Veres Pétert pedig közel érzi magához. „Hogyne olvasnám szívesen, mikor az én életemről szól és tanulni lehet belőle." Úgy tűnik neki, hogy a „Próbatétel" szereplői személyes ismerősei. Nagyon lelkesen beszél *Kovács György* Vetéstől-aratásig c. könyvéről. Szerinte ez a forma alkalmas arra, hogy parasztemberrel megkedveltesse az olvasást. A könyv felsorolja a legfontosabb mezőgazdasági munkákat, de mondanivalóit humoros apróságokkal, adomákkal, hasznos tanácsokkal fűszerezi. (Bár itt nem szépirodalomról volt szó, ennek a megjegyzésnek közlését fontosnak tartottuk, mint a parasztság olvasási igényére jellemző adatot.)

Veres Pétert nemcsak a parasztolvasók szeretik. K. K. idősebb asztalos is őt emlegeti. Az Almáskert több figurájára ő is ráismert. A Rossz asszonyról az a véleménye, az eset valóságos, van ilyen az életben, csak Józsi nem volt öntudatos munkás.

A Rossz asszony-nyal kapcsolatban gyakran halljuk azt a megjegyzést, nem kellett volna tűrni az asszony „disznóságait". N. L. sztahanovista lakatos is erről beszél. Ő is kedves írói között nevezi meg Veres Pétert, bár szerinte hibája, hogy egyes részleteket túlságosan kidolgoz. Sem a városi értelmiségieket, sem a munkásokat nem érdekli — mondja — a mezőgazdasági munkák (pl. boglyarakás) részletekbe menő, aprólékos leírása.

A legismertebb, legolvasottabb írók Kossuth-díjasaink. De beszélnek olvasóink minden nemrégiben megjelent könyvről, különösen azokról, melyek az embereket naponta foglalkoztató problémákat vetik fel. B. L.-né könyvelő elmondotta, különösen az a probléma érdekli, hogyan alakul a házastársak egymás közötti viszonya, ha nem egyformán fejlődnek. *Soós Magda:* Erős szálak, *Örkény István:* Házastársak és *Nemes László:* Felesleges ember c. könyvek alapján kifejtette saját nézetét — joga van a házastársnak elhagyni párját, ha az őt visszahúzza. Nemes László könyve, a „Felesleges ember" több olvasónkat foglalkoztatta. Vita alakult arról, lehet-e elégedett valaki, aki magas pozícióból alacsony munkakörbe került?

Sós Magda könyve is több olvasónkat foglalkoztatta. K. I. egyetemi hallgatónő a könyvet ugyan közepesnek tartja, de nagy érdeklődéssel olvasta a gyár életének leírását. S. M. műszaki alkalmazott szerint jól oldotta meg az írónő az új és régi értelmiség viszonyának leírását. Több olvasónk a regény hibáira mutatott rá. V. Gy.-né háztartásbeli szerint „hosszadalmas", L. A. tisztviselő szerint „nincs benne élet" Érdekes, hogy a három olvasó véleménye egybehangzóan az: *Azsajev:* Távol Moszkvától c. regényére emlékeztet, annak jól ábrázolt alakjai, jellemzése nélkül.

Nemes László másik regénye, a Tiszta szív is sok megjegyzést váltott ki olvasóinkból. V. L.-né Közért-alkalmazott érdekes, hasznos könyvnek tartja. A főszereplőnek kevés volt az önbizalma, ezért tudott rá annyira hatni főnökének látszólagos fölényes tudása. V. A. érettségiző diákleány szerint az író jól ábrázolja, amilyen mértékben távolodik el az asszony a munkásságtól, úgy veszi fel a polgári szokásokat. Gy. A. műszaki tisztviselőnek kevésbé tetszik a regény: jó lenne, ha igaz lenne. Ha valaki nem válik be funkciójában, nem ilyen szépen magyarázzák meg neki, hogy menjen vissza munkapadjához. M. L. technikusnak sem tetszett a könyv: sokat filozófál az író, túlzottan használja a mai mozgalmi nyelvet.

Palotai Boris Ünnepi vacsora c. könyvének is különböző a visszhangja. Általában tetszik. A vita azon van, hogyan képzelhető el, hogy akinek családja, gyereke van, a húszezer forintos Kossuth-díjat teljes egészében testvérei között osztja szét. Sz. J.-né is felveti ezt a kérdést, bár szerinte Palotai Boris nagyon sokat fejlődött korábbi írásaihoz képest. L. M. szerszámkészítőnő elmondta, hogy általában nem szereti olvasni az új magyar regényeket, mert legtöbb a termelésről, a munkáról szól s kevésbé a magánéletről. Neki Palotai Boris könyve éppen azért tetszett, mert a magánélet problémáit vetette fel. A városligeti jelenet szerinte a legszebben ábrázolt szerelmi jelenet az utóbbi időben írtak között.

Egyike a legsikeresebb könyveknek *Bárány Tamás* Húsz év című könyve. Sch. M. főellenőr Kossuth-díjra érdemesnek tartja a könyvet. Végigvezeti az embert az első világháborútól 1950 végéig. Ilyen könyvre van szükség, amely kiválóan érzékelteti a múltat és utat mutat a jelenben. P. I. munkásnő szerint a könyv minden sora igaz. Egyik rokona ismerte is a szóbanforgó családot. M. E. is igaznak találta a könyvet. Ő is átélte a heti 5 pengős fizetést és a könyv olvasásakor saját múltját élte át. A könyv

címét kifogásolja, nem kelti fel az érdeklődést. Ha a könyvtáros nem ajánlotta volna, soha sem olvasta volna el. Bárány Tamás stílusa is tetszett, de „azért még messze van kedvenc íróm, Jókai stílusától" !

A budapesti felszabadító harcok ideje mindannyiunk számára életünk egyik legmegrázóbb, élményekkel teli időszaka volt. Éppen ezért érdekes számunkra a felszabadulás irodalmi feldolgozása. *Karinthy Ferenc* Budapesti tavasz-a mindig népszerű volt, de mióta regényéből filmet készítettek, még fokozódott olvasottsága, keresettsége. Idézzük néhány olvasó véleményét a könyvről : Sz. P. esztergályos kitűnőnek találta az értelmiségiek ábrázolását, az ellenálló csoport figuráit gyöngének, működésüket gyerekesnek. Vonzó a bányász alakja, szerinte az egyetlen, aki megközelíti a kommunista hőst. Sch. M. főiskolai hallgatónő úgy nyilatkozott erről a regényről, hogy nem remekmű, de el kell olvasni — „azt a szörnyű budapesti telet sikerült életrekelteni". Egy 57 éves régi kommunista szerint valószerűtlen, hogy egy ilyen leszakadt illegális csoport ilyen formában működhetett. Helyes lett volna, ha az író megkérdezi az illegalitásban működött elvtársak véleményét is. K. I. tisztviselő dícséri a könyvet, bár szerinte a reakciósok ábrázolása sikerült legjobban. A munkásokat Karinthy kevésbé ismeri.

Vidor Miklós Szökőár-ja egyike legnépszerűbb regényeinknek. B. J. 50 év körüli munkás azért tartja jónak, mert jellemzései kitűnőek. B. L. műhelyoktató fontosnak tartja, hogy az írók a fiatalságnak ilyenfajta könyveket írjanak. Megfigyelése szerint a fiatalok közül sokan csak azért „komiszkodnak", mert így vélik társaik elismerését elnyerni. Erős hatásra hamarosan más emberré válnak. H. J.-né pedagógus hiánypótlónak mondja a könyvet, melyből fiatalok, nevelők, szülők egyaránt tanulhatnak.

A fiatalság problémái érdeklik olvasóinkat és hiányolják, hogy íróink ezzel a kérdéssel keveset foglalkoznak. A Szökőár sikere ezzel feltétlenül összefügg.

S. É. most érettségizett fiatal lány szerint a vidékre kihelyezett fiatal diplomások sorsával foglalkozniok kellene íróinknak. S. É. kitér arra is, hogy a középiskolások nem ismerik eléggé az új magyar irodalmat, mellyel a tanterv nem foglalkozik eléggé. Ha az irodalomtanár nem hívja fel a figyelmet és nem szeretteti meg az irodalmat, a gyermekek nagyrésze nem is olvas. S. S. 22 éves építőmunkás elégedetlen az irodalmunkkal. Legfőbb kifogása — az írások nem őszinték. Az ifjúság életét talán még sematikusabban írják meg, mint a felnőttekét. Fontos lenne írni az ipari tanulók, MTH-otthonok életéről, de őszintén. Tudni kell, hogy a fiatalok élete nemcsak a műhelyben és az intézetben zajlik, hanem ezen kívül is. Véleménye szerint, ha a fiatalok káros külső befolyás alá kerülnek, ez többek mellett annak következménye, hogy nem sikerült az élet igazi, hű ábrázolásával magunknak megnyerni. K. K. ifjúmunkás szerint irodalmunk nem érint „kényes kérdéseket" — ezért nem elég érdekes. Írni kellene a lakáskérdésről, a család, a szerelem problémáiról.

Fenti beszélgetések, megjegyzések azoktól az olvasóktól erednek, akik sokat olvassák a mai irodalmat, ennélfogva leginkább alakult ki bennük vélemény. Vannak azonban olvasóink között olyanok is, akik kifejezetten idegenkednek az új magyar írók könyveitől. Sz. I. rákospalotai nőolvasónk egy íróhoz címzett levelében azt írja, hogy „gyanakodva" vette kezébe könyvét, mert mai magyar író. Ennek a „gyanakodásnak" több oka lehet. Az egyik, hogy talán néhány gyöngébben sikerült könyvet olvasott s ebből általánosított. Könyvtárosaink feladata kellően megmagyarázni : még a kevésbé sikerült művek is érdekesek, mert velünk foglalkoznak, rólunk írtak. Az olvasók gyakran nem szeretik a termeléssel és üzemi kérdésekkel foglalkozó regényeket. Talán inkább arról van itt szó, hogy a felszínes, sematikus ábrázolás riasztja el olvasóinkat az ilyen típusú könyvektől. Viszont *Nagy István* Legmagasabb hőfokon c. regényét sokan, szívesen olvassák s mint kedves könyvüket említik.

Jellemző az olvasóinkkal folytatott beszélgetésekre, hogy elsősorban tartalmi kérdésekkel foglalkoznak. Amennyiben esztétikai szempontokat felvetnek, azok elsősorban az olvasmányossággal függenek össze.

TAPASZTALATAINKAT ÖSSZEGEZVE megállapíthatjuk — könyvtárainkban olvassák, szeretik az új magyar irodalmat. Új olvasóközönség nőtt fel, amely szükségét érzi annak, hogy irodalmi alkotások foglalkozzanak mai életünkkel és az irodalomban is választ keres személyes problémáinak megoldásához. Olvasóink egésze azonban még nem érzi sajátjának az új irodalom ügyét.

Könyvtárosaink egyik feladata, hogy megmagyarázzák az olvasóknak : az új magyar iro-

dalom a mi gyermekünk. Ha fel is lépünk azzal a követeléssel, hogy íróink minél jobbat alkossanak, tudnunk kell, hogy nem minden évben születnek remekművek. A remekművek létrehozása érdekében támogatnunk, segítenünk kell minden alkotót, aki munkájával hozzájárul az irodalomban mai életünk ábrázolásához.

Előfeltétel, hogy a könyvtáros ismerje, szeresse irodalmunkat. Sajnos, vannak olyan könyvtárosok, akik bizonyos fenntartással beszélnek az új magyar irodalomról. Pedig az a leghatásosabb népszerűsítés, mikor a könyvtáros a saját élményét mondja el. Könyvtárosaink magyarázzák el az olvasóknak, véleményük közlésével ők is hozzájárulnak az irodalom fejlődéséhez. Hívják el az írókat minél gyakrabban a könyvtárba. Sajtótáblákon tegyék közzé rendszeresen a könyvek ismertetését, kritikáit. Könyvkiállításokon szerepeljenek megfelelő mértékben az új magyar könyvek, mottóként a legutóbbi időkben megjelent költeményekből válasszanak idézeteket.

Az új magyar irodalom további fejlődéséhez döntő módon szükséges az irodalmi közvélemény kialakulása. Ennek előfeltétele azonban, hogy az olvasóközönség kultúrált legyen.

Az olvasói kultúra emelkedését szolgálja a könyvkiadási és könyvtárpolitika, amely megszüntette a ponyvakiadást és kivonta a forgalomból az álirodalmi besztszellereket. Ez a körülmény is hozzájárult — az olvasóközönség számának és igényeinek növekedése mellett — hogy az utóbbi időben a klasszikusok iránt nagy mértékben megnőtt az érdeklődés. Ez egészséges jelenség. Sajnálatos jelenség azonban, hogy a klasszikusok olvasása — általában az olvasás — felületes. Gyakori, hogy a remekíró könyvtári olvasója nem tudja mikor élt az író, milyen társadalmi viszonyokról szól a könyv, esetleg még azt sem, melyik országban játszódik a történet.

Ismét a könyvtáros feladata, hogy a klasszikusok és az uj írók műveinek olvasását egyaránt olyan irányba terelje, hogy az elősegítse a kultúrált olvasóközönség kifejlődését. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy az olvasók kezébe könyvet adunk, még azzal sem, hogy jó könyvet. El kell magyaráznunk, mit jelent az a könyv, hogyan kell olvasni. Fel kell hívnunk a figyelmet az írásmű keletkezéseinek körülményeire, rá kell vezetni az olvasót arra, hogy az írásról, az olvasott könyvről szóló irodalmat is elolvassa, tanulmányozza a folyóiratokban megjelenő bírálatokat is. Így nevelődik majd az a kultúrált olvasóközönség, amely azután mint műértő és műélvező foglalkozik az új magyar irodalommal. Ez jótékonyan fog hatni az irodalom fejlődésére.

A könyvtáros tevékenysége e téren kiegészíti a pedagógus, a sajtó, a kritika munkáját. De azokat nem pótolja. Az új olvasóközönség nevelését az iskolának kell elkezdenie, folytatása nem utolsó sorban a sajtó kötelessége.

A kritika — még az elmarasztaló kritika is — felkelti az olvasók figyelmét a könyvek iránt. Gondoljunk Déry Felelet-ének vitájára. Az ilyen irodalmi viták mindenképpen nevelő, gondolatébresztő hatással vannak. Szükséges, hogy egészséges kritikai szellem alakuljon ki, a bírálatok ne alkalomszerűek, ötletszerűek legyenek, s ne szorítkozzanak egyes kiválasztott írók munkáira. Az időszaki sajtó, kivált az irodalmi lapok kritikájának lelkiismeretesen az egész irodalmat figyelemmel kell kísérnie. Egy-egy kritika, filmesítés, irodalmi díj olvasók tízezreinek figyelmét irányítja a szóbanforgó műre.

A kulturális forradalom diadalmasan halad előre. Olyan országból, amelyben a népnek csak csekély töredéke olvasott, olyan országgá válunk, amelyben az egész lakosság olvasóvá lesz. Eddigi eredményeink biztosítékai annak, hogy ez a fejlődés nemcsak számszerű, hanem minőségi is lesz, írók és olvasók között létrejön az a szoros, bensőséges kapcsolat, amely pezsgő, eleven irodalmi élet kialakulásához szükséges.

A közlemény anyagát gyűjtötték és feldolgozták: G. Nyilas Márta vezetésével Kertész Pál, Szalay István, Szelestey Gyuláné, Szederkényi Olga, Tyroler Gyula — a módszertani osztály munkatársai. Segítettek a munkában az V. ker. Királyi Pál utcai, a XIII. ker., Rákosi Mátyás Kultúrotthonban levő és a XVII. ker., rákoskeresztúri könyvtár dolgozói.

BUDAPEST TÖRTÉNETE BIBLIOGRÁFIÁJÁNAK TERVEZETE

A HELYISMERETI BIBLIOGRÁFIÁK fontosságára és jelentőségére legutóbb *Reguli Ernő* mutatott rá Szeged városának készülő bibliográfiájával kapcsolatban: „A helyismereti bibliográfiák igen fontos segédeszközei a tudományos kutatásnak, az egyetemi és középiskolai oktatásnak. A nagy (egyetemi, megyei) könyvtáraknak egyik feladatuk az illető tájegység irodalmi, történeti, művészeti, gazdasági vonatkozásainak a feltárása. Az egyetemeken már végeznek ilyen munkát, a területi problémák egyre inkább a hallgatók érdeklődési körébe kerülnek... A középiskolák központi feladata a hazafias nevelés, s ennek egyik fontos eszköze a szülőföld megismertetése. Nem lebecsülendő feladatot jelentenek a népgazdaság és a tervezés szempontjai sem. Fel kell tárni területünk gazdasági problémáit, rejtett tartalékait, melyek a tervezés alapjaiul szolgálnak."[1]

Ugyanezt a problémát sokkal szélesebb keretek között, a magyar bibliográfia történeti helyzetképébe beleépítve és a bibliográfiai munka valamennyi fontosabb elvi és gyakorlati kérdésének gondos elemzésével kapcsolatban tárgyalja *Módis László* a Tiszántúli bibliográfiáról írt, vitaanyagul szánt nagyszabású tervezetében.[2]

Tanulmánya nemcsak a Tiszántúli bibliográfia kérdéseivel foglalkozik, hanem általában taglalja a tájbibliográfiák problematikáját és egy teljes magyar nemzeti bibliográfia körvonalozásával zárul. Rámutat arra, hogy a bibliográfiáknak itt tervezett formái könyvtári, tudományos kutatási, sőt művelődéspolitikai érdekeket is szolgálnak. Az a megnövekedett igény, amely a területi bibliográfiák iránt megnyilvánul, csak aláhúzza a debreceni Egyetemi Könyvtár célkitűzéseinek helyességét, hogy egy ilyen hatalmas méretű bibliográfia munkálatait tervébe iktatta. Végső soron ennek a bibliográfiának a tervezete azzal az igénnyel lép fel, hogy a mindenképpen szükségesnek ítélt nagy, teljes nemzeti bibliográfia szerves részévé váljék és annak elkészülését a lehetőség határain belül elősegítse.

EGY BUDAPEST TÖRTÉNETÉT FELÖLELŐ BIBLIOGRÁFIA nem indulhat ilyen messzetekintő célkitűzésekkel útjára. Nemcsak azért, mert az irodalmi termelésnek aránytalanul nagy százaléka esik a fővárosra, különösen a XIX. századtól kezdve és így teljességre törekvő igényeket a belátható időn belüli befejezésre nem támaszthat, hanem azért is, mert konkrét célkitűzései lehetővé teszik a szerényebb keretet. Ezek a konkrét feladatok: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igen gazdag „*Budapest*" *Gyűjteménye* anyagának más nagykönyvtárak kiegészítő anyagával együtt való feltárása egyrészt a Budapest történetét megíró kutatók számára, másrészt a könyvtárat felkereső és budapesti vonatkozású anyag iránt érdeklődő olvasók számára. Ez a feladat lehetővé teszi a helyi irodalom gyűjtésének mellőzését abban az esetben, ha tartalma általános és ennek gyűjtését a nemzeti bibliográfia keretei közé utalja. Viszont kötelezőleg írja elő a helyismereti irodalom gyűjtését akkor is, ha az a terület határain kívül keletkezett. Így határolódik el Budapest története bibliográfiájának gyűjtési köre a tájbibliográfiákétól általában.

Más szempontból nem kétséges, hogy ami a helyismereti bibliográfiák jelentőségére vonatkozóan általában áll, fokozott mértékben érvényes Budapest története bibliográfiájára. Budapest története, gazdasági, társadalmi, politikai múltja, közigazgatási fejlődése, kulturális szerepe, munkásmozgalmi jelentősége hazánk életében méltán tarthat igényt, nemcsak a szorosabb értelemben vett kutatók, hanem a művelődni vágyó tömegek érdeklődésére is. A főváros mai területén épült és a mai Budapesttel a földrajzi fekvés és természeti viszonyok azonossága által összefüggő kelta és római Aquincum csak úgy, mint Mátyás „Buda regia"-ja, a törökkori Pest—

Buda, vagy a kapitalizálódás korában rohamos fejlődésnek indult főváros ismerete, hogy csak példát említsünk, közkincsé kell, hogy váljék.

Budapest története az írott emlékek és alkotások ezreiben rögzítődött. A hatalmas, idevonatkozó anyagnak az összegyűjtésére már több kísérlet történt és ezek eredményeképpen számos részletmunka született. Első helyen *Majláth Béla* gyűjtését kell megemlítenünk, aki a milléniumi kiállításhoz készült katalógusát könyvalakban is kiadta.[3] Nagyszabású, nyomtatásban, sajnos befejezetlen munka *Ballagi Aladár* „Buda és Pest a világirodalomban 1473—1711" című, két kötetre tervezett bibliográfiája, amelyből csak az 1. kötet (1473—1599) jelent meg.[4] Ballagi 50 esztendőn át búvárkodott a világ minden számottevő könyv- és levéltárában s hangyaszorgalommal gyűjtötte össze mindazokat a műveket, amelyek a jelzett időben a magyar fővárossal foglalkoznak. Alapvető és úttörő vállalkozásának a csonkaságon kívül (a 2. kötet anyaga csak kéziratban készült el) fő hiányossága, hogy az egyes műveket főként külsőségeiben ismerteti, továbbá, hogy egyszerű időrendet alkalmaz, tárgyi csoportosítás nélkül. Műve ennek ellenére nélkülözhetetlen, alapvető gyűjtemény.

Budapest története irodalmának összeállításában igen jelentősek azok a részletmunkák, amelyeket a két világháború közötti időben a Fővárosi Könyvtár „Budapest" Gyűjteménye dolgozott ki: Aquincum irodalma,[5] Buda és Pest fürdőinek és gyógyforrásainak irodalma,[6] Buda és Pest 1686. évi visszafoglalásának egykorú irodalma 1683—1718.,[7] Buda és Pest a szabadságharc idején 1848—1849.[8] című rendkívül értékes, főként a „Budapest" Gyűjtemény anyagára támaszkodó, legtöbbször annotációkkal ellátott, időtálló bibliográfiai összeállítások. Ezeknek a bibliográfiáknak néhány kisebb jelentőségű pontatlanságon kívül az a hiányosságuk, hogy többnyire a művek megjelenésének évét teszik csoportosításuk alapjává, tekintet nélkül tárgyukra. Ez alól Aquincum és a szabadságharc bibliográfiája kivétel, viszont ez utóbbi nagyon hiányos. Értékesen egészítik ki ezeket a munkálatokat a Budát és Pestet ábrázoló metszetek leírásai.[9]

A különleges budapesti bibliográfiák természetes kiegészítői a budapesti és országos oklevélgyűjtemények, valamint az általános nagy magyar és történeti könyvészetek: *Apponyi Sándor* Hungarica-ja, *Szabó Károly—Sztripszky Hiador* Régi magyar könyvtára, *Petrik Géza* és *Kozocsa Sándor* Magyar könyvészete, *I. Tóth Zoltán* Magyar történeti bibliográfiája 1825—1867, *Kosáry Domokos* Bevezetés a magyar történelem forrásaiba című gyűjteménye, *Bartoniek Emma* összeállítása a magyar történeti forráskiadványokról, *Szentpétery Imre* Scriptores Rerum Hungaricarum című gyűjteménye, számos részletterület bibliográfiája, mint *Genthon István* magyar művészettörténeti, *Bodor Antal* helyismereti, *Banner János—Jakabffy Imre* régészeti bibliográfiája, *Szinnyei József* Magyar írók című alapvető műve és folyóiratrepertóriuma stb. Ezek a kiadványok országos jellegük ellenére eredménnyel használhatók fel a Budapest történetére vonatkozó anyag gyűjtéséhez, ill. kiegészítéséhez.

BUDAPEST TÖRTÉNETE BIBLIOGRÁFIÁJÁNAK munkálatait 1954-ben kezdte meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Az intézetvezetőség különböző osztályok munkatársaiból külön munkaközösséget szervezett, amelynek első feladata a munka megindulásához szükséges felmérés és a legáltalánosabb elvi és gyakorlati szempontok rögzítése volt. A munkaközösség által kidolgozott és a Fővárosi Történeti Múzeum főigazgatója által jóváhagyott ideiglenes terv szerint munkáját a „Budapest" Gyűjtemény könyvanyagának feldolgozásával kezdte meg. Ez a gyűjtemény a főváros történetére és igazgatására vonatkozó mintegy 40 000 kötetnyi nyomtatott és kéziratos anyagot tartalmaz.

A munkaközösség a gyűjtemény anyagából azoknak a műveknek feldolgozását tűzte ki céljául, amelyek bármilyen vonatkozásban állnak a főváros történetével. Nem kerülnek pl. feldolgozásra olyan Budapesten tartott országos jellegű vagy nemzetközi értekezletek, kongresszusok stb. szakirányú közleményeket tartalmazó kiadványai, amelyek egyébként nem budapesti vonatkozásúak, vagy olyan, Budapest történetével össze nem függő, pl. elméleti jogi fejtegetéseket tartalmazó művek, amelyek csupán azért nyertek besorolást a gyűjteménybe, mert pesti vagy budai nyomdában készültek. Az első tervezet a feldolgozandó művek számát a szükséges szűrés után 12 000—15 000-ben jelölte meg. A gyűjtési kört nem szorosan a főváros közigazgatási határához fűzte, hanem kiterjesztette a ma még külön közigazgatás alatt álló Nagy-Budapestet határoló községek (Gödöllő, Szentendre stb.) életére vonatkozó irodalomra is. Az országos jellegű események elhatá-

rolásához szükséges szempontot a helyhezkötöttség jellege adta meg.

A Magyar Tudományos Akadémia által kidolgozott és rendelkezésünkre bocsátott, a szabadságharcig terjedő tematika a munkálatok kezdeti szakaszában gyakorlatilag nem bizonyult az anyagrendezés járható útjának. A gyűjtemény anyagát ugyanis technikai okokból nem belső összefüggések sorrendjében, hanem kizárólag raktári rend szerint kellett feldolgozás alá vennünk. Az elkészült anyag rendkívül szerteágazó, több évszázadra és sokrétű tárgyra kiterjedő volta nem tette lehetővé az egyébként kitűnő tematika alkalmazását. Ezért az anyagot egyelőre ideiglenes szakcsoportokba osztottuk abból a célból, hogy a tájékozódást már ebben a kezdeti szakaszban is, menetközben, megkönnyítsük. Az általános jellegű művek (bibliográfiák, összefoglaló munkák, képalbumok stb.) után az anyagot századonkint csoportosítottuk. A „Budapest a feudalizmus korában" című fejezetben a már összegyűjtött anyagból kiemeltük az Árpád sírjára, a Zsigmondra, Mátyásra, a Hess-nyomdára, a magyar humanistákra és a Dózsa Györgyre vonatkozó irodalmat, a török korban az egyes nevezetesebb ostromokra és az 1686-os visszafoglalásra vonatkozó anyagot; a XVIII. században Rákóczi és Martinovics pestbudai vonatkozásait vetítettük ki külön. A XIX. és XX. századi anyag már a kezdet kezdetén ennél sokkal differenciáltabb csoportosítást tett lehetővé. Ezért külön-külön csoportosítottuk az egyes személyekre (József nádor, Széchenyi, Kossuth stb.), a társadalomrajzra, közigazgatásra, lakáskérdésre, városleírásra, egyes városrészekre és peremvárosokra, egyes nevezetesebb épületekre (városházak, megyeház, országház, vigadók, bástyák, kapuk, templomok, királyi vár stb.), a gazdasági és szellemi életre vonatkozó irodalmat. Külön gyűjtöttük a budapesti munkásmozgalom gazdag anyagát. A kezdetben alkalmazott egyszerű betűrendben való csoportosításról fokozatosan áttértünk az anyag időrendi elrendezésére egyes korokon, ill. témakörökön belül is.

AZ ANNOTÁCIÓ a bibliográfia készítésének egyik fontos elvi kérdése. Mivel Budapest története bibliográfiájának jellege a feltárás, elvként szögeztük le az utaló annotáció készítésének szükségességét abban az esetben, ha a mű címe nem fejezi ki pontosan a tartalmat, a helyet, időpontot stb. Ezeket az annotációnak kell ilyen esetekben feltárnia. Az annotációkban a lehető legnagyobb tömörségre törekedtünk. Kerültük a semmitmondó szavakat, jelzőket, sőt a gyakrabban előforduló szavakról rövidítésjegyzéket készítettünk (Budapest = Bp., történet, történelem = tört., fejlődés = fejl., tanulmány = tanulm. stb.). Az annotáció nyelve, a könyv nyelvétől függetlenül, minden esetben magyar. Általában megelégedtünk az informatív jellegű annotációkkal. Kritikai szempontokat főleg abban az esetben érvényesítettünk, ha a mű politikai felfogása nem volt megfelelő, pl. revizionista, fasiszta, kommunistaellenes stb. szemléletű volt.

Az annotációnak egy másik, ebben a bibliográfiai munkánkban is alkalmazott módja, különösen fontos forrásműveknél, az idézet. Ez annál is célszerűbbnek látszott, mert többnyire nehezen hozzáférhető művekről lévén szó, a kutatót, illetőleg olvasót már a mű kézbe vétele előtt részletekbe menően tájékoztatja: a vonatkozó részt szó szerint megtalálja a bibliográfiában. Tervünk szerint a jelenleg még feles számban és mértékben idézett szövegrészek a szerkesztés során leolvadnak majd az eredeti forrásokból vett idézetekre. Az annotációnak ezt a módját egyébként már sikerrel alkalmazták elődeink: a fentebb említett bibliográfiák egy része, amelyeket a „Budapest" Gyűjtemény a két világháború közötti időben adott ki, ezzel a módszerrel készült.

Az anyag analitikusan került feldolgozásra. Ha a könyvnek csak egy része (fejezete) jött számba a bibliográfia szempontjából, vagy ha a könyv különböző témákat vagy korokat tárgyalt, analitikus címfelvételt alkalmaztunk. Egy műről felvett egyetlen analitikus címfelvétel megkapta a teljes bibliográfiai címleírást, teljes impresszummal. Ha azonban a könyv anyagából több felvétel készült, a teljes impresszumot csak az alapcédulán tüntettük fel. Az analitikus címfelvételeknél, különösen olyan esetekben, amelyekben nem volt módunkban eredeti fejezetcímeket feltüntetni, kreált címeket alkalmaztunk szögletes zárójelben. Az ilyen kreált címek többnyire nem mások, mint rendszavak és a nyomdába kerülő anyagon már csak a bibliográfia fejezetcímeiként fognak szerepelni; a gyűjtés közben készült kreált címek elmaradnak és csak a lelőhely felsorolását találja majd a kutató, amit szerkesztési szempontokon kívül a terjedelemmel való takarékoskodás is indokolttá tesz.

Az anyag feldolgozása során kivetítettük az

egyes művekben található bibliográfiákat is. Ezzel nemcsak a kutatók tájékoztatása volt a célunk, hanem önmagunk ellenőrzése is: az anyaggyűjtés lezárása után ezeknek a bibliográfiáknak az áttanulmányozásából tudjuk majd megállapítani az esetleg fontos anyag hiányát, ill. ezen a módon tudjuk majd az anyag legszükségesebb kiegészítését elvégezni.

Ugyancsak kivetítettük az egyes művekben található budapesti vonatkozású kép- és metszetanyagot a bibliográfia regiszterkötete számára készítendő ikonográfiához. Az eddig kivetített képanyagot az alább ismertetendő tematika szerint rendezve, máris olvasóink rendelkezésére bocsátottuk.

Munkánk megindulásakor általános irányelvként határoztuk meg inkább több, mint kevesebb anyag felvételét, nemcsak azért, mert ez általános bibliográfiai munkamódszer, hanem azért is, mert a kieső anyag nem megy veszendőbe: saját könyvtári céljainkra használjuk fel, a „Budapest" Gyűjtemény anyagának számottevő részét egyetlen munkamenetben tudjuk feltárni.

HA MÁRMOST MÉRLEGET KÉSZÍTÜNK eddig végzett másfél évi munkánk eredményeiről, megállapíthatjuk, hogy az eredetileg számszerűen kitűzött feladatokat jórészt végrehajtottuk. A „Budapest" Gyűjtemény feldolgozandó könyvanyagát a szükséges szűrés után 12 000—15 000 kötetre becsültük. A nem egészen másfél év folyamán ténylegesen feldolgoztunk több mint 5500 kötetet közel 13 000 bibliográfiai felvételben. A feldolgozott művek fajsúlya természetesen igen különböző, Bonfini, Istvánffy és más alapvető forrásmunkák mellett számtalan egyesületi alapszabály került feldolgozásra. A feldolgozott kötetek száma nagyjából megfelel az előirányzatnak.

Az elmúlt több mint egy év során át szerzett tapasztalatokból, amelyet tágabb értelemben vett kísérleti időnek is tekinthetünk, le kell vonnunk a tanulságokat. Mindenekelőtt olyan tematikát kell kidolgoznunk a Magyar Tudományos Akadémia által rendelkezésünkre bocsátott tematika bőséges felhasználásával, amely bibliográfiai szempontból is teljesen kielégítő.

ITT FELVETŐDIK A PERIODIZÁCIÓ KÉRDÉSE. Budapest történetében kétségkívül határkövet jelentenek Budavár 1686-os visszavételének, Pest, Buda és Óbuda közigazgatási egyesítésének 1873-as, Nagy-Budapest megvalósulásának 1950-es évszámai. Az 5 kötetre tervezett bibliográfia anyagának periodizációja az említett évszámoknak megfelelően a következőképpen alakulna: Budapest történetének irodalma a legrégibb időktől Budavár visszafoglalásáig (1. kötet 2 részben 1541-ig, ill. 1686-ig), 1686-tól a szabadságharcig (2. kötet), a szabadságharctól bezárólag a főváros egyesítéséig (3. kötet), és 1873-tól 1950-ig (4. kötet 2 részben 1914-ig, ill. 1950-ig). Az 5. kötet az ikonográfiát, név-, hely- és tárgymutatót tartalmazná.

A Magyar Tudományos Akadémia az általános magyar történeti periodizációt veszi alapul és Budapest története megírásánál a következő periodizációt alkalmazza: Budapest őstörténete a honfoglalásig (fél kötet), Budapest a feudalizmus korában a honfoglalástól 1541-ig (másfél kötet), 1541—1790-ig (3. kötet), 1790—1849-ig (4. kötet), majd 1849-től napjainkig. Budapest történetének az ország történetétől való bibliográfiai elkülönítése érdekében az első helyen részletezett periodizáció látszik célszerűbbnek.

Magának a tematikának a felépítése a következőképpen alakul. Minden korszak irodalmának élén az illető korszak történetére vonatkozó forrásgyűjtemények, könyvészet, szakbibliográfiák és összefoglaló művek állnak. Az egyes korszakokon belül az Akadémia tematikájában megjelölt történeti sorrendben szereplő kérdések irodalmát gyűjtjük össze. Valamennyi korszak irodalmát pedig megelőzi a Budapest egész történelmét, vagy több korszak történelmét felölelő forrásanyagok, bibliográfiák, összefoglaló művek stb. bibliográfiája.

A BIBLIOGRÁFIA TEMATIKÁJÁHOZ szorosan kapcsolódik a képanyag tematikai felépítése. Első helyen állnak a főváros egészét ábrázoló térképek és látképek. Ezeket követik Buda, a budai városrészek, a budai hegyvidék, Pest, a pesti városrészek, majd a Margitsziget, Aquincum és Budapest környéke, a peremvárosok térképei, ill. ábrázolásai. Az egyes útvonalak, terek, bástyák, kapuk, a Duna, a hidak, köz- és magánkertek, szobrok, emlékek, síremlékek, az archeológia körébe tartozó heraldikai (címerek, pecsétek stb.) emlékek képei, a történelmi események (csataképek, ostromok, koronázások stb.) után következnek az egyéb események, ill. jelenetek ábrázolásai. Külön-külön csoportokat alkot a középületek, kulturális (tudományos) intézetek, múzeumok, egészségügyi épületek, népjóléti intézmények, pénzügyi épületek, közüzemek, ipari és kereskedelmi épületek, színházak, oktatásügyi épü-

letek, egyházi épületek, fürdők, források, sportlétesítmények, interieurök, szórakozóhelyek stb. képanyaga.

Míg tehát a bibliográfia tematikájában a kronológiai sorrend elsődleges, addig az ikonográfiában a logikai elrendezés a döntő, kronológiát csak az azonos tárgykörű eseményeket (pl. ostromokat) ábrázoló képanyagnál lehet alkalmazni.

Bibliográfiánk tárgyát illetőleg a topográfiai vonatkozást már említettük: topográfiai tekintetben Nagy-Budapest közigazgatási határait kiterjesztjük. A másik kérdés, hogy melyek azok az írott és nyomtatott dokumentumok, amelyeknek felvétele, ill. feldolgozása szükséges. A Budapest történetét bármilyen vonatkozásban érintő nyomtatott vagy írott könyvek, brosúrák feldolgozásának kérdése nem lehet vitás (legfeljebb olyan esetekben, mikor nyilvánvalóan nem mondanak újat, pl. középiskolai tankönyvek). Ugyanez vonatkozik a kézzel írott művekre is (Schmall Lajos, Gárdonyi Albert kéziratos feldolgozásai, Ballagi Aladár kéziratos bibliográfiája stb.) Nehézség a sorozatos művek (évkönyvek, naptárak stb.), folyóiratok és hírlapok feldolgozásának kérdésében mutatkozik. Ebben a kérdésben azokkal szemben, akik mint *Dezsényi Béla*,[10] a múltbatekintő cikkbibliográfiát feleslegesnek tartják, legalább a fontosabb cikkanyag felvételének szükségességét valljuk. Ez a szükségesség önként következik biliográfiánk feltáró jellegéből. Számos kérdésről nem jelent meg monografikus munka és ha megjelent, arról a szakember többé-kevésbé tud. A bibliográfia akkor jelent számára igazi segítséget, ha a monografikus anyag összegyűjtése mellett megtalálja a többnyire ismeretlen hírlap- és cikkanyagot is, mégpedig a tárgy kívánta összefüggésben. Persze a terjedelem kényszerű korlátozottsága határt szab az elvi elgondolásoknak. A hírlap- és folyóiratanyag részletes feltárását (budapesti viszonylatban) 1850-ig tartjuk reálisan megvalósíthatónak és szükségesnek. A múlt század második felétől kezdve erősen megválogatott cikkanyag közlésére kell szorítkoznunk.

BIBLIOGRÁFIÁNK EGYES MÓDSZERBELI KÉRDÉSEIT részben érintettük már. Ezeknek ügyrendszerű részletezése itt nem tartozik feladatunkhoz, csak elvi tisztázásukhoz kívánunk hozzájárulni. Bibliográfiai munkánk feltáró jellegéből következik az analitikus módszer alkalmazása. Sorozati műveknél, folyóiratoknál, hírlapoknál és gyűjteményes munkáknál minden bibliográfiai egységet külön fel kell vennünk az előbbiekben vázolt megszorításokkal, mert bibliográfiánk jellegéből a teljességről való kényszerű lemondás is következik. Ugyancsak bibliográfiánk jellegéből fakad az anyag tárgyi elrendezése a fent vázolt módon. A bibliográfiai munkában általánosan szokásos betűrendi elrendezés csak azonos tárgyra és korra vonatkozó anyagon belül látszik célszerűnek.

A könyvek feldolgozásának elkerülhetetlen további módszere az *autopszia*, a minden egyes mű kézbevételén és nem katalóguson alapuló feldolgozása. Ez a módszer nemcsak a hibaforrások minimumra való csökkentése, hanem a könyv tartalmának esetleges feltárása — annotáció — miatt is szükséges. A bibliográfia anyagi feltételeit illetően csatlakozunk Módis László idézett tanulmányának megállapításaihoz.[11] Bár Módis számításai a tervezett teljes nemzeti bibliográfiára vonatkoznak, némi változtatásokkal a mi sokkal kisebb igényű bibliográfiánkra is állnak: a bibliográfiánk területén kutatók nagy számának ténylegesen számottevő időmegtakarítást jelent majd az összegyűjtött irodalom, amelynek anyagi támogatása, nyomtatásban való megjelentetése a főváros tanácsán kívül a Magyar Tudományos Akadémiára hárul.

VÉGÜL RÖVIDEN SZÓLNUNK KELL bibliográfiai munkánk személyi feltételeiről. Szerencsés eset, amikor a bibliográfus személyében a bibliográfiában feldolgozott tudományág szakismerete a bibliográfiai szaktudással párosul. A legtöbb esetben meg kell elégednünk az utóbbival. A nagy magyar bibliográfiák szerkesztői, akikre bevezetőben utaltunk, példák arra, hogy ez sem csekély követelmény. A mi esetünkben meg kell elégednünk azzal, hogy a munkát a lehető legjobb képességű és képzettségű könyvtárosok lássák el, akik ismerik a bibliográfia célkitűzéseit, tudatában vannak jelentőségének és az anyaggyűjtés, feldolgozás, rendezés terén a legnagyobb lelkiismeretességgel, hűséggel, pontossággal járnak el. Ezen túlmenően az irodalmi, szakbibliográfus és politikai lektoron kívül szükséges szaktörténész-lektor többszörös külső ellenőrzése is.

Felmerült a munka részletekben (kötetekben) való kiadásának gondolata. Ez, sajnos azért nem valósítható meg, mert az anyag, elsősorban a folyóiratanyag többszöri kézbevételét tenné szükségessé. A gazdaságos munkamód-

szer követelménye a teljes anyaggyűjtésnek egy munkamenetben való elvégzése.

A munka első fázisában a „Budapest" Gyűjtemény könyvanyaga, a Ballagi-gyűjtemény, a politikai röpiratgyűjtemény és a könyvritkaságok gyűjteménye kerül feldolgozásra. Eddig a 90 szakkatalógusdoboz anyagából mintegy 50 doboz anyagát dolgoztuk fel. A hátralevő anyag hozzávetőlegesen 7000—8000 kötet átnézését és 5000—6000 kötet feldolgozását teszi szükségessé, beleértve az alapvető forrásmunkák részletekbe menő feldolgozását. A munka ezen szakasza előreláthatóan 1957 végére zárul. 1958-ra irányoztuk elő a mintegy 3000—4000 kötetnyi folyóiratanyag feldolgozását. 1959-re marad a végleges szerkesztés, a különböző részletbibliográfiák beépítése és az anyagnak a bibliográfiák alapján való kiegészítése.

Tudatában vagyunk feladatunk nehézségeinek, de szépségének is. Ha távol is állunk annak a feladatnak a megvalósításától, amelyet a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára a fentiekben többször is idézett vitacikkben a magyar könyvtárügy egésze elé tűzött, a teljes magyar nemzeti bibliográfia legalább egy részének a teljesség igényével való kidolgozásától, mégis hisszük, hogy munkánk értékes segítséget nyújt majd kutatóknak és olvasóknak egyaránt.

ZOLTÁN JÓZSEF

JEGYZETEK

[1] Reguli Ernő: Szeged bibliográfiájának tervezete. Szeged, Csongrádmegyei Nyomdaipari V. 1954. p. 1. (A Szegedi Egyet. Kvtár kiadv., 20.)

[2] Módis László: A Tiszántúli bibliográfia s általában a tájbibliográfiák kérdései. Vitaanyagul szánt tervezet. (Különlenyomat a Debreceni Kossuth Lajos Tud. Egyet. Kvtárának évkönyvéből. 2. évf. 1954, I. rész.) p. 53—107.

[3] Majláth Béla: Budapest történetének irodalma. (1493—1700.) Bp., Révai K. 1886. [8], 118 p.

[4] Bp. Szőv. kiadása, 1925. 480, [1] p.

[5] Összeáll.: Kelényi B. Ottó. Bp., Házi ny. 1939. 113, [4] p. (A Főv. Nyilv. Kvtár bp.-i gyűjteményének bibliogr. munkálatai, 5.)

[6] Összeáll.: Kelényi B. Ottó. Bp., Házi ny. 1933. XV, 83 p. (A Főv. Nyilv. Kvtár bp.-i gyűjt.-nek bibliogr. munkálatai, 2.)

[7] Összeáll.: Kelényi B. Ottó. Bp., Házi ny. 1936. 190 p. (A Főv. Nyilv. Kvtár bp.-i gyűjt.-nek bibliogr. munkálatai, 3.)

[8] A 80 éves évforduló alkalmából. [Bp., Házi ny. 1929.] 50, [1] p. (A Főv. Nyilv. Kvtár bp.-i gyűjt.-nek bibliogr. munkálatai, 1.)

[9] Kremmer Dezső: Pest-Budát ábrázoló német metszetek. Ill. Bp., Franklin ny. 1923. 215, [1] p. (Klny. Budapest régiségei X. köt.-ből.) — Buda és Pest grafikus ábrázolásai a visszafoglalás korában. 1683—1718. Ill. Összeáll.: Kelényi B. Ottó. Bp., Házi ny. 1937. 85, [1] p. 16 t.

[10] Magyar Folyóiratok Repertóriuma, 1946. 1. füzet, bevezetés.

[11] Id. m. p. 99.

KÖNYVTÁRUNK MARXISTA—LENINISTA TÁRGYSZAVAS KATALÓGUSA

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár katalógusrendszere általában megfelel egy modern tudományos könyvtár szükségleteinek. Betűrendes — külön cirillbetűs — decimális rendszerű szak-, és az új beszerzések katalógusai alkalmasak arra, hogy közművelődési igényeken túlmenően, a komoly tudományos kutatás szükségleteit is kielégítsék. A felszabadulás után könyvtárunkba áramló új olvasóréteg és a marxizmus—leninizmus iránt jelentkező növekvő érdeklődés szükségessé tette régi katalógusaink bizonyos fokú módosítását és kiterjesztését. Így szakkatalógusunkat a társadalomtudományokban és sok más szakterületen több száz új fogalommal bővítettük. Létrehoztuk a cirillbetűs katalógust és az eddig munkahelyiségekben elhelyezett, hozzáférhetetlen földrajzi katalógusunkat korszerűsítve az olvasók rendelkezésére bocsátjuk.

Könyvkiadásunk fokozatosan pótolta a marxizmus klasszikusainak kiadásában fennálló hiányokat, az új művek megjelenésével párosult keresletnek a régi katalógusformák nem mindig tudtak megfelelni. A marxizmus—leninizmus széleskörű elterjedése és az ezirányú olvasói igények páratlan megnövekedése szükségessé tették egy olyan katalógus felállítását, amelyik népszerű formában, de tudományos szinten is képes a legváltozatosabb kéréseknek eleget tenni. A katalógus népszerű jellege megkövetelte, hogy minden gyakorlat és előzetes tanulmányozás nélkül bárki számára könnyen kezelhető legyen, ugyanakkor azonban ne engedjen a tudományos színvonalból sem. A tudományos intézmények, a sajtó, a pártoktatás, a főiskolai oktatás, írók és tudományos kutatók keresték fel könyvtárunkat a marxizmus—leninizmust illető legkülönfélébb kérdésekkel. Miután a marxizmus klasszikusainak és a munkásmozgalom kiemelkedő gondolkodóinak művei leggyakrabban gyűjteményes kiadásban vagy tematikus válogatásban jelennek meg, a kérdések megválaszolása gyakran körülményes és nehézkes volt.

Marx vagy Lenin egy-egy cikke, levele vagy kisebb tanulmánya néha igen lényeges kérdéseket érint, sőt az is előfordul, hogy pl. a görög filozófia vagy a művészettörténet egyes problémáit csak ilyen kisebb tanulmányokban tárgyalják. E művek feltárása, különös tekintettel a megfelelő bibliográfiák hiányára, egyre szükségesebbé vált és ezért 1952-ben a könyvtár vezetősége elhatározta egy marxista analitikus katalógus felállítását. Rövid előtanulmányok és viták után az a döntés született meg, hogy a katalógus tárgyszó rendszerű legyen, tekintettel az ilyen katalógusok könnyű kezelhetőségére.

Hazánkban a tárgyszó-katalógusnak alig van gyakorlata. Kísérletünk előtt csak az Egyetemi Könyvtárban fedeztünk fel hasonló katalógust, azzal az eltéréssel, hogy az Egyetemi Könyvtár katalógusa inkább lexikonkatalógusnak készült. Az ő katalógusukat könyvcím, szerzői név és tárgynév egybekeverésével szerkesztették. A katalógusszerkesztésre alakult munkaközösség, az Egyetemi Könyvtár katalógizálóival lefolytatott vita után, úgy határozott, hogy könyvtárunk katalógusa a marxizmus—leninizmus klasszikusainak és a munkáspártok vezető gondolkodóinak műveit analitikusan feldolgozó, sajátos rendszerű tárgyszó-katalógus lesz. E katalógus sajátossága abban áll, hogy megkísérli egyesíteni a tárgyszó-katalógus könnyű áttekinthetőségét a decimális katalógus rendszerességével.

A decimális katalógus, sok egyéb kiváló tulajdonsága mellett, elsősorban hatalmas rendszerező képességének köszönheti rendkívüli elterjedettségét. Az összetartozó és rokontárgyak egymás mellé helyezése, kapcsolataik feltárása és összefüggő rendbe szedése miatt, a könyvtárakban kutatók nélkülözhetetlen munkaeszköze a szakkatalógus. A tárgyszó-katalógus rendszerének megszerkesztésénél arra törekedtünk, hogy a lehetőségeken belül hasznosítsuk a decimális rendszer átültethető előnyeit. A tárgyszó-katalógus nagy hátránya, hogy a katalóguscédu-

lákat az ABC véletlen elrendezése szerint csoportosítja. Így kerülnek egymás mellé Abszolút igazság, Absztrakció, Ady Endre stb., mely tárgyak között semmi egyéb összefüggés nincs, mint hogy nevük ab vagy ad betűkkel kezdődik. Azonban például Ady Endre életéhez és költészetéhez kapcsolódó tárgyak már a címszó különbözősége folytán a katalógus egész más részében kapnak helyet, pl. Költészet, Magyar irodalom, Esztétika stb. A decimális rendszer a felsorolt tárgyakat a 8-as szakon belül egyesíti és minél közelebbi az értelmi összefüggésük, annál közelebb kerülnek egymáshoz helyileg is a hasonló tárgyról szóló művek. A tárgyszókatalóguson belül természetesen ilyen rendszerre nem is gondolhatunk. Meg kellett elégednünk a tárgyszó-katalógus rendszerében rejlő véletlenszerűség enyhítésével. Az általunk felállított rendszer lényege az, hogy az egyes fogalmakat a legközösebb nevezőre hozza s az így koncentrált fogalmat a decimálisban használatos elosztási rendszer segítségével fejleszti a közösből az egyéni felé. Mit jelent ez a gyakorlatban?

A decimális katalógus számrendszere alapjaiban véglegesen lefektetett, nemzetközi egyezményekben elfogadott fogalom-számokkal jelzi a tárgy megfelelő helyét a katalógusban. Ez a számrendszer végtelenségig bővíthető anélkül, hogy a tárgy beosztási alaphelyzetében változás állna be. Ha a költészetben új műfaj- vagy stílusirányzatot jelölnek, a 8—1 bármilyen továbbfejlesztése nem változtatja meg a 8—1 katalógusban elfoglalt eredeti helyét, s így az új fogalmak beiktatása nem válik a fogalmi egység kárára.

A tárgyszó-katalógusban nemzetközi megegyezés elképzelhetetlen a nyelvi különbségek miatt, de még a könyvtárközi megegyezés előtt is komoly akadályok állnak. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár társadalomtudományi jellege például megköveteli, hogy olvasóközönségének és gyűjtőkörének megfelelően alakítsa ki saját fogalmi-tárgyszó rendszerét. Így a tárgyszó alapfogalmak megállapításában a marxizmus—leninizmus, a sajtó és az olvasóközönség által használt legáltalánosabb fogalmakat választottuk ki rendszerünk kialakításában. A fogalomszűkítés vagy átalakítás ott következett be, ahol az általánosan elfogadott elnevezés rendszertelen széttagolásához vezetett volna. Az 1879-es francia forradalom általános elnevezése pl. a nagy francia forradalom, vagy a francia forradalom. Az utánuk következő forradalmak neve a legváltozatosabb, júliusi, februári forradalmak, Párizsi kommün stb. Egyéb forradalmak, mint pl. a Nagy Októberi Forradalom, Magyar Tanácsköztársaság stb. eredeti elnevezésük folytán a katalógus különböző helyeire kerülnének és kerülnek is az általánosan használt tárgyszó-katalógusokban, pedig lényegük, a fennálló rendszer megváltoztatására irányuló népi mozgalomnál fogva közös. A forradalmakkal foglalkozó művek tárgyszóbeosztása tehát a következőképpen történt. A bennük fogalmilag közös forradalom szó alkotja a tárgyszót magát. A puszta forradalom tárgyszóval megjelölt választólap mögé szerzői alfabetikus rendben kerülnek a forradalommal általában foglalkozó művek. A forradalmak elmélete, stratégiája, taktikája, egyszóval mindaz, ami nem egy adott forradalomnak sajátos részével foglalkozik. Ezután következnek külön választólap mögé helyezve a forradalmak országok szerinti tagolásban az országok neve szerinti ABC sorrendben. Pl. „Forradalom Albániában", „Forradalom Ausztriában", „Forradalom Belgiumban", „Forradalom Európában" stb. Miután ez a tagolás nem kielégítő, mert ismét csak összekeverné az egy országon belül lezajlott különböző forradalmakat, a részletezést ezután is időbeli elkülönítéssel fokozzuk. „Forradalom Franciaországban 1789", „Forradalom Franciaországban 1830", „Forradalom Franciaországban 1871" stb. Ugyanígy jártunk el a legtöbb tárgykörrel, melyeknél a közös fogalomalkotás módját megtaláljuk: mezőgazdaság, ipar, kereskedelem, filozófia, jog, alkotmány stb. Természetesen nem követelhető meg a beavatatlan keresőtől, hogy a katalógus szerkesztőinek jó vagy rossz logikáját kitalálja. Ezért az utalások és a keresztutalások rendszeréhez folyamodtunk. Pl. a pénz kérdésével foglalkozó művek törzshelye az általánosan elfogadott „Politikai gazdaságtan" törzsfogalom. Ha tehát a pénzkérdéssel foglalkozó művek a „Pénz" fogalmát kapják alapbeosztásnak, második helyen beosztjuk őket a „Politikai gazdaságtan"-hoz, de ezenkívül a „Pénz" tárgyszó válaszlapjára felírjuk, lásd még: Politikai gazdaságtan. Így valamelyest helyrehozzuk a szerves összefüggés hiányát, mert a keresztutalások következetes alkalmazása, ha nem is hozza össze az egyébként összefüggő anyagot, de a kutatót a megfelelő válaszlaphoz küldi. Fennállhat ezekután az a veszély, a tárgyak sokrétű kapcsolatai miatt, hogy a kataló-

gus túlterhelődik utaló-kartonokkal. Könyvtárunk gyakorlatában azonban a tárgyszókatalógus elsősorban a tájékoztatást van hivatva segíteni, a katalógust a tájékoztató szolgálat dolgozói szerkesztik és így lehetőleg kiküszöböljük a felesleges utalások alkalmazását. A tárgyszó-katalógus számára készülő katalóguscédulákból néhány példánnyal többet sokszorosítunk, az így nyert analitikus cédulák vagy szakbeosztást kapnak és a szakkatalógusba kerülnek elhelyezésre, vagy a szerzői betűrendes katalógus megfelelő helyére tesszük. Egy ilyen cédula a tárgyszó-katalógus mellett felállított címkatalógus anyagát alkotja. A címkatalógust a tárgyszó-katalógustól függetlenül használjuk egy-egy keresett mű eredeti helyének megállapítására.

Mint fentebb már szó volt róla, a tárgyszókatalógus elsőrendű tájékoztatószolgálati segédeszköz. Számos intézményt, a sajtót és a tudományos kutatókat segítette munkájukban. Több száz feldolgozott mű cédulái 25 katalógusfiókot töltenek meg.

Ez a katalógus, sajnos, még nem eléggé ismert ahhoz, hogy kellően ki legyen használva. Könyvtári munkánkban így is jó szolgálatokat tesz, bár reméljük, ha valamennyi marxista mű feldolgozásával elkészülünk, a marxizmus—leninizmus kutatói s a nagyközönség jobban megismeri és felhasználja ezt a munkáját megkönnyítő segédkatalógust.

ROMÁN JÓZSEF

RITKA TÉRKÉPEK A „BUDAPEST" GYŰJTEMÉNYBEN

Walfgangus, Lazius: *Hungariae descriptio.* [1552.] *Scala milliarium hungaricorum* [1 : 2] 41× 54 cm. BT 178

Magyarország és Erdély színezett rézmetszetű térképe. A Duna—Tisza közén berajzolt állatokkal, többfelé erdőséggel. A felső bal sarokban Magyarország címere 4 vörös pólyával és 3-as kereszttel. A helymegjelölések latinok. Hátlapján német szöveggel az ország földrajzi leírása. Végül forrásanyag: Brodarich, Bonfini, Cuspinianus, Münster és Wernher felsorolása. A térk. L. W. Regni Hungariae c. könyvének 76. lapja.

*

Plan der Königlichen Freyen Hauptstadt Pesth wie im Jahr 1820 die Gassen benant, und die Nummern der Eckhäuser bestanden, [Wien ?], *gedruckt in der Steindruckerey des Ed. Hartwig. Entworfen und in Stein gestochen St*[einwald?] *1820.* 1 : 50. 48×64 cm. [Színes nyomat.] BT 148

A térkép szerint a város külső határa a mai Nagykörútnál van. A Gyár utcán túl veteményes kertek terültek el, a Bajcsy-Zsilinszky és Nagymező utca találkozásánál mocsaras tó látszik a térképen.

*

Balla Antonius: *Exacta tabula planimetrica regionibus coeli attemperata faciem telluris inter Danubium et Tibiscum a libera reg. q. civitate Pestiensi usque Szolnokium juxta viae magnae commercialis per oppidum Czegléd ductum in gremio I. Comitatus Pestiensis . . . 1791.* 1 : 400. 143×62 cm. BT 156

B. A. (1739—1815) kézzel rajzolt, színezett térképe, Louis XVI (copf) díszítéssel és bő magyarázatokkal.

Lásd még: Fodor Ferenc: Balla Antal élete. 1953. p. 19—20.

(Közli: *Scheiber Mária*)

ELEK ARTUR STENDHAL-GYŰJTEMÉNYE KÖNYVTÁRUNKBAN

Az Elek Artur-féle Stendhal-gyűjteményt az író halála után, hagyatékából szerezte meg a könyvtár. A gyűjtemény 210 kötetét egységes kötéssel láttuk el és azóta jónéhány kötettel gyarapítottuk.

Egyik Stendhal-bibliográfiában (*Madini* P.: Stendhal a Milano e il Casino degli Andeghee. Milano, 1933.) találjuk az L'Illustrazione Italiana egyik cikkét = Madini P.: Stendhal il Milanese, amelyet — az életrajz írója — a Stendhal-mellszobornak a milánói Scalában 1935. május 14-én történt leleplezése alkalmából írt.

Ugyanebben a könyvben találjuk a „Corriera della Sera" 1933. március 2. számából *Cenzata* G.: Stendhal la Pietragrua e la Viscontini in una rievocazione della vita del „Giardino" cikket.

A *Cordier* H.: Bibliographie stendhalienne. Paris, Champion, 1914. könyvhöz csatolja Elek Artur a szerző halálára megjelent nekrológot (Le Temps, 1925. III. 19.).

Érdekes néhány német könyvkiadócég gyűjteményes Stendhal-kiadásának jegyzéke, mint pl. Georg Müller Verlag, München; Eugen Diederichs Verlag, Jena; ez utóbbi néhány soros annotációt ad Goethe, Taine, Bourget Stendhal-ról írott kritikájából. (Közli: *Nagy Borbála*)

CSOPORTOS FOGLALKOZÁS GYERMEKKÖNYVTÁRAINKBAN

A kerületi tanácsok Szabó Ervin könyvtáraiban az 1954. évi kimutatások szerint mintegy *harminchárom és félezer tizennégy éven aluli fiatal* könyvtártag olvas. A kerületi könyvtárhálózat 1954. évi összes olvasóinak *30%-a általános iskolai tanuló*. Ezeknek a gyermekeknek sokirányú nevelése, az olvasás megszerettetése, irodalmi ízlésük fejlesztése, tehetségük kibontakoztatása körültekintő munkát, jó pedagógiai érzéket, könyvtári szaktudást, szeretetet és sok türelmet igényel. A felszabadulás előtt kevesebbet foglalkoztak a gyermekolvasók könyvtári nevelésével, könyvellátásával mint napjainkban. A kerületi könyvtárhálózatban alig néhány gyermekrészleg működött. A könyvtárügy fejlesztésével párhuzamosan a felszabadulás után több kerületi könyvtár létesített külön kölcsönző helyiséget gyermekek számára, vagy legalább biztosította a gyermekekkel a felnőttekétől elválasztott időben történő foglalkozást. A harminckilenc kerületi Szabó Ervin fiókkönyvtár közül ma már *tizenkettőnek van külön kölcsönző helyisége gyermekek számára*, de néhány kivételével csaknem valamennyi megoldotta, hogy legalább külön asztalnál, megfelelő időben foglalkozhassanak a gyermekolvasókkal.

A színvonalasabb gyermekkönyvtári munka biztosítása azonban a felszabadulás után nemcsak külső tényezők megteremtésében nyilatkozott meg. Könyvtárosaink politikai és szakmai képzettsége a felszabadulás óta erősen megnövekedett s vele párhuzamosan teljesedett, gazdagodott a gyermekolvasókkal való foglalkozások értéke és hatása is. A kerületi tanácsokhoz való tartozás még inkább elmélyítette könyvtáraink kapcsolatát az iskolákkal, a tanácsok népművelési és oktatási osztályaival, valamint a kerületi tömegszervezetekkel is. A könyvtárakban folyó egyénenkénti nevelésen kívül széles lehetőség nyílt a sokrétű csoportos foglalkozásokra is. Kerületi könyvtárosaink számos mesedélutánt, könyvmegbeszélést és egyéb irodalmi célú összejövetelt tartottak gyermekolvasóik számára.

Ebben a tanulmányban nem foglalkozunk az egyénenkénti könyvtári nevelés lehetőségeivel, csupán a csoportos foglalkozások tapasztalatairól számolunk be. Egy-egy kerületi könyvtár évente átlag húsz-harminc alkalommal hívja össze gyermekolvasóit. Ezeknek a megmozdulásoknak — mint később látni fogjuk — nagyrésze mesedélután és könyvmegbeszélés, de mindinkább népszerűvé válnak a szavalóversenyek és irodalmi fejtörők is.

A kerületi tanácsok Szabó Ervin könyvtárai a csoportos foglalkozásoknak az alábbi változatait alkalmazták eddig: mesedélután, felolvasás, könyvmegbeszélés, szavalóverseny, rajzverseny, irodalmi fejtörőverseny, műsoros irodalmi délután, a gyermekkönyvtár olvasóértekezlete, csoportos könyvtárlátogatók fogadása, irodalmi séta vagy kirándulás, írók és pajtások találkozója, „rádióankét", „irodalmi törvényszék".

Ez a felsorolás azonban nem nyújt teljes képet, hiszen valamennyi könyvtári megmozdulás színben, jellegben az illető gyermekkönyvtár területi sajátságai és olvasói szerint, valamint a társas összejövetel célja szerint változik. Egyikmásik könyvtár azért tart olvasóértekezletet, hogy fennállásának évfordulóját megünnepelje, ismét másik azért, hogy a könyvek védelmét az egyénenkénti nevelésen túl, csoportos megbeszélés útján is biztosítsa. Némely könyvtár mesedélutánján diafilmet vetít vagy könyvmegbeszélését filmelőadással köti össze, esetleg kiterjeszti hatókörét és a könyvtár falain túl napközi otthonban, parkban, úttörőtáborban foglalkozik a gyermekekkel. Az elmúlt két évben több helyen tartottak irodalmi fejtörőversenyeket egyszerű kérdés-felelet formájától egészen a regényhősök, mesealakok személyének megjelenítéséig.

Vizsgálatunkat abból a szempontból folytattuk, vajon melyik gyermekfoglalkoztatási forma vált általánosabbá, népszerűbbé a könyvtárakban és milyen pedagógiai, irodalmi nevelőhatása volt. Az alábbi kimutatás számadatai azt mutatják, hogy a harminckilenc kerületi könyvtár közül *fennállása óta* hány alkalmazta már a felsorolt csoportos foglalkozási formákat gyermekolvasói között.

A csoportos foglalkozások formáit úgy vázoljuk fel, ahogyan azok a kerületi könyvtárakban az elterjedtség szerint következnek. Itt meg kell azonban jegyeznünk, hogy az újabb foglalkozási formák, mint pl. az „irodalmi törvényszék", „irodalmi fejtörő-versenyek" csak egy-két éve terjedtek el (ezeket a kimutatáson csillaggal jeleztük), míg a többiek már a felszabadulás utáni években ismert és alkalmazott módszerek voltak. (A számarányok kizárólag a 14 éven aluli gyermekek részére megtartott csoportos foglalkozásokra vonatkoznak.)

A 39 kerületi könyvtár közül a gyermekek számára

felolvasást tartott	valamennyi
könyvmegbeszélést rendezett	„
mesedélutánt rendezett	„
napköziotthonban csoportos foglalkozást tartott	33
könyvtárlátogatókat fogadott	30
úttörőtáborban foglalkozott a gyermekekkel	27
parkban, szabadban foglalkozott a gyermekekkel	23
szavalóversenyt rendezett	23
filmmel egybekötött könyvismertetést tartott	18
műsoros irodalmi délutánt rendezett	17
*irodalmi fejtörő-versenyt rendezett	15
rajzversenyt rendezett	15
*irodalmi sétát, kirándulást szervezett	11
dia-filmes mesedélutánt, ankétot tartott	11
írók és pajtások találkozóját megrendezte	7
gyermekolvasóértekezletet tartott	4
*„irodalmi törvényszék"-et rendezett	2
*rádió-ankétot tartott	1

Fenti kimutatásból láthatjuk, hogy a legáltalánosabb foglalkozási formákat fennállásuk óta valamennyi könyvtár alkalmazta. Fontosnak tartjuk azonban megjegyezni, hogy a 39 könyvtár könyvmegbeszélést, felolvasást és mesedélutánt átlag *havonta* rendezett, műsoros irodalmi délutánt és könyvtárlátogatást csak *félévenként*, másfajta — kimutatásunkban feltüntetett — csoportos foglalkozást *egy évben csak egyszer tartott*.

KÖNYVMEGBESZÉLÉSEK

Könyvmegbeszélést valamennyi könyvtár rendezett. Miben rejlik e csoportos foglalkozás népszerűsége? Tapasztalatunk és véleménykutatásunk szerint abban, hogy ez az a forma, amellyel a könyvtárak leginkább kapcsolódhatnak az iskolák tantervéhez, tehát a pedagógusok is támogatják és érdeklődésre tarthatnak számot a tanulóifjúság részéről. Egy-egy könyv megbeszélésénél a gyermekolvasóknak csak egy bizonyos csoportja érdekelt, tehát a kisebb — 40—50-es — létszám lehetővé teszi, hogy alaposan, bensőségesen vitassák meg a szóbanforgó mű szereplőinek jellemét, a regény mondanivalóját. Egyes esetekben a könyvtár számára meg éppen azért értékesek ezek az összejövetelek, mert az előadó felhívhatja a gyermekolvasók figyelmét olyan művekre is, amelyeket eddig elhanyagoltak, holott olvastatásuk több szempontból fontos. Különösen vonatkozik ez a természettudományos és más ismeretterjesztő művekre, melyeknek olvasottsága a legtöbb könyvtárban rendkívül alacsony a regények és egyéb szépirodalmi művek olvasottságához viszonyítva.

Könyvtárosaink nagyrésze azonban azt tapasztalta, hogy a tizennégy éven aluli olvasót az egyszerű könyvmegbeszélési forma nem elégíti ki, ha csak az ankétvezető személyes varázsa, tudása és szellemessége nem teszi sikeressé. *Gorkij* szavait idézzük: „Aki a gyermekkel a prédikáció kenetteljes hangján beszél, az csak untatja és elriasztja a gyermeket magától a témától."[1] Az az előadó, aki kioktatja a gyermekeket, száraz ismertetésekbe bocsátkozik, unalmassá, érdektelenné teszi a legizgalmasabbnak ígérkező Verne-ankétot is. Még inkább vonatkozik ez az ismeretterjesztő könyvek megbeszélésére.

Szovjet könyvtári tapasztalatot vettek át könyvtárosaink, amikor pl. „*Utazás a népi demokratikus államokban*" címmel tartottak néhány kerületi könyvtárban ankétot. Érdekességét az adta, hogy az előre olvasott könyvekkel kapcsolatban a gyermekek elmondták történelmi és földrajzi ismereteiket, térképen szemléltették a többieknek, esetenként rajzokat, városképeket mutattak hozzá, sőt a tárgyalt állam

népművészetét, költészetét is bemutatták. Az I. kerületi tanács Krisztina körúti Szabó Ervin Könyvtára ilyen formában beszélte meg a Szovjetunió, Kína, Németország és Lengyelország történelmi és kulturális életét. Természetesen előbb elolvastatta a gyermekekkel a témával kapcsolatos irodalmat. Kivilágított térkép, népviseletbe öltözött gyermekek tették vizuálisan is maradandóbbá ezen a délutánon szerzett benyomásokat. A négy alkalommal rendezett összejövetelen a szóbanforgó államok nagy költőinek verseit szavalták s megfelelő könyvekből érdekes részleteket olvastak fel. Így került sor az ismeretterjesztő művek megbeszélése mellett Puskin, Goethe, Heine stb. költők bemutatására is. Ez az érdekes forma még nem elég elterjedt könyvtárainkban. Tájékozódásunk szerint mindössze öt könyvtár tartott hasonló ankétot, valamennyi nagy sikerrel, komoly eredménnyel.

A könyvmegbeszélések témagazdagsága sokféle formára nyújt lehetőséget. Könyvtárosaink jórésze él is a kínálkozó alkalmakkal, összekapcsolja az ankétot színházlátogatással (rendszerint a mű megtárgyalása előtt), vagy ismeretterjesztő téma esetén a megbeszélés után gyárlátogatással, szakkörök munkájának bemutatásával stb. Csak néhány példát említek. Több könyvtár Perelman: A végtelen csillagvilág c. mű megbeszélése után elvitte olvasóit a Csillagvizsgáló Intézetbe, hogy az ott szerzett benyomásokkal egészíthessék ki a hallottakat. A Krisztina körúti könyvtár rádió-szakkörös olvasói részére ankétot tartott s utána a Beloiannisz-gyárban tett látogatást. Igen sikeresek voltak más könyvtárakban azok az összejövetelek is, ahol egy-egy ifjú hős életéről szóló könyv megbeszélése alkalmával meghívták a hős hozzátartozóját. Ilyen megbeszélést tartott a XVI. ker.-i tanács Szabó Ervin könyvtára és a csepeli 2. sz. Szabó Ervin könyvtár, mely Kántor Zsuzsa: Feledhetetlen ifjúság c. művének megbeszélésére meghívta a regény hősének, Braun Évának édesanyját.

Szólnunk kell a *könyvismertetéssel egybekötött filmelőadásokról* is. A többszáz főnyi nézőt, illetve hallgatóságot természetesen a film vonzza, ami nem lenne baj. A hiba ott van, hogy ilyenkor alig nyílik alkalom a könyv megbeszélésére. A film vetítése előtt rendszerint előadás hangzik el, a gyermekközönség azonban alig várja, hogy már megkezdjék a film pergetését. Természetesen más a helyzet a dia-film vetítésénél. Ott szükség esetén a képet hosszabb ideig lehet tartani, a gyermekek közbevetett kérdéseikre azonnal megkaphatják a feleletet. Mi a magyarázata, hogy könyvtárosaink nagyobb része mégis az előbbi formát alkalmazza? Tájékozódásunk szerint a könnyebb szervezés és a nagyobb tömeg megmozgatásának lehetősége vonzza őket. Könyvtárosaink egyrésze azért is idegenkedik a dia-filmes ankéttól, mert túlhaladottnak érzi. Pedig tapasztalataink azt mutatják, hogy abban a tizenegy könyvtárban, ahol több ízben is tartottak dia-filmes mesedélutánt, illetőleg könyvmegbeszélést, az érdeklődés az ilyen megbeszélések iránt egyre fokozódott. A kerületi tanácsok népművelési osztályai ma már a tananyag jórészéhez kapcsolódó dia-filmek sokaságával rendelkeznek s ezek felhasználásával nagy segítségére lehetnek könyvtáraink az iskolai oktatásnak. A XII. kerületi könyvtár Petőfi: János-vitéz-ének tanításával egyidőben ankétot rendezett e népszerű műből. A dia-film vetítésének megkezdése előtt, majd befejezése után is hanglemezeket játszott Kacsóh Pongrác műveiből, ezzel is gyarapítva a gyermekek ismeretét, ugyanakkor maradandó élményt nyújtott nekik. A dia-film felhasználásában élenjár a XI. kerületi tanács Szabó Ervin Könyvtára. Néhány példa programjából:

„Molekulák, atomok és rádiumok", „Vulkánok és földrengések", „Rákóczi és Sárospatak", „Magyarország felszabadítása", „Gorkij", „Majakovszkij". Valamennyi dia-vetítéssel. A könyvtáros ugyanakkor a témához megfelelő kiállítást is készít. Ugyanez a könyvtár utcai kirakatára is vetít diát. Így este a járókelők nagy csoportja vesz tudomást a könyvtár életéről.

MESEDÉLUTÁNOK

Beszélnünk kell a *mesedélutánok* rendezéséről is. Kimutatásunk szerint egyetlen kerületi Szabó Ervin Könyvtár sem mellőzte ezt a formát. Sőt nemcsak a könyvtárban meséltek a gyermekeknek, hanem napköziotthonban, iskolában, úttörőtáborban, parkban, szabadtéren, strandfürdőn és más olyan alkalommal, amikor több gyermek volt együtt. Ha a gyermekek számára tartott csoportos foglalkozások arányát megnézzük, kitűnik, hogy azok egyharmad része mesedélután.

A mesedélutánok tartásának szükségességét könyvtárosaink különösen a felszabadulás utáni

években érezték, amikor könyvkiadásunk még nem látta el a könyvtárakat elegendő mesekönyvvel. Számtalan esetben szomorúan, üres kézzel vagy más könyvvel volt kénytelen elmenni a mesét kérő gyermek, mert az egyre növekvő gyermekolvasó-létszám mellett a mesekereslet szinte kielégíthetetlennek bizonyult. A mesére vágyó gyermekek kárpótlást nyertek a mese hallgatásában. A könyvtárosokat tehát nemcsak az a felismerés vezette mese elmondására, hogy igen sok gyermek inkább szereti a felolvasást vagy mesélést, mintsem a számára esetleg még nehéz olvasást vállalja, hanem az is, hogy nem tudott minden gyermekolvasója kezébe könyvet adni.

A meseolvasás kérdéséről azonban pedagógiai szempontból is kell beszélnünk. Könyvtárainkban gyakran tapasztaltuk, hogy a mese népszerűsége nemcsak a tízéven aluli gyermekek között nagy, hanem igen sok nagyobb gyermek is hosszú időn keresztül a mesét tartja legkedvesebb olvasmányának. Könyvtárosaink nehéz helyzet előtt állottak a felszabadulást követő években, mert a kicsik számára visszatartva a kevés számú mesekönyvet, legtöbbször nem tudták kielégíteni a nagyobbak kívánságát. Így történt meg, hogy a nagyobbak ajkáról csaknem valamennyi kölcsönzéskor újra felhangzott a kérés: mesekönyvet szeretnék. Néhány esetben előfordult, hogy a könyvtáros, igen helytelenül, azzal szerelte le ezt a kérést, hogy nagyobb gyereknek már nem való a mese, olvasson regényt. Előfordult az is, hogy az ilyen gyermeket a könyvtáros tudtával csúfolták a többiek, amiért mesét kért. Nem vették figyelembe, hogy a mesét kérő nagyobb gyermek életéből esetleg hiányzott a meseolvasás élménye, hiányzott az a lépcsőfok, mely elengedhetetlen az irodalmi fejlődés útján. Önmaguk megnyugtatására hamis elméletet alakítottak ki, helytelennek bélyegezve a 10—12 éves korú gyermekek meseolvasási kívánságát. Elfelejtették azt is, hogy a felszabadulást követő években könyvtárainkba sereglő gyermekek legnagyobb része a Horthy-rendszer alatt sohasem jutott könyvhöz. Az ilyen könyvtárosok nem segítették elő türelemmel és tapintattal a gyermeknek meseolvasóból regényolvasóvá való fejlődését.

Hasonló — szerencsére ritkábban előforduló — jelenségre 1952-ben egy külső kerületi könyvtárban figyeltem fel először. A könyvtáros helytelen módszere következtében egyik napon váratlan, megrendítő esemény történt. Egy tizenegy éves sápadtarcú fiúcska sokáig bámészkodott az üveges polc előtt, sóváran keresgélve a könyvek között. Egy óvatlan pillanatban oldalról benyúlt egy könyvért, s gyors mozdulattal trikója alá rejtette. Magamhoz intettem, leültettem s beszélgettem vele.

— Miért vetted el kisfiam, hiszen elkérhetted volna — mutattam az asztalra tett „Székely mesemondók" c. kötetre.

A gyermek könnyes szemmel, röstelkedve nyögte ki:

— Szégyelltem. Már nagy fiú vagyok.

A könyvtár érdemei közé tartozott, hogy valamennyi gyermekolvasóról vezetett személyi lapot. (Íme a jó szándék s a rossz pedagógia találkozása). Elővettem személyi lapját s láttam, hogy a gyermek csaknem egyéves tagsága alatt csupán egyszer jutott mesekönyvhöz. S amikor jobban megismertem, megtudtam, hogy otthon egyetlen könyve sincs, édesanyja nem él s meglehetősen rideg környezetben nevelkedik. Csak azóta olvas rendszeresen, mióta a könyvtár tagja lett. Hosszú idő telt el, míg ez a gyermek örömmel olvasta a hosszabb történeteket, regényeket.

„A forradalom kellett ahhoz, hogy olvasók támadjanak minden vasúti őrházban, minden ideiglenes barakkban országszerte, amerre csak gyermekek vannak" — mondja Gorkij.[2]

Elgondolkoztató és erősen megszívlelendő Gorkijnak ezenkívül valamennyi szava, melyet a meséről ír.

„Nincs olyan dolog a világon, amiből ne lehetne okulni. A mesében is mindig akad „oktató" tanulságos elem. Elsősorban tanulságos a mesében a „kitalálás", elménk csodálatos képessége, hogy messze túllásson a tényeken. A mesemondók képzelete sok évezreddel a repülőgép feltalálása előtt ismerte a repülőszőnyeget és megjósolta a száguldás sebességét, amikor még híre-hamva sem volt a gőzmozdonynak, a benzin- vagy elektromotornak..." „Magamról elmondhatom, hogy szellemi fejlődésemre erős pozitív hatásuk volt a nagyanyámtól és a falusi mesemondóktól hallott meséknek. Nagyon meglepett és erősen növelte előttem a mesék becsét, amikor megtudtam, hogy nyomtatásban is megjelennek. Tizenkét éves koromban kezembe került az „Új arab mesék", egy XVIII. századbeli vidéki kiadás. Akkor azt gondoltam, hogy minden, amit könyvben kinyomtatnak, igaz..."[3]

A Károlyi-kerti szabadtéri kölcsönzőben az ott játszó ifjak játékukat hagyhatják cserébe az olvasásra kikölcsönzött könyvért

Ifjúsági olvasóankét az egyik kerületi könyvtárban

„Irodalmi törvényszék" a rákospalotai Szabó Ervin-könyvtárban

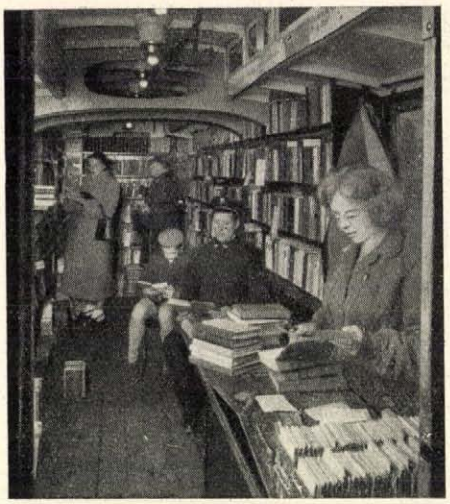

Az egyik villamosvasúti „mozgókönyvtárunk" belső berendezése

Az állatkerti „mozgókönyvtár"

Gorkij igen sok helyen foglal állást a mese olvasása mellett, beszél annak nevelő hatásáról és szükségességéről. Arról viszont sehol sem beszél, hogy korlátozzuk bármelyik gyermeknél is a meseolvasás vágyát. Szerencsére a fent elmondott példa kirívó és csak néhány könyvtárban terjedt el a meseolvasás korlátozásának elve.

A legtöbb könyvtáros helyesen ismerte fel a mese nevelő szerepét és mesedélutánok rendezésével igyekezett pótolni a kevésszámú mesekönyvet. Napközi otthonban, parkban való kölcsönzés közben, úttörőtáborban, szabadtéren és könyvállomáson tartottak mesedélutánokat, ahol az volt az általános tapasztalat, hogy nemcsak a tíz éven aluli gyermekek hallgatták a meséket önfeledten és kérték, hogy meséljenek nekik újra meg újra, hanem a nagyobbak is. A X. ker. Városszéli Telep kölcsönzőállomásán megtartott mesedélután hallgatói között szép számmal voltak 14 év körüli gyermekek, akik karonülő, de a mesét még nyilvánvalóan fel nem fogó kistestvéreiket vitték el, hogy maguk is hallgathassák a mesét. Ugyanezt tapasztalták parkban való kölcsönzés alkalmával, amikor a kisebbek köré összeverődtek az ún. kamaszgyerekek is.

Különösen kedveltek azok a mesedélutánok, amelyek filmmel vagy diavetítéssel vannak egybekötve. De igen elterjedtek már azok is, ahol a mesealakokat gyermekszereplők személyesítik meg. Ez utóbbiakra a műsoros irodalmi délutánok keretében térek ki.

Némelyik könyvtár, mint pl. a Boráros téri, nagyobb gyermekolvasói számára mesedélutánján beszél a mese történetéről is, megismerteti a gyerekekkel a népmesét és az irodalmi mesét, végül megbeszéli a mesékben hallott tanulságokat.

Az úttörőtáborokban, tekintettel a nagy létszámra, csak az alsóbb korosztályú csoportnak tartanak mesedélutánt. Itt is az a tapasztalat, hogy a nagyobb gyerekek közül is igen sokan csatlakoznak a mesehallgatókhoz. Mindenképpen helytelen tehát az a törekvés, hogy a nagyobb gyermekek meseolvasási vágyát valamilyenképpen korlátozzuk, vagy erőszakkal vegyük rá arra, hogy az általa nem kívánt olvasmányt vigye el a kért mese helyett. Amikor a gyermek meseolvasási vágyát már kielégítette, maga is vágyódni fog más olvasmányok után. Ilyenkor a könyvtáros olyan könyveket válasszon a gyermek számára, amelyek átmenetet jelentenek a népmesétől, az elbeszéléseken át, a regények élvezetéig.

MŰSOROS DÉLUTÁNOK ÉS IRODALMI FEJTÖRŐK

Ünnepélyes alkalmakkor a Gyermekkönyv Ünnepének Hetében vagy a Nemzetközi Gyermeknap alkalmával *műsoros irodalmi délutánokat* is rendeznek könyvtáraink a gyermekolvasók számára. Ifjúsági könyvtárosaink értekezletein már többször vita keletkezett arról, vajon helyes-e, ha a könyvtár műsoros délutánt rendez a gyermekek számára. Egyesek szerint ez nem könyvtári feladat. Helyesebb, ha tömegszervezet vagy iskola végzi ezt a munkát. Mások azt hangsúlyozták, hogy a műsoros délutánokat igen jól fel lehet használni a könyvek népszerűsítésére, sőt arra is, hogy irodalmi színvonalú műsorral neveljék a gyermeket a könyvek védelmére s a könyvtár szeretetére.

Tizenhét könyvtár rendezett már műsoros irodalmi délutánt, mindegyik más-más színnel, sokféle ötlettel telítve. Az V. kerületi 1. sz. könyvtár gyermekolvasói maguk szolgáltatták a műsort, egyik kis olvasó népdalokat adott elő tangóharmonikán, másik szavalt, a harmadik talajtornát mutatott be, végül többen jelenetet adtak elő legkedvesebb meséjükből, majd bohóc tréfálta meg azokat a gyermekolvasókat, akik nem tudják, hogyan kell a könyvtárban viselkedni és a könyvekkel bánni. Ugyanekkor a könyvtáros az előadott számokhoz kapcsolódó könyvekből kis kiállítást is készített. Meg kell még említenünk azt, hogy a műsoros délutánra a gyermekek maguk rajzolták meghívóikat és igen megható volt, amikor a gyermekek valamennyien szép rajzos meghívójukkal léptek be a könyvtár termébe.

A műsoros irodalmi délutánok nagy sikere és az utána fellendülő könyvforgalom bizonyítja, hogy a könyvtáros nem mellőzheti ezt a nevelési formát sem, különösen akkor nem, ha meghatározott céllal, pl. a könyvvédelem megerősítése szempontjából rendezi előadását. Az irodalmi délután sokszor felér egy-egy könyv nevelő hatásával. Gorkij maga is fontosnak tartotta a a gyermekek szórakoztató formában való nevelését. Ifjúsági estéket és gyermek-színielőadásokat ő maga is rendezett.

A műsoros irodalmi délután egyik változata volt némelyik kerületi könyvtárban a *könyvek*

megjelenítése. Az irodalmi délutánnak ezt a változatát tartotta a VII. kerületi, valamint a XIII. kerületi 1. sz. könyvtár. Ez utóbbi úgy rendezte meg műsoros délutánját, hogy a legismertebb és legnépszerűbb könyvek alakjait jelmezben ábrázolva felvonultatta a színpadon. A jelmezes gyermekszereplők az ábrázolt könyv egyik legjellegzetesebb részletét mondták el s a közönségnek ki kellett találnia, melyik író, melyik könyvéből elevenedett meg a szereplő. Ezen a délutánon a résztvevők közfelkiáltással fejtették meg az élő rejtvényt, azonban ez nem ment a fegyelem rovására, mert a soronkövetkező szereplő máris lekötötte érdeklődésüket. Fejlettebb forma volt az, amelyet a VII. ker.-i könyvtár választott. Írásos kérdőívet osztottak ki a résztvevőknek s minden felvonuló jelmezes szereplő nevét és a könyv íróját a kérdőíven fel kellett jegyezniök. A kérdőíveket végül bírálóbizottság nézte át, pontozta s a nyerteseket megjutalmazta.

Alig egy-két éve terjedtek el könyvtárainkban az *„irodalmi fejtörők"*, melyeknek különféle változatait alkalmazzák. A legnagyobb szabású irodalmi fejtörőt a IX. ker. Illatos úti könyvtárban rendezték. A pályázattal egybekötött fejtörő hatfordulós volt. Minden forduló kérdéseit más-más céllal állították össze. Pl. az egyik kérdéscsoportot a felszabadulással kapcsolatos művekről, a másikat az új magyar irodalomról, ismét másikat a történelem és földrajz köréből állították össze. A fejtörő igen nagy érdeklődést váltott ki. A verseny ellenőrzésében a pedagógusok is résztvettek. Értékelték a verseny eredményeit és tanulságokat vontak le belőle. Már az első kérdéscsoport megfejtésénél kitűnt, hogy több gyermek nem ismeri a könyvek szerzőit, nem tudja helyesen leírni a szerzők és szereplők nevét. Bizonyság erre a súgás alapján beírt néhány helytelen válasz. Pl.: Ki írta az Ifjú Gárdát? — Fagyis Éva. Mi a címe Illés Béla Budapest felszabadulásával foglalkozó könyvének? — Fegyveres vitéz énekel. És sorolhatnánk több más humorosnak tetsző választ.

Sok esetben az is kiderült, hogy néhányan nem ismerték a gyermekek az általuk olvasott könyv történelmi korszakát, sőt voltak, akik azt sem tudták, hogy milyen nemzet életében játszódott le a cselekmény. A kitöltött kérdőívek arról is tanúskodtak, hogy a gyermekek némelyike nem tud helyesen írni. A csillaghegyi könyvtár vezetője a verseny értékelése alkalmával táblára írta fel a kitöltött kérdőíveken előforduló helyesírási hibákat s azok javítását. Ugyanígy járt el a többi hiba esetén is, vizuálisan is rögzítve a helyes megfejtést. Valamennyi könyvtár arra törekedett a fejtörők tanulságának levonása után, hogy fiatal olvasóit elmélyültebb olvasásra nevelje és megtanítsa őket a katalógus használatára. A csillaghegyi könyvtáros a fejtörőt azzal tette változatosabbá, hogy tehetséges olvasóival rajzokat készíttetett a megfejtendő kérdések közé. Ezt a módszert alkalmazta az újpesti könyvtár is. Sőt, ötletesen a pályadíjakat előre kiállította a gyermekkönyvtárban, mintegy serkentve olvasóit a pályázatban való részvételre. Az újpesti könyvtár szépen megrajzolt és jól összeállított pályázatát vette mintául a XIV. kerületi Ilka utcai könyvtár is.

A csoportos foglalkozásnak ez a módszere egyre jobban elterjedt gyermekkönyvtárainkban, bizonyítva azt, hogy könyvtárosaink és a pedagógusok felismerték nagy nevelőértékét.

Érdekes összehasonlítani az egyes könyvtárak pályázóinak eredményeit. A VI. ker.-i és a csepeli Szabó Ervin Könyvtárak közös kérdőívet bocsátottak ki s a verseny végeztével megállapították, hogy a VI. ker.-i könyvtár olvasói közül helyes válaszaikkal a fiúolvasók messze kimagaslanak, míg a csepeli könyvtár kis leányolvasói egyenlő értékű megfejtéseket adtak a fiúkkal. A könyvtárak eredményeit összehasonlítva az is megállapítható, hogy átlagban a jeles és jó tanulók azok, akik irodalmilag tájékozottabbak és figyelmesebben olvassák a könyveket. Akadtak azonban meglepetések is, mint pl. az Ilka utcai könyvtárban, ahol egy gyenge tanuló igen magasszínvonalú olvasottságról adott bizonyságot. A könyvtárak vezetői nagyon helyesen teszik, amikor ilyen esetben felhívják a pedagógusok figyelmét a kimagasló eredményt elért gyermekre, aki bizonyára megérdemli azt a fáradtságot, hogy az iskolában külön foglalkozzanak vele.

A verseny második formájaként tizenöt könyvtár alkalmazta a *rajzversenyt*. „Legkedvesebb könyvem rajza" címmel vagy szabadon választott témából rajzoltatott a gyermekekkel s a legjobb rajzokat jutalmazta. A kispesti Szabó Ervin Könyvtár a pályázatra beérkezett rajzokat kiállítás keretében mutatta be s valamennyi gyermekolvasója résztvett a bírálóbizottság munkájában. A gyermekek véleményüket írásban adták be. Az egyik kis kritika így szólt: „...Star Teréz rajzát nézve elgondol-

koztam és megállapítottam, hogy nem ő rajzolta. Első díjra a másik rajzát javaslom, a „Megy a juhász a szamáron"-t".

Ugyanez a könyvtár felismerve olvasóinak rajzolási kedvét, egy iskolai szakkör bevonásával, a Szovjet Írók Szövetsége részére emlékalbumot rajzoltatott s a kézimunka szakkör könyvtári tagjaival szép magyaros hímzésű tarsolyt készíttetett. A tarsolyban helyezték el a legjobban sikerült rajzokat és a legszebb leveleket, amelyeket a könyvtár olvasói a szovjet ifjúsági írókhoz írtak. A levelek nagyrésze Fagyejev, Iljina, Katajev és Polevoj szovjet írókhoz szólt. Mielőtt a szép tarsolyt értékes tartalmával elküldték a Szovjet Írók Szövetségének, kiállításon bemutatták, majd emlékül lefényképeztették a könyvtár számára.

KÜLÖNBÖZŐ CSOPORTOS FOGLALKOZÁSOK

Kevésbé elterjedt formája a csoportos foglalkozásnak az *irodalmi séta, illetőleg kirándulás*. Megrendezése általában a TTIT feladata, de a könyvtárakban hasonló igény jelentkezik, nem zárkózhatunk el előle. A legsikeresebb irodalmi sétáról az I. ker.-i 1. és 2. sz. könyvtár számolt be. Az irodalmi sétát az általános és középiskolás diákolvasók számára rendezték. Céljuk az volt, hogy a Várban megmutassák Martinovics útját és kivégzésének helyét, összekössék azokkal az ismeretekkel, amelyeket a könyvtár könyveiből megszerezhetnek. Valamennyi történelmi állomásnál rövid előadást hallgattak a kor történelméről és irodalmáról, majd felolvastak Kazinczy: Fogságom naplójá-ból. Az irodalmi séta hatását mutatja az, hogy e könyv forgalma emelkedett a könyvtárban.

Más könyvtárak múzeumba és kiállításra vitték el olvasóikat, vagy egy-egy könyvmegbeszélés után a Csillagvizsgálóba látogattak el. A IX. ker.-i Illatos úti könyvtár Sztálinvárosba szervezett kirándulást, de nem használta fel ezt a lehetőséget arra, hogy a Sztálinvárossal kapcsolatos irodalmat ismertese gyermekolvasói előtt. Kedves kirándulást szervezett a kispesti Szabó Ervin Könyvtár. Gyermekolvasóit a III. és VI. ker.-i könyvtár jubileumi ünnepségére vitte el, ahol virággal köszöntötték a testvérkönyvtárakat. Ez egyúttal arra is alkalmat nyújtott, hogy tudatosítsák a gyermekekben, nemcsak nekik van könyvtáruk, hanem népi demokráciánk a város több pontján gondoskodott a művelődés lehetőségéről. A VII. ker.-i Szabó Ervin Könyvtár repülőszakköri olvasói részére irodalmi kirándulást szervezett a Ferihegyi repülőtérre. A kirándulás keretében Bobrov: Cskálov c. könyvét beszélték meg, majd megtekintették a vitorlázó repülőgépeket, megvizsgálták szerkezetét és az ottani repülőszakkör munkáját.

Az irodalmi séták és kirándulások nem váltak igazán népszerűekké könyvtárainkban. Megszervezésük ugyanis sok munkát igényel s inkább érdekességükben hatnak az olvasókra, de a megfelelő irodalom olvasottságát csak csekély mértékben növelik a gyermekek között.

Harminc kerületi könyvtár számolt be arról, hogy egy-egy iskola valamelyik osztálya csoportosan meglátogatta a könyvtárat. *A könyvtárlátogatás* maradandó élményt jelent a könyvtárban először járó gyermek számára. Ez az a nap, amikor megismerkedik a könyvekkel és lehetősége nyílik arra, hogy maga is rendszeres olvasóvá válhassék. A könyvtárlátogatások módszere még nem alakult ki. Csaknem valamennyi könyvtár más és más módszert alkalmaz, de abban megegyeznek, hogy körülvezetik a gyermekeket a raktár polcai között, megmutatják a könyvállományt, megmagyarázzák a katalógus használatát és a beiratkozás módját.

A Kálvária téri Szabó Ervin Könyvtár vezetője, igen helyes pedagógiai érzékkel, abból az elvből indult ki, hogy a gyermek számára a könyv jelenti a legnagyobb élményt, ezért a könyvtár megmutatása előtt a gyermekkönyvtárban asztal köré ültette látogatóit, valamenynyinek a kezébe mesekönyvet, képekkel illusztrált műveket adott, hogy ismerkedhessenek a könyv lapjaival. Megkérdezte, ki olvasott már otthon is és színesen, érdekesen bemutatott néhány mesealakot, amelynek képe a könyvtár falát díszítette. Közölte a gyermekekkel, hogy a könyvtár falát díszítő mesealakok benn vannak a könyvekben is, olvashatnak róla, amennyiben a könyvtárba beiratkoznak. Csak ezután került sor a raktár és a könyvtár egyéb részeinek bemutatására. Ez a könyvtárlátogatás is, de általában valamennyi azzal végződött, hogy igen sok gyermek beiratkozott a könyvtárba.

Több ifjúsági könyvtár rendezett *„írók és pajtások találkozójá"*-t. Ezek a találkozók azonban nem minden esetben érték el igazi céljukat: hogy a gyermekírók és gyermekolvasók között olyan baráti kapcsolat alakuljon ki, mint a Szovjetunió gyermekkönyvtáraiban. Legtöbb eset-

ben a találkozó egyszerű könyvtári megbeszélés volt, amelyen az író saját művét ismertette, sőt iskolásan visszakérdezte az olvasottakat.

Gyermek-olvasóértekezletet több éves működésük alatt csupán négy könyvtár tartott. Sok értekezlet tartása helytelen lenne, azonban helyes, ha évenként egyszer összehívjuk gyermekkönyvtárunk olvasóit, megbeszéljük a könyvtár dolgait. Jó alkalom ez a fiatal olvasók csoportos nevelésére, azonkívül arra, hogy bátran és őszintén tárják fel a könyvtár hibáit, valamint megmondják kívánságaikat.

Mind a négy könyvtár sajátságos céllal tartotta meg olvasóértekezletét. A XI. ker.-i Szabó Ervin Könyvtár a felszabadulás évfordulója alkalmával beszámolt a gyerekeknek a könyvtár és könyvállomány fejlődéséről, olvasói közreműködésével mesét dramatizált, végül megjutalmazta legjobb munkatársait. Az ünnepi olvasóértekezletre meghívta a szülőket és pedagógusokat is. A kispesti kerületi könyvtár olvasóértekezletét a rajzverseny díjazásával kapcsolta össze, a rákospalotai pedig meleghangú ünnepség keretében a VIII. osztályt végzett fiatalokat a felnőtt olvasók táborába adta át.

Az óbudai könyvtár gyermek-olvasóértekezletének legfőbb célkitűzése az volt, hogy megbeszélje olvasóival a könyvtár fejlődését, a helyes viselkedést és legfőképpen a könyvek fokozott védelmét. A könyvek védelmével kapcsolatban igen hatásos volt a jó és a megrongált könyvek bemutatása. A könyvtáros megmagyarázta, hogy a rongált könyveket javításuk ideje alatt sok gyermek olvashatta volna. Csupa nagyon keresett és ritkán megkapható könyvet mutatott be. A gyermek-olvasóértekezlet jó alkalom volt a könyvvédelem fokozására.

Általában könyvtárosaink sokat panaszkodnak a nagyfokú könyvrongálás miatt, de mint a tájékozódás folyamán kiderült, az óbudai könyvtáron kívül csupán a XIV. ker.-i Ilka utcai könyvtár tartott könyvvédelmi megbeszélést, mégpedig „Mit olvassunk és hogyan" c. ankét keretében. Az előadó a ponyva elleni küzdelmet és a könyv megbecsüléséért folytatott harcot tűzte ki főcéljául.

Az évenként megtartott olvasóértekezlet nagyban segíti a könyvtár munkáját. Hogy mindössze csak néhány gyermekkönyvtár fordult ehhez a hasznos módszerhez, annak magyarázatát abban látjuk, hogy valamennyi könyvtár megtartja olvasóértekezletét a felnőttek számára, s esetleg erre hívnak meg néhány gyermekaktívát.

A csoportos foglalkozások egyik különleges formája az I. ker.-i Szilágyi Dezső téri könyvtár kísérlete az ún. *„rádióankét"*. Az egyik általános iskola VIII. osztálya arra kérte a könyvtárost, tartson ankétot Szimonov: Nappalok és éjszakák c. művéből. Ekkor született meg a könyvtáros fejében az a gondolat, hogy egyszerre több VIII. osztályú tanuló számára tartja meg a foglalkozást, hiszen az iskolának rádiója van. Minden osztály saját tantermében maradhat s ő majd a rádión keresztül beszél a gyermekekhez. Az újszerű forma nagy érdeklődést váltott ki. A gyermekek izgatottan várták, hogy az ismert könyvtáros néni megszólaljon. Az érdeklődést fokozta, hogy az iskola növendékei szintén a rádión keresztül fejtették ki véleményüket s a könyvtáros azonnal választ adott. Egy-két előre felkért hozzászólón kívül bárki jelentkezhetett. A rádióban elhangzott a biztatás: „Aki a könyvről beszélni óhajt, jöjjön a tanári szobába!" A könyvtáros szerint nagy könnyebbséget jelentett az, hogy nem kellett fegyelmeznie a gyermekeket. A csoportos foglalkozásnak ezt a módját másutt még nem próbálták. Egy dolgot szeretnék hozzáfűzni. Értékéből levon, hogy rendszerint csak tanítási órák után lehet könyvmegbeszélést tartani, ami viszont igen fárasztó, szellemi megterhelést jelent a gyermekeknek.

„IRODALMI TÖRVÉNYSZÉK"

Utolsó témának hagytam a szintén új társas foglalkozási formát, az ún. *„irodalmi törvényszék"*-et. A rákospalotai könyvtáros, aki először rendezett ilyen szokatlan formában csoportos megbeszélést, a veszélyt abban látta, hogy az „irodalmi törvényszék"-nek ítélőszék jellege lehet. Feltehető volt, hogy a gyermekek, akik mint ügyész, vádló és tanú szerepelnek, esetleg minden áron negatívumokat fognak keresni a megtárgyalandó könyvben. Ezért a könyvtáros igyekezett megmagyarázni a gyermekeknek, hogy az irodalmi törvényszék nem ítélőszék, de nem is humoros játék, hanem olyan formája a megbeszélésnek, amikor az író részvételével részletesen megvitathatják a szóbanforgó új magyar regényt. Bírálatukkal élő szerepet játszanak, maguk is alakítják a később megszületendő új műveket.

Rákospalotán Hegedüs Géza regényét, a „Hajnal a tárnák felett" című művet kívánták megvitatni. Az előkészítés munkája hosszú és alapos volt. A könyvtáros az általános fiú- és leányiskola igazgatójával, irodalom- és történelemtanáraival közös megbeszélésen választotta ki az irodalmi törvényszék levezetésére legalkalmasabb gyermekeket.

Az előkészítés ideje alatt az olvasók faliújságon foglalkoztak a közelgő eseménnyel, kifüggesztették azoknak a könyveknek címeit, amelyek a megtárgyalandó művel történelmi vagy más kapcsolatban vannak. A törvényszék tagjai tanulmányozták a kort, melyben a regény cselekménye lejátszódott. Az előkészítés ideje alatt a könyvtáros az érdeklődő gyermekek számára előadást is tartott a XVI. század történelmi viszonyairól.

Az „irodalmi törvényszék" külsőségekben is komoly, ünnepélyes hatású volt. A tárgyalás napján muskátlival díszítették a könyvtárat s a pirossal bevont asztalokra állított táblácskákkal jelezték a védő, vádló stb. helyét. A gyermekek valamennyien úttörő ruhában, piros nyakkendővel jelentek meg az izgalmas megbeszélésen.

Az elnök röviden ismertette a mű tartalmát. Azután a vád képviselői és tanúi kértek szót. Többek között elmondták a jellemzés fogyatékosságait, a nyelvre vonatkozó kritikájukat és a kor társadalmi hátterének megrajzolásáról szóló véleményüket. A védők a regény formai és tartalmi elemeit bontották ki, beszéltek a tájleírás szépségeiről s a középkori városok leírásának egzotikumáról. A gyermek-törvényszék rendkívül komolyan vette hivatását s az író maga is felelőssége tudatában, megilletődötten kezdte beszédét — mint vádlott — „Tisztelt Törvényszék!" — hangzottak szavai és a gyermekek lélegzetvisszafojtva hallgatták.

Könyvtárosban és pedagógusban egyaránt felmerül a kérdés: szükség van-e arra, hogy ilyen szokatlan formában szólaltassuk meg a gyermekeket a könyvről, irodalomról. A könyvtárosok tapasztalták, hogy a szokványos könyvmegbeszélések nem vonzzák a gyermekeket. Meg kell találniok a szórakoztató formában való iskolánkívüli nevelés módszereit. Természetesen a különböző csoportos foglalkozási formákat váltogatni kell. „Irodalmi törvényszéket" sem tarthatunk gyakran — legfeljebb egy évben egyszer — hiszen minden jól bevált forma gyakori alkalmazással unalmassá válik.

Pálfalvi István igazgatóhelyettes, irodalomszakos tanárnak — aki maga is résztvett az „irodalmi törvényszék" megrendezésében — véleményét az alábbiakban foglalhatjuk össze: A megbeszélés több szempontból segítette az iskolai oktatást. Kiegészítette az irodalmi órákat, ti. nincs mód arra, hogy egy-egy prózai mű elemzésével hosszabb időn át foglalkozhassanak az iskolában. Értéke volt még, hogy a gyermekek megtanultak és mertek bírálni, mégpedig építő módon. Sértés, indokolatlan alázat s ugyanakkor fölényeskedés színezete nélkül mondták el véleményüket. Szerencsés volt az író személyének kiválasztása is. Hegedüs Géza tanár és jogász egy személyben — azonnal és talpraesetten válaszolt, egy csapásra megnyerve a gyermekek bizalmát.

A téma a tananyaggal is kapcsolatos volt. Az irodalmon kívül a regény történelmi anyaghoz és az alkotmánytanhoz is segítséget nyújtott. Az osztályharc kérdésének megvitatása, a jobbágyok helyzetének feltárása ideológiai alapot adott minden ismerethez. A gyermekek alaposan megbírálták a könyvet olyan szempontból is, mennyire sikerült az írónak a XVI. századi nemesség és az ebben a korban bizonyos mértékig megrekedt polgárság ábrázolása s mennyire tudta bemutatni az egyszerű bányászok életét. Ezzel kapcsolatban a törvényszék tagjai határozottan állították, hogy a bányászok életét egyszerű, mindennapi munkájuk közben nem ábrázolta az író elég mélyen. A patríciusok életét színesen és részletesen fedte fel, a bányászok hétköznapjaiból keveset mutatott. Végül arra ítélték az írót, hogy még több és még jobb ifjúsági regényt kell írnia.

A könyvtáros szorosan együttműködött az iskolával is. A jó munkát végzett gyermekek zászlófelvonáson dícséretet kaptak, sőt irodalomból, illetőleg történelemből megerősítették vagy javították osztályzatukat.

Hegedüs Géza író — a vádlott — elmondta, milyen sokat jelentett számára könyvének ebben a formában való megvitatása. Bár a felszabadulás után a „Kisunokám" c. színmű egyik vidéki bemutatójával kapcsolatban résztvett már irodalmi törvényszéken, ifjúsági változatban a rákospalotai gyermekkönyvtár olvasói hívták meg először hasonló megbeszélésre. Véleménye szerint ez a forma igen megfelel a növekvő gyermek lelkivilágának. Az irodalmi törvényszék résztvevőjeként a fiatal olvasó lehet egy kicsit fontoskodó anélkül, hogy nagy-

képűvé válna. Ilyenkor az író nem betanult mondókát hall, hanem önálló, indokolt véleményt. Az ifjúsággal való ilyenféle találkozás sokkal fontosabb az író számára, mint a felnőttekkel való beszélgetés. Hiszen a mai felnőtt saját gyermekkoráról semmit sem következtethet a ma gyermekének élményeire. Ha az író nem keresi meg a velük való kapcsolatot, szinte azt lehet mondani, hogy légüres térben dolgozik.

A rákospalotai gyermekek objektív igényekkel léptek fel. Az író fejére olvasták, hogy keveset írt a törökkor kalandjairól. Tőlük kapta azt a gondolatot, hogy megírja „A fekete ember históriáját"-t.

A könyvtáros értékelése szerint az „irodalmi törvényszék" fentieken kívül azért volt könyvtári siker, mert előtte és utána sokszorosára nőtt a megvitatott könyv, valamint a korral kapcsolatos ismeretterjesztő művek forgalma. A forma kísérlet volt, mégpedig sikeres kísérlet. Másodiknak a XII. kerületi Szabó Ervin Könyvtár rendezett „irodalmi törvényszék"-et Szántó György: Boszorkányok c. művéből, hasonló sikerrel.

*

Végül megjegyezzük, hogy anyagunk nem terjedt ki a gyermekkönyvtárakban folytatott csoportos foglalkozás minden eddig alkalmazott formájára. Vannak kísérleti formák, melyeknek hatását még nem mérhettük le, mint pl. az ún. *„irodalmi kártyajáték"*, melynek alkalmazásával a Kálvária téri Szabó Ervin Könyvtár kísérletezik. Minden könyvtár igyekszik megtalálni azokat a formákat, amelyekkel a maga területén a legjobb nevelőmunkát tudja kifejteni.

Ismételjük, nem tartjuk helyesnek azt, ha a könyvtár tervében túlsok csoportos foglalkozás van, mert annak előkészítő munkája esetleg az elmélyült egyénenkénti nevelés hátrányára történhet. Időnkénti társasösszejövetelekre azonban szükség van, hogy érdekes, szórakoztató formában egyszerre több gyermeket fordíthassunk az irodalom felé és gyarapíthassuk ismereteiket.

Sajnos nem adhatunk számot a 14 éven felüli ifjúság eddigi hasonló széleskörű, gondos nevelőmunkájáról. Ez a terület könyvtárainkban eléggé el volt hanyagolva. Ha tartottak is az ifjúság számára időnként — főleg iskolákban — irodalmi esteket és próbálkoztak a DISZ-szel való kapcsolat élesztésére, megerősítésére, kielégítő eredményről nem számolhatunk be. Előrelátható, hogy pártunk és vezető szerveink segítségével könyvtárosaink a gyermekek nevelése közben szerzett tapasztalataikat hasznosítva és műveltségüket gyarapítva, meg fogják állani helyüket ezen a szép és sok pedagógiai tudást igénylő területen is.

BIKÁCSI LÁSZLÓNÉ

JEGYZETEK

[1] Gorkij: Az ifjúsági és gyermekirodalomról. Bp. 1955. Ifjúsági p. Kk. 73.

[2] Id. mű, p. 183.

[3] Id. mű, p. 68—69.

KÖNYVELHELYEZÉS, RAKTÁROZÁS, LELTÁROZÁS

A könyvtárak történetében mindenkor érdekes fejezet a könyvelhelyezési kísérletek leírása. A könyvek sokaságának rendszerbe állítása, elhelyezése, tárolása, használatának biztosítása és megőrzése a jövő számára a szocialista könyvtár egyik központi kérdése, a könyvtárosok napi feladata.

A szocialista könyvtárvezetés a könyvelhelyezés kérdését állandóan napirenden tartja és a szükségleteknek, az olvasók igényeinek megfelelően igyekszik meghatározni és kialakítani a számára legmegfelelőbb rendszereket.

Könyvtárunk egyes gyűjteményeiben az utóbbi évek folyamán szintén megváltoztattuk a könyvelhelyezés rendjét anélkül, hogy a régi — többé-kevésbé jól bevált — rendszer alapjait gyökerében lebontottuk volna. Az új rendszer bevezetésénél adottságaink mellett a használat érdekeiből, a biztonság és a gazdaságosság követelményeiből indultunk ki.

Könyvtárunk könyvelhelyezési, raktározási és leltározási munkálatait öt pontban foglalhatjuk össze:

1. Az Általános Gyűjtemény helyszámozási rendszere fogyatékosságainak kiküszöbölése, ill. új számindexes jelzetelés bevezetése.

2. A könyvek művenkénti naplózásának megszüntetése s helyette az egyedi nyilvántartás életbeléptetése.

3. Könyvállományunk alapleltárának elkészítése.

4. Új hiányjegyzék összeállítása, az elveszett könyvek céduláinak az olvasói katalógusból való kiszedése céljából.

5. A kézikönyvek ismételt feldolgozásának megszüntetése, ill. a kettős besorolás rendszeresítése.

I.

A SZÁMINDEXES JELZETELÉS BEVEZETÉSE

Könyvtárunk ötven éves fennállása alatt háromszor változtatta meg Általános Gyűjteményének jelzetelési rendszerét.

Először 1913 májusában, amikor a régi római szám és betűindex-szel (MO XV 389) kombinált helyszámozást megszüntette és helyette a numerus currens jelzetelést alkalmazta.

Másodszor 1931-ben, amikor a folytatásos oktáv (2001—5000) könyv csoportjában utolérte a csoport számhatárát és az „x" betűindexes jelzetelést rendszeresítette.

Harmadszor 1953. január 1-én, amikor elkezdte a könyvek egyedi nyilvántartását, leltárnaplót fektetett fel és a számindexes jelzetelést bevezette.

Könyvtárunk raktározási rendjének alapjait Szabó Ervin, a könyvtár első igazgatója rakta le, amikor 1913 májusában a modern raktárrendszert bevezette és az Általános Gyűjtemény könyvanyagát zártsoros rendszerben, numerus currens jelzeteléssel, a különgyűjteményeket pedig szakrendben állította fel.

Az Általános Gyűjtemény könyvanyagát két csoportra osztotta: önálló (befejezett) és sorozati (folytatásos) művek csoportjára. A csoportokon belül három nagyságméretet állapított meg: 2 r., 4 r., 8 r. Az így keletkezett hat könyvcsoportot egyetlen számsorba, ugrószámos rendszerbe osztotta.

1—500 folytatásos folió
501—2000 folytatásos kvart
2001—5000 folytatásos oktáv

5001—6000 befejezett folió
6001—10000 befejezett kvart
10001—végig befejezett oktáv

Helyszámozási rendszerünket negyvenkét évvel ezelőtt vezették be. Az akkori viszonyokat és az előzményeket, a könyvtár fejlődési lehetőségeit ismerve, elmondhatjuk: a rendszer nagyméretűnek, kitűnőnek bizonyult. A könyvtermelés növekedése, a könyvek iránti fokozott érdeklődés folytán alig 20 év múlva a könyvtár minden előrelátás ellenére túlnőtt megszabott keretein. Most már megállapíthatjuk, hogy ezek a keretek még a könyvtár kapitalizmus alatti

fejlődésére is szűknek bizonyultak. Mostoha kultúrviszonyok mellett hogyan is számolhattak volna — az ismert előzmények után — a szocialista könyvtár fejlődési lehetőségeivel, a szocialista könyvtermelés méreteivel, szocialista kultúránk fejlődésének tempójával.

Az első és egyben legsúlyosabb hibát 1925-ben követték el, amikor a 6001—10 000-ig terjedő befejezett kvart-csoport elérte számhatárát. Ugyanis ennek a csoportnak további számozását 100 001-gyel kezdték el. Ezzel az eljárással elzárták a 10 001-től számozott befejezett oktáv — mint legnagyobb könyvcsoport — további fejlődésének útját. Ezáltal a csoport könyvei csak 100 000-ig juthattak el a számsorban. Amikor a befejezett oktáv csoport könyvei elérték a 100 000-es határt, nagyot ugrottak a számsorban és 310 001-től folytatták a könyvek számozását.

Az aggályoskodók megnyugtatására a válasz az volt, hogy a 310 000-es szám hű kifejezője könyvállományunk kötetszámának, amit eddig — egyedi nyilvántartás híján — kimutatni nem tudtak.

A szakavatottabbak közbenjárására a 100 000-es csoportban a számozás folytatását 1932-ben 100 800 számmal bezárták és x 6001-es számmal új csoportot nyitottak.

Ha már a helyszámozás fennálló rendjét figyelmen kívül hagyták is, legalább saját kezdeményezésük iránt következetesek lehettek volna. Vagyis a 100 001-es csoport nyitása helyett, mindjárt x 6001-gyel kezdhették volna a számozást. Ebben az esetben a 10 000-sek számozását folytathatták volna akár a végtelenségig.

Másodszor 1931-ben hibáztak, amikor a folytatásos oktáv csoportban utolérték a számhatárt. Ahelyett, hogy idejében új helyszámozást vezettek volna be, a csoportok régi számrendszerét megtartva „x" betűindex-szel (x 2001) újra kezdték a besorolást.

Az így kialakult x 2001 szám, a régi 2001 szám mellett mind az olvasók, mind a könyvtári dolgozók körében zavarokat okozott. Az olvasók a katalógusból az x-et legtöbbször nem írták ki, valami felesleges jelnek tekintették. Így a könyvkereséssel foglalkozó dolgozók az x nélküli 2001 számú könyvet adták ki, ami természetesen más volt mint a kért mű. Az „x" jel alkalmazása már azért sem volt szerencsés, mivel olvasóink az útmutatóból is úgy tudják, hogy a betű (márpedig az „x" betű) a különgyűjtemények jele, s mint ilyen nem kölcsönözhető, ennélfogva eleve ki sem írták a katalógusból.

Az 1952 májusában megjelent rendelet előírta a nagykönyvtárak könyvanyagának egyedi leltározását is. Ettől indíttatva a könyvtár vezetősége jóelőre külön felhívásban szólította fel a dolgozókat Általános Gyűjteményünk új helyszámozási rendszerének kidolgozására, azzal a feltétellel, hogy a régi rend alapjait, a zártsoros rendszert és a numerus currens jelzetet meg kell hagyni. Az új helyszámrendszer kidolgozására azért volt szükség, mert az „x" betűindex-szel jelölt többi csoport könyvei is rövidesen elérik csoportjuk számhatárát és akkor jelölésükre új betűindexet kellene állítani, ami az előbb említettek miatt sem lehetséges.

A felhívásra hat javaslat készült. A kérdés eldöntésére kijelölt szakbizottság a számindexes javaslatot fogadta el. Ez a javaslat a nagyságméret nemzetközi jeleiből (2 r., 4 r., 8 r.) alakította ki a sorszám előtti számindexet. A sorozati művek jelzésére a 3, 5, 7 mint közbeeső számokat használtuk fel.

Kár, hogy a sorozati művek jelölésére ajánlott, a nagyságjelző számokhoz csatolt „0" jegyet (20—, 40—, 80—) könnyelműen elvetettük és a 3, 5, 7 számok beállításával eltakartuk azt a vizuális képet, amely első látásra minden kétséget kizáróan elárulta a könyv nagyságcsoportját.

Az új jelzetelés sémája:

Önálló műveknél:

2—1, 2—2, 2—3 stb. (folió) 35 cm-en felül
4—1, 4—2, 4—3 stb. (kvart) 26—35 cm-ig
8—1, 8—2, 8—3 stb. (oktáv) 26 cm alatt

Sorozati műveknél:

3—1, 3—2, 3—3 stb. (folió) 35 cm-en felül
5—1, 5—2, 5—3 stb. (kvart) 26—35 cm-ig
7—1, 7—2, 7—3 stb. (oktáv) 26 cm alatt.

Az új számindexes jelzetelés bevezetésével mind a hat könyvcsoportban lehetőség nyílt a könyveknek akár a végtelenségig való sorszámozására.

Tekintettel arra, hogy a régi hat könyvcsoportot meghagytuk és minden csoportnak különkülön leltárnaplót nyitottunk, mind a helyrajzi számot, mind a leltári számot a megfelelő szám-

index-szel látjuk el. A számindexet a helyrajzi számtól kötőjellel (8—1, 8—2, 8—3 stb.), a leltári számtól per-jellel (8/1, 8/2, 8/3 stb.) választjuk el. A könyvre való aranyozásnál viszont a számindex a helyrajzi szám fölé kerül $\left(\frac{8}{1}, \frac{8}{2}, \frac{8}{3}, \right.$ stb.).

A számindex kapcsolásának 3 féle alakzatára szükség van egyrészt, hogy a helyrajzi számtól megkülönböztethessük a leltári számot, másrészt, hogy a könyv gerincén a számindex, mint a könyvcsoport jelzete, első tekintetre szembetűnő legyen és a vékonyabb könyv gerincén is elférjen.

II.

A KÖNYVEK EGYEDI NYILVÁNTARTÁSÁNAK BEVEZETÉSE

Az alapleltározási rendelet nyomán 1953 január elsejével az Általános Gyűjtemény könyveinél bevezettük az egyedi nyilvántartást, s ezzel egyidejűleg a régi helyrajzi naplókba a könyvek további bejegyzését megszüntettük. A szakrendben felállított különgyűjtemények új szerzeményeinek leltárbavételét, az alapleltáruk elkészítése után (1953. augusztus 31.) folytatólagosan végezzük. Eddig a beérkezett könyvek nyilvántartására csupán helyrajzi naplónk volt. A helyrajzi naplókba művenként egy tételben vezettük be a szerzeményeket, tekintet nélkül kötetszámukra. (Pl. 11075 Kossuth Lajos Iratai. 13 db.) A könyvek csak helyrajzi számot kaptak, leltári számot nem.

Régi helyrajzi naplóink fogyatékosságait a következőkben jelölhetjük meg:

1. A már bejegyzett művekhez tartozó, később beszerzett kötetek, ill. példányok darabszámát utólag kellett beírni a megfelelő tételekhez, amit nem egy esetben elmulasztottak, ennélfogva ezek kimaradtak a nyilvántartásból. Az utólagos bejegyzések (köteteknél, ill. példányoknál + 1 jelzéssel) valósággal elvesztek a tételek sűrűjében.

2. Könyvtárunk állományának darabszámát pontosan kimutatni nem tudtuk, mivel a naplók nem egyedi, hanem művenkénti nyilvántartásra szolgáltak.

3. Mivel a megfelelő könyvcímek mellé csak a mű darabszámát vezethettük be a helyrajzi naplókba, katalógus nélkül lehetetlen volt annak megállapítása, hogy a beírt darabszám hányadik kötetnek, ill. kötetrésznek vagy példánynak felel meg. (Pl. I. köt. 2. rész, vagy 3. példány.)

4. A művek egyes köteteinek, vagy a többespéldányok egyikének selejtezése, kiiktatása nehézkes volt. A változások bevezetése számtalan esetben elmaradt.

5. Az elveszett vagy megcsonkult, ennélfogva kiiktatott könyvek darabszámát, csak a naplók tételről-tételre való számlálásával tudtuk megállapítani. Ez különösen a többkötetes műveknél és a többespéldányoknál okozott nehézséget.

Az egyedi nyilvántartás bevezetésével, a leltárnapló rendszeresítésével könyvállományunk nyilvántartása nagymértékben megjavult s megbízhatóbbá vált. Az új egyedi nyilvántartóban szerencsésen egyesül a leltárnaplóval a helyrajzi napló. Minden különgyűjteménynek és az Általános Gyűjtemény hat könyvcsoportjának külön-külön leltárnaplót nyitottunk, az előírás szerinti rovatozással. Természetesen a könyvek helyszámozása továbbra is művenként történik. A többkötetesek összes kötete azonos helyszámot kap, de a leltári számot darabonként (kötetenként) osztjuk ki.

Nyilvántartásunk pontosabbá tétele céljából a közeljövőben az állománycsökkenés vezetésére külön nyilvántartó rendszeresítésére kerül sor.

III.

ALAPLELTÁROZÁS

Az 1952. év májusában hozott miniszteri tanácsi határozat elrendelte a könyvkölcsönzéssel foglalkozó tömegkönyvtárak könyvállományának kötelező leltározását. A később megjelent miniszteri utasítás szerint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár könyvállományának alapleltárát 1953 szeptember 30-ig kellett elkészíteni.

A rendelet vétele után a nagykönyvtárakban bizonyos idegesség volt tapasztalható. Olyan hangokat is hallottunk, hogy a leltározás munkabefektetése nagyobb lesz, mint a várható eredmény értéke. Ezek a megállapítások meggondolatlanok, elhamarkodottak és főleg tévesek voltak.

Csak arra gondoljunk, hogy a múltban a nagykönyvtárak legtöbbje sem könyvállományuk kötetszámát, sem annak pénzbeli értékét pontosan kimutatni nem tudta. Kiállításokon és egyéb publikációkban más és más adatokkal,

szemmértékkel mért, becsült adatokkal, ennélfogva hamis kimutatással szerepeltek. Vagy arra gondoljunk, hogy a könyvtárakban minden tollsöprű vagy iratkapcsoló leltári tárgy volt, csak éppen a könyvtár alapanyaga, a könyv nem lehetett leltári tárgy.

Könyvtárunk a múltban nem tartotta fontosnak a könyvek pontos, egyedi leltárbavételét. Amikor pedig felmerült a gondolat, hogy utólag és pótlólag, az egész könyvállományt leltárba vegyék, a válasz mindig egy volt: „Felesleges, értelmetlenül nagy munka, ezért egy évre a könyvtárt nem zárhatjuk be."

Könyvtárunk munkaközössége megoldotta a kétségtelenül nagy kérdést. Határidőre, a kölcsönzési forgalom szüneteltetése nélkül, elkészítette Társadalomtudományi Könyvtára könyvállományának alapleltárát. Munkaközösségünk megértette a rendelkezés célját. Tisztában volt azzal, hogy a könyvvédelem alapja: *a jó nyilvántartás*, a jó nyilvántartás eszköze pedig: a *pontos könyvleltár*.

A leltári munkálatok módszereit könyvtárunk természete határozta meg. Könyvtárunk szervezete, könyvállományunk sokrétű tagoltsága, munkánkat csak még nehezebbé tette. Ezek a körülmények tették szükségessé a leltározás előkészítését és a munkálatok minél alaposabb megszervezését.

Ehhez még az 1952-es tervév utolsó negyedében hozzáfogtunk: A leltározás előkészítése céljából öttagú bizottságot szerveztünk a Nyilvános Szolgálat és a Feldolgozó Osztály dolgozóiból. Az előkészítő bizottság a következő feladatokat oldotta meg:

1. Kedvező munkafeltételeket biztosított munkaidő, fűtés, világítás tekintetében. 2. Helyszíni felméréseket végzett a gyűjteményekben. 3. Próbaleltározást tartott munkanorma megállapítása céljából. 4. Normákat dolgozott ki az egyes munkafolyamatokra. 5. Gyakorlati leltározási szabályokat szerkesztett. 6. Leltári műszakot és leltározási brigádokat szervezett. 7. Munkaeszközöket biztosított. 8. Leltározási munkatervet készített.

A leltározás irányítására és ellenőrzésére a vezetőség leltárfelelőst állított.

Az előkészítő bizottság munkájának végeztével, 1953. január 2-án elkezdtük Társadalomtudományi Könyvtárunk könyvanyagának leltárbavételét. A leltározást párhuzamosan a Nyilvános Szolgálat és a Feldolgozó Osztály rendelőcsoportja munkaközössége végezte. A Nyilvános Szolgálat naponta két műszakban, $^1/_2$ 9-től 17 és 14-től 22 óráig látja el szolgálatát. A két műszak találkozási idejében 14-től 17 óráig 10 dolgozó 5 párt alkotva végezte a munkát. A Feldolgozó Osztály rendelő-csoportja naponta 4 órán át, a pár tagjait váltogatva dolgozott.

Hogy a kölcsönzés forgalmát ne zavarjuk, először a régi beszerzések könyvanyagának leltározásához fogtunk. Az Általános Gyűjteményt háromezres csoportokra osztottuk, s ezeket csak a leltározás tartamára vontuk ki a kölcsönzési forgalomból. Nagyforgalmú könyvcsoportok, újabb beszerzések leltári felvételét a nyári egyhónapos szünet idejére állítottuk munkatervünkbe. Ebben a gyűjteményben, mivel számsoros helyrajzi naplója van, könyvegyedenként leltári ellenőrzést végezhettünk.

Ennél a műveletnél a leltározó pár egyik tagja mint „polcellenőr", a másik mint „leltárnapló vezető" működött. Az előbbi, könyvről-könyvre beolvasta a soronlevő könyv helyszámát és címét, az utóbbi a beolvasott adatoknak a helynaplóval való egyeztetése után, piros tintaceruzával beírta a naplóba a leltári jegyet. Az ellenőrzött könyveket, fehér címlapjuk felső jobbsarkában a polcellenőr — az erre a célra készült — leltári bélyegzővel látta el.

A kikölcsönzött könyveket könyvkártyájuk alapján ellenőriztük, ill. a kártyákat láttuk el leltári bélyegzővel. A visszahozott könyveket a kártyájuk szerint utólagosan bélyegeztük le.

Különgyűjteményeink könyvei szakszerint vannak felállítva és a szakszám (K 3400/1) a helyszámuk. Mivel csak kartoték-nyilvántartójuk volt, vagy még ez sem, leltárnaplókat kellett felfektetnünk, ezekbe vettük fel egyedenként a könyveket. A leltári sorszámot a könyvek helyszáma alá törtalakban $\left(\frac{\text{K 3400/1}}{1121}\right)$ írtuk. Természetesen a gyűjtemény helyszámrendjét előzőleg ellenőriztük.

A leltárnaplóba a könyv összes adatait azonnyomban nem vehettük fel, mivel erre a rendelkezésre álló munkaidő kevésnek bizonyult. Ennek figyelembevételével úgy oldottuk meg a kérdést, hogy egyelőre a leltárnaplóba a könyvnek csak helyszámát írtuk be, mivel a könyv címét stb. utólag, későbbi időben kötöttség nélkül, a kartotéknyilvántartóból könnyen beírhatjuk. Ebből a célból a leltári sorszámot, a felvétellel egyidőben, a kartoték-nyilvántartó

megfelelő tételére is ráírtuk. Így vált lehetségessé, hogy 107 462 db könyvet egyedenként új leltárnaplóba vettünk fel és 339 193 db könyv leltári ellenőrzését a rendelet által kitűzött határidőre elvégezhettük.

Társadalomtudományi Könyvtárunkhoz tartozó Szovjet Gyűjtemény és a Pedagógiai Könyvtár külön-külön épületben van elhelyezve. E gyűjtemények könyvanyagának számoros helynaplója van, ennélfogva központi könyvtárunkkal párhuzamosan és egyöntetűen végezhettek leltári ellenőrzést.

Az alapleltározás befejezése után az összes leltárnaplókat 1953. augusztus 31-ével záradékoltuk.

Serkentő hatással volt munkaközösségünkre annak a tudata is, hogy a leltározás folyamán minden egyes könyv kezünkbe kerül, s ezáltal a könyvtári problémák egész sorát oldhatjuk meg, szinte — egycsapásra. Feleletet kapunk sok olyan megoldatlan kérdésre, ami könyvtári gyakorlatunkban ezideig, úgyszólván válasz nélkül maradt.

A leltározás munkájával összekapcsolva a következő feladatokat oldottuk meg:

1. Társadalomtudományi Könyvtárunk egész könyvállományát könyvről könyvre ellenőriztük, ill. könyvegyedenként új naplókba leltároztuk, s ezzel könyvállományunkról teljesen megbízható adatokat kaptunk.

2. A rossz helyen levő könyvek visszakerültek eredeti helyükre.

3. A rongált könyvek előkerültek, s a szükséges példányokat kijavíttattuk.

4. Az elmosódott helyszámú könyveket újra aranyoztattuk.

5. A forgalomtól „zilált" könyvraktárak soha nem tapasztalt mértékben rendeződtek.

6. Az adott helyzetből kiindulva szükség szerint tágíthattuk megtelt polcsorainkat és átrakásokat végezhettünk a tágasabb polcokra.

7. Raktárköltöztetést hajtottunk végre.

8. A további könyvszaporulat elhelyezésére férőhelyet biztosítottunk.

Az utóbbival régi égető problémánkra találtunk megoldást leltározási munkánk közben. Raktárainkban ugyanis az újonnan beérkezett könyvek elhelyezésére, szabályos felzárkózására jóformán folyóméternyi férőhelyünk sem volt. Ettől indíttatva folyóiratraktárunkban az időközben megszűnt folyóiratok régebben tartalékolt, meddővé vált helyét, továbbá az ezideig üres felső polcokat betöltöttük. A többi raktárunkban is hasonló átrendezéseket végeztünk anélkül, hogy leltározási munkánkat hátráltattuk volna. Ezzel az eljárással 1024 folyóméter polcot nyertünk a további könyvszaporulat szabályos elhelyezésére.

Nem kétséges, hogy a leltározás folyamán szerzett sokrétű tapasztalatainkat a jövőben könyvtárunk további ügyvitelében, s a jobb közönségszolgálat érdekében nagymértékben fel tudjuk használni. Az is kétségtelen, hogy Feldolgozó Osztályunk munkája a pontos leltár nyomán könnyebbé, megbízhatóbbá válik. S vajon még hány probléma merülhet fel időközben, amire majd csak a pontos leltár adhat választ?

Leltározási munkánkból eredő további feladatunknak tartottuk, hogy a leltározás befejezése után, a leltárnaplók alapján, megbízható hiányjegyzéket készítsünk.

IV.

ÚJ HIÁNYJEGYZÉK KÉSZÍTÉSE

A kapitalista könyvtárvezetés a könyvállomány nyilvántartásának kérdés ét teljesen hát térbe szorította az olvasószolgálat és a feldolgozó munka rovására. Bizonyítja mindezt az a tény, hogy sem leltárnaplójuk, sem pontos hiányjegyzékük, ennélfogva megbízható katalógusuk sem volt, s az állomány kötetszámát nem ismerték.

Hiányjegyzék a múltban úgyszólván évenként készült, de csak az Általános Gyűjtemény monografikus anyagának elveszett könyveiről. A különgyűjtemények és periodika-anyagunk veszteségeit nem vették nyilvántartásba. A hiányjegyzékbe — az évről évre mutatkozó veszteség helyett — minden alkalommal újra és újra a könyvtár indulása óta keletkezett hiányokat vették fel. A hiányjegyzékbe foglalt könyvek céduláit az olvasói katalógusokból nem a jegyzéket kimerítő pontossággal, hanem csak ötletszerűen, szórványosan szedték ki.

Felszabadulás után a szocialista könyvtárosok, felismerve a szocialista tulajdon védelmének fontosságát és az olvasószolgálat állandó javításának szükségét, az adottságokhoz mérten megoldást kerestek és találtak az elveszett könyvek évtizedek óta vajúdó problémájának megoldására, az olvasói katalógusok megbízhatóságának biztosítására.

Mind az állomány kötetszámának, mind a hiányok megállapítására kitűnő alkalomnak

bizonyult az 1953. évben megtartott alapleltározás. Mivel az elveszett könyvek céduláit elődeink a nyilvános katalógusokból nem szedték ki, a hiányok megállapításával 1913 májusáig — raktári rendszerünk bevezetéséig — kellett visszamennünk. Ezt a műveletet a régi helyrajzi naplók és az új leltárnaplók egyeztetésével végeztük el.

Az alapleltározás befejezése (1953. augusztus 31.) után azonnal hozzáfogtunk könyvtárunk legforgalmasabb könyvanyaga, az Általános Gyűjtemény hiányjegyzékének összeállításához. A leltározás által megállapított könyvhiányokat raktári helyükön újra ellenőriztük, s 1954. augusztus 20-ra elkészítettük az 5001—101 800-ig és 310 001—337 000-ig számozott önálló művek hiányjegyzékét.

A hiányjegyzékben az 1913 óta természetes forgalomban elveszett, az elhasználódás, csonkítás folytán kiselejtezett könyvek, az I. és II. világháborúban eltűnt és elesett kölcsönzők vissza nem szolgáltatott könyvei, a II. világháborúban bombázás által elpusztult művek, továbbá az 1945-ben a Szövetséges Ellenőrző Bizottság által jegyzékbevétel nélkül kivont fasiszta könyvek, valamint az 1913 óta pénzben megtérített elveszett művek szerepelnek.

A 160 779 kötetet magábafoglaló gyűjteményben az 1913-tól 1953. augusztus 31-ig keletkezett hiány: 12 324 kötet, vagyis 7,6%. Az 1913 óta keletkezett hiány egyes tételeiről, de legfőképpen a rendkívüli veszteségekről megbízható számadataink nincsenek. A múlt laza nyilvántartása ezekről nem tud számot adni. Így ha figyelembe vesszük, hogy a 40 év óta előállott hiány jobbára a háborús idők rendkívüli tételeiből tevődik össze, megállapíthatjuk, hogy a hiány százalékaránya nem nagy. Ha a hiányokból a rendkívüli tételeket levonjuk, a természetes forgalomban elveszett könyvek száma mintegy 2,0—2,5%-ra zsugorodik össze, ami normálisnak, sőt kedvezőnek mondható.

Az 1954-ben készült hiányjegyzék az 1913. évtől 1953. augusztus 31-ig keletkezett hiányokat tartalmazza. Ez azt jelenti, hogy a legközelebbi állományellenőrzéssel már csak az 1953. szeptember 1. óta keletkezett hiányokat kell kimutatnunk.

A hiányjegyzék elkészítése után azonnyomban hozzáfogtunk a hiányzó könyvek céduláinak a nyilvános katalógusból való kiszedésének ellenőrzéséhez, egyrészt, hogy az olvasókat megkíméljük a felesleges kereséstől, másrészt, hogy a könyvtárosok hiányzó könyvekkel járó meddő munkáját kiküszöböljük.

V.

A KÉZIKÖNYVEK ISMÉTELT FELDOLGOZÁSÁNAK MEGSZÜNTETÉSE, ILLETŐLEG A KETTŐS BESOROLÁS BEVEZETÉSE

Kézikönyvtárunk rendbentartása, kézikönyveink feldolgozása és szabad használatra alkalmas tárolása egyik régi megoldásra váró problémája volt könyvtári gyakorlatunknak. A kézikönyvek feldolgozása és a kézikönyvtárból való kivonásának művelete a múltban nehézkes, ennélfogva lassú volt. Eddig a kézikönyveket kétszer dolgoztuk fel, először amikor a kézikönyvtárba soroltuk, másodszor amikor onnan kivontuk, ill. a raktárba helyeztük. A legfrissebb kézikönyvek besorolása, a szükségleteknek megfelelő változtatások, a tudományos értékét vesztett könyvek kiiktatása a könyvanyag folytonos cserélődését vonják maguk után.

A kézikönyvtár mint különgyűjtemény nem állandósulhat, nem „merevedhet" meg, folytonosan megújuló állomány. Ebben is különbözik minden más gyűjteménytől. Kézikönyvtárban, kevés kivétellel, csak ideiglenes elhelyezést nyerhetnek a könyvek. Ezekből az elvekből indultunk ki, amikor a régi munkaigényes, nehézkes feldolgozás és tárolás rendje helyébe új rendszert vezettünk be abból a célból, hogy kézikönyvtárunk anyagát egyszerűbben és gyakrabban változtathassuk, a felmerült folyton változó szükségleteknek megfelelően.

Kézikönyvtárunkat mint önálló gyűjteményt, 1954 augusztusában megszüntettük. Azóta külön ebbe a gyűjteménybe nem dolgozunk be könyveket. Kézikönyvtárunk anyagát az Általános Gyűjteménybe sorolt könyvekből állítottuk össze. Az Általános Gyűjteményből a kézikönyvtárba helyezendő könyvek bedolgozása, nyilvántartása és tárolása az alábbiak szerint ment végbe:

Az Általános Gyűjteménybe bedolgozott, de a Kézikönyvtár számára kijelölt könyvbe a raktári és leltári számon kívül, a szokásos módon, a rendelőcsoport egyidejűleg bejegyzi a mű „K" (Kézikönyvtár) szakjelzetét is. Ebből következik, hogy a kézikönyvet külön „K" leltárnaplóba nem vesszük fel. Vagyis az új

rendszer bevezetésével a „K" leltárnapló további vezetése is megszűnt. Ellenben a régi gyakorlatot követve a „K" kartotéknyilvántartóba a könyv eredeti raktári helyszámát, ill. leltári számát is bevezetjük.

Címfelvételezésnél a raktári helyszámon kívül a „K" jelzetet is feltüntetjük. Egyébként, kézikönyvtárunk állományáról mindenkor hű képet ad az olvasóteremben kezelt „K" praesens katalógus. A kézikönyvtárba kijelölt példányok fehér (könyvkártya) és piros (indikátor) kártyáin a „K" szakjelzetet is feltüntetjük.

A kézikönyvtárba irányított könyvekre csak a „K" szakjelzetet aranyoztatjuk. A kézikönyv bedolgozásakor kapott raktári helyszámát csak akkor aranyoztatjuk a könyvre, amikor azt a kézikönyvtár állományából kivonjuk. A raktári helyszámnak a könyvekre történő aranyozásakor, a már előbb rányomott „K" szakjelzet törlése vagy fedése szükségtelenné vált. Az ilyen két helyszámmal ellátott könyv ugyanis szembetűnően elárulja, hogy az időleges kézikönyvtári elhelyezésből, eredeti helyére az általános gyűjteménybe, raktári helyére került.

Mindenkori kézikönyvtárunk állományát könyveinknek mintegy a kézikönyvtár számára történő belső kölcsönzésével tartjuk nyilván és vesszük számba. Eszerint a „K" aranyozású könyvek kártyáit a forgalombaállításkor kiszedjük. A piros kártyát a kézikönyvtárbahelyezés dátumával és a tárolás helyének (olvasóterem, reference) megjelölésével a kölcsönzői indikátorba helyezzük, a fehér kártyát pedig a kézikönyvtár praesens katalógusa számára használjuk fel. (Az előbbit a raktári helyrajzi szám, az utóbbit a „K" szakjelzet szerint helyezzük a nyilvántartókba.) Ennek a mindenkori ellenőrzés és revízió szempontjából szakrendben kell állnia. A szakrendi praesens katalógus mellett az állománynak betűrendes nyilvántartója is van. Az ehhez szükséges cédulákat a katalogizáló-csoport a sokszorosítás alkalmával többletlehúzással biztosítja.

A kézikönyvtárba tartozó könyveket tehát az jellemzi az általános gyűjteménybe tartozókkal szemben, hogy csak a „K" szakjelzet van rájuk aranyozva és a könyvkártyák nincsenek bennük.

Amikor a könyvet a kézikönyvtár állományából kivonjuk, a fehér és piros kártyákat szokásos módon a könyvbe visszahelyezzük, kihúzva rajtuk a („K"-ba történt) kölcsönzés dátumát és a „K" szakjelzetet is. Ezután kerülnek a könyvek másodszor aranyozásra, amikor raktári számukat is ráaranyozzák.

A belső kölcsönzés útján tárolt kézikönyvtári anyagunk könyveit raktári számuknak megfelelő helyükön kusztosszal jelöljük. A kusztoszon a „K" szakjelzetet feltüntetjük. Ez a megoldás azonnal feleletet ad az egy példányban beszerzett, de időlegesen a kézikönyvtárban tárolt mű helyéről akkor is, ha a kölcsönkérő mind az indikátornál, mind az olvasótermi ügyeletesnél az errevonatkozó felvilágosítást esetleg elkerülné.

Régi kézikönyv-gyűjteményünk állománya az új rendszer bevezetésével lezártnak tekintendő s anyaga a raktárba kerül.

Az új rendszer bevezetésével egyidejűleg a kézikönyvek papírszalaggal való átragasztását megszüntettük. Ez a könyvek külsejének megóvását jelenti ugyanúgy, mint a „K" szakjelzet feleslegessé váló fedése vagy kaparással való eltávolítása a kötéstábláról.

A kézikönyvek új rendszerű feldolgozásával elértük, hogy kézikönyvtárunk anyagát a felmerült szükségleteknek megfelelően sokkal egyszerűbben és gyakrabban változtathatjuk. Egyszerűbb lett és megrövidült a feldolgozás munkája is, mivel az új rendszerű feldolgozással a kézikönyvek ismételt feldolgozását kiküszöböltük.

KONDOROSI SÁNDOR

ELZEVIREK A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRBAN

Ismeretes, hogy a XVII. századi hírneves holland könyvnyomdász és kiadócsalád, az Elzevirek által közreadott művek a kiállítás alakja, a nyomdatechnika, illusztráció, főleg pedig a témaválasztás és tartalom szempontjából önálló irányt, mondhatnánk „divatot" képviseltek a maguk korában.

A család *leydeni* ága, *Ludwig Elzevir* 1580-ban alapított könyvkötőműhelyéből indult fejlődésnek, a híres akadémia támogatásával. Fénykorát *Ábrahám* és *Bonaventura* vezetése alatt érte el, az 1622—1652-ig terjedő időben, amikor a respublikák, a latin, francia és olasz klasszikusok kisformátumú, könnyen kezelhető és aránylag olcsó kiadásának megindításával hívta magára kora egyre inkább emelkedő igényű polgárságának figyelmét. Az említett két vezető halála [† 1652] után a leydeni kiadványok nívója erősen hanyatlik, úgyhogy a századvégi nyomtatványok a kor legsilányabb nyomdatermékeinek számítanak.

A család hírneve azonban tovább él az *amsterdami* ágban — melynek eredete 1637-re nyúlik vissza — *Ludwig* és *Daniel* irányítása alatt. Az ő érdemük, hogy kiadványaik Hollandia határain túl is széleskörű olvasottságnak örvendtek, mivel a család könyvkereskedői hálózatot tartott fenn Németország városaiban (Köln, stb.). Daniel 1680-ban bekövetkezett halála tett pontot a nagynevű cég munkásságára.

Mai szemszögből ítélve, kiadói politikájukban egyik fontos értéknek tartjuk, hogy a művelődni kívánó polgárság igényeit helyes üzleti érzékkel ismerték fel. Olcsónak mondható és könnyen kezelhető kiadványaikkal jó szolgálatot tettek koruk közművelődésének.

Másik kiemelendő értékük könyveik nyomdai kiállítása. Divatot teremtettek Van Dyck metszette világos, finom, apró betűikkel, papírjuk jó minőségével, melynek eredményeként ma is tisztán és könnyen olvashatók.

A XIX. század könyvgyűjtői nagy érdeklődéssel vásárolták a formás, kis 12°, 24°-ű köteteket és valóságos Elzevir-kultuszt teremtettek, bár ezek a kiadványok nagy példányszámuknál fogva nem számítottak komoly ritkaságnak; bizonyítja ezt a tényt, hogy hazai nagy könyvtárainkban is szép számmal szerepelnek.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár különgyűjteményeiben, (09, B.) a katalógus és a könyvállomány átvizsgálása után 16 db Elzevir kiadású könyvet találtunk.

A *leydeni ház*, mint említettük, nagy népszerűségre tett szert respublica sorozatának megindításával, (1625). A 24°-ben kiadott kis formátumú könyvek legfőbb erénye a könnyen hordozhatóság és a tiszta, világos nyomás. Általában nyomdászjegy nélkül jelentek meg, metszett címlappal, melynek szövegrészében a feltűnő, égő fahasábok, a családnév eredetére utalnak. („Else Vuur" = égő szilfa.)

Könyvtárunk a híres sorozatból hármat őriz:

09/2618 *De imperio Magni Mogolis sive India vera. Commentarius e variis auctoribus congestus. Lugduni Batavorum, Elzevir, 1631. [8], 285 [16] p. 11.2 cm. 24°.*

A respublica sorozat egyik gyöngyszeme, a mű ajánlása szerint *Joannes de Laet* összeállítása különböző szerzők műveiből. Tartalmazza India topográfiai, éghajlati leírását, a lakosság erkölcseinek, szokásainak, az ország történetének áttekintését, az uralkodóház genealógiáját. A címlapon *Duysent* mester metszete indiai előkelőséget ábrázol, a szöveg között égő fahasábok. Az 1631-ben kiadott kétféle, csaknem azonos kiadás közül Rahir szerint ez a második, XVIII. sz.-i barna bőrkötésben aranyozva. (Willems: 354, Rahir: 331, Copinger: 1332.)

09/47 *Sleidanus I.[oannes]: De qvatuor svmmis imperiis. Libri tres postrema editione hac accurate recogniti. Lugd. Batavorum, Elzevir, 1631, 309, [24] p. 12 cm. 24°.*

Szerzője a protestáns hitre tért történetíró, diplomata és követ. Műve a babyloni, perzsa, görög és római birodalmak története, de találunk benne hún és magyar történelmi vonatkozásokat is. (Attila, ősmagyarok kalandozásai, Szt. István.) Műfaja szerint a respublica sorozat tagjának tekinthető. A mű a XVII. sz. folyamán 7 kiadást ért el. 1624-ben megjelent első kiadása után 1631-ben másodszor is kiadták kétféle változatban, 25 oldal különbséggel. Metszett címlapját harci jelvények és szimbolikus állatképek díszítik. Szövegrészében az égő fahasábok. Hártyakötésben. A könyv Zichy

Jenő gyüjteményéből került könyvtárunkhoz. (W : 358, R : 339, C : 4366.):

B 914/96 *Respublica et status regni Hungariae. Elzevir, 1643. 330, [1] p. 11,2 cm.24°.*

A mű Gulyás szerint a következő szerzőktől vett compendium : Reicherdorf, Caspar Ens, Arthus, M. Schoedel. Összeállítója : Asztalos feltevései szerint a német- és csehországi respublica szerzőjével, az ellenreformáció elől Hollandiába menekült prágai tanárral, Paulus Stransky-val azonos. (M. Könyvszemle, 1937. pp 126—134.) Számos budai vonatkozás szerepel benne. Az 1634-ben megjelent két kiadás közül az elsőből való. Rézmetszetű címlapja a magyar címert ábrázolja a királyi koronával és egy hun lovast. Hártyakötésű fedéllapján elmosódott patkót ábrázoló címer, körülötte : AMDMCCW betűk, melyek a belső címlap bejegyzése szerint a Wallenstein család tulajdonára utalnak. Fedőlapjain és az első, valamint utolsó oldalakon szúrágás és vízfoltok. (W : 409, R : 396, C : 3860.)

*

A leydeni *Isaac E.* 1620-ban elfogadott remete nyomdászjegye a szilfa köré csavarodó szőlőtő, jobb oldalán a szőlőt érintő remetével (v. tudóssal), baloldalon a „Non Solus" felirattal a leydeni cég fennállásáig (1712) használatban volt. A következő két mű ezzel az emblémával jelent meg :

09/529 *Melanchton, Ph.: Epistolarum liber, continens praeclara multa cvm ecclesiastica tvm politica et historica cognitione dignissima, antehac nunquam editus. Lugduni Batavorum, Bonaventura & Abraham Elzevir, 1647. [24], 517,* [2] *p. 15,6 cm. 8°.*

A kiadó L. Camerarius, Melanchton első kiadójának unokája, a birtokában levő 441 eddig ismeretlen levelet hozott nyilvánosságra, melyeket a reformátor 69 kortársához intézett. Címlapján piros és fekete nyomtatású sorok váltakoznak. Hártyakötés. (W : 620, R : 614, C : 3046.)

09/532 *Livius T.: Historiarum ab Urbe condita· Lugd. Batavorum, Elsevir, 1653. 676, [12] p. 13 cm· 12°.*

Livius művének 33—45-ig terjedő könyveit tartalmazza, 46—150-ig pedig a könyvek rövid kivonatait adja. A nyolcféle elzevir kiadásban megjelent Livius kiadványból példányunk a negyedik. Willems megjegyzi, hogy az első kiadás Gronovius jegyzeteivel készült 1645-ben. Ennél az 1653—54. évi kiadásnál a jegyzeteket tartalmazó kötet *nem* került kiadásra. Példányunk harmadik kötete a *Jean* és *Daniel E.* leydeni nyomdájában készített 3 kötetes műnek. Címlapján a remete nyomdászjegy felett a kötet számot kivakarták. Fedőlapjain, az első és hátsó kezdő oldalakon szúrágás. Hártyakötés zöld selyemszalagok csonkjával. Az 1775. évből származó címlapbejegyzés szerint a nicolsburgi piaristák könyvtárából való. (W : 747, R : 751, C : 2879.)

*

Az 1637-ben megnyílt *amszterdami* cég kiadványai nagyobb számban szerepelnek könyvtárunkban. Nyomdászjelük a szféra, valamint a különböző nagyságokban alkalmazott Minerva az olajfa alatt, mellette jobbról vagy balról bagoly, a fa törzse körül : „Ne extra oleas" felirat. Legkorábbi amszterdami kiadványunk az 1640. évszámot viseli.

09/2440 *Boccalinus, Traianus: Lapis Lydius politicus. Latinitate donauit Ern. Ioan. Creutz. Amsterodami, Ludovicus Elzeuir, 1640. [8], 196 p. 12,8 cm. 12°.*

Szerzője az inkvizíció elől menekült Spanyolországból Olaszországba. Eredetileg olaszul írt művében Apollo a Parnasszuson fogadja a szerző korának fejedelmeit, tudósait, költőit és szigorú bírálatban részesíti Spanyolország fiait. A mű olasz nyelvű kiadását a velencei eredeti után ugyancsak az Elzevir család nyomatta ki. A metszett címlapon, mely *Duysent* munkája, Apolló fogadja a spanyol urak hódolatát. Sima hártyakötésben, nyomdászjegy nélkül. (W : 966, R : 958, C : 425.)

09/2596 *Schonborner, Georgius: Politicorum libri septem. Editio ad ipsius authoris emendatum. Exemplar nunc primum vulgata. Amsterodami, Ludovicus Elzevirius, 1642. [76], 542, [32] p. 13,7 cm. 12°.*

A mű az állam felépítéséről szól, táblázatokban illusztrálja az állami funkciók, méltóságok és az állam alapját képező család hierarchiáját. A mű négy kiadást ért el, példányunk a legelső kiadásból az *első* lenyomat. Metszett címlapja a „IUS" alapján álló istennőt ábrázol oroszlánnal, CVD kézjegyű metszőtől [Duysent]. Hártyakötésben. (W : 989, R : 982, C : 4199.)

09/383 *Clapmarius, Arn.: De arcanis rerum publicarum libri sex iterato illustrati a Joan. Arn. Corvino. Accessit Chr. Besoldi de eadem materia discursus nec non Arnoldi Clapmarii et aliorum conclusiones de iure pvblico. Amsterodami, Ludovicus Elzevirius, 1644. [126] 323, 51, [29] 114 p. 13,3 cm. 12°.*

Három szerző értekezését tartalmazza az ókori államok közéleti szokásairól. Első címlapján földgömbre író tudós, *Duysent* metszete. Belső címlapján az amszterdami nyomda szféra-emblémája, mely ebben a kiadványban látott először napvilágot. Hártyakötés. (W : 1002, R : 1000, C : 923.)

09/1602 *Gilbertus, Guilelmus Colcestrensis: De mundo nostro sublunari philosophia nova. Opus posthumum, ab authoris, fratre collectum . . . Amstelodami, Ludovicus Elzevirius, 1651. [14], 316 [4] p. 20,3 cm. 4°.*

Gilbert de Colchester XVI. századi angol természettudós posthumus kiadású munkája, melyben

+ Duez, Valhaucial: La guiclon ... Amst. Daniel Elzevier, 1670. 09/6986. Egk. sima vörös, 1.t. hiány.

korának a világról szóló ismereteit foglalja össze mértani illusztrációkkal. Nyomdászjegye: Minerva; első és utolsó lapjai vízfoltosak; átkötő szalagjai levágva. (W: 1128, R: 1146, C: 1861.)

*

Kiadó és nyomda nélküli a következő mű:

09/2766 *La conjuration du comte Jean-Louis de Fiesque. Cologne, 1665. 136 p. 12,8 cm. 12°.*

A mű *Retz* kardinális névtelenül és nyomda nélkül megjelent munkája, mely Daniel E. amszterdami nyomdájából került ki. Kötetlen példány az amszterdami nyomda szféra-jegyével. Willems megállapítása szerint eredeti voltát igazolja, hogy több korabeli könyvjegyzékben, mint valódi elzevir-kiadvány szerepel. (W: 1352, R: 1403, C: 3871.)

09/2516 *Grotius, Hugo: Historia Gotthorum, Vandalorum & Langobardorum ... Amstelodami, Ludovicus Elzevirius, 1655. [6], 932, [100] p. 19 cm. 8°.*

Grotius holland jogtudós és bölcselő terjedelmes történeti műve a szerző életrajzával és mintegy 10 oldalnyi mutatóval. Copinger és Berghman szerint példányunk, az egyazon évben megjelent kétféle kiadásból az első. A rézmetszetű címlap felfegyverzett, gyujtogató és nőket gyikoló katonákat ábrázol. Nyomdászjegye: Minerva. Hártyakötésben. (W: 1181, R: 1201, C: 1992.)

09/2154 *Corvinus, Joh. Arn.: Enchiridium seu institutiones imperiales, insertis latioribus materiis theoretice & practice digestae & explicatae per erotemata. Ed. quarta, ... Amsterodami, Ludovicus & Daniel Elzevir, 1657. 6, [12], 644 p. 13 cm. 12°.*

Kérdés-felelet formában írott magánjogi kézikönyv, az amszterdami előljáróknak ajánlva. Korabeli kelendőségét bizonyítja, hogy 1640—64 között 5 kiadása jelent meg, ebből példányunk a negyedik. Nyomdászjegye: Minerva. Első címlapján koronás jogaros király a bekötött szemű igazság szimbolikus alakjával. XIX. sz.-i félbőrkötésben. A Prónay-család gyűjteményéből. (W: 1213, R: 1239, C: 1165.)

09/1606 *Helmont, Joannes Baptista van: Ortus medicinae. Id est initia physicae inavdita. Progressus medicinae novus, in morborum ultionem ad vitam longam ... Amsterodami, Ludovicus Elzevir, 1648. [38] 800 p. 20 cm. 4°. [1. kiad.]*

Szerzője, bruxelles-i orvos, az orvostudomány keletkezéséről szól. Egyes betegségekről, halálról, a rövid és örök életről találunk fejezeteket erősen vallásos szálakkal átszőve. Négy, azideig nem hallott orvosi értekezést is tartalmaz az alábbi címek szerint:

Helmont, Johannis Baptista Van: Opuscula medica inavdita . I. *De lithiasi*, II. *De febribus*, III. *De humoribus Galeni*, IV. De *peste*. Ed. secunda multo emendatior. Amsterodami, Ludovicus Elzevir, 1648. [8], 110 p., 67 p. 68—115 p., 88 p., 2. bőv. kiad.

Az amszterdami nyomda Minerva jegyével. (Az első címlap versoján Andreas Bossányi névjelzése.) Hártyakötés, szúrágta fedőlapok. (W: 1066, R: 1075, C: 2217.)

Külső kötés és belső kiállítás szempontjából legszebb elzevirünk a Daniel E. kiadásában megjelent Horatius.

09/547 *Horatius, Qvintus Flaccus: Poemata, scholiis sive annotationibus instar commen-tarii illustrata, a Ioanne Bond. Ed. nova. Amsterodami, Daniel Elzevir, 1676. 234, [3] p. 13,3 cm. 12°.*

Tartalmazza az ódákat, a szatirákat, az epistolákat és az ars poeticát, valamennyit gazdagon ellátja jegyzettel, mely a szöveget L alakban veszi körül. Az Elzevir-cég 6 különféle kiadásban jelentette meg Horatius műveit. 1676-ban megjelent kétféle kiadás közül példányunk vékonyabb, fehérebb papírjával tűnik ki. Willems megállapítása szerint ez a kiadás igen ritka ezért értéke is magas. Említésre méltó a tisztán olvasható, gyöngybetűvel nyomott szöveg és a gyémántbetűs jegyzet. A metszett címlap a koszorús költőt ábrázolja lantját pengetve a Múzsákkal és a Pegazussal. A cseresznyepiros chagrin bőrkötés, belső szélaranyozással, a XIX. sz.-ból, *Vogel* szignált munkája. (W: 1517, R: 1643, C: 2400.)

B 355/56 *Mémoires de la guerre de Transilvanie & de Hongrie, entre l'empereur Leopold I. et le grand seigneur Mehemet IV., Georges Ragotski et les autres successeurs princes de Transilvanie. Tom 1—2, 130 p. 150 p. Amsterdam, Daniel Elsevier, 1680. 13,7 cm 12°.*

A művet *Ascagne Centorio* fordította olaszból franciára. Eredeti címe Nitri, Mavritio: Raggvaglio dell'vltime guerre di Transilvania, et Vngaria, tra L'Imperatore Leopoldo Primo, il Gran Signore de Turchi Echmet Quarto, Giorgio Rakozi & altri successiui Principi di Transilvania. In Venetia, per Francesco Valuasense, 1666. 238 p. 1 t. Ennek fordítása a mi francianyelvű elzevir kiadásunk. [Apponyi 2 k. 992.] Budai vonatkozások: Tom 1. p. 19—20, 25—26., Tom 2. p. 9, 30, 96.

A kétkötetes kis mű beszámol II. Rákóczi György korának magyar, svéd, osztrák és török háborúiról. Az 1680-ban két kiadást megért műből példányunk Rahir szerint az *első*. Az első kötet hiányzó címlapját facsimilevel pótolták. Papírjának minősége feltűnően elüt a többitől. Nyomdászjegye az amszterdami műhely Minervája. Hártyakötésben. (W: 1584, R: 1751, C: 877.)

*

Az Elzevir-család kiadványainak, különösen a könnyen forgatható és tisztán olvasható kis 12°-ű könyveknek, köztudomásúan nagy sikere volt a

09/5250 Cicero: Epistolarum libri XVI Amst., Elsevir, 1677. Egk. vörös, 9r. Kovfi (ex l.

Az 1634-ben megjelent első kiadás. Hártyakötésben

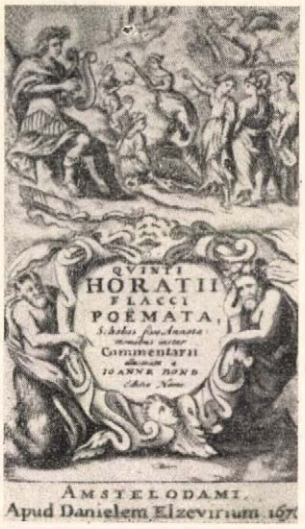

1676-ban jelent meg. Kivitelében legértékesebb Elzevírünk

Példányunk a négy kiadás közül az első kiadásnak első lenyomata. CVD jelzetű metszője Duysentre utal

Olaszból fordított mű. Sima hártyakötésben, Duysent metszette címlappal

DENKMÄLER DES THEATERS

A Rothschild-gyűjtemény — Wien — anyaga könyvtárunkban,

Inszenierung, Dekoration, Kostüm des Theaters und der grossen Feste aller Zeiten. Nach Originalen der Theatersammlung der Nationalbibliothek, der Albertina und verwandter Sammlungen. Mappe 1—12. Wien, Herausg. v. der Direktion der Nationalbibliothek . . . [Druck] München, Piper. (1926—1930).

Louis Rothschild díszelnökletével egy nemzetközi színháztörténeti munkaközösség kiadásra készítette elő az európai nagy színházi korszakok jelmezeit, színpadterveit, teátrális szokásait. A kiadvány szerkesztője Joseph Gregor, a bécsi Nemzeti Könyvtár színháztörténeti osztályának vezetője. A kiadvány különböző múzeumok — elsősorban a bécsi Albertina — idevágó anyagát színes facsimile kiadásban, művészi tökéletességgel adja közre.

Az egyes kötetek:

I. L. O. Burnacini: Maschere.
II. Szenische Architekturen und Architektur-Phantasien
III. A. D. Bertoli : Desseins
IV. Pompe funèbre de S. A. R. Charles III. Duc. de Lorraine
V. Altulaemisches und altniederlaendisches Theater
VI. Courses de testes et bague faites par le roy
VII. Theater und Garten
VIII. Grotteskkomödie und Stegreifstück
IX. Theater des Mittelalters
X. Magna allegoria mortis imagines
XI. Feste des Sonnenkoenigg
XII. Wiens letzte grosse Theaterzeit

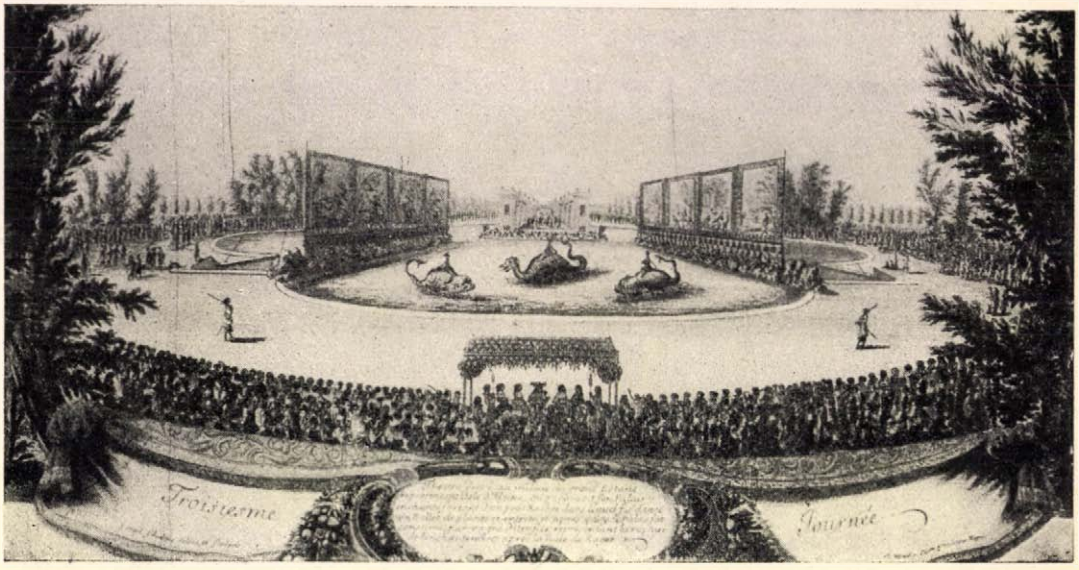

maguk idejében. Ez indította a korabeli kiadókat arra, hogy még az Elzevir-nyomdák fennállása korában nyomdászatilag hasonló kiadványokat bocsássanak ki, nem egyszer Elzevir álnév alatt, vagy pedig enyhébb formában: az Elzevir cég nyomdászjegyével ellátva. Ilyennek tekinthetjük az alábbi két munkát:

B 871/14 *Francius, Petrus: Laurus europaea seu celebres christianorum de turcis victoriae, accedunt breves annotatiunculae in usum commodumque Legentium. Amstelodami, 1687. 120 p. 16 cm. 8°.*

Petrus Francius a törökök elleni keresztyén győzelmekről írt ódáinak gyűjteménye. A mű kiadási éve az Elzevir-ház amszterdami ágának lehanyatlása utáni évekből való, amikor a céggel együtt nyomdászjegye is az utód: *Wetstein Henrik* tulajdonába ment át, aki az elzevir Minervát jelen esetben név nélkül használta fel kiadványán. A könyvben egyáltalán nem találunk az elzevirekre annyira jellemző virágdíszes fejlécet. A művet egyedül Willems említi, bevezetésének 93. oldalán.

Az előbbi Petrus Francius kötet első ódája külön kiadásban is megjelent. Kiadója, mint, az előzőnél is a nagy Minerva emblémát használta fel névtelenül:

B 0941/369 *Francius, Petrus: Buda expugnata. Habita Amstelaedami oratio in choro Templi Novi, XVII. Kal. Novembr. Amstelaedami, 1686. 29, [3] p. 26 cm. 4°.* (W: bev. XCIII p. R: 2830.)

A leydeni nyomda eredeti jegyével, a „Remetével" fémjelezve látott napvilágot a következő mű:

09/1649 *[Chorier, Nic.] — Joannes Meursius [pseud.]: Elegantiae latini sermonis seu Aloisia sigaea toletana de arcanis amoris & veneris. Pars I—II., Lugd. Batavorum, Ex Typis Elzevirianis, 1757. 1.) XXIV, 211, 1t. 2.) [4], 172 p. 17 cm. 8°.*

Willems megállapítása szerint a mű eredetijét Barbou nyomta Párizsban. A túlságosan szabados munka kiadását megjelenítője csak álnév alatt merte kihozni. Kedveltségét mutatja, hogy három kiadást ért el, 1752-, 1757-, 1774-ben a „remete" jegyével. Mivel a leydeni ház 1712-ben megszűnt, ezt a művet, mint *hamisítványt* tünteti fel a katalógus. (W: 2178, C: 897.)

Ugyancsak a „remete" emblémát használta fel a kiadó a következő 3 kötetes műnél:

09/662 *Martialis, M. Valerius: Epigrammatum libri. Tom 1—2. Paris, Joseph Barbou, 1754 T. 1: [2] VI, 232 p, 1 t. T. 2: [4] 240 p.*

Valamint az 1665-ben Párizsban először, majd Leydenben 1672-ben megjelent Rapinus párisi kiadója még 1780-ban is a leydeni „remetéhez" fordul, hogy fémjelezze könyve tökéletességét:

09/1138 *Rapinus, Renatus: Hortorum Libri IV, et cultura hortensis. Hortorum Historiam addidit Gabriel Brotier. Paris, J. Barbou, 1780. [6], XXXIV, 319 p. 1 t.*

Igen elterjedt nyomdász jele volt a XVIII. sz.-nak Elzevirék után is a szféra. Rahir ötféle elzevirszférát és 20 különböző egyéb kiadói szférát tart nyilván, melyekből néhány könyvtárunkban is szerepel. Példányaink legtöbbje Kölnben jelent meg Pierre Marteau, Fr. Foppens, Pierre Le Jeune stb. kiadásában.

Az ismertetett művek közül könyvtárunk részére különösen a „Budapest" gyűjtemény elzevirjei értékesek, amelyek magyarországi, közelebbről budai vonatkozásokat tartalmaznak.

Bevezető soraink alapján több szempontból is hasznosnak véltük könyvtárunk fellelhető elzevireinek kimutatását és rövid leírását. Adatszolgáltatásunkkal szeretnénk hozzájárulni a testvér intézeteinkben is folyamatban levő feltáró munkához. Úgy véljük, hogy a hazánkban található Elzevirkiadványok lelőhelyének és számának a lehetőségek szerinti teljes feltérképezése nem öncél, hanem a magyar és külföldi könyv-, nyomda- és kultúrtörténészek részére ad majd értékes anyagot.

(Közli: *Nagy Emilné*)

A KÖNYVTÁRI KIÁLLÍTÁSOK FEJLŐDÉSE

A kiállítások rendezése a szocialista kultúra terjesztésének fontos eszköze. A jól elrendezett tárgyi és illusztratív bemutatás meggyőző ereje nagyobb mint az elhangzott szóé vagy az írott betűé. Különös feladatok állanak a kiállítás rendezői előtt akkor, amikor elhangzott szavakat és írott betűket kell meggyőző tárgyi dokumentumként kiállítani. Lévén a kiállítás tárgya maga a könyv vagy egyéb nyomtatott dokumentum, nagyobb nehézségekkel kell megküzdeni, mint elevenebb és szemléltetőbb tárgyak bemutatásánál. A vitrinekben fekvő könyv szövege nem olvasható s a kiállítást látogatók türelme sincs általában könyvolvasásra berendezve. E cikkben megpróbáljuk könyvtárunk kiállítási tapasztalataiból leszűrni, miképpen gyűrhetjük le a könyvkiállítások természetéből folyó nehézségeket.

A magyar múzeumok és könyvtárak a felszabadulás óta a népművelési munka tevékeny részvevői. Csak az utóbbi három esztendőben a különböző kiállításoknak több mint öt és félmillió látogatója volt. Bár a nagyméretű művészeti és múzeumi kiállítások mellett a könyvkiállítások szerényebb szerepet játszanak, mégsem jelentéktelen látogatóik száma. Kiállításaink rendezési és téma-felfogása jelentősen különbözik a felszabadulás előtt uralkodó felfogástól. A Horthy-rendszer alatt inkább demonstratív és dekoratív célokra törekedtek, könyvritkaságok, bibliofil kiadványok és szép könyvek felsorakoztatásán kívül, a téma összefüggései, társadalmi-történelmi vonatkozásai nem kaptak megfelelő nyomatékot. Polgári szemlélet folyománya volt a jelenségek és a tárgyak kiragadása összefüggéseikből. Sok kísérletbe és tapogatózásba került, amíg a szocialista szemléletnek megfelelőbb módszereket kialakítottuk. Számtalan kis és sok nagy kiállítás rendezése után, ma már biztosabb tapasztalatokkal rendelkezünk.

A felszabadulás utáni első jelentősebb könyvkiállítást több könyvtár együttműködésével 1946-ban rendeztük „Orosz-magyar kapcsolatok" címmel. Itt történt az első kísérlet a témák elhatárolására, az egymás közötti összefüggések figyelembevételére, a történelmi háttér és az anyag közötti kapcsolatok szervesebb egybeépítésére. E kiállítás egyik részében, melynek címe „A szellemi élet a legutóbbi száz évben", bemutattuk az orosz-magyar kapcsolatok számos írott dokumentuma mellett a fennmaradt *tárgyi* emlékeket is, beágyazva a kor történelmi vonatkozásaiba.

Ezt a kiállítást a következő években több irodalmi, könyvtártani, dokumentációs és emlékkiállítás követte. A változatos témák alkalmat adtak az egysíkú kiállítás többsíkúvá való fejlesztésére. Könyvtárunk az elsők között volt a néhány tárlóból álló kiállítások módszerének kikísérletezésében. Lenin, Tolsztoj, Petőfi, Puskin, a magyar Tanácsköztársaság, a harminc éves Magyar Kommunista Párt, Párizsi Kommün stb., stb. 6—18 tárlós kiállításain a könyvtárban fellelhető művek köré csoportosítottuk a művek keletkezésének körülményeit, azok hatását, az eseményre vagy a szerzőre vonatkozó kéziratos és fotódokumentumokat.

A kiállítások összeállítását gondos bibliográfiai munka előzte meg. A szerző életének vagy a történelmi eseményeknek tanulmányozása után összeállítottuk a teljes könyvanyagot, amelyek a kiállítás tárgyát érintették. A szerző művei, a szerzőről írott művek mellett helyet kaptak a kort általában vagy részletében tárgyaló művek is. Folyóiratokból felkutattuk a vonatkozó cikk- és képanyagot, kiírtuk a szükséges élettörténeti, statisztikai stb. adatokat és hozzáláttunk a tervvázlat felállításához. Figyelembe véve a tárlók számát, elhelyezését és egyéb helyi körülményeket mint pl. falak, lépcsők stb., megszerkesztettük a pontos forgatókönyvet. A témaelrendezés általában időrendi volt, bár az időrenden belül a fontossági rend

alapvetően meghatározta a kiállítási tér felosztását. A kiemelendő középponti vagy fontosabb témák jobb, világosabb, áttekinthetőbb helyre kerültek, mint a mellékkérdések. A hely pontos ismerete azért volt fontos, mert a tárlók mögötti falakra került a grafikai, fotó és egyéb dokumentációs anyag. Ezt az anyagot hol közvetlenül a falra, hol pedig a tárlók mögött levő tablókra helyeztük. A történelmi emlékkiállításokon pl. jó eredménnyel használtuk fel a kor plakát- és kisnyomtatvány-anyagát is.

A forgatókönyv elkészülése és megvitatása után kiválogattuk az anyag jó állapotban levő, kiállítható részét. Ezt az anyagot a témai követelmények szerint csoportosítottuk és a kiállítási hely lehetőségei alapján szelektáltuk. Kiválogattuk vagy megírtuk a tablókra kerülő feliratokat, megrendeltük a grafikai munkákat, a fényképeket és felkutattuk a szükséges tárgyi anyagot. Igyekeztünk arra is ügyelni, hogy a téma társadalmi-történelmi összefüggéseinek bemutatása mellett, az elrendezés ízléses és ötletes legyen. Már utaltunk a könyvkiállítások sajátos nehézségeire. Sok egymás mellett fekvő könyvre felhívni a figyelmet, a fontosabbakat kiemelni, a jelentéktelenebbeket dokumentációs segédeszközként felhasználni olyan feladat, amelyik megkívánja a reklámtechnikában alkalmazott dekorációs módszerek kölcsönvételét. Egy színes keret, vastag aláhúzás, kivágott felkiáltójel, feltűzött szalagok néha eredményesen segítik a figyelem felkeltését, az érdekesség fokozását. Egy-egy művet általában bőséges cikk- és illusztrált anyaggal vettünk körül.

A tablókra színes alapon fotókat, fotómontázst, kéziratokat és feliratokat tettünk. A tablók elhelyezésénél természetesen ügyeltünk, hogy az mindig a kiállított könyveket keretezze, alátámassza, szerves összefüggésben álljon a könyvek mondanivalójával. Így próbáljuk a nyomtatott anyagot színesebbé, elevenebbé tenni, a kiállítást minél vizuálisabbá változtatni. Ezeket a módszereket az Országos Széchényi Könyvtár legutóbbi kiállításain már igen magas fokra fejlesztették. A Jókai-kiállítás alkalmával a szerző művei mellett kiállították a könyvekből írt színi- és filmelőadásokról készült fényképeket, a tájakról — ahol a regény lejátszódik — felvett képeket, a szerző házát, szobáját, butorait, használati tárgyait, gyűjteményeit és minden olyan tárgyi dokumentumot, amelyik az író életét vagy alakjait felelevenítheti.

A kiállítások látogatóinál elért siker azt bizonyítja, hogy ezek a módszerek hatásosak. Egy történelmi kor, vagy egy könyv szellemének csaknem színpadi kivetítése a kiállítási lehetőségekhez alkalmazva, a könyvpropaganda igen nevelő hatású módja. A könyv keletkezésének és hatásának lehető reális körülményei közé helyezése nemcsak oktat, hanem gyakran segít a könyv megértéséhez.

Könyvtárunk évekkel ezelőtt bevezette a *mintakiállítások* rendezését az üzemi és kerületi népművelési könyvtárak számára. Ennek a módszertani segítségnek az volt a célja, hogy a kisebb könyvtárak a saját rendelkezésükre álló anyagból, helyi és anyagi szempontokat figyelembe véve, a legjobb kiállításokat rendezhessék. Ezt a gyakorlatot az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztálya is átvette és sikeresen alkalmazza. A mintakiállítások rendezése azért különös jelentőségű, mert a kerületi, megyei stb. könyvtárak a kerület kulturális életében növekvő szerepet kaptak. Néhány kerületi és megyei könyvtár már rendezett helytörténeti kiállítást, sajnos még nem megfelelő mennyiségben és nem elég széleskörű dokumentációra támaszkodva. A helytörténeti, helyi esemény- és emlékkiállítások rendezése azonban fontos népnevelői feladat és a kisebb könyvtárak feladataik pontosabb felismerése és állományuk megfelelő gyarapodása után, komoly munkát végezhetnek a kerület történetének nemcsak kiállításában, de feltárásában is. A kerület lakosságának nevelésében, érdeklődésének felkeltésében, a haza- és tájszeretet fejlesztésében a kiállításoknak nem lebecsülendő szerepük van. Könyvtárunkra, de különösen Budapesti Gyűjteményünkre még nagy feladatok várnak a kerületeknek adandó módszertani segítés területén. A kiállításokon kívül Bibliográfiai Osztályunk kis téma-bibliográfiái komoly segítséget nyújtanak a kerületi könyvtárak kiállításaiban, miután legtöbbjük nem rendelkezik egy-egy téma feldolgozásához szükséges apparátussal. A tanácsválasztásokról, a felszabadulásról és sok más témáról kiadott bibliográfiák megkönnyítették kerületi könyvtáraink kiállítási munkáját.

Kiállítási munkánk nem volt hiba nélkül való. A legutóbbi időkig gyakran túlsokat markoltunk. Előfordult, hogy havonta öt-hat kis kiállítást rendeztünk, természetszerűleg hevenyészetten. A jó kiállítás egyik titka a gondos előkészítés. A kevesebb itt is jobbnak bizonyult, ezt a tapasztalatot most kezdjük érté-

kesíteni. A sok kiállítás nem adott elég időt az anyag kellő gondosságú előkészítésére és a dekoráció kiválogatására. Minden évfordulót, eseményt kiállítással ünnepeltünk, ezért tűnt el kiállításaink jórésze nyomtalanul. Amíg a Tanácsköztársaságról, a világ békeharcáról stb. készített kiállításaink sok látogatót vonzottak, számos kis kiállításra a látogatók csak szórakozott pillantásokat vetettek.

A jövőben kevesebb és nagyobb gonddal előkészített kiállítást fogunk rendezni. A politikai és irodalmi anyagunkon kívül csak most kezdjük felhasználni a fővárostörténeti, természettudományi, művészettörténeti, utazási és egyéb, állományunknak jelentős részét képező értékeit. Megszüntetjük kiállításaink egyoldalúságát, jobban napvilágra hozzuk népművelési jellegüket visszatükröző könyveinket és igyekszünk kiállításaink propagandáját is megjavítani. Kiállításainkat eddig javarészt csak a könyvtárat látogatók tekintették meg. Sok időt és pénzt felemésztő munkánk ennél többet érdemel. Nagy kiállításainkat a sajtó útján ismertetjük, így a néhányezres látogatói létszámot több tízezerre emelhetjük.

Népünk nevelésének a kiállítás csak egyik eszköze. Ez az eszköz csak akkor hatásos, ha annyi törődést fektetünk belé, amekkora sikert várunk tőle. Az irodalom, a film, a színpad és a többi művészet erőfeszítéseinek eredménye a nép kultúrájának emelkedése, a béke és az általános jólét terjedése. Reméljük, hogy a közös munkához hozzájárulhatunk szerény kiállításainkkal.

TISZAY ANDOR

A „BUDAPEST" GYŰJTEMÉNY RITKASÁGAIBÓL

Regény Buda 1686-os ostromáról. [Gingins de Moiry]: *Le bacha de Bude.* [1763 ?] *3. ed. rev. & corr. Yverdon* [Ny. n.] *1765. p. 76.*
B 943/268

Német ford.: Der Bassa von Ofen. [H. ny. n.] 1765. p. 72. B 943/301

Magyar ford.: Aranka György: A budai basa. Béts, Alberti 1791. p. 83. B 943/482.

A témát feldolgozták még: Heinrich Zschokke (1771—1848).

Karl August Varhagen von Ense (1785—1858).

Caroline Pilcher, geb. Greiner (1769—1843).

Majláth János (1786—1855).

Az egész kérdést részletesen feldolgozta, kihámozta a meséből a történelmi magot, Buda 1686-os kapitulációjára vonatkozó tárgyalásokat, Baranyai Zoltán: La Bacha de Bude. Lausanne, Bureaux de la Bibl. Univ. 1922. p. 31.

*

Klassohn Antal ércz- és kő-vésnök Pesten [nyomdai mintagyűjteménye az 1840?-es, 1860-as évekből.]. 1—2. köt.
Bf 686/4

Nyomdai mintakönyvet először Pierre Simon Fournier állított össze Párizsban 1742-ben, hogy a nyomdászok munkáját megkönnyítse. Így a mintát vagy betűt csak másolni kellett és nem tervezni. Nálunk megmaradt az Egyetemi-ny. több betű- és díszítő mintagyűjteménye a 18. sz. végéről és a 19. sz. elejéről. A többi magyarországi nyomda is ilyen felszereléssel dolgozott. A Klassohn Antal mintagyűjteménye annyiban különbözik elődeiétől, hogy a könyvkötési mintákat is egybegyűjti.

*

Muntz, Johannes: *Tabula Minotionum super meridiano Budensi. Anno 1495. Impressum Wienne per Joannem Winterburg. p.* [1]. 28×43 cm. Bq 0930/14
V. ö. Ballagi 46.

Érvágó naptár II. Ulászló idejéből. Bécsi kiadás, mégis a budai meridionális szerint számítva. A címek, hónapok nevei és számok pirossal nyomva. (Közli: *Scheiber Mária*)

A KÁROLYI-KÖNYVTÁR ANYAGA A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRBAN

A felszabadulást követő években több, addig magánkézben tartott gyűjteménnyel gazdagodott könyvtárunk. Néhány kiváló bibliofil mellett a régi rendszer mágnásai nagy és értékes gyűjteményeket halmoztak fel könyvtáraikban. A Magyarországon bekövetkezett forradalmi átalakulás e gyűjtemények jórészét a köz kincsévé tette. Így került könyvtárunkhoz a fóti Károlyi-kastély könyvtárának egy része. A Károlyi-könyvtárral történeti anyagunk bővült ki igen értékes művekkel. A XVII—XVIII. századra vonatkozó történelmi és irodalmi anyag, nagyobbrészt gyönyörű kötésben ritkasággyűjteményünkben nyert elhelyezést. Ezekben a munkákban a tudománynak szinte minden ága képviselve van. A jelentősebb kiadványok a következők:

Kis- és nagyterjedelmű enciklopédiák:

Diderot, [D.] — *Alembert*, [J.], *D'*: Encyclopédie... 3. éd. Tome 1—36. Genève, Pellet, 1778—79. 09/4350

Chevigni: La scienza delle persone di corte, di spada e di toga. Trad. dal francese di Selvaggio Canturani. Tome 1—4. Venezia, Baglioni, 1742. 09/5217

Bölcselet:

Aristoteles: Operum- is Stagiritae philosophorum omnium longe principis. Nova ed. Tom. 1—2. Allobrogum, Reviere, 1606—1607. 09/4782

Esprit de Senèque, L' ou les plus belles pensées de ce grand philosophe. Paris, Charpentier, 1723. 09/4778

Vallásbölcselet:

Tamás, Aquinói szent: Secundus liber sententiarum. Lugduni, Mut, 1520. 09/4618

Állam és egyház Franciaországban:

Moreau, [J. N.]: Principes de morale, de politique et de droit public. Tome 1—21. Paris, Impr. Royale, 1777—1789. 09/5283

Jog:

Hertogh, [J. M.]: Dux ad universum jus. Bruxellis, Foppens, 1690. 09/4280

Nevelés:

Caraccioli, L. A.: Le véritable mentor ou l'éducation de la noblesse. Liège, Bassompierre, 1759. 09/4955

Rollin, Ch.: De la manière d'enseigner et d'étudier les belles lettres. Tome 1—4. Paris, Estienne, 1736. 09/4548

Szótárak:

Dictionnaire universel françois et latin contenant la signification et la définition tout de l'une et de l'autre langue. Tome 1—7. Paris, Cop. des Libraires Ass. 1752. 09/4297

Szépművészet:

Museum Florentinum exhibens insigniora vetustatis monumenta quae Florentiae sunt. Florentiae, Nosten & Moücke, 1731—33. f 09/4235

Museo Fiorentino che contiene i ritratti de'pittori consacrato alla S. Ces. M. Francesco I. imperadore... Vol. 1—4. Firenze, Moücke, 1752—1762. f 09/4231

Irodalom:

Scott, W.: Works —. Vol. 1—7. Paris, Galignani, 1821. 09/4026—48

Rousseau. J.: Oeuvres complètes. Tome 1—22. Paris, Dupont, 1823—24. 09/4274

Chateaubriand, F.: Oeuvres complètes. Tome 1—31. Paris, Ladvocat Libr. 1826—31. 09/4924

Voltaire: Oeuvres complètes. Tome 1—70. Paris, Dupont, 1825—26. 09/4023

Bibliotheca Classica Latina sive collectio auctorum classicorum latinorum cum notis et indicibus. Paris, Didot, [1821]. 09/4761—

Piccolomini, A. S.: Opera... omnia... Basilii, Petrus, 1571. q 09/4021

Történelem:

Guthrie, W. W. — J. *Gray:* Allgemeine Weltgeschichte. Bd 1—34. Troppau, Trassler, 1784—87. 09/5314

Ségur, L. Ph.: Storia antica. Tome 1—16. Milano, Stella, 1818—19. 09/5154

Bethlen [F.]: Historia de rebus Transylvanicis. [1679]. Ed. 2. Tom. 1—6. Cibinii, Hochmeister, 1782—93. 09/5312

Collection des mémoires relatifs á l'histoire de France depuis la fondation de la monarchie française jusq'au 13e siècle, avec une introduction, des notices etc. par Fr. Guizot. Tome 1—30. Paris, Brière, 1823. 09/4815—

Saint-Simon, L.: Mémoires complèts et authentiques. Tome 1—21. Paris, Sautelet, 1829—30. 09/4901

Földrajz. Utazások:

Description generale et particulière de la France, ... Tome 1—12. Paris, Pierres, 1781. 09/4649

Porte, J.: Le voyageur françois ou la connaissance de l'ancien et du nouveau monde. 4. éd. Tome 1—33. Buda és Pest = tome 23. 09/5184

Sammlung der besten und neuesten Reisebeschreibungen ... Theil 1—45. Berlin, Mylius, 1763—1803. 09/5313

Világtérképek, atlaszok:

Schrämbl, F. A.: Allgemeiner grosser Atlass. Wien, Schalbacher, 1800. Színezett. 09/5342

Vandermaelen, Ph.: Atlas Universel de géographie physique, politique, statistique et minéralogique ... Lithographié par H. Ode. Vol. 1—6. Bruxelles, Vandermaelen, 1827. 09/4125

Életrajzok:

Biographie universelle ancienne et moderne... Tome 1—85. Paris, Michaud, 1811—62. 09/4742

Nouveau dictionnaire historique ou histoire abrégée de tous les hommes, qui ont fait un nom par des talens ... Tome 1—8. Caen, Le Roy, 1786. 09/4711

Kér[*ius*], F. B.: Imperatores orientis, compendio exhibiti compluribus graecis praecipus scriptoribus a Constantino Magno, ad Constantinum Ultionum ... Tyrnaviae, Typ. Acad. Soc. Jesu, 1744. q 09/4304

(Közli: *Nagy Borbála*)

KÖNYVTÁRI ÉS KÖNYVÉSZETI SZAKSZÓTÁR KÉSZÜL

Akik állandóan a könyvek között élnek, azok számára a könyvekkel kapcsolatos fogalmak szinte vérükké válnak. Nem is érzik könyvtári gyakorlatuk közben, hogy körülöttük szaknyelv alakult ki. A könyvtárosnak, a bibliográfusnak fel sem tűnik beszéd közben, ha pl. kolofon, kusztosz, pagina, index, indikátor stb. szavakat használja. Ezek a szavak nagyrésze nemzetközi használatú, s főként klasszikus — görög-latin — eredetű.

E szakkifejezések mégis csak idegen szavak nyelvünkben, melyeket külön kell megtanulnunk. Szükséges egy olyan könyvtári és könyvészeti szakszótár, mely az idegen szakszavakat és kifejezéseket nyelvünkre lefordítja és megfelelő rendszerbe gyűjti a könyvismerettel és általában a könyvvel kapcsolatos fogalmakat.

Magyar nyelven eddig mindössze két kisebb terjedelmű munka foglalkozott e tárggyal s a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyik több évtizedes gyakorlattal rendelkező munkatársa — e sorok írója — hét évvel ezelőtt hozzáfogott egy részletes könyvtári és könyvészeti szakszótár anyagának gyűjtéséhez és feldolgozásához. Kezdetben csak a könyvtártan és könyvtár-igazgatás szakszavait gyűjtötte, de később kibővítette a könyvtörténet s a könyv előállításával kapcsolatos iparágak (papírgyártás, nyomdászat, könyvkötészet), a könyvkiadás, könyvterjesztés, könyvkereskedelem és antikvariát szakkifejezéseivel is. Nem hagyhattuk figyelmen kívül a nyelvtan, a stilisztika, retorika, poetika szakszavait sem, melyeknek a könyvtári munkában is van jelentőségük.

A szakszótárba eddig kb. 10 000 szakszó és kifejezés gyűlt össze, amelynek jelentős része idegenből származik. Noha egészséges folyamat az idegen és meg nem honosodó szakszavak s kifejezések magyarosítása, ez csak bizonyos fokig valósítható meg. A szakszótár segítségével könnyen elsajátíthatjuk az idegen nyelvből eredő szakkifejezéseket, azok pontos tartalmát, jelentését. A szakszótár írásánál természetszerűleg a Magyar Tudományos Akadémia által elfogadott helyesírást alkalmazzuk.

Reméljük, hogy a gyűjtés befejezése és az anyag rendezése után olyan szakszótárt adhatunk a könyvtári dolgozók és a könyvtárszakos egyetemi hallgatók kezébe, mely megfelelő segítséget fog nyújtani a szakirodalom tanulmányozásához.

Sárváry Elek

DOLGOZÓINK SZAKMAI, TUDOMÁNYOS ÉS TÁRSADALMI MUNKÁSSÁGA

1949–1954

Kimutatásunkban olyan műveket és olyan tevékenységet sorolunk fel, amelyeket szerzőik a jelzett időszakban a könyvtár dolgozóiként írtak, illetve folytattak. Adataink nem tükrözik tehát dolgozóinknak a könyvtárhoz való jövetelük előtti és eltávozásuk utáni tevékenységét. Megemlítendő az is, hogy a könyvtár ma már egyre inkább a szorosan vett szakmai munka területe, szemben a régebbi helyzettel, amikor a könyvtárosság lehetőséget és megélhetést biztosított más szakmai területen való búvárkodáshoz. Mindez együttvéve sem menti a szűk termést, mert kívánatos továbbra is a sokoldalú érdeklődésű könyvtáros és az is fontos, hogy éppen szakmája területén publikáljon lényegesen többet. Ezt az egyre fejlődő könyvtárügy mindinkább lehetővé teszi.

Meg kell még jegyeznünk, hogy az 1955-ben újból megindult Magyar Könyvszemle megjelenéséig nem nyílt elég lehetőség szakmai cikkek közlésére. A többi közművelődési folyóirat, egyéb feladatai folytán, nem nyújthatott elég teret a könyvtárügynek.

Felsorolásunk még a magunk szabta korlátok között sem lehetett teljessé, mert az eltelt hat év nehézzé, részben lehetetlenné tette az anyag teljes összegyűjtését. Összeállításunk híven mutatja azt, hogy az elmúlt években munkásságunk főként ismeretterjesztő jellegű volt: a könyvet, az olvasást igyekezett megszerettetni. Ilyenformán az elméleti kérdések kifejtése háttérbe szorult. Mégis rámutathatunk egyes kiváló dolgozóink komolyabb tudományos teljesítményére is, így pl. elhúnyt igazgatónk, Dienes László egyetemi tanári tevékenységére.

BIKÁCSI Lászlóné: A könyvtár ifjú segítőinek nevelése. = Könyvtáros, 1954. 11. sz.

DIENES László: Állítsuk tudományos könyvtárainkat a szocializmus szolgálatába. = Könyvtárügyi Szemle, 1950. 4. sz.
U. az = Könyvbarát, 1951. 1. sz.

Politikai gazdaságtan. Jegyzet. Bp., 1950. MEFESZ Jogászkör, 276 old.
U. az. = Második félév, 277–580. old.

Az Eötvös Loránd Tud. Egyet. jogi karán a politikai gazdaságtan tanára;

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Előadói Irodájának tagja.

DÖMÖTÖR Tekla, Dobrovits Aladárné (1953. febr. 1-ig volt könyvtárunk dolgozója): Ludus in cunabilis Christi. = Antiquitas Hung. 1949. 1–2. sz.
U. az. Bp., 1950, Szerző kiad., 5 old. (Klny.)
Az olvasói katalógusok kérdése. = Könyvbarát, 1952. 6. sz.

ERDÖS Péterné, Köves Erzsébet: A szovjet könyvtárosi tapasztalatok propagálásáról. = Könyvbarát, 1951. 6. sz.

A pártosság elvéről a könyvtári munkában. = Könyvbarát, 1952. 1. sz.

Előadások tanfolyamokon és a TTIT felkérésére.

GERÉB László (1952. július 21-ig volt könyvtárunk dolgozója): Az igazi Csokonai képéhez. = Irodalomtörténet, 1949. 2. sz.
Galamb Miska kalandjai. Ifjúsági regény. Ill. Bp., 1949. Szfőv. Háziny., 132 old.
Fekete János kiadatlan antiklerikális verseiből. = Irodalomtörténet, 1950. 3. sz.
A magyar középkor költészete. Bev. és ford. — — Bp., 1950. Franklin, 118 old.

A magyar parasztháborúk irodalma 1437–1514. Összeáll. — — Bev.: Székely György. Bp., 1950. Hungária, 256 old.
Buvár Kund. [Regény.] Bp., 1951. Ifj. Kk., 96 old.
Gvadányi József. Halálának 150. évfordulójára. = Csillag, 1951. 10. sz.
Kiált Patak vára. [Regény.] Ill. Bp., 1951. Ifj. Kk., 144 old.
A párisi kommün és az egykorú magyar irodalom. [Tanulmány és adatközlés.] = Csillag, 1951. 4. sz.

GERÉB Lászlóné, Nyilas Márta: A könyvtáros feladatai a tanév kezdetén. = Könyvbarát, 1951. 4. sz.

Jótanácsok az úttörő-könyvtárosok munkájához. Szerk. — — stb. Bp., 1952. DISZ. 71 old.
Előadások az Eötvös Loránd Tud. Egyet. bölcsészeti kara könyvtáros szakán az 1950/51. és

1951/52. tanévben: A könyvtáros nevelő munkája.
Előadások különböző könyvtáros iskolákon.

KALMÁR Gyula: Szakozási előadások és gyakorlatvezetés az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészeti kara könyvtáros szakán az 1950/51. és 1951/52. tanévben.
Az Országos Osztályozó Bizottság tagja.
Résztvett az ETO magyar kiadásának szerkesztésében.

KIS Ferenc (1955. július 1-ig volt könyvtárunk dolgozója): Csendes diadallal. Válogatott versek 1931—1951. Bp., 1953. Szépirod. Kk., 68 old.
Versei megjelentek különböző irodalmi folyóiratokban.

KŐHALMI Béla (1950. június 1-ig volt könyvtárunk dolgozója).
Előadások az Eötvös Loránd Tud. Egyet. bölcsészeti kara könyvtáros szakán az 1948/49. tanév második felében és az 1949/50. tanévben: Szerzeményezés és Általános könyvtártan.
Az 1919-es emigráció bécsi sajtója. = Rádióelőadás (1950. márc.).

LUKÁCS Ferenc: Lektorálta Kiss György: Budapesti várospolitika 1873—1944. c. könyvét.

MARÓT Miklós: Patronáló munka városi könyvtárainkban. = Könyvbarát, 1952. 2. sz.
Több mint kétmillió kötet könyvet kölcsönzött ki az elmúlt évben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. = Világosság, 1952. 19. sz.
Az enciklopédia szerkesztésének néhány könyvtári szempontja. = Dolgozat a Magyar Enciklopédia szerkesztőbizottsága számára.
Különböző irodalmi, szakmai és ismeretterjesztő előadások tanfolyamokon, könyvtárak, kultúrotthonok és társadalmi szervek rendezésében.

NÉMETH Géza (1953. jan. 1-ig volt könyvtárunk dolgozója): Komjáthy Jenő kiadatlan versei. = Irodalomtörténet, 1950. 2. sz.
Gúnynév, szólás, szállóige. = Magyar Nyelv, 1952. 1—4. sz.
Egy kiadatlan vers Komjáthy Jenő kéziratos hagyatékából. = Irodalomtörténet, 1952. 3—4. sz.
Előadások és felszólalások irodalomtörténeti és nyelvészeti társaságok keretében.

NOVOBÁCZKY Andorné: Az olvasók egyéni ízlésének kialakításáról. = Könyvtáros, 1953. 11. sz.

REMETE László: 40 éves a Fővárosi Pedagógiai Könyvtár. = Köznevelés, 1952. szept.
Krudy és a proletárforradalom. = Irodalmi Újság, 1952. 23. sz.
Három új mesekönyv (Bírálatok). = Óvodai Nevelés, 1952. dec.
Helyreigazítás egy makacsul visszatérő tévedéshez. = Társad. Szle, 1954. 4. sz.
Gyóni Géza. = Irodalmi Újság, 1954. 15. sz.
Bródy Sándor arcképéhez. = Irodalmi Újság, 1954. 22. sz.
Különböző irodalmi, munkásmozgalmi és ismeretterjesztő előadások könyvtárak, kultúrotthonok és társadalmi szervek rendezésében.

ROMÁN József: Különböző irodalmi és ismeretterjesztő előadások könyvtárak, kultúrotthonok és társadalmi szervek rendezésében.

SCHEIBER Mária: Szovjet karikatura kiállítás a Szabó Ervin Könyvtárban. = Főv. Napló, 1949. 12. sz.
Koreai kiállítás Budapesten. = Szabad Művészet, 1950. 10. sz.
Bizánc. Bp. 1951. Népműv. Int., 7 old. (Műv. tört. kiskvtár, 4.)
Előadások a Színház- és Filmművészeti Szöv. megbízásából a művelődéstörténet köréből, egy-egy színház dolgozóinak az előkészületben lévő színmű jobb megértéséhez.

SZALAI György: A marxizmus—leninizmus bibliográfiája. Sokszorosított jegyzetek az OKK könyvtárosképző tanfolyama számára. (1950/51.)
Segítsék könyvtáraink a pártoktatást. = Könyvtáros, 1953. 10. sz.
Szántó Kovács János, Áchim András, Várkonyi István, Frankel Leó, Szabó Ervin, Magyar ellenállási mozgalom 1944/45. Hat cikk a Hírek a népi demokráciák országaiból c. folyóirat 1954. évi számaiban.
Résztvett az ETO magyar kiadása szerkesztésében.
Irodalmi és politikai előadás-vázlatok különböző hivatalos és társadalmi szervek számára.
Előadások az Állami Műszaki Főiskolán az 1948/49. és 1949/50. tanévben: Politikai gazdaságtan; Magyar történelem; Nemzetközi munkásmozgalom.
Előadások a Keresk. és Pénzügyi Dolgozók Szakszervezete revizori és mérlegképes könyvelői tanfolyamán 1950—51-ben: Politikai gazdaságtan.
Előadások az Eötvös Loránd Tud. Egyet. jogi karának pol. gazd. tanszékén az 1951/52. tanévben: Politikai gazdaságtan.
Irodalomtörténeti, történeti, nemzetközi politikai előadások könyvtárak, kultúrotthonok, egyéb hivatalos és társadalmi szervek rendezésében.

SZALAY István: Tapasztalatok és teendők a könyvek fokozott védelmére. = Könyvtáros, 1953. 5. sz.

SZÁSZ Károly: Előkészítette és összeállította a betűrendbe sorolás szabványait. (MNOSZ 3401—52).

SZELESTEY Gyuláné: A VII. kerületi Szabó Ervin Könyvtár mozgalmi és nevelő munkája. = Népművelési Híradó, 1952. 5. sz.
1954 októbere óta a VIII. ker. tanács tagja.

TISZAY Andor: Centenáris bábjáték-könyv. Előszó-tanulmányt írta — —. Bp., 1949. Bábjátékosok Egyesülete, 128 old.

Pocci, Franz: Kasperl milliomos lesz. Ford. — —. Bp., 1953. Művelt Nép. (Bábszínpad, 8.)

Munkatársa volt az Enciclopedia dello Spettacolo nevű olasz lexikonnak a Magyar Írók Szövetsége és a Színház- és Filmművészeti Szöv. megbízásából.

A bábjátszó csoportok legjobbjairól. = Művelt Nép, 1953. 5. sz. (Tamási Áronnal.)

A magyar könyv ünnepe. Könyvtártörténeti kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban. = Természet és Technika, 1953. 10. sz.

Grock, a világ legnagyobb zenebohóca újra színpadon. = Színház és Mozi, 1954. 24. sz.

Felkel a mi napunk. Indián dalok és költemények. Ford. és az összekötő szöveget írta — —. Rádióelőadás 1953-ban.

Két színészettörténeti előadássorozat 1954-ben az Engels-téri kultúrotthonban.

Irodalmi és ismeretterjesztő előadások különböző hivatalos és társadalmi szervek rendezésében.

A szóbanforgó időben különböző szervek megbízásából résztvett számos kiállítás rendezésében, a kiemelkedőbbek:

Bolsevik Párt útja, MSZT., 1949.

OKK könyvtári kiállítás, Fővárosi Képtár, 1949.

Sztálin nevével épül a világ, Sztálinváros—Budapest, ÁKV., 1949.

Könyvtörténeti Kiállítás. ÁKV., 1952.

Mátyás király könyvtárától a háromezredik népkönyvtárig, OSZK., 1952.

A párisi kommün, Magyar Munkásmozgalmi Intézet, 1952.

A szocializmus útja, Fővárosi Tanács, 1953.

Szerkesztette a Könyvtáros irodalmi mellékletének bibliográfiáit, 1953.

WESSETZKY Vilmos (1953. dec. 23-ig volt könyvtárunk dolgozója): Die Wirkung des Altägyptischen in einem koptischen Zauberspruch. = Acta Orientalia, 1950. 1. sz.

Előadásokat tartott az Eötvös Loránd Tud. Egyet. bölcsészeti karán az 1950/51. tanévtől: Egyiptomi nyelv és írás, valamint: Kopt emlékanyag címmel.

Raktározás, könyvelhelyezés. Sokszorosított jegyzetek az OKK könyvtárosképző tanfolyama számára. (1950/51.)

A Régészeti Társulat választmányi tagja.

ZOLTÁN József:

Munkatársa volt az Országos Tervhivatalban készített tervgazdasági, statisztikai és számviteli bibliográfiának.

Előadásokat tartott az újpesti könyvtáros iskolán.

A BUDAPESTI KERÜLETI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRAK HÁLÓZATA

I. ker.

I. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Krisztina körút 87—89. Tel.: 158—069.
I. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Szilágyi Dezső tér 5. Tel.: 359—424.

II. ker.

II. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Dimitrov út 80. (Pesthidegkút.) Tel.: 167—839.

III. ker.

III. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Fő tér 2. Tel.: 162—245.
III. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Mátyás király út 15. (Csillaghegy.) Tel.: 163—510.
III. Ker. Tanács, 3. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Fő utca 41. (Békásmegyer.) Tel.: 163—595.

IV. ker.

IV. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Árpád utca 66. (Újpest.) Tel.: 293—033.
IV. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Váci út 65. (Káposztásmegyer.)

V. ker.

V. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Vadász utca 42. Tel.: 121—355.
V. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Királyi Pál utca 11. Tel.: 382—356.

VI. ker.

VI. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Sztálin út 52. Tel.: 113—822.

VII. ker.

VII. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Rottenbiller utca 10. Tel.: 425—362.

VIII. ker.

VIII. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Gutenberg tér 3. Tel.: 343—117.
VIII. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Kálvária tér 12. Tel.: 138—037.
VIII. Ker. Tanács, 3. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Szörény utca 3. Tel.: 339—771.

IX. ker.

IX. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Boráros tér 2. Tel.: 385—588.
IX. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Mester utca 53—55. Tel.: 343—271.
IX. Ker. Tanács, 3. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Illatos út 2—4. Tel.: 340—451.

X. ker.

X. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Kőrösi Csoma út 3. Tel.: 148—226.

XI. ker.

XI. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Verpeléti út 9. Tel.: 468—392.

XII. ker.

XII. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Böszörményi út 34/a. Tel.: 150—780.

XIII. ker.

XIII. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Vág utca 12. Tel.: 204—849.
XIII. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — József Attila tér 4. Rákosi Kultúrház. Tel.: 204—875.
XIII. Ker. Tanács, 3. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Lehel út 31. Tel.: 205—064.

XIV. ker.

XIV. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Bosnyák utca 1/a. Tel.: 497—118.
XIV. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Ilka utca 36. Tel.: 496—970.

XV. ker.

XV. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Arany János utca 29. (Rákospalota.) Tel.: 293—660.
XV. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — József Attila utca 49. (Pestújhely.) Tel.: 496—339.

XVI. ker.

XVI. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Bajcsy Zsilinszky utca 27—29. (Sashalom.) Tel.: 490—477.

XVII. ker.

XVII. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Pesti út 78. (Rákoskeresztúr.) Tel.: 341—500, 171. m. á.

XVII. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Zrínyi utca 14. (Rákoscsaba.) Tel.: 140—800, 76. m. á.

XVIII. ker.

XVIII. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Ságvári Endre utca 7—9. (Pestlőrinc.) Tel.: 346—363.

XVIII. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Marx Károly utca 13. (Pestimre.) Tel.: 146—068, 48. m. á.

XIX. ker.

XIX. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Kossuth Lajos utca 8. (Kispest.) Tel.: 346—980.

XX. ker.

XX. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Kossuth Lajos utca 24. (Pesterzsébet.) Tel.: 144—089.

XX. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Marx Károly utca. 79—81. (Soroksár.) Tel.: 130—690.

XXI. ker.

XXI. Ker. Tanács, 1. sz. Szabó Ervin Könyvtár. — Fürst Sándor utca 40. (Csepel.) Tel.: 342—300, 156. m. á.

XXI. Ker. Tanács, 2. sz. Szabó Ervin Könyvtára. — Királyerdő. Kultúrház. (Csepel.) Tel.: 144—025.

XXII. ker.

XXII. Ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. — Tóth József utca 45. (Budafok.)

РЕЗЮМЕ

ВАЖНЫЕ ДАННЫЕ СТОЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ ЭРВИНА САБО И РАЙОННОЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ СЕТИ БИБЛИОТЕК ИМЕНИ ЭРВИНА САБО

Библиотечная хронология: 1895 : год основания. — 1904 : как специальная библиотека общественных наук и по вопросам коммунального хозяйства, открыла читальный зал и публичную библиотеку. — 1911 : решение общего собрания членов Городской Управы : библиотека должна быть развита в общую публичную библиотеку с сетью филиалов общественных библиотек. Ее реорганизатор и первый директор : Д-р Эрвин Сабо. — 1914 : Новое помещение : IV. ул. гр. Карои д. 8. В этом году работают уже 4 филиалов. 1918 : количество филиалов библиотеки — 6. — 1913 : библиотека заняла свое место, существующее до сих пор, по адресу : VIII, ул. Ревицки д. 1, в доме Венкхейма. — 1938 : Количество филиалов — 13. — 1946 : общее собрание членов Городской Управы, в память об организаторе библиотеки, присвоило ей имя Эрвина Сабо. —

В этом же году начали свою работу 3 библиотеки, оборудованные в трамвайных вагонах. 1948 : Количество филиалов — 19. — 1949 : библиотека пополнилась благодаря слиянию со Столичной педагогической библиотекой (VIII, площадь Хорват Михай д. 8). — 1950 : как самостоятельная библиотека открывается коллекция советских книг (VIII, ул. Пушкина д. 24). — Начиная с 1950 года, филиалы отделяются от библиотеки и продолжают свою работу как самостоятельные районные общественные библиотеки под руководством районных советов. — 1954 : количество районных, общественных филиалов — 42.

Сфера сбора материалов: Центральная библиотека является публичной столичной библиотекой. Она стремится к цельности в области общественных наук, новой истории и литературы, касающейся Будапешта. По этим отраслям наук она выполняет функции специальной библиотеки. Она стремится приблизительно к цельности и при укомплектовании своих материалов в литературе прочих отраслей политических наук, изданной на венгерском языке. Кроме этого, она собирает общую и научно-популярную литературу по всем отраслям науки, а также значительные произведения венгерской и мировой литературы. — Коллекция советских книг — это русская библиотека. Ее задачи по сбору материалов по существу одинаковы с задачами Центральной библиотеки. — Педагогическая библиотека является специальной библиотекой.

Фонд :

Центр :*	Томов	Прочие библиот. единицы	Итого
В начале 1949 ...	319 275	—	319 275
Пополнение	163 689	129 403**	293 092
В конце 1954	482 964	129 403	612 367
Сеть обществ. библиотек			
В начале 1949 ...	239 448	—	—
Пополнение	462 246	—	—
В конце 1954	701 694	—	—

Отдельные материалы (коллекции):

В Центральной библиотеке : 1. коллекция „Будапешт". — 2. Коллекция листовок. — 3. Коллекция Сюри (венгерская художественная литература в первых изданиях) (Эдицио принцепсы). — 4. Коллекция по библиотековедению. — 5. Библиографическая коллекция. — 6. Коллекция редких книг. — 7. Коллекция карт.

В Педагогической библиотеке : 1. Коллекция учебников. — 2. Коллекция табелей (школьных). — 3. Коллекция юношеской и детской литературы. — 4. Документация переводов статей.

Ходовые журналы в 1954 году:

Центр :	888
Сеть общественных филиалов:	1093

Оборот:

Центр :	Записалось читат.	Взято томов	Прочитано в читальне
В 1949 г.	2 648	36 052	47 705
В 1954 г.	10 528	109 830	101 575
Сеть общественных филиалов :			
В 1949 г.	27 954	1 211 212	33 352
В 1954 г.	106 923	3 108 977	76 188

Количество мест в читальнях в 1954 году:

В Центральной библиотеке имеется большой читальный зал на 92 места и читальный зал периодики на 48 мест, а также 26 исследовательских мест (18 в читальном зале коллекции

* Центральная библиотека. Коллекция советских книг и Педагогическая Библиотека.

** Было взято в фонд в 1950 году. (См. стр. 14.).

„Будапешт“ и 8 мест в комнате информационной службы), находящихся в распоряжении читателей. Педагогическая библиотека имеет на 20, а коллекция советских книг имеет на 41 место свои читальные залы. В 18 библиотеках сети общественных филиалов имеются отдельные читальные залы.

*Бюджет на 1954 год:**

	фор.
Бюджетная смета на год	3 787 849
Расходы на содержание штата	2 093 716
Основные расходы	1 694 133
	фор.
из них книг на	502 062
из них переплетов на	259 207

Количество работников:

Центр	137 чел.
Сеть общественных филиалов	160 чел.

ПРАЗДНОВАНИЕ ПЯТИДЕСЯТИЛЕТИЯ СТОЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ ЭРВИНА САБО. 15 октября 1954 года библиотека имени Эрвина Сабо отмечала свое пятидесятилетие. По поводу юбилея полностью отремонтировали здание. Взято начало подготовительных работ по сбору материалов по истории библиотеки. Накануне праздника, состоялось открытие помещенной на здании библиотеки мемориальной доски Эрвина Сабо в честь замечательного руководителя библиотеки и обществоведа. С торжественной речью выступил директор Института венгерского рабочего движения Ласло Рети. С речью выступили также первый заместитель Председателя Городского Совета Ласло Пешта, заместитель Министра культуры Ференц Яноши, директор Института Палне Винтер и секретарь главной библиотечной Комиссии Венгерской Академии Наук Бела Кэхалми. В своих выступлениях они подчеркнули большое развитие библиотеки, имевшее место за прошедшие полстолетия и значение опыта этой эпохи для нас. Торжественное заседание было проведено в большом зале городского Совета, затем пополудни в библиотеке состоялось торжественное совещание для читателей. В городе плакаты, кинофильмы и радиорепортажи сообщали о празднике. Районные библиотеки имени Эрвина Сабо также провели юбилейные праздники.

ПОХОД РЕАКЦИОНЕРОВ ПРОТИВ БОРЦА БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА ЭРВИНА САБО (1910—1918) (Ласло Ремете). Реакция проявляющаяся во всех областях государственной жизни оказывала свое влияние и в жизни венгерских библиотек. Борьбой против Эрвина Сабо в первую очередь руководил глава библиотечного дела барон Дьюла Влашич. Эрвин Сабо, в соответствии со своим революционным мировоззрением, хотел снабдить будапештские библиотеки самыми развитыми научными методами и наряду с этим он начал создавать сеть общественных библиотек. Примерно в 1910 году в центр наступлений попали библиотечные стремления, представляемые Эрвином Сабо. В столичном законодательном комитете, в печати и других органах началась широкая кампания, не останавливавшаяся перед применением лжи, клеветы и искажений. Эрвин Сабо смело и последовательно отстаивал свое революционное убеждение и в этой борьбе заложил основы венгерских научных и общественных библиотек.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ РАБОТА СТОЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ ЭРВИНА САБО (Йожеф Золтан). Библиографическая деятельность нашей библиотеки началась с момента ее основания. После освобождения, в особенности со времени основания библиографического отдела в 1950 году, началась новая, большая библиографическая деятельность. Отдел начал выпускать несколько популярных библиографических серий и продолжал издание научных библиографий. Вследствие отсутствия общегосударственной слаженности и под влиянием культурного схематизма, несколько наших библиографий не соответствовали требованиям. Мы составили первые аннотированные библиографии и самую большую массу рекомендательных списков, ввиду этого, составление специальных библиографий немного оттеснилось на задний план. После проверки нашей работы наши издания улучшились и мы работаем более планомерно.

НАЧИТАННОСТЬ НОВОЙ ВЕНГЕРСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В РАЙОННЫХ БИБЛИОТЕКАХ (Марта Нилаш и сотрудники). В 1955 году, в трех районных библиотеках были проверены данные выдачи книг для взрослых читателей. По данным проверки видно, что исторические романы являются самым популярным жанром. Литературой, занимающейся новыми темами молодежь интересовалась меньше, чем люди старших возрастов. Новеллы оттеснены за романы, а интерес к поэзии, к сожалению, слишком мал. Проверка собрала также мнения читателей. Читатели подробно и обстоятельно высказывали свое мнение по прочитанному. И из данных, полученным таким образом, выясняется, что нашим библиотекарям следует знать и любить новую венгерскую литературу. Литературное общественное мнение должно активно высказываться и наша литературная критика должна еще в большей мере способствовать популяризации новых произведений.

ПРОЕКТ БИБЛИОГРАФИИ ПО ИСТОРИИ БУДАПЕШТА (Йожеф Золтан). У венгерской краеведческой библиографии значительное прошлое. Сотрудники коллекции „Будапешт“ сейчас занимаются библиографическим исследованием истории Будапешта. Работа,

* Бюджет центра. Бюджеты районных библиотек относятся к советам.

опираясь на источники, обрабатывает материал книг, журналов, картин, плакатов и прочих печатных изданий, связанных с историей города, в первую очередь, на основе коллекции библиотеки. Материал уже в начале работы был разбит на специальные группы чтобы облегчить доступ к важным областям. Библиография будет аналитической и аннотированной. Труд проектируется в хронологическом и в предметном распределении на пять томов. По плану он будет закончен в 1958 году.

ПРЕДМЕТНЫЙ КАТАЛОГ ПО МАРКСИЗМУ—ЛЕНИНЗМУ (Йожеф Роман). Библиотека в 1953 году начала составление аналитического, предметного каталога. Каталог содержит главные произведения классических авторов и замечательных мыслителей марксизма, изданные на венгерском языке. Для этого нами разработан новый метод классификации книг; скомбинирование десятичной классификации и предметной рубрики. Каталог еще не завершен, не полон и не использован соответствующим образом.

ГРУППОВЫЕ ЗАНЯТИЯ В НАШИХ ДЕТСКИХ БИБЛИОТЕКАХ (Ласлоне Бикачи). В наших районных библиотеках значительной частью читателей является молодежь. В 12 библиотеках имеются также оборудованные детские библиотеки. В интересах воспитания молодых читателей, библиотекари устроили читательские конференции, обсуждение книг с просмотрами кинофильмов, эстрадные литературные утренники, посещения библиотек, утренники сказок, литературные головоломки, конкурсы рисунков, экскурсии и литературный трибунал. К различным постановкам проявлялся живой интерес. Молодые читатели показали большую активность и они много научились. Библиотекари находят все новые и новые формы групповых занятий и этим пробудят в молодежи дух критики.

РАЗМЕЩЕНИЕ КНИГ, ХРАНЕНИЕ НА СКЛАДАХ, ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ (Шандор Кондороши). В 1953 году мы изменили порядок размещения книг и ввели новые складские обозначения. Отдельные группы, включенные в единственный порядок номеров Общей Коллекции, были заполнены, запасные номера также исчерпаны. Путем использования цифр, указывающих величину в новом обозначении (2—, 4—, 8—) обеспечивается неограниченная возможнось развития. Мы произвели поодиночную инвентаризацию всего нашего книжного фонда. Составили списки недостающих книг. Мы упростили обработку, учет и хранение наших справочников.

О БИБЛИОТЕЧНЫХ ВЫСТАВКАХ (Андор Тисан). После освобождения, библиотека организовала много малых и больших выставок. В оформлении и методах выставок мы осуществили социалистические принципы организации выставок. Тема нами представляется оформленной в исторические рамки вместе с основным и иллюстрационным материалом. Выставки служат нам пособием в праздновании важных юбилеев. В будущем, литературные выставки мы будем оформлять по более разнообразной тематике.

RÉSUMÉ

DONNÉES ESSENTIEL LES CONCERNANT LA BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE ERVIN SZABÓ ET LE RÉSEAU DE BIBLIOTHÈQUES POPULAIRES ERVIN SZABÓ DES ARRONDISSEMENTS

Chronologie de la bibliothèque: 1895, date de fondation. — 1904 : ouverture de la salle de lecture et de la salle de prêt, en tant que bibliothèque spécialisée pour les sciences sociales et la politique municipale. — 1911 : par suite d'un décret de l'assemblée générale de la Municipalité, la bibliothèque est à transformer en bibliothèque publique s'étendant à tous les domaines, avec un réseau de bibliothèques populaires de quartier. Son réorganisateur et premier directeur : Dr. Ervin Szabó. — 1914 : nouveau local, IV*ème*, Gróf Károlyi utca 8. Cette année-là, 4 bibliothèques populaires sont déjà en fonctionnement. — 1918 : nombre des bibliothèques populaires : 6. — 1931 : la bibliothèque est transférée à sa place actuelle, VIII*ème* Reviczky utca 1, dans le palais Wenckheim. — 1938 : 13 bibliothèques populaires. — 1946 : l'assemblée générale de la Municipalité donne à la bibliothèque le nom de Ervin Szabó, en mémoire de son réorganisateur. — Cette même année, la bibliothèque mobile se composant de 3 voitures de tramway commence son fonctionnement. — 1948 : 19 bibliothèques populaires. — 1949 : annexion de la Bibliothèque Pédagogique Municipale, VIII*ème*, Horváth Mihály tér 8. — 1950: ouverture de la Section Soviétique comme bibliothèque indépendante, VIII*ème*, Puskin utca 24. — À partir de 1950, les bibliothèques de quartier se séparent de la centrale et continuent leur fonctionnement sous le contrôle des Conseils d'Arrondissement, comme bibliothèques populaires d'arrondissement. 1954 : le nombre des bibliothèques populaires d'arrondissement s'élève à 42.

Cercles de collection: La bibliothèque centrale est une bibliothèque municipale publique. Elle s'efforce d'atteindre une documentation complète dans les domaines de la sociologie, de l'histoire moderne et de la littérature concernant Budapest. Pour ces branches d'étude, elle remplit les fonctions d'une bibliothèque spécialisée. Pour la littérature en langue hongroise concernant les autres branches des sciences sociales, elle s'efforce d'avoir une large documentation. Elle rassemble en outre les publications de vulgarisation de caractère général pour toutes les branches scientifiques, ainsi que les oeuvres importantes de la littérature hongroise et de la littérature mondiale. — La Section Soviétique est une bibliothèque en langue russe. Ses buts sont en substance identiques à ceux de la bibliothèque centrale. — La Bibliothèque Pédagogique est une bibliothèque spécialisée.

Stocks:

Centrale :*	nombre de livres	autres unités bibliothécaires	total
Début de 1949	319 275	—	319 275
Nouvelles acquisitions	163 689	129 403**	293 092
Fin de 1954	482 964	129 403	612 367
Réseau des bibliothèques populaires :			
Début de 1949	239 448	—	—
Nouvelles acquisitions	462 246	—	—
Fin de 1954	701 694	—	—

Collections spéciales:

À la Bibliothèque Centrale : 1. Collection „Budapest". — 2. Collection de tracts. — 3. Collection Szüry (editio princeps hongroise). — 4. Collection bibliographique. — 5. Collection bibliothéconomique. — 6. Collection de livres rares. — 7. Collection de cartes géographiques.

À la Bibliothèque Pédagogique : 1. Collection de manuels scolaires. — 2. Collection de bulletins scolaires. — 3. Collection de livres pour les enfants et la jeunesse. — 4. Collection de documents (traductions d'articles).

Périodiques reçues en 1954 :

Centrale	888
Réseau de bibliothèques pop.	1093

* Bibliothèque Centrale, Section Soviétique et Bibliothèque Pédagogique.

** Pris en stock en 1950 (voir p. 14.)

Circulation des livres :

Centrale	lecteurs inscrits	nombre de vol. prêtés	usagers des salles de lect.
en 1949	2 648	36 052	47 705
en 1954	10 528	109 830	101 575

Réseau des bibliothèques populaires :

en 1949	27 954	1 211 212	33 352
en 1954	106 923	3 108 977	76 188

Nombre de places dans les salles de lecture en 1954 :

À la Bibliothèque Centrale, les lecteurs ont à leur disposition une grande salle de lecture de 92 places, une salle de revues de 48 places assises, ainsi que 26 places pour les recherches scientifiques (18 dans la salle de lecture „Collection Budapest" et 8 dans la chambre de service de renseignements). La Bibliothèque Pédagogique dispose d'une salle de lecture de 20 places et la Section Soviétique de 41 places. 18 bibliothèques du réseau des bibliothèques populaires possèdent également des salles de lecture.

Budget pour l'année 1954 :*

	Florins
Dépenses annuelles prévues	3 787 849
Dépenses de personnel	2 093 716
Dépenses de matériel	1 694 133
de ces dernières, pour des livres	502 062
pour les reliures	259 207

Nombre des employés en 1954 :

	personnes
Centrale	137
Réseau des bibliothèques populaires	160

COMMÉMORATION DU 50ÈME ANNIVERSAIRE DE LA FONDATION DE LA BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE ERVIN SZABÓ. La Bibliothèque Ervin Szabó fêtait le 15 octobre 1954 la 50ème année de sa fondation. Cet anniversaire fournit l'occasion d'une rénovation complète du bâtiment et de la mise en train des travaux préparatoires concernant l'histoire de la bibliothèque. Au matin de ce jour de fête, on inaugura la plaque commémorative placée sur la façade du bâtiment de la bibliothèque, célébrant le souvenir de Ervin Szabó, éminent sociologue et directeur de la bibliothèque. Ce fut László Réti, directeur de l'Institut Hongrois du Mouvement Ouvrier, qui prononça le discours. L'assemblée solennelle eut lieu dans la grande salle de l'hôtel de ville. Les personnalités suivantes y prirent la parole : László Pesta, adjoint du Président du Conseil Municipal, Ferenc Jánosi, substitut du ministre de l'Éducation Nationale, Mme Pál Winter, directrice de l'institut et Béla Kőhalmi, secrétaire de la Commission Supérieure des Bibliothèques de l'Académie Hongroise des Sciences. Tous firent ressortir dans leurs discours le magnifique essor pris par la bibliothèque au cours des cinquante dernières années, ainsi que les innombrables expériences que nous laisse cette époque. — L'après-midi, à la bibliothèque, eut lieu une conférence solennelle pour les lecteurs. Dans toute la ville, des affiches, des films, des reportages radiophoniques popularisaient cette commémoration. Les bibliothèques Ervin Szabó des arrondissements eurent également leurs fêtes du jubilé.

UNE CAMPAGNE RÉACTIONNAIRE CONTRE ERVIN SZABÓ, BIBLIOTHÉCAIRE RÉVOLUTIONNAIRE (1910—1918) *(László Remete)*. La réaction se manifestant dans toŭs les domaines de la vie de l'État fit aussi sentir ses effets sur le terrain des bibliothèques hongroises. Le baron Gyula de Wlassics, chef suprême des bibliothèques hongroises, dirigea la lutte en premier lieu contre Ervin Szabó. Celui-ci, en accord avec ses opinions révolutionnaires, désirait pourvoir les bibliothèques de Budapest de méthodes scientifiques les plus modernes et en outre, il avait pris l'initiative de la mise sur pied du réseau de bibliothèques populaires. Aux environs de 1910, les efforts faits par Ervin Szabó dans le domaine des bibliothèques se trouvèrent au centre des attaques. Au sein du Conseil Municipal, de la presse et d'autres instances commença une campagne de grande envergure, ne reculant pas devant l'emploi du mensonge, de la calomnie, des déformations de faits. Faisant montre d'esprit de suite, Ervin Szabó persista courageusement dans ses convictions révolutionnaires et au cours de cette lutte, il posa les premières bases des bibliothèques hongroises scientifiques et populaires.

L'ACTIVITÉ BIBLIOGRAPHIQUE DE LA BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE ERVIN SZABÓ. *(József Zoltán.)* L'activité bibliographique de notre bibliothèque a commencé avec sa fondation. Depuis la libération, en particulier après la création de la section bibliographique en 1950, commença une nouvelle activité bibliographique, forte d'un nouvel élan. Cette section a entrepris la publication de plusieurs séries bibliographiques populaires et poursuit l'édition de bibliographies scientifiques. Par suite du manque d'une ligne de conduite générale pour tout le pays et sous l'influence du schématisme littéraire, quelques unes des bibliographies n'ont pas répondu aux exigences. Nous avons été les premiers à

* Budget de la Centrale. Le budget des bibliothèques des arrondissements relève des Conseils.

rédiger des bibliographies annotées et les catalogues de références les plus volumineux, c'est pour quoi l'élaboration de bibliographies spécialisées passa un peu à l'arrière-plan. Après l'examen de notre activité, nos publications se sont améliorées et nous nous sommes mis à travailler d'une manière plus systématique.

LA NOUVELLE LITTÉRATURE HONGROISE DANS LES BIBLIOTHÈQUES D'ARRONDISSEMENT. *(Mme Márta Nyilas et ses collaborateurs.)* En 1955, on étudia les données du prêt concernant les lecteurs adultes dans 3 bibliothèques d'arrondissement. Il ressort de ce sondage que le roman historique est le genre littéraire le plus lu. Les jeunes s'intéressent dans une moindre mesure que les gens plus âgés à la littérature traitant des thèmes d'actualité. La nouvelle suit de près le roman, mais malheureusement, l'intérêt pour la poésie est très faible. L'enquête réunit également les avis des lecteurs. Ceux-ci émettent en connaisseurs leurs opinions détaillées sur les livres lus. De ces expériences, il découle que les bibliothécaires doivent eux-mêmes connaître et aimer la nouvelle littérature hongroise. Il est nécessaire de donner le ton d'une manière plus décidée lors de l'élaboration d'une opinion littéraire générale et notre critique littéraire elle-même pourrait contribuer plus efficacement à la popularisation des oeuvres nouvelles.

PROJET D'UNE BIBLIOGRAPHIE DE L'HISTOIRE DE BUDAPEST. *(József Zoltán.)* Les bibliographies de l'histoire locale hongroise ont un riche passé. La „Collection Budapest" de la bibliothèque travaille maintenant à la mise à jour bibliographique de l'histoire de Budapest. Ce travail s'appuie sur les sources originales et fait l'emploi de livres, revues, tableaux, affiches et autres imprimés, recourant en premier lieu aux collections de la bibliothèque. Dès le début, la matière a été répartie en groupes spécialisés pour que les domaines importants en deviennent plus accessibles. La bibliographie sera analytique et annotée. Cette oeuvre se composera selon toutes prévisions de 5 volumes avec une division par matières, selon l'ordre chronologique. D'après les projets, cette bibliographie paraîtra en 1959.

LE CATALOGUE MARXISTE—LENINISTE PAR MATIÈRES DE NOTRE BIBLIOTHÈQUE. *(József Román.)* En 1953, la bibliothèque commença l'élaboration d'un catalogue analytique réalisé par ordre de matières. Ce catalogue contient les oeuvres principales des auteurs classiques et des éminents penseurs marxistes parues en langue hongroise. Un nouveau procédé combiné de système décimal et par ordre de matières a été élaboré pour ce catalogue. Celui-ci n'est pas encore complet et suffisamment exploité.

RÉUNIONS ÉDUCATIVES DANS NOS BIBLIOTHÈQUES ENFANTINES. *(Mme László Bikácsi.)* La plus grande partie des lecteurs de nos bibliothèques d'arrondissement sont d'âge tendre. Des bibliothèques enfantines ont été installées dans 12 bibliothèques. Pour parfaire l'éducation des jeunes lecteurs, les bibliothécaires ont organisé des discussions et des présentations de livres accompagnées d'une représentation cinématographique, des matinées de contes, des visites de bibliothèques, des matinées littéraires, des énigmes littéraires, des concours de dessin, des excursions et des „tribunaux littéraires." Ces diverses manifestations ont soulevé un vif intérêt, les jeunes lecteurs y ont pris une part active et en ont fait leur profit. Les bibliothécaires trouvent sans cesse de nouvelles formes à ces rencontres et c'est ainsi qu'ils éveillent dans la jeunesse un esprit critique.

DISPOSITION DES LIVRES ; LEUR ENTREPOSAGE ; INVENTAIRE. *(Sándor Kondorosi.)* En 1953, nous avons modifié la disposition des livres et introduit de nouvelles cotes d'entreposage. Certains groupes de la Collection Générale, répartis sur une unique série de chiffres étaient complets, les chiffres réservés étaient épuisés. Les nouvelles cotes, en utilisant les chiffres marquant la grandeur (2—, 4—, 8—), assurent une possibilité illimitée de développement. Nous avons achevé la mise en catalogue de chacun de nos livres. En outre, nous avons préparé un catalogue des livres manquants et avons simplifié la mise en catalogue de nos manuels, leur tenue à jour et leur entreposage.

EXPOSITIONS ORGANISÉES PAR LA BIBLIOTHÈQUE. *(Andor Tiszay.)* Depuis la libération, la bibliothèque a organisé de nombreuses expositions d'importance diverse. Pour leur conception et pour les méthodes employées, nous avons introduit les principes socialistes d'arrangement d'expositions. Nous présentons notre thème dans son cadre historique, accompagné d'illustrations et de textes. Des expositions commémorent les principaux anniversaires. À l'avenir nous baserons nos expositions d'ordre littéraire sur des sujets plus variés.

TARTALOM

Előszó 3
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jelentése 1949—1954 5
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fennállása 50 éves évfordulójának megünneplése 55
Halottaink 67

*

Reakciós hadjárat Szabó Ervin, a könyvtárpolitikus ellen *(Remete László)* 69
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai munkássága 1945—1954 *(Zoltán József)* 85
Függelék: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadványai 1945—1954 91
Az új magyar irodalom olvasása a kerületi könyvtárakban *(G. Nyilas Márta és munkatársai)* .. 99
Budapest története bibliográfiájának tervezete *(Zoltán József)* 108
Könyvtárunk marxista—leninista tárgyszavas katalógusa *(Román József)* 114
Ritka térképek a „Budapest" Gyűjteményben. (Közli: *Scheiber Mária*) 116
Elek Artur Stendhal-gyűjteménye könyvtárunkban. (Közli: *Nagy Borbála*) 116
Csoportos foglakozás gyermekkönyvtárainkban *(Bikácsi Lászlóné)* 117
Könyvelhelyezés, raktározás, leltározás *(Kondorosi Sándor)* 127
Elzevirek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. (Közli: *Nagy Emilné*) 134
A könyvtári kiállítások fejlődése *(Tiszay Andor)* 138
A „Budapest" Gyűjtemény ritkaságaiból. (Közli: *Scheiber Mária*) 140
A Károlyi-könyvtár anyaga a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. (Közli: *Nagy Borbála*) 141
Könyvtári és könyvészeti szakszótár készül *(Sárváry Elek)* 142
Dolgozóink szakmai, tudományos és társadalmi munkássága 1949—1954 143
A budapesti kerületi Szabó Ervin-könyvtárak hálózata 146
Резюме 149
Résumé 152